

B

224-

225.

מס' 100
מס' 100
מס' 100

1306

1306

1306

13000
13000
13000

בית המדרש הגדול של ספרד וירושלים

[Faint, illegible handwritten text on a small paper label affixed to the right edge of the book cover.]

D

KAUFMANN
DÁVID
KÖNYVTÁRA

B. 224-5.

25

Dr. Jaczsi Kaufmann
Budapest

ספר זבח פסח

המאמר הזה הוא פירוש בהגדות הפסח כולל פרשיות
 ודרושים וטעמים נכבדים חדשים: לא שערום
 הראשונים מתוקים מדבש ונופת צופים:
 חברו שר וגדול בישראל דון יצחק
 אברבנאל זצ"ל: בן השר דון
 יהודה אברבנאל
 זצ"ל

אשר נבחרה לנו

גדפם בויגוציאה העיר הגדולה המהוללה אשר תחת ממשלת ושררה ירה: תגדל
 ותנשא מלכותם, אמן, בשנת ש"ה לפק"י

בבית בן משק בית האדון מארקו אכטוניאו יוֹסטיניאנו *

הושיענו יי אלהינו יהוה
 מן יד יצור רשע
 וְיִשְׁמַח אֱלֹהֵינוּ בָּנוּ
 כְּשֶׁנֶּחְמָה בְּיָמֵינוּ

שירים שבעה החכם ה"ר יהודה אברבנאל בן אשר
 והמחבר על ספר זבח פסח

יחיה שנות עולם יחי עור כצח	:	יצח שמו על כל כצח על מצח
יצחק אברבנאל אשר מצח כאב	:	יצחק מואת שער וגם כזה שח
הביא שאלות ביקבוס מואה ודש	:	גרני במטהו כהדוש קצח
וימן תשובות עם פרישו חן ולא	:	כמכע וחלל לעשות הפה צח
דקדק וקאר אמרות מניד ישו	:	עת אל בישראל במצרים רצח
הזא בכור זבח ופסח על בכור	:	לכן שמי ככה בזבח פסח

תס

דברי יצחק בן השר ארון יהודה אברבנאל וצל

כי

מכערי גדלני העשר והכבוד בית והון כחלת אבות ומימי מעלה רמה עסק מלכים ויועצי ארץ בחזריהם ובטירותם והיייתי קרוב אליהם ועלימו תנוף

מלתני ובתוך עמי הוספתי על כל אשר היה לפני תורה וגדולה עבדים ושפחות ובני בית אוכלי לחמי צמירי ושפתי כי אעביר כל טובי על פי לא ידעתי ספורות:

כי רדף אויב כפשי מולך ערין ובוצע בצע מולך פורטוגאל מעל פני האדמה מקל קברות אבותי ומפני חרב היונה חמת מולך מלאכי מות כעשתי את כחלתי כדדתי

ממקומי כצפור לעוף כדרור לנוד ובאתי אל מלכות קשטיליא רבתי שמה ישבו כסאות למשפט כסאות לבית דוד הגבורים אשר מעולם אנשי השם מי ימלל גבורות:

כי הפרני אלהים בארץ ההיא שם צוה יי את הברכה באסמי ככסתי לי כסף וזהב קניתי לי כבוד מלכים ושירי הארץ הייתי לראש לכל עמי בכי ציון היקרים שלמים וכן רבים

והמה חכמים מחוכמים מיחסותא דבבל ויחלו כמטר לי אחרי דברי לא ישנו שמח לבי וצל כבודי וכסבתי כל עמלי אף חכמתי ועסק תורתני עמדה לי אמרות יי אמרות טהורות:

כי הנה הארון יי צבאות חשב להשחית חומות בת ציון גלות ירושלה אשר בספרד היה יי כאויב להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים ישלח בסחרן אפני עברה וזעם וצרה

משלחת מלכים מחבלים והשליכים אל ארץ אחרת ויגרשם מבית תענוגיהם יוארץ מגוריהם הוציאו קראו אחריהם מלא וישא העם את מצוקם על שכמם בשמלות צרורות:

כי ראיתי אהים פנים א פכים כלחם בעמו חדל כחלתו לאמר אספה עלימו רעות הרוש עד אין מספר ויתלכזו מגוי אל גוי וממלכה אל מדבר העמים ואכי בתוך הגולה

עברנו מעברה גבע מלוק לנו חרדה רומה כפלה המעלה ובאדירי משברי ים באנו למלכות באפנו ליש בשונה ונחת נתקבלנו אמרנו עתה ירחי יי לנו ועל ההולכי בשך יאירו ז הכרתי

כי חנכי אלהים שמה ומקמי פרו בארץ עשיתי ליד ושם כקדושים אשר בארץ המה עובר לסוחר שלום ובמישור בשמחה ובטוב לבב מרוב כל רעי ככונ לפני הדכים בני

והצאן צאכי ביתי בית ועד לחכמים הרודים בעם העושים במלאכת יי שמה תרעה תורה תרבוין כזהרים משם רועה ארץ ישראל אם לחסד אם לעמי אם לשבע ידי לא אסורות:

כי כשלה ירושלה כפל גם שם אשר כסנו לעזרה לא הונח לנו כי נשא ייעלינו גוי מרחוק ויבא עלינו על הארץ לשחתה ועל ישראל ידו גרל גם אנשי הארץ

אנשי סדום קמו עמדו לשלול שלל ולבז בז ולאמר לבין לא זכר שם ישראל עוד כתגו למשקה יעקב וישראל לבזוז יורדי בבת יהודה מכת חרב והרג ואבדך בצע וחבורות:

כי שאל את אמר יי צבאות כתתי את ישראל הרדיפוהו מנוחה כשאו את רידיס מעליהם גם כניהם וכנותיהם הלכו בשבי ועיניהם רואות ואין לאל ידם ורבים

מעמי הארץ עברו תורות מלפניך ובא עמי הארץ וזה האחרון עצמו סורו טמא קראו למן קומו באו מועד עמינו אמרו בגוי א תשבו בארצנו ומבאוכו רעות רבות וצרות

כי אפפו עלי רעות מהם ומהמכס שלי אהלי לשודדים וכל אשר ככסתי עשיתי מלאתי און לי הון עתק ונדקה אשר יעשה אותה האדם וחי בהם הלכו בשבי וכל ספרי

ומחמדי הטובים לקחו להם ספו תמו מן בלהות ותשאני רוח זלעפות מנת כוסה ואלך
לנפשי והייתי כענוך בארץ ואמלטה בעור שני כאורח טהה ללון מפני חרבות מדהרות
דהרום אבירות:

כי תאמרו איה בית כדיב איה סופר את הספרים איה שוקל בפלם ומאזני משפט את
המעשים כי עתה ריקם שלחני הזמן כדודי מעלי הרחיק חדלן קרובי ומיודעי בני
ביתי ואמהותי אשתי ובני יבאוני והנס בארץ אחרת ונשארתני אני לבדי גר בארץ ככריה
יאחזוני ימי עובי ותתעטף עלי כפשי אלך וזכה על כהרות:

כי זקנתני מהיית לאיש עזבני כחי ואיכנו לי כתימול שלשום ואור עיני גם הס אף אתי כי
חשכו הרוחות בארצו ומעמל וכעם אביט לבי סחרחר רע וגור ואף כי מוקדם קדמתא
חיילים יגבר כאיש חי רב פעלים הן עתה קטנתני מכל החסדים ואני אכה אתי בא בגוי לא
אשמע לשוננו והדבר אין בי ואיככה אוכל לקלקל פנים אבוא בגבורות:

כי שומעתי אומרי הנה יום בא מועד מועדים פסח הוא לי יגויבא אסירים מבית עבדי
והנה עתה עת דודים עלי תשתפך כפשי צרה ויגון אמוא וכפשי שוממה דוממה
זכרתי ימים מוקדם אלה הם מועדי ושמת פסחי בסוד אלה עלי אהלי האשה וילדיה
כשתלי זתים קבית לשולחני סביבותי כערו ועתה רבות אכחותי אשה אל אמותה חוברות:

כי יודע כל שער עמי את כל כדודי וכל הים רואים אם אכלתי פתי לבדי לא פסקו
משולחני אנשים חכמים וכבונים זה השולחן אשר לפני יי יום ליום יביע אומי ולילה
ללילה יחיה דעת הלא פרס לחמי על שולחני לעניים מרודים ובאו האובדים והיה כל מדקא
יי ילך שמה את זה לעומת זה לבי הומה לי והמה כדוי לחמי כחלי אש בערות:

כי שחה לעפר כפשי אמרתי בגורתי דברתי אני אל לבי למה תהיה כאיש כדהם או חולם
חלום למה תמות בלא עתך מה יתן לך ומה יסוף לך כי תזכרנה הראשונות חבל על
דאכדין ומדוע אליו ריבות צדיק הוא יי כי כל דרכיו משפט שים כא כבוד ליי ונתרתני
תהנה דרוש מעל ספר יי פקודי משוחי לב כי הם מקור מים חיים בארות בארות:

כי לא בזה ולא סקן עבות עבי ואין מעצור ליי להושיע והשיב לב אבות על בנים ושיבם
לבטח טוב הארץ תאכלו ובמקו שבימי ההמה ובזמן הזה בימי חרפי היה זבח משפחה
לכו בעיר זבחי הבהבי גם עתה תחפזן זבחי צדק עלולה וכליל דתור יי ועשית פסח ליי להיך
בפירוש ההגדות ועברות דברי דודים ועבייכי החן קלות וחמורות:

כי מוזרח שמש ועד מבואו מוקם אשר דבר המלך ודתי מניש אלת חוקת הפסח וכל
מוקם מוקטר מוגש לשמו הגדת חג המצות ונהירו ושכלתנו וחכמה יתירה אשתכחת
בספוריו והגדתיו ובערים בעם יי יום כפאטס לא ידעו ולא יבינו ואתה הן אדם תחפש
אותם בכרות ומאחן ושכל טעם ודעת זהו למאורות:

כי יסכון עלימו משכיל ישמע חפס ויסקף לקח אמרתי עת לעשות ליי כי בהגדות הפסח
מקף בעיני הגלות וסודותי ובלא חבני הנאמלם ונפלאותיה כולל פראיות ודרוש
נטעמים בכבדים קדשים לא שערום הראשונים מתוקים מדבש ונפת צופים ואקרא שם
המאמר הזה:

זבח פסח

כי הוא זבחי אפי' מרוח נשברה ועברכת הודאה להולכי מדברות:

כי השם לזה חכמה הכינה וגם חקרה על דרך שאל ותשבה והיו השאלות והספקות כדרכונות ללבונות למצוא דברי יחסן על תשובתם ושערי צדק להכנס לאמתתם על כן אמרתי הנה באתי בזכרון השאלות הנפלות בדברי ההגדה כפי הצורך הראשון ואסדרם בשערי בלשון לימודי לדעת לענות את יעף דבר לפקוח עינים עורות עורות:

זוה החלי לעשות בשם יי אל עולם

שער ראשון

למה סדרו חזל המאמר הראשון מההגדה בלשון ארמי הא לחמא עביא וכו' ושאר המאמרי שבהגדה באו כלם בלשון הקדש והיה ראוי שהיו המאמרים כלם באופן אחד אם בלשון הקדש ואם בלשון ארמי מתחלה עד סוף ובפירושו המאמר אזכור דעות החכמים בזה ומה שהוא יותר קרוב אל המושכל:

שער שני

למה קראו המצה לחם עוכי כי היא בעצמה כפי מה שנהגו בה בני ישראל לבכה ויפה זאם מפני שהיא זכר לעוכי הנה רבן גמליאל דרש שהיא זכר לבאולה וגם הכתוב מעיד עליה כן וראוי אם כן לדעת אם המאמר הזה מוכים לדרשת רבן גמליאל או חולק עמו:

שער שלישי

למה היתה התחלת ההגדה בענין המצה בלבד באומרים הא לחמא עביא והנה בתחילת הפסח חזרה לזכור שלשה דברים זאלו הן פסח מצה ומרור כמו שאמר רבן גמליאל ולכן היה ראוי שיתחיל בפסח שהוא הקודם או זכיר שלשתם יחד לא שידרוש מהמצה בלבד גם כי מאמר רבן גמליאל היה ראוי שיבא בתחלת ההגדה כי הוא היסוד שהכל תלוי בו:

שער רביעי

באומרים הא שתא הכא לשנה הבאה בארעא דישראל הא שתא הכא עבדי לשנה הבאה בארעא דישראל והוא מאמר כפול והיה די בשיאמר חדא מניהו גם כן זה עצמו כאמר בסוף ההגדה כן יי אלהינו יציענו למועדים ולתבלי אחרי שמתי' פציון עירך גשם היה המקור הנאות לוי לא בתחלת ההגדה שאינו מקומו:

שער חמשי

במאמר מה כשתג' שזכר שם בשינויי אכילת המצה והמרור והטבול שתי פעמים וההסבה ולא זכר הפסח שהיו אוכלים בלילה הזה ולא בשאר הלילות ולא חיוב הארבעה בוסות ולא רבוי פעמים בכטילת ידים ולמה לא שאלו על השינויים האלה כמו ששאלו על המצה והמרור ועל ההסבה והטבול:

שער ששי

אם היתה שאלת מה נשתנה כנגד הבנים הקטנים איך לא זכרו בה דבר מעקירת הקערה מן השולחן שנעשה עכביים ומרי' על התחלת הסעודה ועכביים מורים על תשלומה:

שער שביעי

בתשובת עבדים היינו לפרעה וכו' והוא שבהיות השאלה על המצה

המצה ועל המרור ועל ההסדה והטבול הכה בזה התשובה מספקת על אכילת מצה
בלילה הזה מכל הלילות לפי שבחפזון יצאו ממצרים עד אשר לא הספיק בבקום להחמין כרובן
במליאל אבל לענין הטבול וההסדה לא השיב דבר וגם לא לענין המרור והיה לו לומר שמרור
אחריהם המצריים בעבודה קשה ושלכן היתה אכילת המרור כמו שכתב אחרי זה
ולמה לא זכרו אם כן בתשובה הזאת

שער שמיני באמרנו ואלו לא הוציא הקב"ה את אבותינו ממצרי' עדין אנו ובנינו
וכו' והוא שהמאמר הזה אינו מענין התשובה והשואל לא שאל על זה
כי אם מה כשתבה הלילה הזה מכל הלילות לא למה כעשה חג הפסח כיון שאנו לא היינו
היוצאים ממצרי' כי אם דור אחר רחוק ממנו מאד והיה ראוי שתהיה התשובה בענין השינוי
לא בדבר אחר :

שער תשיעי שהכה המאמר הזה תמונאיו בסוף ההגדה בכל דור ודור חייב אדם
להראות את עצמו כאלו הוא יצא ממצרים ושא היה באמת המקום
הנאות אליו ומה ראה לזכרו כאן שלא במקומו הראוי אליו וכפול כיון שהיה עתיד לאומרו
אחרי כן :

שער עשירי כי מה הרומחו אנשי הגלות רמוכו היום בשיצאו אבותינו ממצרים
לשכאמר ואלו לא הוציא הקב"ה את אבותינו ממצרים עדין אנו ובנינו
וכני בכינו משועבדים היינו לפרעה במצרים כי אולי היינו יושבים שם בשלמה מיישבתנו
בגלות אדום וישמעאל וכמו שאמרו אבותינו הלא טוב לנו עבוד את מצרים ממותנו במדבר
העמים מתוך השמדות והבירושין אשר לתרד לתרד ואשר לרעב לרעב ואשר לשבי לשבי
ויותר מהמה היציאה מכלל הדת לתקוף הצרות :

שער אחד עשר באמרנו ואלו לא הוציא הקב"ה את אבותינו ממצרים עדין אנו ובנינו
וכני בכינו משועבדים היינו לפרעה במצרים כי הוא בלתי נזק לפי
שאפילו שלא יוציא את אבותינו ממצרים היה איפשר להוציא אותנו או לבכינו ולא היו אז
בכינו ובני בכינו עד עלום עבדים לפרעה :

שער שנים עשר למה אמרו כלנו חכמים כלנו כבדים כלנו יודעים את התורה
ומה כונו ב' התארים האלה והכה לא זכרו משכילי ולא אנשי
חיל יראי אלהים ואשר המדות שזכר יתרו :

שער שלשה עשר כמה שזכר מחכמי ישראל שהיו מספרי' ביציאת מצרים כל אות
הלילה כי מה ראו על ככה ומה הגיע אליהם להסיר שינה
מעיניהם מעפעפיהם והתורה צוהת ושמת בתוך זה היה עיכוי כפשוטו אין ספק
שתבלית מה כונו בזה :

שער ארבעה עשר מה ראייה זאת שהביאו להיות למצוה לספר ביציאת מצרים בלילה
הזה מואמר רבי לעזר בן עזריה מאותה משנה מפי רבא קמא
דברכות הרי אני כבן שבעים שנה ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרי' בלילות וכו' כי הנה אותה
משנה לא כונה בליל פסח בלבד כי אם שתאמר פרשת הציצית שיש בה יציאת מצרים דקריית
שמע של לילה אע"פ שלילה לאו זמן יציאתה הוא שכאמר וראיתם אותה ומה זה לענין חובת
ליל

ליל פסח שלא לכד בתחייב לקרות פרשת ציצית בקרית שמע של אותה הלילה כאשר הלילות
כי אם שזכרו בה פסח מצה ומרור וטעמייהם:

שער חמשה עשר

אם היה רבי אלעזר בן עזריה כשמונה לראש ולכשיא תחת רבן
במילאל בן יח שנה ומפני כבוד הכשיאות כעשו לו בדרך כס

קווצתיו לבנות ומראהו כלו היה בן שבעים שנה כמו שפורש שם בפרק דברכות וכוונתו
יום כשמונה לראש אמ' משנה זאת כמו שכת' רש"י שם ועל זה אמר הרי אני כבן שבע' שנה

ולא בן שבעים לפי שהיה לר' חכם יקאה אם כן מה היה התימא שלא זכה בכל ימיו למנוח
ראיה שתאמ' יציאת מצרי' בלילות עד שדרשה בן זומא כי המאמר הזה לא יאות כי אם לזקן

שער ששה עשר

שקנה חכמה ועבדו עליו שנים רבות ובכל רוב שנותיו לא זכה לזה והוא היה בתחלת ימיו:
היאך אמר ר' אלעזר בן עזריה שלא מצא כל ימיו ראיה לשתאמר

יציאת מצרים בלילות עד שדרשה בן זומא כי אם אמר זה על
ליל פסח פסוק ומלא הוא ליל שמורים הוא ל"י להנצחם מארץ מצרים הוא הלילה הזה ל"י

שמורים לכל בני ישראל לדורותם וכמו שפירש הר"מ בן עמינו של כל בני ישראל לדורותם
הלילה הזה ליל שמורים ששמרו את העבודה הזאת שזכרו יציאת מצרים ואם לא כיון דבי

אלעזר בן עזריה לענין ליל פסח באה אם כן המסנה הזאת כאן ללא צורך:
שער שבעה עשר

בדרשת בן זומא למען תזכור את יום באתך מארץ מצרים שדרש
ימי חייד הימים כל ימי חייד הלילות וחכמים דרשו כל ימי חייד

להביא לימות המשיח ויקאה זה מאלד לפי שהכתוב הזה הוא בסדר ראה אנכי בפרשת שמור
את חדש האביב והוא מרוב במצות הפסח כמו שאמר וזבחת פסח ובומר לא תאכל עליו

חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם עובי כי בחסוץ יצאת מארץ מצרי' למען תזכור את
יום באתך מארץ מצרים כל ימי חייד רפי סגנון הפרשה אי איפשר לפרש כי אם על ענין

הפסח לא לענין פרשת הציצית וכן פ"ש ז"ל למען תזכור על אכילת פסח ומצה תזכור
את יום באתך:

שער שמונה עשר

בדרשת בן זומא ימי חייד הימים כל ימי חייד הלילות
כי הנה כבר התבאר במלכות ההגיון והוא האמת בלא ספק

שנולת כל היא חומה כוללת תכלול הפרטים כלם וכשתבוא ההקדמה קתמית מבלי כל
תהיה כחה כח חלקית כי באמרנו ימי חייד מורה על קצת הימים לא כלם ובאומרנו כל ימי

חייד מורה שכל הימים יתחייב לזכור יציאת מצרים ולפי זה לא יוכל לדרוש כל ימי חייד
הלילות כי מלת כל שאמר בכתוב הימים לדידיה איצטרך ולא לענין הלילות ואם כן איך
מקום לדרישתו:

שער תשעה עשר

במאמר ברוך המקום שנתן תורה לישראל והוא כי מה ראה
המגיד להקדים הברכה הזאת אל דרישת הארבעה בנים וואם

ראה שהיה ראוי להקדימה על מה שדרשו וכו' בפסקי התורה למה לא אמרה בתחלת
ההנהגה קודם שדרוש שאר הכתובים שגבר כדרשו בה ומה היחס אשר יש לברכה זו לזכרה

קודם דרשת ארבעה בנים:
שער עשרים
למה תאמר הקד'ה בסם מקום באמרנו ברוך המקום שנתן תורה לישראל

לישראל וכבר חשבו אנשים להציל מן הספק הזה לפרש המקום הנזכר כאן על הר סיני שבו
כתבה תורה לישראל וקבלוה משם וכמו שאמרו במשנה משה קבל תורה מסיני והוא באמת
דעת מוטעה :

שער אחד ועשרים מה ראה המגיד להביא כאן דרשת הארבעה בנים שבאר בו
ענין גלות מצרים והיציאה משם ואחר זה יביא מאמר מתחלה
עובדי ע"ז שזכר בו תרח ונחור ואברהם ומעמד בין הבתרים ויעקב ולבן והירידה למצרים
ויחזור אחרי כן פעם אחרת לספר הגלות והעינוי והיציאה משם והיה ראוי שיקדים ראשון
מאמר מתחלה עובדי ע"ז וברוך שומר הבטחתו והיא שעמדה ודרשת יעגמונו וגומר ואחרי
זה יזכור דרשת ד' בנים וכל דבר על מקומו יבוא בשלוס :

שער שנים ועשרים מה החלוקה הזאת אשר עשה המגיד בד' בנים אחד חכם ואחד
רשע ואחד תם וא' שאינו יודע לשאל כי הנה החלוקה הזאת
אינה שלמות הסתירה והחלקים אשר זכר אינם מקבילים בעצמם והיה ראוי שיאמר אחד
חכם ואחד סכל או איש בער לא ידע אחד רשע ואחד דיוק שהם הפכיים או מקבילים בעצמם
מה שאין כן חכם לרשע ולא תם לשאינו יודע לשאל :

שער שלשה ועשרים בסדר זכרון הד' בנים שזכר ראשון החכם ואחריו הרשע ואחריו
התם ואחריו שאינו יודע לשאל ולמה לא זכרם בסדר הפרשן
הרשע תחלה שבא בסדר בא אל פרעה בפרשת משכן וקחו לכם ואחריו שאינו יודע לשאל
שבא בפרשת קדש ליל כל בכור ואחריו התם שבא בסוף הסדר ובפרשת והיה כי יביאך וגו'
והחכם באחרונה שבאה פרשתו בסוף סדר ואתחנן :

שער ארבעה ועשרים מה היה שפרשיות החכם והתם ושאינו יודע לשאל באו כלם
בלשון יחיד והגדת לבכך והיה כי ישאלך בכך ובפרשת הרשע
ושאלתו באה בלשון רבים והיה כי יאמרו אליכם בניכם :

שער חמשה ועשרים במה שדרשו פרשת כי ישאלך בכך מחר לאמר מה העדות
והחוקים והמשפטים שהיא בסוף סדר ואתחנן על מצות הפסח
כי הנה הפרשה היא על כל מצות התורה החקים והמשפטים תדבר לא לבד במצות
הפסח ופסוקי הפרשה יוכיחו זה ועם היות שזכר בה ענין יציאת מצרים היה זה מפני
שהוא שרש המצות כלם וזכרון אליהם וכן נזכר במצות השבת ומצות הציצית ומצות הגר
ומצות אחרות מיאד אבל לא יתחייב מזה שיהיה השאלה על מצות הפסח בלבד :

שער ששה ועשרים למה לא השיב המגיד א שאלת החכם התשובה שהשיבתי התורה
באותה פרשה שכאמר ואמרת לבכך עבדים היינו לפרעה
במצרים והיא תשובה מתחם אל השאלה ולמה לא זכרה המגיד וזכר דברים אחרים מחוץ
אל אותה אמור לו בהלכות הפסח אין מפתיעין לאחר הפסח אפיקומין שהיא תשובה בלתי
מתחמת לענין השאלה :

שער שבעה ועשרים מה ראה המגיד לדרוש פרשת משכן וקחו לכם ושאלת מה
העבודה הזאת לכם על הרשע ומה הרשע והפשע אשר מצא
בשאלה הזאת האם לפי שאמר מלת לכם ולכן דרש ולא לו לפי שהוציא את עצמו מן הכלל

הנה נבכ בשאלת החכם מלת אתכם : ולמה לא אמר עליו שהוציא את עצמו מן הכלל ואם
 אמרו לפי שקרא מצות הפסח עבודה כאלו היא עבודת פרך כמו שכתב הרי ניקיטלייא
 הכה הוא ליטבא דקרא כקט שהכתוב קורא היצוה הזאת עבודה שג' שומרם את העבודה
 הזאת ועבדתם את העבודה הזאת ובימה אם כן מצאו הרשע במאמר מה העבודה וגומר :
 שער שמונה ועשרים למה לא כתן המגיד על שאת הרשע התשובה שהשיבתו התור'
 בדיו ואמרת זבח פסח הוא ליי וגומר שהיא תשובה מתחכמת
 אמתית ולא זכרה המגיד והשיבו בדברי חזון אף להכעיסו אף אתה הקהה את שניו וכו' :
 וכשאררה הקושיא במקומה עומדת :

שער חשעה ועשרים איך סדרו ז"ל בתשובת הרשע פסוק בעבור זה עשה יי לי כי
 הנה הפסוק הזה הוא בפי' שדרשו על מי שאינו יודע לשאל ואיך
 אם כן ידרשו אותו ב' פעמים לבעין הרשע ולמי שאינו יודע לשאל ושתק המגיד מתת ברשע
 התשובה שאמרה תורה בענינו וכתן התשובה שלא כאמרה בענינו כי אם בענין שאינו
 יודע לשאל :

שער שלשים איך הביא הכן התם בענין הפסח דימה שאמר והיה כי ישאלך
 בכך מחר לאמר מה זאת כי הנה זה לא כאמר על מצות הפסח
 הלא תראה שהפרשה היא תגיה במצות פטר רחם שכאמר והיה כי יתאך יי אלהיך וגומר
 והעברת כל פטר רחם וגומר ועל זה אמר והיה כי ישאלך בכך מחר לאמר לא על מצות הפסח
 שלא נזכרה בפרשה :

שער אחד ושלשים מה ראה המגיד ליחס שאלת מה זאת לתם לבנו ולקנין כפי
 של השואל : ואולי שכיין למה שכיין הרשע באמרו מה העבודה
 הזאת לכם : כי כח שני המאמרים אחד אחרי שכבר ביארתי שלא הוכיח רשעתו מומלת לכם
 כי אם מעצם השאלה ואם שניהם דברים אחדים דברו למה ייחס המאמר האחד לרשע
 והשני לתם :

שער שנים ושלשים איך דרש המגיד בשאינו יודע לשאל פסוק בעבור זה בהיות
 שכבר דרש הפסוק הזה עצמו על הרשע כמו שכזכר למעלה
 ואיך יעשה שתי דרשות לשני ענינים מכתוב אחד :

שער שלשה ושלשים מה היה שמאלה הארבעה בנים בשנים מהם החכם והרשע אמר
 בתשובתם לשון אף אתה והביא בתשובותיהם דברי' מחזן שלא
 זכרה התורה : וכתם ובשאינו יודע לשאל לא אמר לשון אף אתה ולא ענינים אחרים מחזן
 כי אם פשוטי התורה שכזכרו בתשובותיהם :

שער ארבעה ושלשים למה חז"ל חייבו הגדת מי שאינו יודע לשאל בליל הפסח באמרום
 יכול מראש חדש יכול מצעוד יום לא אמרתי לא בשע' שיש מזה
 ומורו ולא דרשו כזה בענין החכם ולא ברשע ולא בתם כי לא אמרו שתהיה תשובות' בלילה
 הזה ביחוד ולמה ידרשוהו אם כן בכך הרביעי הזה :

שער חמשה ושלשים במאמר מתהלת עובדי עבודה זרה כי יראה שאין במאמר
 הזה צורך לפי שעם היות שצריך להתחיל בנגו ולסוי' בשבח הנה כבר התחיל בנגמת במאמר'
 כ א ז x עבדים

עבדים היינו לפרעה במצרים והמשך עבין הבאולה ודרשת הכנים בענין הפסח והמצה והמנור ומה לו לחזור לאמר : ואם על כל פנים רצה פעם אחרת להתחיל בדגות מה לו להתחיל מתרת : והיה ראוי שיתחיל מגלות מצרים או ממרת בין הבתרי ואם רצה לזכור אכיו של אברהם מה לו עתה כחור אחיו :

שער ששה ושלשים אס הכים במאמרנו שתי הקדמו האחת שמתחלה עובדי עבודה זרה היו אבותינו והשנית שעבדו קרבנו המקו לעבודתו למה הוכיח והביא ראיה על ההקדמה הראשון מדברי יהושע בעבר הכהר ישבו אבותינו מעולם ועל ההקדמה השנית שעבדו קרבנו המקו לעבודתו לא הביא ראיה כלל :

שער שבעה ושלשים מה ראה יהושע לזכור בדבריו לישראל ענין עשו וירושתי והנה לא היה זה מערך הדברים : ואם רצה להודיע כל זרע יצחק למה הודיעם כן זרע אברהם מבני קטורה ולמה לא זכר ישמעאל כגו ולא ירושתו :

שער שמונה ושלשים באמרנו ויעקב ובניו ירדו מצרימה כי אם הודיע שילדו ליצחק שני בכים עשו ויעקב ושעשו ירש את הר שעיר היה לו לומר ויעקב ובניו ירשו את ארץ כנען שהיא תמורת ענין עשו וירושתי לא שאמר שעשו ירש את הר שעיר ויעקב ובניו ירדו מצרימה בגולה : הנה אם כן היה זה סימן אהבה לעשו ושאהב ליעקב בהפך מה שאמר הכביא ואהב את יעקב ואת עשו שאהבתי :

שער תשעה ושלשים באמרנו ויעקב ובניו ירדו מצרימו והוא מאמר קשה שיורה שהם ירדו שמה מרצונם ובחירתם ואינו כן כי אם מכני גזרת בין הכתרים וכמו שדרשו וירד מצרימה אכום על פי הדבר : וראוי שידע הידיה הזאת אם היתה אליהם בחירת או מוכרחת ואם היתה מוכרחת האם היתה בסבת חטא בדרך עונש נמהו החטא או אם היתה בזולת חטא כלל ואיך היה זה מי יתן ואלע :

שער ארבעים במאמר ברוך שומר הבטחתו לישראל כי המאמר הזה משמירת הבטחתו וקיום דברו לא תפול עליו ברכה לפי שהשי מועצמו הוא אמת ואמונים נוצר יי ולא איש אל ויכזב ובן אדם ויתבחס ואיך יאמר על זה ברוך האם האופט כל הארץ לא יעשה משפט גלל יקום את דברו :

שער אחד וארבעים באמרנו שהקב"ה מוחשב את הקן וכאן גלה בזה המאמר שהקב"ה מנה יום ליום ולילה ללילה ימי גלות מצרים וכל אותם ארבע מאות שנה שפגזו בין הכתרים כדי להביא את הקן בעתו והפך זה פרסויה התורה שעם היית שהיה זמן הגלות ארבע מאות שנה דכתב ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרי שלשים שנה וארבע מאות שנה : מורה שהוסיף על הגלות עוד שלשים שנה ואיך חשב אם כן את הקן גם כי לא ישבו במצרים כי אם מאתי ועשר שנים ואיך אמר הכתוב שישבו ארבע מאות ושלשים שנה :

שער שנים וארבעים באמרנו שפרעה לא נזר לא על הזכרי והוא בהפך מה שהעדיה התורה שכ' אמר אויב ארדיף אשון אחלק שלל תמלאמו כפטי אריק וגו' : והוא המורה שהיה דיעתו לעקור את הכל :

שער שלשה וארבעים באמרנו שלכן בקש לעקור את הכל ולא ידעתי מאיזן בא זה למנד

למוגד כי הנה הוא לא אמר כי אם יש לאל ידי לעשות עמכם רע. ולא היתה הרעה ההיא להשמיד להרוב ולאבד כי אם לקחת את הצאן אולי הרגיש בענין המקלות שעשה לו יעקב גם כי לא אמר שהיתה כונתו לעקור כי אם שהיה בידו יכולת כפי האנשים אשר עמו. והוא אמר יש לאל ידי לעשות עמכם רע. ואם בעבור הכתוב שאמר ארמי אובד אבי. הנה אובד הוא תאר לאביו שבהיותו בארם היה אובד מבלי לבוש ואיך יוכיח מזה שלבן בקש לעקור את הכל:

שער ארבעה וארבעים איך אמר היא שעמדה לאבותינו ולנו כו'. ושיעקב כגל מלבן בעבור הבטחת בין הבתרים כי הנה יעקב כמלט ממונו בזכותו ובזכות אבותיו ולפי שהיה צדיק בדינו עם לבן. וכמו שאמר לו המלאך כי ראיתי את כל אשר לבן עשה לך ויעקב אמר את עבדו ואת יגיע כפי ראה אלהים ויזכר אמש. לא בעבור הגזירה:

שער חמשה וארבעים ולמה לא זכר הצלת יעקב מעשו כשצא לקראתו בדואו מבית לבן בהיותו לב עשו על יעקב רע כמו שאמר ואהרנה את יעקב אחי ולמה לא דרש המוגד שהבטחת בין הבתרים עמדה ליעקב להצילו מעשו בעת הדברות כמו שאמר יקרבו ימי אבל אבי ואהרנה את יעקב אחי. והיה לו לזכור זה כמו שזכר מלבן ובדרך דרשא דחוקה:

שער ששה וארבעים במה שאמר היא שעמדה לאבותינו ולנו כי עם היות שנודה אבותינו כמלטו מזכותיהם מפני הבטחת בין הבתרי' שהיתה עתידה להתקיים בהכרח בירידתם למצרים וביציאתם משם. ולכן כטלו מכל הזרות עד בואם שמה כדי להתקיי' אותנו הייעוד. יקשה אומרו גם כנו שאכחנו בגלותינו כיטל בעבור אותה ההבטחה וכמו שאמר שכל דור ודור עומדים עלינו לכלותינו ואיך יצויר שעבור הבטחת בין הבתרים אשר כבר נתקיימה ביציאת מצרים ואכחנו כגולים היום הזה:

שער שבעה וארבעים במה שדרשו וירד מצרימה אכוס על פי הדבר. ויקשה הענין הזה לפי שיעקב לא ירד למצרים אכוס כי אם שמו וכעלז לראות את יוסף בניו כמו שאמר עזר יוסף חי אלה ונראנו בטרם אמות. ואין לנו שאלו שהשית אמר לו אל תירא מרדה מצרימה כי שם רשות נתן לו לא שימהו שילך. וכן כתב הרמבם גם כי קודם שצאהו הדבור הזה כבר יצא מביתו ללכת למצרי' ושם לדרך פעמיו שאלו יוסע ישראל וכל אשר לו ויבא בארם שבע ויזבח זבחים לאלהי אביו יצחק ויאמר אלהים לישראל וגו' אל תירא מרדה מצרימה:

שער שמונה וארבעים למה בכל הפסוקים שהביא בדרשא הכוללת הזאת כל מלה ומלה שדרש מומה הוכיח מפסוק אחד ובדרשא הזאת של אכוס על פי הדבר לא הביא פסוק כלל והיה ראוי שיביא עליו פסוק אל תירא מרדה מצרימה. ואם לא מצא הראיה הזאת הכרחית מיהביאו אם כן אל הדעת הזה:

שער תשעה וארבעים במה שדרשו ויגר שם מלמד שלא ירד להשתקע אלא לגרש. ויקשה למה דרשו ויגר שם על כונת יעקב בדתו מצרימה ויתר

היה ראוי לדרשו על יציאת העם מצרים בפעל כמאמר המאורר ויעקב בר בארן חס שהוא
על זמן הישיבה שמה :

שער חמשים

איך הביא המגיד לראיה ויאמרו אל פרעה לגור בארן באנו כי
הכה לא אמרו זה להיותו כן כי אם על גד התחבולה כדי שישיב
בארן גשן כי כן כתוב ויאמר יוסף אל אחיו וגו' והיה כייקרא אליכם פרעה ואמר מה
מעשיכם וואמרתם אנכי מקנה וגו' בעבור תשבו בארן גשן כי תעבדת מצרים כל רעה בארן
ומי עבדת אמרו פרעה לגור בארן באנו כי אין מרעה לגאון אשר לעבדיך ועתה ישבו נא
עבדיך בארן גשן :

שער אחד וחמשים

בענין הדרשות האלה שלא עשה בהם המגיד דבר כי אם שהביא
הפסוקים שבאו בסדר והיה כי תבא בפרשת וירני הבכורים
והוכיחם עם פסוקים אחרים שבאו בסדר ויבא בסדר אלה שמות וארא ונא אל פרעה
כמו שאמר ויגר סם שהוא בזה כי תבא שאמר ויאמרו אל פרעה לגור בארן באנו שהוא
בסדר ויבא ויענונו שהוא בפרשת כי תבא והביא לראיה ושימו עליו שרי מסים שהוא
בואלה שמות ויתנו עליו עבודה קשה שהוא כפי תבא והביא לראיה ויעבדו מצרים
שהוא בואלה שמות וכן השאר ויש לשאול מה ראה להביא פסוקי ראה על פסוקים בהיות
אלו ואלו דברי התורה ודברי אלהים חיים :

שער שנים וחמשים

אם היה שרצה המגיד להסכים הפסוקים שבאו בתורה בספור
המאורע עם הפסוקי שבאו על זה במשנה תורה בירדני הבכורי
למה עשה עקר ההגדה מפסוקי משנה תורה והוכיחם עם פסוקי המאורע ויותר היה ראוי
שיעשה עקר ההגדה בספור המאורע ויביא עליהם פסוקי והיה כי תבא :

שער שלשה וחמשים

במה שאמרו מלמד שהיו ישראל מצויינין שם ואתה תראה שלא
הוכיח הצנין הלו מפסוק כלל כמו שעשה בשאר הדברים שדרש
ואם לא מצא עליו ראיה מה ראה לאמתו ולדרשו :

שער ארבעה וחמשים

באמרו ויהי סם לגוי גדול מלמד שהיו ישראל מצויינין וכן אמרו
ויגר שם מלמד שלא ירד להשתקע ולא תיבד דרשא אחר שיאמר
מלמד אלה בשתי אלו בלבד ואין ספק שלא עשה זה במקרה כי אם לטובה מה ביון שבכל
שאר הדרשות לא אמר כן :

שער חמשה וחמשים

במה שדרשו גדול ועצום על פרו וישרצו וירבו ויעצמו במאד מאד
כי הכה גדול ועצום הם שני תוארים והפסוק שהביא עלינו נזכרו
בו ארבעה תוארים שהם פרו וישרצו וירבו ויעצמו והיאך יסביו שני הכתובים האו ואם
פסוק פרו וישרצו וגומר כאמר כלו על הרבוי כמו שדרשו חכמינו אל שהיו יולדות טשה בכרם
אחד יקשה למה המגיד לא דרש גדול בפני עצמו על הריבוי ועצום בפני עצמו על דבר
אחר כמו שעשה בשאר מלות הכתוב :

שער ששה וחמשים

במה שדרשו ורב כמו שאמר רבבה כצמח השדה כתתןך שאמר
על הגדול ויקשה למה לא דרשו אותה על הריבוי שהוא הלמד
מענינו ועוד כי בפסוק שהביא רבבה כצמח השדה כתתןך נזכר לשון רבבה ולשון גדול
ותרבי

לעו
רע

ותרבי ותגדלי ותגדלי ולסון עדי בעדי עדים ומה ראו אם כן ליחס הפסוק הזה למלת
זרב ולא למלת גדול ולא למלת עצום ואיך יסכים ותרבי ותגדלי ותגדלי בעדי עדים
עם מלת זרב בלבד:

שער שבעה וחמשים למה הוכיחו ענין וירעו אותנו המזכרים מפסוק הזה כתחכמה
לו פן ירבה וגומר כי הנה לא נזכר באותו פסוק ענין רעה
למידת עלי' גם כי במה שאמרנו הנה כתחכמה לו לא הרעו לישראל כי אם במה שנה
פרעה לכל עבדיו כל הן הילוד היאורה וגומר ויקשה למה המגיד זכר העצה ולא
הפעל:

שער שמונה וחמשים במה שדרשו בויעבדו בכין בעדי המסככות ודרשו ויתנו עלינו
עבודה קשה עם פסוק ויעבדו מצרי ויראה שענין שני הכתובי'
אחד שעבודת פרוך הוא היה הענוי בערי המסככות:

שער תשעה וחמשים אם היה על כל פכיו יתנו עלינו עבודה קשה זולת ויעבדו ישאר
לשאל למה קראוהו עבד' קשה ומה הקושי שזכיר באי זו עבוד'
יותר מחומר ולבכים ומכין הערים:

שער ששים באומרנו וזכור להים את בריתנו את אשרה את יצחק ואת יעקב
ויקשה כי לא מצינו שזכרת הקב"ה ברית כי אם לאברהם בלבד בין
הבתרים שכאמר ביום ההוא כרת ייאת אברהם ברית' אמנם ביצחק וביעקב לא תמצא
זכרון ברית ואיך יאמר אם כן את בריתנו את אשרה את יצחק ואת יעקב:

שער אחד ושישים במה שדרשו וירא את עביינו זו פרישות דרך ארץ ויקשה זה
לפי שלמעלה דרשו ויעבדו כמו שכאמר וישמו עלי שרי מסים
ואם היה הענוי בכין ערי מסככות איך לא דרשו עליו גם כן וירא את עביינו שהוא הלמד
מועביינו ודרשו על פרישות דרך ארץ שלא נזכר בכתוב:

שער שנים וששים איך הוכיחו פרישות דרך ארץ מפסוק וירא להים את בני ישראל
וידע אלהים כי הנה בכתוב ההוא לא נזכר פרישות דרך ארץ
והדרוש האלו הם מזה הסכמת הלשון:

שער שלשה ושישים למה דרשו וירעו אותנו המזכרים על כל הן הילוד היאורה
תשליכנהו שהיא היתה באמת הרעה הגדולה שגזרה עליהם
כמו שתראה שדרשו אותנו עלו את עמלנו:

שער ארבעה ושישים מה ראו לדרוש זאת עמלנו על הכדים כי הנה בכתוב שהביאו
להוכיחו לא נזכר לשון עמול וידוע שלשון עמול הוא כרדף ללשון
עמוני וענין עבינו ועמלנו אחד הוא ונאיו זהו בחינה אם כן הבריתם בדרשות:

שער חמשה ושישים במה שדרשו ואת לחינו על הדחק והנה לחן ודחק יראה
שענינם אחד ומה העילוי חכמים בהגדתם בשינוי הלשון ואת
לחינו זה הדחק והרי הוא כאלו יאמרו את עמונו זהו עמול ואת עמלנו זהו העמוני

שער שבעה ושישים במה שדרשו ויציאנו יי מוצרים לא על ידי מלאך וכו' ויקשה
מאד למה מה שאין הכתוב מפורש וישלח מלאך ויציאנו ממצרי
שהוא

לפי
כך

שהוא המורה שיצאו על ידי מלאך הפך הדרשא :

שער שבעה וששים

במה שדרשו על מכת בכורו אחי ולא שרף ויקשה למה היה שאמר
הכתוב בפ' ולא יתן המסחית לבוא א בתיכם לבגוף ואמר חז"ל
על ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר מוכאן שמאכתגה רשות למסחית לחבל אינו
מוכחין בין כדק לרשע מורה שעל ידי שרף או שליח נעשתה מכת בכורות :

שער שמונה וששים

שהמגיד דרש וינציאנו יי מוצרים לא על ידי מלאך ולא על ידי
שרף ולא על ידי שליח והכה הראיה שהביא עליו מפסוק ועברתי
בארץ מצרים אינו מדבר מהיציאה כי אם ממכת בכורות ואף הוכיח ממה שדרשו במכת
בכורות ענין היציאה ואין הגדול דומה לראיה :

שער תשעה וששים

ועברתי בארץ מצרים אחי ולא מלאך והכיתי כל בכור אחי ולא
שרף וכן דרשו ובכל אלה מצרים אעשה שפטים אחי ולא שליח
ויקשה זה לפי שאף ההעברה ענין בפני עצמו וההכאה ענין בפני עצמו כי ההעברה יראה
באימת שהיא ענין ההכאה והיו גם כן בזה שני ענינים מכת בכורות ומשפטי האלהות :

שער עשר וששים

ואף אם כן דרשו שלשה ועשו ההעברה ענין בפני עצמו :
במה שדרש המגיד ביציאה ממצרים שלילת המלאך ושליחת
השרף ושליחת השליח ומהראיה שהביא עליו שלא דרשו חז"ל
שלשתם על דבר אחד אבל דרשו שלילת המלאך לענין ההעברה ושליחת השרף לענין
מכת בכורות ושליחת השליח למשפט אלהות ואף יוכיח המגיד מזה שלשת השאלות
האלה יחד בענין היציאה :

שער אחד ושבעים

ראוי לשאול מה ראה הקד"ה לעשות מכת בכורות בכבודו
ובעצמו ולא עשאו על ידי מלאך כמו שהיתה מכת מחסה מלאך
אשר שם בה וצא מלאך יי ויך במחסה אשר ומה שאמר חז"ל אחי יי אחי הוא שהבחינו בין
טפה לטפה ובין בכור לשאינו בכור והחזיק בו ר"ט בן יוחאי בספר הזוהר דרך דרש הוא
שער שנים ושבעים

שער אחד ושבעים

במה שדרשו ביד חזקה זה הדבר ויקשה למה לא דרשו יד חזקה
על מכת בכורות שנקראת כן בכתוב שנאמר ולא ביד חזקה
ושלחתי את ידי וידוע שמכת בכורות היא היתה סבת היציאה בעצת ועליה יאמר וינציאנו
יי ממצרים ביד חזקה לא על הדבר שנכל במקרה :

שער שלשה ושבעים

במה שדרשו ובזרוע כטויה זו החרב כמו שנאמר וחרבו שלפה
בידו כטויה על ירושלם ויקשה לפי שהמצריים לא הוכו בחרב
ואף יאמר שהיתה יציאתם בסבת החרב והפסוק שהביא המגיד להוכיחו שנאמר וחרבו
שלפה בידו הנאכרת בצדו כטויה על ירושלם ואף יוכיח מזה שהיה חרב במכות מצרים :

שער ארבעה ושבעים

במה שדרשו ובמורא גדול זה גליי שכיב כי הנה לא ירדה שכיב
בתוך בני ישראל כי אם במעמד הר סיני ואף יוכיח זה בכלל
כפי מצרים והכתוב שאמר ולכל היר החזקה ולכל המורא הגדול אשר עשה משה לעיני כל
ישראל פירשי המורא הגדול כסים ונגזרות שבמדב והרמזין פירשו על מעמד הר סיני ומה
לו לענין מכות מצרים :

שער חמשה ושבעים ארך הביא ראיה על היות מורא גדול גילוי שכיב' מפסוק במכות באותיות ובמפת' ובמלחמ' ובד חזקה ובזרוע כטויה ובמורא' גדולים שהם כלם שמות ותואר' למכות מצרים המבהילות והמורה עליו אומר' ובמוראים גדולים לשון רבים האם כאמר שהיו גלויים מהשכיבה רבים :

שער ששה ושבעים במה שדרשו ובאותיות על המטה ויקשה זה לפי שהמטה היה כלי לאותיות שנעשו באמצעותו אבל לא היו האותיות עצם המטה כי הדבר שהוא כלי או אמצעי לדבר אחר אין ראוי למר שהוא הוא עצמו והכתוב שהביא לראיה חולק עליו שאמר אשר תעשה בו את האותיות מורה שאין המטה האותיות ואם אמר זה על אות התגין הנה הוא היה אות פרטי לא אותיות רבים :

שער שבעה ושבעים במה שדרשו ובמפתים זה הדם וידוע שזכת הדם היתה מופת פרטי ומופתים הוא גם כולל ועם היות שיצדק אומרנו שהדם הוא מכלל המופתים לא יצדק שהוא מופתים :

שער שמונה ושבעים בראיה שהביאו מפסוק וכתתי מופתים בשמים ובארץ דם ואש ותימרו' עשן ויקשה זה לפי שהפסוק ההוא אינו מדבר במופתים מצרים והוא מיייעד על הגאולה העתידה ושם קרא מופתים הדם והאש והתימרות עשן שזכר : ולמה לא דרש אותם המייד במלת ובמפת' שהיא המורה על הריבוי ודרש מופת' על הדם בלבד :

שער תשעה ושבעים במה שדרשו שגשו בפסוקים האלה לא זכרו מכל מכות מצרים כי אם שנים בלבד הדבר והדם : ולמה לא דרשו גם כן שאר המכות האם לא היה יותר טוב לדרוש ובאותיות ובמופתים על כללות הכסים משדרוש אותם על הדם בלבד :

שער שמונים במה שדרשו ביד חזקה שנים ובזרוע כטויה שנים ובמורא גדול שנים ובאותיות שנים ובמפת' שנים ויקשה זה לפי שגם היות אותיות מורה על שנים וכן מופתים להיותם לשון רבים ומיעוט רבים שנים : הנה יד חזקה וזרוע כטויה ומורא גדול שכלו בלשון יחיד ארך ידרשו כל אחד מהם על שנים ומה היחס אשר יש ליד חזקה עם אותיות או עם מופתים לשדרש שנים כמוהו וכן בזרוע כטויה ובמורא גדול :

שער אחד ושמונים ארך במינין המופת' שנעשו במצרי' מנו עשרה בלבד ולא הביאו בכללם כס ההפך המטה כחש וכס צרעת יד הכבאי והנה כס ההפך המטה כחש היה הראשון שנעשה משה לעיני פרעה ובשעת שליחותו כאמר ראה כל המופתים אשר שמת' בידך ועשיתם לעיני פרעה שראוי לפרשו על השלשה כסים שנעשה לו כשאלחו וכמו שהדם שהיה אחד מהם נכנס במינין העשרה פנה היה ראוי בשב' האחר' ובפרט בכס ההפך המטה לחש :

שער שנים ושמונים כסיומין שהיה כותב רבי יהודה במכות דרך ערש באחד וראוי לדעת מה ראה בזמן הסיומין האלה כי הם אינם בלשון הכתוב שאמר שלקח פסוק אחד לאסמכתא וגם הם בעצמם דברים בלתי מובנים ולא אשמעיבן במה

במה כמו בסימנין האלו אשר נתן ובהלה שמת רבה אמרו שהיה כתוב על מטה משה דרך
עדר באחב אבל זה איך ראוי שיבדל כפשוטו שאם היה כן לא יאמרו רבי יהודה היה כותב
בהם סימנין :

שער שלשה ושמונים במספר המכות ואיכותה והוא שיש לשאל שיאמר למה היו
המכות בזה המספר עשרה ולמה נעשו אלו שכתבו בכתוב ולא
היו אחרות האם כאמר שכל הדבר הזה במקרה ובהזדמין הלא הדברים הטבעיים הם
מוכונים לתכלית מובדל וידוע וכ"ש האלהיים שכלם בחכמה עליונה :

שער ארבעה ושמונים בדרשת רבי יוסי הגלילי באמרו מנין אתה אומר שלקו המצרים
במצרם עשר מכות ועל הים לקו חמשים מכות כי הכה זה לא
יאמר אדם לשיאלהו רבי יוסי מנין אתה אומר ואם הוא אמרו מעצמו לא היה ראוי שיאמר
מנין אתה אומר אלא עשרה מכות לקו המצרים במצרי וחמשים על הים יתע זה שבמכות
מצרים כאמר ארבע ועל הים מהו אומר וירא ישראל וכו' לא שאמר מנין אתה אומר :

שער חמשה ושמונים שכראה שר' יוסי שאל על שני דברים הא' שלקו המצרים במצרים
עשר מכות והשני שעל הים לקו חמשים מכות וכתב אברהם
והראיה תנוצא שהשיב והוכיח השנית שלקו על הים חמשים מכות ולא הוכיח הראשונה
שלקו המצרים במצרים עשר מכות והוא בלתי ראוי בדרך הדברים :

שער ששה ושמונים במה שאמר רבי יוסי הגלילי למה לקו בארבע עשר מכות אמור
מועדת מצרים עשר מכות ועל הים לקו חמשים מכות ויקשה
זה לפי שלא לקו בארבע כי אם מכה אחת והיא מכת הכנים וכמו שאמר הכתוב ויעשו כן
החרטומים בלטיהם להוציא את הכנים ולא יכלו ויהי הכנס באדם ובבהמה ויאמרו
החרטומים אל פרעה ארבעה אלים היא ואם מכה אחת נעשתה בארבע יתחייב שעל הים
לקו עשר מכות לא חמשים גם כי במכת הדבר מצאנו לשון יד שנא הכה יד יי' היתה במקדך
ואם לא נעשו כל מכות מצרים בארבע :

שער שבעה ושמונים בדרשת רבי אליעזר שכל מכה נמכה היתה של ארבע מכות כי
זה א"ל לזיירי האם כאמר שבמכת הים תוכללנה ד' מכות וכן
בשאר זכמה יתחלפו א"כ אותם הארבעה זו זו לשלא יהיו אחת ואם היה הרבוי בערך
המקבליים לא יהיו בלבד ארבעה אלא ארבעת אלפים ויותר מזה שהכתוב שהביא לראיה
ישלח בסחרון אפן הכה הוא מדבר במצרי והם שמו למכות עצום לא לחלקי המכה :

שער שמונה ושמונים בדרשת רבי אליעזר והוא למה לא אמר בה מנין אתה אומר שכל
מכה נמכה שהוכו המצריים בה היתה של ארבע מכות באותה
סגנון עצמו שאמר רבי יוסי הגלילי בהיות הכל דרך אחד :

שער תשעה ושמונים במה שדרש רבי אליעזר ישלח בסחרון אפן עברה חנם ונדרה
משלחת מלאכי רעים על הארבעה מכות של כל מכה נמכה
ונראה שדרש חרון אפן אחת עברה שנים זעם שלש משלחת מלאכי רעים ארבע ולא דרש
בה והוא מן התימה ומה יעשה לה :

שער השעים במה שאמר רבי אליעזר אמור מועדת במצרים לקו ארבעים
מכות

מכות ועליהם לקו מאתיים מכות ויקשה זה לפי שהוא לא הוכיח כי אם כל מכה ומכה של
 מכות מצרים היתה של ארבע מכות וכתחייב מזה שמצרים לקו ארבעים אבל לענין הים
 לא הוכיח כלל:

שער אחר ותשעים בדרשת רבי עקיבא שכל מכה ומכה היתה של חמש מכות כי
 זה יותר קשה מהראשון כי איך יצויר שבכל מכה ומכה תהיינה
 בכללות ה' מכות שניא דא מן דא ומה הבחיכה אשר תחייב המספר הזה:

שער שנים ותשעים במאמר רבי עקיבא שו עשה בהם שפטים ולא עשה באלהיהם
 אלו עשה באלהיהם ולא הרג בכוריהם כי הנה השפטים שעשה
 בהם הם עשר המכות שהוכו המצרים ומיתה כוללת בתוכם מכת בכורות ויקשה
 אם כן למה הוצרך לפרט אותה ולומר הרג בכוריהם כי זאת מכלל השפטים היא ואם ראה
 לזכור מכת בכורות בביאור למה לא ביאר גם כן החשך והדבר וכל הנשארות:

שער שלשה ותשעים אם היה שזכור ראה מכת בכורות בעצמה היה ראוי לזכרה
 אחרי השפטים ולומר אלו עשה בהם שפטים ולא הרג בכוריהם
 אלו הרג בכוריהם ולא שפט באלהיהם ונתבא מכת בכורות סמוכה לשפטים שהם שאר
 המכות ומשפט האלוהות באחרונה כי כן נזכר בכתוב ועברתי בארץ מצרים והכתי כל
 בכור יבאחוכה וכל אלהי מצרים אעשה שפטים והוא לא עשה כן שזכר האלוהות כן
 השפטים ומכת בכורות:

שער ארבעה ותשעים בזה שאמר רבי עקיבא דיינו בכל המעלות טובות וכל אחת
 מהן יודיע שעם היות שברובם היה די לענין תאוות ונאולת
 מתלבידי האחרות הנה יש מהן שלא היה די בעצמם אם לא יתחברו אל האחרות כאלו תאמר
 בתן לנו את ממונם ולא קרע לנו את הים לא היה די לנו בזה כי היה מצרים נוסע אחריהם
 להרוג ולאבד את כל היהודים וכן אלו קרע לנו את הים ולא העבירנו בתוכו בחרבה לא
 היה די לנו כי מה תועלת בקריעת הים אם יטבעו בו וכן אלו קרענו לפני הר סיני ולא
 בתן לנו את התורה לא היה די לנו כי בקבול התורה נשלמו לא בקריעתה אל ההר בלבד:

שער חמשה ותשעים בטעם הפסח שכתבה בו התורה ואמרתם זבח פסח הוא לי
 אשר פסח על בתי בני ישראל כגפו את מצרים ואת בתינו
 הציל וגומר ולזכרון החסד הגדול הזה מהצלת בכורי בני ישראל באה מצות הפסח בכל
 דור ודור ומצות קדש לי כל בכור באדם ובהמה ותחתם כדללו הלויים ומצות הצניעות וגם
 המנוזה באו על זה והוא דבר מתימה מאד לפי שאם המצריים כתחייבו במכת בכוריהם
 לפי שהחזיקו ונשעבדו את ישראל שאמר עליו השם בכי בכורי הנה ישראל לא היו מחוייבים
 באותה מיתה כפי שורת הדין ולמה יומתו מיה עשו ואם המלך צוה לנעקת גואלי דם איש
 אחד להרוג את הרובים האם ראוי שיאמר לעלובים נועקי דמי אחיהם שעשה עמהם חסד
 בשלא הרגם גם כי הנה הרובים היו מחייבי מיתה לא הצועקים העלובים ואיך יספו
 כצדיק כרשע וכן היה ענין ישראל הם צעקו אל ייבצר להם מהמצריים וישמע אלהים את
 כאקתם וקבע את קובעיהם כפש האם ראוי שיאמר איהם שהגדיל לעשות עמהם חסד ורחמי
 בשלא הרגם בכלל המצריים הטועים האופט כל הארץ לא יעשה ומשפט ואתה תראה כי

##

במזבח הערוב הפלא ייאת עמו אשר בארץ גשן לבלתי היות שם ערוב ובמזבח הדבר כאמר
 גם כן והפלא ייבין מקנה מצרים ובין מקנה ישראל ובמזבח החשך כאמר ולכל בני ישראל היה
 אור ביום שבתם ולרעת חול בכל המזכות היתה הפלאה והנה לא נעשה שם סיימן ובתיבת
 הדם על המשקוף לשלא ילקו עם המצריי ולא נכאנו על זה במוצו גם בקריעת ים סוף ככנס
 בני ישראל בים ויבאו מצרים אחריהם והמצריים טובעו בים סוף אחד מהם לא כותר . וכי
 ישראל הלכו ביבשה . ולמה לא נכאנו על אותה תשועה במצוה מעשית ומהסימנין בהוראת
 טעה כדי שיזכו בהפלאה . ולא נתקנה עליה מצוה לדורות כמו שנכאנו . בפסח ובקידוש
 הבכורות בעבור שלא הוכח עימהם . והספק הזה אנלי עגום מאד ותמהתי . הפלא ופלא
 מהמפרשים איך לא העירו עליו :

שער ששה ותשעים   בטעם שכתב רבן גמליאל במצות המצה באומרו על שם שלא
 הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ והוא תימא כי הנה קודם
 היציאה ממצרים בפרשת החדש הזה לכם ראש חדשים כו' ית' לישראל על מצות המצה עם
 מצות הפסח שנאמר ואכלו את הבשר בלילה הזה עלי אש ומצות על מוריס יאכלוהו .
 ואמר והיה היום הזה לכם לזכרון וחגותם אותו חג ליי' לדורותיכם וגו' שבעת ימים מצות
 תאכלו וגו' ואם נכאנו בהיותם במצרים קודם היציאה על אכילת המצה ואיסור החמץ איך
 יאמר רבן גמליאל שהיה טעם מצותה על שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ עד שנגלה
 עליהם . ומה ההגלות הזה מיתן ואדע :

שער שבעה ותשעים   מאין לנו מצות המרור לדורות כי עם היות שמוצאו אותו בפסח
 מצרים שנאמר ואכלו את הבשר בלילה הזה עלי אש ומצות על
 מוריס יאכלוהו כבר יאמר אומר שהיה זה מיוחד לפסח מצרי' כעבין ולקחו מן הדם מתנו
 על שתי המזוזות וגו' . וכמוצות וכו' תאכלו אותו מתגכים ונגומר שלא היו מצוה לדורות
 והמורה על זה שבפרשת זאת חוקת התורה שהיא מצוה לדורות לא נזכר המרור . וכן
 בסוף פרשת משפטי ובסוף פרשת כי תשא שאמר לא תאכל על חמץ דם זבחי ולא ילין לבקר
 זבח חג הפסח . אבל לא זכר דבר מהמרור . וכן באומר אל ההתים נזכרה מצות הפסח
 בקור ובסדר ראה אכתי בפרש' שומר את חדש האביב זכר מצו' המצה והפסח בכל משפטיו
 אבל לא זכר דבר מהמרור וראוי אם כן שכדע מכין לנו מצות המרור לדורות :

שער שמונה ותשעים   באומר בכל דור ודור חייב אדם להראות את עצמו כאלו הוא
 יצא ממצרי' כי הנה החובה הזאת חייב אותה המגיד מן הפסוק
 שהביא ואתנו הוציא משם למען הביא אותנו לתת לנו את הארץ אשר נשבע לאבותינו .
 וכפי זה תפול החובה הזאת על הדורות שירשו את ארץ ישראל וישבו בה שראוי שכל אחד
 יראה עצמו כאלו הוא יצא ממצרים לפי שלא יצאו משם לא היו שרים וכבדדי' בעלי קרקעו'
 ואדני הארץ . אבל אכחנו בבלינתנו שלא ירשנו הארץ ובלרנו בגלות בארצות אויבינו מה
 החייב אשר לנו להראות את עצמו כאלו יצאו ממצרים מכח אותה ראייה שהביא ואתנו
 הוציא משם למען הביא אותנו לתת לנו את הארץ ואיך הוציא מזה לפיכך אכחנו חייבין
 להודות . ולמה הביא שבעה שמות של הודאה להודות להלל ולשבח לפאר לרומם להדר
 ולקלס . וזכר חמשה מאמרים מהקדשים . והטובות . הא' הוציאנו מעבדות לחירות . והב'

משעבוד

משעבוד לבאולה והב' מינון לאכמה והד' מאכל ליום טוב והה' מאפלה לאור גדול ומה ההבדל אשר בין החמשה המאמרי האלה :

שער תשעה וחשעים מה ראו חזל לתקן קריאת ההלל בלילה הזה בדלוג לחצאי מיתחלתו עד למעומו מים קודם הסעודה ושכרך עליו ברכ' הבאולה ואחר הסעודה נגמור את ההלל וכרך ברכת השיר ולא ברכת הבאולה ויתר ראוי היה שנגמור את ההלל בבת אחת מבלי הפסקה כדרך קריאתו במועדי יי' ואחרי השלמתו כדרך על הבאולה ואם נאמר שחשו לטורח התינוקות עם היות הטורח קטון מאוד תשאר קריאת ההלל מראש ועד סוף וברכת הבאולה לאחר הסעודה והכה במקרא מילה בליל פורי אחרי העם לא חששו לקטני ולא גזו שיקראו אותה לחצאי ולא שיברכו הרב את ריבנו כי אם בסופה לא באמצעיתה והאומרי שתקנו זה כדי להדר כוס שני הכל המה אומרי שהכוס הב' בא על ספור יציאת מצרים לדרך עליו ואין מברכין אלא על היין :

שער מאה מה ראו להככים בתוך פרקי ההלל פסקו שפך חמתך אל הגוים אשר לא ידעך וגו' כי אכל את יעקב וגו' שאינם מעבם ההלל והם ממזמור אחר ושאר הפעמים שאנחנו גומרי את ההלל אין אנו מכניסין הפסקות האלו הרי לך בזה מזה שערים מהספקות והשאלות אשר שערתי במאמרי ההגדה ובפסקות שזכרו בה כפי חולשת דעתי וקוצר השערתי ובפי ההגדה יתבאר ענינם ויתרו הספקות והשאלות בלם וסימן למספרם יהיה בדרך וזרע : **יצחק** בארן ההיא וימצא בשנה ההיא מאה שערים ויברכהו יי' בהיתרם :

ההגדה הזאת היא במכילתא
זכור זכרתי בשערים מה שיש במאמר
הא' הזה מהשאלה למה סדרו חזל
המאמר הזה בלשון ארמי ושאר מאמרי
ההגדה כלם בלשון הקדש וכבר כתנו בזה
החכמי זל טעמי על דרך הדר' מהם מפני
שלא יבינו המוזיקי בלשו הקוד' ויבאו ללכלך
הסעוד' אחר שכתב להם דעות באמרו כל
דכפי' ייתי ויכול אכל הדעת הזה הוא
ספק ספיקא בכמה מדרגות ראונה
במציאות השדים וב' שיבינו לשון קדש
ולא לשון ארמית' וב' שלא ילכלכו הסעוד'

בי אם ברשות בעה' כהן יכבד אב ועבד אדוניו ואף חנודיה כל זה שהוא באמת משא כבוד
כבוד השריטונת חזל ששלוחי מצוה אינם כיונקין ואמרו ליל שמורים הוא לילה המשומר בה
מן המזיקי ומהם אמרו שאמר המאמר הזה בלשון ארמי כדי שלא יבינו אותו מלאכי
השרת ולא יתחילו לשגור להקד' בלילה הזה שהיא ליל יציאת מצרים שלא אמרו בו שירה שכל
ולא קרב זה אל כל הלילה וכבר יקשה גם לדעת הזה שהיה ראוי שיאמרו כן בהלל שהוא
השיר המיוחד ללילה הזה לא המאמר הזה הראשון מההגדה שאין בו שירה ועם היות
ג כ 3 ii שכליל

שכליל יביאת מצרי' לא אמרו שירה מי המונע שמדי טכה בשנה בלילה הזה לא יאמר אותה
 ויקראו בישראל' כש שכבר אמרו חול שמלאכי השרת שמעין כל הלשונות ואמרו שביראל
 למד את יוסף שבעים לשון והם קבלו שהם כנגד שבעי' שרים המקיפים כסא כבודו ולפי זה
 יבינו גם כן לשון ארמי' ואחרים אמרו שמפני היות אבותינו בדבל כאשר סדרו ההגדה
 הסכימו לומר זה בלשון ארמי' כדי שיבינו הנשים והטף והם יפרסמו את המוצה אבל יקשה
 לדעת הזה למה היה המאמר הראשון הזה בלשון ארמי' ושאר' ומאמרי ההגדה כלם בלשון
 הקדש והנה כלם סדרו בדבל ומאמר מה נשתנה הוא יותר כנגד הנשים והטף והיה ראוי
 אם כן להיות בלשון ארמי' :

זבח היותה כראה בזה הוא כי מפני ההכרזה אשר בזה המאמר כל דכפין ייתי
 ויכול כל דצריך ייתי ויפסח תקנו המאמר הזה בלשון ארמי' כי היו אז בדבל
 ובבוא החובנין שלא היו חובנין בירושלם לסמוך על שולחנם העביים והאבותיים סדרום שגם
 פה בגלות יתחיי' כל בעה' להרבות מתנתנו כמו שאמ' ושמתתה לפני י' אלהים אתם ובניכם
 ובנתיבותיהם וכו' ולכן כשישב על שולחנו ידים קלול אל העביים אשר בפתח הבית לקרוא
 בלש' בשם יי' כל דכפין ייתי ויכול כל דצריך ייתי ויפסח ר"ל שיבואו לסמוך על שולחננו' ולפי
 שהעביים לא יבינו לשון הקדש תקנו שיעשה ההכרזה הזאת בלשון ארמי' כדי שיבינו אותה
 ויכנסו בביתנו' וכבר בזה הכביא על הדקדקה הזאת באמרו הלא פרום לרעב לחמך ועביים
 מרודים תביא ביתנו אז יבקע כשאר אורך וארוכתך מורה תצמיח והלך לפסחך צדקך כבוד
 יי' יאספך :

ואמנם למה נקראה המצה לחם עוני כבר נמצאו עליו לחול חדשים גם ישנים ששה
 טעמים כי בפרק ערבי פסח' אמר שמואל לחם עוני לחם שעונין על דצריך'
 אבל זה בלתי מספיק כי גם על הפסח והמרור יש עביית דברים וכמו שאמר רבן גמליאל כל
 מי שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח לא יבא ידי חובתו ואלו הן פסח מצה ומרור וכו' ועוד
 שהנה הכתוב קרא את המצה לחם עוני ולא היה זה מפני ההגדה כי עדיין לא נתקנה'
 עוד אמרו שם דבר אחר לחם עוני מה דרכו של עני בפרוסה אף כאן בפרוסה' כלומר
 שכלילה הזה יפרוס בעל הבית את המצה לזכרון שהיו ישראל' במצרים עניים אבל התורה
 עשתה המצה זכרון לבאולה כמו שאמר שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם עוני כי בחפזון
 יבאת מארץ מצרים למען תזכור את יום באתך וגו' ולכן יש להאמין כי המצה היא זכר
 לבאולה לא לעבדות ולא לעביות' ומזה גם כן תראה הטעם השלישי שאמרו בזה שנקרא
 לחם עוני לפי שמפני עבדותם במצרים לא היו מביאים אותם המוצה ללבוש עיטתם ולאכולה
 בראוי' כי באמת לא באה מצות המצה לזכרון הגלות כי אם לזכרון הבאולה' ואחרים
 אמרו שאמר זה לפי שבמצרי' אכלו מצה עם הפסח כמו שאמר על מצות ומרורים ושנקראת
 לחם עוני בערך למצרי' כי בבא מצות המצה באלהם עניים ומכת בכוריהם' ושלכן באמר
 די אכלו אבהתגא בארעא דמצרים על אכילת אותה הלילה' וגם זה אינו שזה לי כי יותר
 היה ראוי שיקראו לחם באולה' וגם היה ראוי לומר די אכלו אבהתגא כי בביאתם ממצרים לא
 בארעא דמצרים שמורה על ההרגל וההתמדה' ואחרים אמרו שקראו לחמא עבאי מפני
 העיסה שתקנו שתהיה מעשירית האיפה כמו קרבן העני שאמר ואם לא תשא ידו לשתי
 תורים

תורים או לשני בני יונה והביא את קרבנו אשר חטא עשירית האיפה * וכן היתה עשית
המן במדבר שהיה מלקט כל אחד ממנה עשירית האיפה * אבל רחוק הוא שיזיך המגיד לזה
שאם היה בן היה ראוי שיאמר הא קורבנא דעוביא * או עיסה דעביא * אם היה שכפי כמות
העיסה נקראה בן לא שיאמר הא לחמא עביא שמורה היות העובי בטבע הלחם ומהותו *
לא בכמותו ומקרו * והטעם הששי הביאו הרמב"ן בפירושו בסדר ראה אככי זל * וזכר
במצה שתהיה לחם עובי להבדל מצה בזה לזכור שיבאו ממצרים בחפזון והוא עובי זכר כי היו
במצרים בלחם צר ומים לחץ * והנה תרמוז לשני העבכים * וכן אמרו הא לחמא עביא די
אכלו אבהתגא בארעא דמצרים * או יאמר שתהיה עוד עשויה בלחם עובי ולא שתהיה מצה
עשירה כמו שהזכירו חז"ל ע"כ * הכך רואה שבעתק הרב מעבין לעבין לפי שלא כתבש אכלו
מה שאמר בזה כי הנה ישגיגו הספקות שזכרתי לשאר הדעות :

והדבוק אכלי בזה הוא שהמצה תקרא בכתוב לחם עובי לשתי סבות האחת מפאת
טבעה לפי שהלחם בהיותו עיסה טרם יספוג הוא קטן הכמות ואחר החמוץ
יגדל הבצק ויעלה למעלה והמז להעדר החמוץ לא תגדל ולא תעלה אבל תהיה תמיד שפלה
ונמוכה * ומהבחינה הזאת נקראה לחם עובי לשפלותה ודלותה בעצמה * והסבה השנית
לפי שהמצה קשה להתעכל באנטומא ותתמיד לשבת בה לקושיה ולכן תחפיק מעט המצה
לאוכליה * וכבר כתב יצחק הישראלי בספר המסעדים אשר לו שפת המצה קשה מאד
להתעכל באנטומא ומתאחרת לבאת משם ומולידה רוח וסתומים ושהוא מאלל כמות
לעמלים יותר מן הלחם החמוץ * והמצרים לשנאתם את בני ישראל וכדי שיספיק אליהם לחם
מעט היו נותנים אליהם בבכיי המלך וכמעשה הלבני לחם מצה ומהבחינות האלה שתייהן
כאמר כאן הא לחמא עביא כנגד הראשונה מפאת טבעה כמו שזכרתי * ודי אכלו אבהתגא
בארעא דמצרים הוא כנגד הסבה השנית * ועם היות שנקראת מצה לחם עובי מהבחינות
האלה לא נאמר מפניה שנותנה התורה במוצת המצה ואיסור החמוץ מזה הטעם * כי אם
לזכרון מהציות גאולתם כמו שאמר כי בחפזון יבאת מארץ מצרים * הנה אם בן המאמר הזה
אינו קוטר לדרשת רבן גמליאל במצה לפי שבאין לא אמר המגיד טעם מוצת המצה אבל זכר
ענינה שהיה לחמא עביא בטבעה ושכן היו אוכלים אותה במצרים * אחרי כן פירש רבן
גמליאל הסבה למה אכחנו אוכלים מצה בלילה הזה והיא לזכרון מהירות הגאולה והיבאה
ממצרים שהיתה כל כך שלא הספיק בנקם להחמין ויהיה פירוש הכתוב שבעת ימים תאכל
עלי מוצת שהמצה הוא לחם עובי כמורך שפלה ובלתי גדל לפי שבחפזון יבאת מארץ מצרי' עד
שלא הספיק הבצק להגדיל ולעלות וכשאר כמורך ועובי * וכמו שאפרש עוד במקומו :

ואמנם למה התחילה ההגדה בענין המצה ולא בענין הפסח שהוא הקודם במעלה
וסבה או למה לא זכר שלשתם פסח מצה ומרור * ומה ענין אימרוס הא שנת
הכא והכפל אשר בא בו שהם השאלות אשר באו בשער השלישי והרביעי * כבר אמרו
מהחכמי שאומרוס כאן כל דכפין וכולי הם דברי אבינות על גלותנו לומר כי בעונותינו גלינו
מארצנו ואין לנו יכולין להקריב קרבן מוצה לארץ ולכן אינו צריכין טהרה אבל כל מי שיבא
יאכל מזה הפת כטמא וכטהור יחדיו * ולכן אנו מתפללים שלשנה הבאה כעלה לירושלם
ושבו כמים לגבול * והאיש אשר אינו טהור יעשה כקפת הפסח * ואחרים אמרו שהתחיל

במצה מפני שאנחנו חייבין לתת לכל אחד די מחסורו בזמן הזה ולכן אמר כל דכפין
 ומאמר לשנה הבאה הוא כאמר לזכרון ירושלים שכאמר אם לא אעלה את ירושלים על ראש
 שמימתי כאלו יאמר שבזכות הכרדה והכרקה הזאת להאכיל לעניים ויבאלנו השית וראיתי מי
 שפירש שהמאמר הזה כלו הוא ספור מה שעשו אבותינו במצרים והדברים שאמרו באותו
 ליל שמורים שמתפני חפזונם היו מחלקין המצה והיו אומרים אלו לאלו כל דכפין ייתי ויכול
 כל דכפין ייתי ויפסח כי עתה אנו עבדים במצרים ולשנה הבאה נשגב בארעא דישראל בני
 חורין ושעתה כאשר אנחנו מחלקין את המצה נעשה הודעה לנשים ולתינוקות שכן עשו
 אבותינו במצרים והיו אומרים הנה ואנחנו עושים דוגמתם ושהתקינו לומר לשנה הבאה
 בני חורין בלשון הקדש ולא בלשון ארמי כאשר מלית המאמר כדי שלא יבינו אותו המאמר
 הארמיים ויחשבו אותה מורד' במלכות ואומרים שיעשו עמם בני חורין וגם בפירוש הזה
 לא ימלטו מהספקות:

והבכור אצלי הוא שחול תקנו שיהיה אדם בלי פסח קודם ההגדה בוצע מצה וישים
 חמיה תחת המפה ויעקור הקערה וילפניו ויתנגה בצד השולחן כאלו כבר
 אכלו כדי שיהיה מקום לשחול לשחול למה עושין כן עדיין לא אכלו כמו שביארו בפ' ערבי
 פסחים ותקנו שיקרא את העני' שיבואו לאכול עמו מפתו ולחמוץ על שולחנו ולכן דבר
 מהמצה לא שתהיה כונתו לבד טעמה והוראתה כאן כי אינו מזה המקום ואחרי כן יבוא
 עמוקמו אבל הוא לעבין ההכרזה כאלו יאמר העניים והאביונים ומבקשים לחם ואין לנו
 לחמו בלחמי כי הוא לחם עוני וכאות אליכם ועלילה הזה כלנו שנים ואעפי שאתם עניים
 אל תתביישו כי כן היו אבותינו במצרים הנה אם כן היו דבריו אלה מתוך ענותנותו לדבר
 על לב העניים ועל כן קרא לחמו לחם עוני ואולי על כל הסעודה אמרו כי הלחם יאמר על
 הדבר כמו שיאמר על הפת שכאמר הכני ממיטרי לכם לחם מן השמים וימשה שכאמר זה
 לישראל ואמר להם בתת יי' לכם בערב בשר לאכול ולחם בצקר לשבוע לפי שעל הדבר ועל
 הלחם יחד אמר הכני ממיטיר לכם לחם מן השמים ותועיל ההכרזה הזאת גם כן למה שזכרו
 בו והוא שהנשים והטף ישאוהו אחרי שאתה שמת לפסח לחם ובצעת אותו והקדשת קרואו
 ואמרת כל דכפין ייתי ויכול מה זה שכתב רש"י ממה שהתחלת לעשות ותסלק את הקערה
 הנה כל זה יביא לעבין השאלה אשר כוננו אליה לבד לספר ביציאת מצרים הנה התבאר מזה
 למה התחיל מאמרו מן הלחם אם שיפורש על כל הסעודה ואם שיפורש על הפת בלבד שהיה
 לקרוא לכל אדם ויאכל לחם ולכן לא זכר הפסח כי אינו בחובה לארץ ולא גם כן המרור שאין
 בו אכילה מתפסת כי אם המצה כאשר היא לחם שלבד אנוש יסעד ועל כדומיה לזה אמר
 עזרא אכלו משמני ושתי ממתקים ושלאו מנות לאין ככון לו כי קדושה היום לאלהינו האמה'
 לפי שאנחנו עושין בלילה הזה זכר לפסח מאותו אפיקומין שאוכלין על השבע במקומו לכן
 יאמר כל דכפין ייתי ויכול כנגד המצה והמרור כל דכפין ייתי ויפסח כנגד האפיקומין שהיה
 זכר לפסח ולכן זכרו באחרונ' בלשון ארמי אחר שישאל מהסעודה יעשה זכר לפסח או יהיה כפל
 עבין במלו שונות ייתי ויכול ייתי ויפסח רוצה לומר יחזו עמנו ואמנם אומרו עוד הא שתא
 הכא וכולי באל להתיר ספק שאיפשר שיסופק כדנו והוא כי היתה חובה לחון את חו הפסח
 בירושלים כמו שאמר לא תוכל לזבוח את הפסח באחד שעריך וגו' כי אם אל המקום אשר

בבשר יי' וגומר ואיך אמר אם כן יבא ויפסח כאלו יעשה בחוצה לארץ חנם הפסח וכדי להשיב על זה אמר הא שתא הכא לשנה הבאה בארעא דישראל רוצה לומר השנה הזאת כעשה כאן חב ולשנה הבאה יהי רצון מלפני השם שבעשה אותו בארעא דישראל ונתן הסבה בזה באיורו הא שתא הכא עבדי רוצה לומר הנה כעשה השנה הזאת החב כאן מפני שאנחנו עבדים ולא נוכל לעלות לחוב בירושלם אמנם לשנה הבאה נוכל לעשותו בארעא דישראל לפי שנהיה אז בני תורין וכעשה המצוה כהלכתה הנה אם כן המאמר הראשון שאמר הא שתא הכא לשנה הבאה בארעא דישראל הוא הודעה והנחה ומה שהוסף לומר עוד הא שתא הכא עבדי וכו' הנה הוא כתיבת הסבה בדבר ולא בא זה בכאן על דרך תפלה כמו מה שאמר בסוף ההגדה כן יי' אלהינו גיענו למועדים אחרים וכו' כי גם כאמ' על כד התפלה במו שאבאר וכאן בא להתיר הספק כמו שזכרתי הנה התבאר זה המאמר הראשון והותרו השאלות והתפקות אשר בארבעה השערים הראשונים :

מהנשתנה הלילה הזה מכל הלילות שבכל הלילות אין אנו חייבין לטבל אפי' פעם אחת והלילה הזה שתי פעמים שבכל הלילות אנו אוכלין חמץ או מצה הלילה הזה כלו מצה שבכל הלילות אנו אוכלין שאר ירקורת הלילה הזה מרור שבכל הלילות אנו אוכלין בין יושבין ובין מסובין הלילה הזה כלנו מסובין :

כפי מה שאמרו בספר ערבי פסח' אמ' רבא אטו חייבא לרדקי לא אמ' רבא הכי קתני אין אנו מטבילי הרצון שהבראש אשר בספרים שלנו אין אנו חייבים לטבל ח'כה אמתית כי אם אין אנו מטבילים הכראה אלי שאין השאלה הזאת מה כשתנה מה שאמרו בפסחים שיעשו בעקירת הקערה כדי שיטאלו התינוקות כי אותה השאלה לא קדמו אותה חול בכת' ודי שמי עוללים ויונקים כשאל מה זאת ונא אב לבנים וידיע ענין ביאת מצרים והשאלה הזאת מה כשתנה היא כוללת לכל אדם שאם אין נערים ותינוקות לשאלו כער נזקן יחדו כשא ונתן בדבר ואם זה הוא ענין השאלה יהיה ענינה לנער ונזקן כוללת לעניני כלם וכמו שאמרו תח' בניו שאלים אותו ואם לא אשתו שאלתו ואם לאו הוא שואל לעצמו בספר ערבי פסחים וענין

השאלה הזאת הוא שהשואל ראה שכלילה הזה אנו עושים ענינים מורים על היותנו בני מורים בני מלכים ויועצי ארץ ונעשים ענינים אחרים בהפך מורים על היותנו עבדים ככנענים בני עמים ושפלים כי הנה בכל הלילות אין אנו חייבין לטבל אפי' פעם אחת והלילה הזה אנו מטבילין בחובה שתי פעמים או אין אנו נוהגין לטבל קודם הסעודה וזה מורה על היותנו בני תורין ומצד אחד יראה ההפך שבכל הלילות אנו אוכלין חמץ הטבולים כי זהו מועד בני השרים ומצד אחד יראה ההפך שבכל הלילות אנו אוכלין חמץ זהו מצוה כל אדם כפי רצונו מקלי חייב והלילה הזה כלו מצוה בחייב וזה כלא ספק מורה על

העבדות שהמזה היא לחמא עניא ומאכל העבדים והעמלים כמו שזכרתי וזוה הדק
 עבמו בכל הלילות אנו אוכלים שאר ירקות בתבשיל מרוקח ופפת ובלילה הזה כלו מרוב
 ר"ל מרור כמות שהוא חי ומליפת לא מבושל וזה ג"כ סימן עבדות ועניות גדול עוד
 בעשה בהפק זה שבכל הלילות אנו אוכלין בין יושבין בין מסובין והלילה הזה כלנו מסובין
 וזה יורה על היותנו בני חורין כיון שאנחנו מקטונ כגדול אוכלים בהסדה בכבוד גדול והנה
 יש לנו א"כ בלילה הזה שני דברים מורים על העבדות והם המזה והמרור ושני דברים אחרי
 מורים על החירות והם הטבול וההסדה והוא דבר זר שבעשה בלילה אחת דברים הפכיים
 בהוראותם ולפי שעל פי שנים עדים יקום דבר הביא על העבדות שני העדים ההם ועל
 החירות השנים האחרים ולא זכר אכילת הפסח לפי שאינה מורה לא על החירות ולא על
 השעבוד ולא חייב ארבעה כוסות כי גם העבדים פעמים ירבו דשתיה כמאמר שלמה תגו
 שזכר לאובד ויין למרי גפס והנה התבאר המאמר הזה והותרו הספיקות הנפלים עליו
 אשר בשער החמישי וששי:

זו היא תשובת שאלת מה נשתנה כי
 לפי שאל השאל למה בלילה
 הזה נעשה דברים מורים על העבדות
 ודברים מורים על החירות היתה תשובתו
 שבלילה הזה עבדים היינו לפרעה במצרי
 ולכן נעשה אותם הדברים המורים על
 העבדות ובלילה הזה גם כן הוצאנו יי
 שהינו משם והיינו בני חורין ולכן נעשה
 אותם הדברים המורים על החירות כי
 הנה בלילה אחת בתחלתה היינו עבדים
 ובסופה היינו בני חורין ולכן נעשה הדברי
 ההפכיים האלה בלילה הזה מכל שאר
 הלילות לזכרון העבדות והחירות שהיינו
 בו בזה הלילה הנה התבאר מזה היות
 התשובה מספק ומוללת לכל חלקי השאלה
 והותר בזה הספק אשר בשער השביעי
 ולכן לא נתן כאן טעם המרור משום
 וימררו את חייהם כי לא בא לתת טעם

עבדים היינו לפרעה במצרים
 ויוציאנו יהוה אלהינו משם
 ביד חזקה ובזרוע גשויה ואלו
 לא הוצי הקב"ה את אבותינו
 ממצרים עדיין אנו ובנינו ובני
 בנינו משועבדי היינו לפרעה
 במצרים ואפילו כלנו חכמים
 כלנו נבונים כלנו יודעים את
 התורה מצודה עלינו לספר
 ביציאת מצרים וכל המספר
 ביציאת מצרים חרי זה
 משובח:

למצות המרור כי אם להפכיות הפעולות כמו שזכרתי ובאמרו עבדים היינו לפרעה רמז
 אל שתי מביעות עצומות שהיו בעבין היציאה האחת המלך הקשה ורע מעללים פרעה כי
 לרשעו כקרא כן מלאך כי פרעה אהרן כאלו הוא שם מורכב מכונות שונות פעל רע או
 פה רע הלא תראה קושי ערפו שחייב לעצמו כל המכות אשר קבל ולרמזו על רשעו ופסעו
 אמר עבדים היינו לפרעה והמביעה השנית היא מנד ארץ מצרים עצמה שלהיותה מקור
 הצרות כקראה מצרים מלאך מצרים וכבר זכרו קול שהיתה מערכת ארץ מצרים מחייבת

שלא יבא עבד משם ומעלה עד שאזינו שהיו עבדים נסגרים שם בכל מפתחות שלא היה
 איפסא לצאת ושלכן נזכרה בתורה כ' פעמים שהם כנגד חומשים שערי דינה שנמקרו למשה
 ובהם פתח המסגרות והוציאם ומצרים ולזה כיון באומרו ויניחניו יי' אלהיו משם ביד
 חזקה ובזרוע כטויה רוצה לומר ששדד המערכות העליונות ושכה הטבעים עירן החזקה
 על השמים ובזרועו הכטויה על השמים העליונים המכיעים אותם וכמו שאמר וככל אלהי
 מצרים אעשה שפטים וכן כתב ה'אדבע כי לפי המערכת העליונה לא היו ישראל יוצאים
 ממצרים ואמנם אומרו ולא לא הוציא הק'בה את אבותינו ממצרים וכו' כונו בו שתי כונות
 האחת שאם יאמר אומר הנה הפעל הזה יאות לאותם שיצאו מעבדות לחירות כי להם יאות
 שיאכלו וישתי בהק'בה אבל אכחנו העומדי בגלות מה לנו במעשה הזה הנה להשיב לזה
 אומר שאלו אבותינו לא היו יוצאים גם אכחנו היינו שם עתה עבדים ולכן היו כאלו אכחנו
 יצאנו משם ומסכי כן נעשה כמעשהם והכוונה השכי'רצה להודיע מעלת היציאה ממצרי'
 באמרו שאם לא הייתה נעשית על ידי הק'בה הנה לא היה איפשר בשום צד שיצאו ממצרים
 לפי שהיציאה משם לא היה איפשר שתהיה בי' אס' בא' מנ' דרכים אס' בכחם וזרועם של ישראל
 שיתגברו על המצרי' וכמו שהם עבדים חמש לזה באומר הנה נתחכמה לו פן יבדה והיה
 כי תקראנה מלחמה ונוסף גם הוא על שוכאיו ובלחם בנזועלה מן הארץ או שיצאו ברצון
 פרעה וראותו שהוא יתן אליהם ראות להלוך כמו שעשה כורש ליהודים אשר בבבל או בכח
 הק'בה היכול על המערכות כלם ועל מלכי האדומה באדמה ואמר המגיד כי אלו לא הוציא
 הק'בה את אבותינו ממצרים שהיא היתה הסדה האמתית לא היה איפסא שיצאו בא' מושת'
 הסבות האחר' מבגורת העם או מרצון פרעה כי העם אעפי' שהיו כמות מופלג עד אין
 חקר לא היה להם לב כי נולדו בתוך השעבוד והעבוי ועל זה אמר עדין אנו ודנינו ודני
 דנינו משועבדים היינו ל' לא די ש' מאות אלף רבלי העם אשר יצאו אבל גם דניהם ודני
 דניה' עד עולם לא היו יכולים לצאת בגורתם ותמיד היו עבדים כרצעים האם יתגברו אלף
 אלפי אלפים עברי צאן בדא אריה עליהם ואמנם כפי הסדה השנית שהיא רצון פרעה
 והכנת הארץ כפי המערכה השמימית אין ספק שלא יהיו יוצאים ועל זה אמר עדיין אנו
 ודנינו וכו' משועבדים היינו לפרעה במצרים לא כשאר אס' כן צד ואופן אחר ליציאת ממצרי'
 כי אם היכולת האלהי ורצונו הנה התבאר שלא בא המאמר הזה להצד שחיב אדם להראות
 את עצמו כאלו הוא יצא ממצרים כי אין זה מקומו כי אס' בסוף ההגדה אבל בא להודיע
 בגורת הש' יוחסונו ביציאה ובזה האופן היה המאמר הזה מעבין התשובה ויצדק אומרו
 עדין אנו ודנינו ודני דנינו והותרו בזה הספקות אשר בשערים שמימי ותשיעני'א' והנה
 לקח המגיד העענה הנכבדת הזאת ממה שאמ' הק'בה למשה בתחלת שליחותו ואני ידעתי
 כי לא יתן אתכם מלך מצרים להלוך ולא ביד חזקה ושלחתי את ידי והכתי את מצרים בכל
 בפלחתי אשר אעשה בקרבן ואחרי כן ישלח אתך וכבר נתקשה הפסוק הזה על המפרשים
 לפי ש'שאל יצאו ממצרים באמצעות מכת כמורת כקראת יד חזקה ואין אמר הכתוב
 אס' כן ולא ביד חזקה וכתב רש"י כל עוד שאין אני מודיעם ידי החזקה לא יתן אתכם להלוך
 דא ולא בטביל שידו של פרעה חזקה אבל אמתת הכתוב כראה לי שבא לומר אני ידעתי
 שלא יתן אתכם מלך מצרים להלוך ברצונו ופסגו ורצונו וראותו ולא גם כן תהיה היציאה משם

ביד חזקה ונבירה שלכם שתגברו על המצריים ותעלו מן הארץ אבל תהיה היציאה ביד
 העליונה שאשלח את ידי והכתי את מצרים רל את הארץ ואת אלהיה לא בדרך טבע כי אם
 בכל נפלאותי אשר אעשה בקרבנו ואחרי כן ישלח אתכם ואמנם מה הרמז בביאת מצרים
 ונבואה משם הנה בלא ספק קיבנו בזה שלשה מעלות עליונות שאנחנו גוים היום זוכי בהם
 האחת שגודרנה לכל באי עולם מעלת האומה לפני השם שהשחית ונטל הסדר הטבעי
 והכחות השמימיות והשרי העליונים בעבורה לא עשה כן לכל גוי והשחית הכבוד המדומה
 שקנו אבותינו ביציאתם משם ביד רמה וזיוונת הארץ והמעלה והכבוד אשר קנו בה ימים
 רבים ומעלת האבות וכבודם היא ירושה רבה לבאים אחריהם והגשאים לא יצאו ממצרים
 לא באנו לפני הר סיני לא קבלנו תורה ומצוות לא שרתה שכינה בינינו לא היינו עם סגולה
 לאלהי והשגחתו דבקה עמונו שהיא התבלית האחרון והשלמות העליון אשר לנו וההשאר
 הנפשי והשלמו' הרומחי הנמשך אחריו הלא אלה הדברים כלם אעפי שאנחנו בגלות אנו
 זוכים בהם וכנגדם אמר ואפי' כלנו חכמים כלנו נבונים כלנו יודעים את התורה כי רמז
 בחכמים היודעים דרכי הטבע והמערכות העליונות ורמז בנבונים המדינים בעניני
 המעלה והכבוד המדומה וכנגד השלמות התורני הנפשי אמר כלנו יודעים את התורה
 כי על כל פנים על אלו ואלו מצוה רבה לספר ביציאת מצרים שהיתה אלינו מקור הטובות
 והתחלה וסבה לכל המעלות והשלמות ולהיות הספור הזה מצוה רבה הזהירה הכתוב
 עליו הרבה פעמים כמו שיבא בשאת הבנים והגדתם והנסחא האמתית היא וכל המרבה
 לספר ביציאת מצרים הרי זה משבח כי הסיפור הוא מצוה והמרבה בו הרי הוא משבח
 והותרו עם מה שאמרתי בזה הספקות אשר נו כרו בשער העשירי והיב:

מעשה ברבי אליעזר ורבי
יהושע ורבי אלעזר בן עזריה
ורבי עקיבא ורבי טרפון שהיו
מסובי בבני ברק והיו מספרי
ביציאת מצרים כל אותו
הלילה עד שבאות למידיהם
ואמרו להם רבותינו הגיע
זמן קרית שמע של שחרית

הביא המגיד ראה איך המרבה לספר
 ביציאת מצרים הוא המשבח
 ואפי' לחכמי ולנבונים וליודעי את התורה
 בולה מאותה עובדא שקרה לחמשה גדולי
 הדור חכמי ישראל שכליל פסח היו מסובין
 בבני ברק ועם כל רוב חכמת' היו מספרין
 ביציאת מצרי' כל אותה הלילה וזה היה אחר
 האכילה דאי קודם האכילה הא אמרינן
 חוטפין מצוה לליל פסח בשביל שלא יאנו
 אחר האכילה והיו מספריים ביציאת מצרים
 עד שעלה עמוד השחר וקראום תלמידיה'
 לקרית שזע כי היו כל כך מתגודדים

בספורם ובמשא ומתן שהיה ביניהם שנס באור הבקר לא היו מרבישים אם לא שתלמידיהם
 העירום לעכוין קש שזכותה עם הכן החמה ואמנם מהו מסובין בבני ברק פירשו בו שהיו
 כסמכין לאכול את הפסח עם תלמידי' שנקראו בכיס בעיר אחת שמה ברק אבל זה בלתי
 מתישב אצלי אם בעבור מלת מסובין שהיה ראוי שיאמר שהיו כסמכין בבני ברק או
 תלמידיהם בבק לא שיאמר מסובין בבני ברק ועוד חמושת החכמים האלה היו מתאכסכים

עם בני אותה העיר לאכול ימי החג. הנה אכ' לא היו כלם באגודה אחת בבית אחת מספרין
 ביצאת מצרים כל אותו הלילה לשיבצו התלמידים לומר אליהם יחד הניעזמן קרית
 שמע. ועוד שאם הם היו אוכלים בבתי תלמידיהם היאך יאמר עוד שבאו תלמידיהם. כי
 הם היו בביתם ומאין באו. כש' שר' אלעזר בן עזריה היה עשיר וגדול הדור וכשיא ישראל ואיך
 יהיה כסופך על שולחן תלמידיך לאכול הפסח וכל זה יוכיח שבני ברק אינם אנשי או תלמידי
 עיר ברק. אבל הם כלים יפוס שהיו מסובין עליהם בליל הפסח כדת וכהלכה. כי לפי שאמר
 למעלה והלילה הזה כלנו מסובין ספר כאן שחמשה גאונים עולם האלו היו אוכלים יחד בליל
 ההגדה מסובין על כלים יפוס ומברקים בזה חור כרפס ותבלת ואלו יתחדשו לאכול בבית
 הכשיא רבי אלעזר בן עזריה ושם שמו לפניהם לכבוד ולתפארת הכלים ההם בבני ברק כי
 בנים יאמר על כל דבר בבין ומעשה כמו בן לילה היה ובין לילה אבד. עד שהסעף יקרא
 בן כמו ועל בן אצטלתך בן פורת יוסף שפי' כפי המדקדקים סעף פורה וגדל והברק יאמר
 על מראה המשי המבריק ליעים כי על הכלים ההם היו מסובין יהיה מה שהיה למדנו מזה
 שהיו מספרין ביצאת מצרים כל אותו הלילה וזה יוכיח שהמרה בספרנו הוא משבח.
 האמנם מה ראו השלמים האלה לספר בזה כל הלילה ולסלק שינה מעיניהם. הנה הוא לפי
 שהלילה הזה ליל שמורים הוא ליי' ישראל לא לנו כלל באותו לילה. כשיבאו ממצרים כי חלק
 הראשון מהלילה התעסקו בעשיית מצות הפסח במצות ומרורים כמו שצוה השם. והחלק
 האחרון ממנה נתעסקו ביציאה ולכן לא כתבו כל הלילה לעפעפם תגומה ולפי שחייב אדם
 להראות את עצמו כאלו הוא יצא ממצרים לכן ראו הקדושים הלא לעשות כמעשהיהם שמיד
 בתחלת הלילה התעסקו במצות המצה והמרור וזכר הפסח כמו שעשו אבותיהם במצרים
 נאחז כל שאר הלילה היו מספרים ביציאה וזוהו הראו עצמם כאלו הם יצאו והותר בזה הספק
 אשר בשער יב:

אמר רבי אלעזר בן עזריה
 הרי אני כבן שבעים שנה
 ולא זכיתי שתאמר יציאת
 מצרים בלילות עד שדרשה
 בן זומא שנאמר למען תזכור
 את יום צאתך מארץ מצרים
 כל ימי חיך ימי חיך הימים
 כל ימי חיך הלילות וחכמים
 אומרים ימי חיך העולם הזה
 כל ימי חיך להביא לימורת

המשיח!

זו הראיה השנית שהביא המגיד
 להוכיח שמונה לספר ביצאת
 מצרים מאותה משנה שאמר רבי אלעזר
 בן עזריה אותו היום שחזרו כשיא ועם
 היינו בחור בשנים בן יב שנה כדאיתא
 בירושלמי דברכות. הנה היה התורה
 באמרו הרי אני כבן שבעים שנה להגיד
 שעם היות שגדלה חכמתו עד שהיה
 בעקיאותו והקפתו ברכים התגריים כלו
 היה בן שבעים שנה הנה עם כל זה לא
 הניעה מעלת חכמתו למצוא ראה לנצח
 חביריו ולהוכיח שתאמר יצאת מצרים
 בלילות עד שדרשה בן זומא שהוא היה
 שמעון בן זומא וכבר ידעת שכן זומא
 זה היה אומר כשהיה רואה אוכלוסי ישראל

בדרך שברא כל אלה לשמש להגיד שהוא היה התבלית שבמין האנושי אבל לא היה האומר
 בזה מיומנו גאה וגאון ודרך רע חלילה כי אם לערר לבנות התלמידים ולהלביבם היה אומר
 כן והנה היה בן זומא זה קטן בשנים ולכן לא בסמך. ונקרא תמיד על שם אביו בן זומא וכן
 היה ענין בן עזאי הנה אם כן היה מאמר רבי אלעזר בן עזריה שעם היותו בחור בימים
 הנה בחמלת יי' עלינו כעשה כבן ע' שנה בשלמות תורתו ומפני כבוד הנשיאות ולכן היה
 מתלוקן שלא זכה למה שזכה בן זומא שהיה בער מיומנו ולא גבעה לו אותנו כס ולכן לא קראו
 בשמו שמעון אבל קראו אותו בן זומא להורות שהיה ילד מסכן וחסד. ואמנם ענין דרשתו
 אין ספק שהיה להוכיח שתאמר יציאת מצרים בלילות ל' בכל הלילות תמיד וכבר אכחו
 ש' דגמי שהזכרון הזה יהיה בזכרון פרשת ציצית שיט' בה זכר ליציאת מצרים. ואף על פי
 שהציצית אינו כונה בלילה שאומר וראיתם אותו מכל מקום הוכיח בן זומא שראוי שנאמר
 אותה פרשה בקריית שמע של לילה מפני שיט' בה זכר ליציאת מצרים והחסד הגדול ההוא
 כעשה בלילה ולכן ראוי שזכר בכל לילה והנה הוכיח זה מפסק למען תזכור את יום צאתך
 מארץ מצרי' כל ימי חייך. ועם היות הפסוק ההוא בפרשת הפסח ראה בן זומא שהיה בלתי
 איפשר שיפורט על מצות הפסח לפי שאמר כל ימי חייך ולכן אמר שא"ל שאומר כן כי אם על
 הדבר אשר יזכר בכל יום ויום לא על מצות הפסח שהיא מדי שנה בשנה ואף יאמר שכל ימי
 השנה ידרוש וזכור הלכות הפסח כי כבר הושרשנו ששאלו ידורשו' הלכות החבבנו והלכות
 עזרת בעצרת ולכן דרש בן זומא אותו פסוק על זכרון יציאת מצרים בלילות לפי שהוא דבר
 תמידי בכל יום. ויהיה א"כ אומרו כי בחפזון יציאת מארץ מצרים טעם למצות הפסח והמצות
 אשר זכר. ואומרו עוד למען תזכור את יום צאתך וגמרו הוא כאומר הלא צויתך והזהרתך
 כל כך על זכרון יציאת מצרים לפי שלא לבד בזמן הפסח ראוי לזכרו אבל גם בכל יום ויום
 ראוי שתזכור את יום צאתך מארץ מצרים. האמנם באומרו ימי חייך היה די ללמד שזכור
 אותה מצוה ביום כי כן באמר חוקת עולם לדורותיכם ולא כזכר שום כל. הנה א"כ אומרו כל
 ימי חייך הכללות ההוא הוא לענין היום עצמו וכלימוד שאף בלילות מחוייבין לנו לזכור
 יציאת מצרים. אמנם חכמים לא קבלו הדרשא הזאת לפי שראו שהלילה היא כמשכת ליום
 שאומר ויהי ערב ויהי בקר יום אחד ואם כן הלילה בכלל היום היא וכל כך שעת נקרא יום
 ולכן מראיה אחרת לא מוזאת נתייב לקרות פרשת ציצית. ולכן דרשו הכתוב ימי חייך
 העולם הזה שהוא עולם הגלות וכל בא לרבות ימים המשיח שגם בימים ההם לא ימוש
 ספור יציאת מצרים ומפניו וכבר זכרו בגמ' שאמר להם בן זומא לחכמים וכי מזכירין יציאת
 מצרים לימות המשיח והלא כבר באמר הנה ימים באים כאם יי' לא יאמרו עוד חו' יי' אשר
 העלה את בני ישראל מארץ מצרים כי אם חו' יי' אשר העלה ואשר הביא את זרע בית ישראל
 מארץ כשן ומכל הארצות אשר הדיחם שם אמרו לו לא שתעקר יציאת מצרים ממקומה אלא
 שתהא שעבוד מלכות עיקר ויציאת מצרים טפלה לו רצו בזה שלא בא הכתוב להגיד
 שיתבטלו מועדי יי' ולא שיתחדשו מצות אחרות כי תורת השם ומצותיו הם נצחיות לעדי
 עד ולא יקבלו תוספת ולא חסרון ואמרו אלה המצות מלמד שאין בביא ראשי' לחדש ומקרא
 ונבלה לאו תוספת מועדים הם ושהיתה כוכת הכביא שלא תהיה אז יציאת מצרים עיקר
 הגאולות והגדולה והרשומה שבהם כמו שהיא אצלנו ביום הזה כי אז תהיה קצוץ גלויות ונתר

גדולה והיא תהיה הגדולה העיקרית כפי כל אדם ויציאת מצרים תהיה טפלה לה וקטנה
 ממונה ועם הייתה התשובה הזאת שכתבו לו חכמים אמיתית מכל צד כבר נוכל אהבנו
 להשיב לזה בדרך אחר והוא שהכביא אמר לא יאמרו עוד חי' י' אשר העלה ורצה בזה שכבי
 אדם בשבועתם ובדבר זה עם זה עתה תמיד ישבעו חי' י' אשר העלה לפי שזו היא השבועה
 הגדולה אצלינו מכל השבועות אמנם לימות המשיח ישבעו חי' י' אשר העלה ואשר הביא
 וגו' לפי שהיא תהיה פליאה יותר גדולה ועבומה מציאת מצרים ואין זה סותר למה שאמרו
 שזכרו יציאת מצרים לימות המשיח בקראנו פרשת הוציאת ביום או בלילה להיית המצוה
 קבועה לא תשתנה ולא תגמר כי התורה צותה על מעשה המצוה והכביא דבר משבועות
 העם ודבריהם ועם הייתה מאמר רבי אלעזר בן עזריה כאמר באמת על זכרון פרשת ציבית
 הכה הביאו המצור לראיה על מצות סיפור יציאת מצרים כליל פסח כדי לבאר גדול מעלת
 המצוה הזאת ר"ל לספר יציאת מצרים כליל פסח מדברי רבי אלעזר בן עזריה שהשתדל
 להוכיחו אף בכל לילות השנה וכפי דרשת בן זומא וגם לרעת חכמים שאמרו שם לימות
 המשיח כתחית בזה ומקו' נוציא מזה שאם בכל הלילות נזכיר יציאת מצרים לזכרון אותה
 הכס שיותר ויותר ראוי לספרו כליל פסח שהוא הזמן המיוחד אליו ולכן כל המרבה לספר
 בו הרי זה משובח והנה לא הוכיח דעתו רבי אלעזר בן עזריה מפסוק ליל שימורים הוא
 ליי' לפי שאותו פסוק הוא כליל פסח ורבי אלעזר בן עזריה לא היה מדבר כי אם בכל הלילות
 ביום שזכרתי הנה הותרו כמה שביארתי בזה הספקו אשר באו בשער יד ובשער טו וי' וזו
 ובשער יח דוק ותשכח:

במאמר
ברוך המקום שנתן תורה
לישראל ברוך הויה כנגד
ארבעה בנים דברה תורה
אחד חכם ואחד רשע ואחד
תסוא אחד שאינו יודע לשאלי

הקצר הזה ראוי לבאר דברי
 ראשון בדרך נקשר המאמר
 האלה וענינו אצלי בפני שנים הראשון
 שהיננו רצה להוכיח מה שהכתיב בראשונה
 שמונה לספר ביציאת מצרי' ושכל המרבה
 לספר בה הרי זה משובח ולכן אחרי
 שהביא עליו ראייה מעבודת החכמים גם
 ממאמר רבי אלעזר בן עזריה כמו שזכרתי

הביא עוד ראייה לזה מן התורה שבענין יציאת מצרים דברה כנגד ד' בנים ועשה בה שאלות
 ותשובות באופנים מתחלפים כנגד החכם וכנגד הרשע וכנגד התם ואף כנגד מי שאינו
 יודע לשאל ממה לקרר הדברים וידיעת הספורים וכמו שאמר את פתח לו וזה ג' ממה
 שזכרתי שכל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח ולפי זה כל המאמרים עד פה
 ודרשת הד' בנים ג' היו כלם להוכיח הדבר הזה וכשהשלים להוכיחו התחיל בסגנון ההגדה
 מה בגאי באמרו מתחלה עובדי עז' ואחריו השבח בדרשת ארמי אוהב אבינו בזה האופן באו
 הדברים כלם בדרך ראוי ומסודר והפך השני הוא שבפרק ערכי פסחים אמרו שיתחיל
 בגנות ויסיים בשבח ובשאל שם מאי בגות רב אמר מתחלה עובדי עז' היו אבותינו וכי ושימא
 אמר עבדים היינו לפרעה במצרים וגומר כי היה דעת שמואל שכל ענין היסוד הוא יציאת
 מצרים ולכן אין לנו לזכור בגות אחר כי אם העבודת ורב קבר שאין הגופה כי אם העבודה

זרה שהיו אבותינו עובדים בראשונה והשבח שקרבם המקום לעבודתו והוציאם ממצרים
 ונתן להם תורתו שהיא תבלית השבח ועתה עבדין בתריותיו ולפי דרכם זה ראוי לומר
 שהמגיד עשה ראשונה כדרך שמואל שהתחיל בנות במאמר עבדים היינו לפרעה במצרי'
 מהגנות הוא השעבוד והשבח הוא הגאולה והיציאה משם והנה באותו מאמר מעבד' היינו
 לפרעה זכר השעבוד והנצי' וסוף אליו מעשה החכמים ומאמר ר' אלעזר בן עזריה לתשל'
 ביאור מה שבא במאמר עבד' ואח' התחיל בענין השבח ממאמ' ברוך המקום שנתן תורה
 לישראל ברוך הוא וזכר דרשת הארבעה בנים שהיא כלה בענין היציאה והגאולה והשלים
 עם זה דרך ההגדה לרעת שמואל אחר כך נעתק לעשותה בדרך רב והתחילה בנות
 מתחלה עובדי ע' ושאר המאמרי וזכר השבח בדרשת פרשת וידוי הבכורים שהביא כמו
 שיתבאר וכפי האופן הזה באו מאמרי ההגדה כפי רעת שמואל ורב לפי שעבדי' בתריותיו
 והפן ה' הוא שהמגיד הוכיח ראשונה שמצוה להרבות בספור יציאת מצרים מוכח אותה
 הראיות שזכר ואחרי כן ראה לבאר איך יהיה הספור הזה אם כפי הפשט בלבד ואם
 בביאור מצות המצה והחמץ ואכילת הפסח והחגיגה ואמ' שאין הכונה בספור יציאת מצרי'
 כפי פשט הכתובים ולא לענין הדין וביאור המצות כי אם בדרך הגדה לפי שכנגד ארבעה
 בנים דברה תורה להודיע שהספור יהיה אם לחכם ויחכם עוד ואם לרשע משום ענה כסיל
 באולתו ואם לתם מתהלך בתומו דיוק ואם לשאינו יודע לשאל וכלם בדרך הגדה ולכן ספור
 הלילה הזה ראוי שתהיה הדרך עצמו ולפי שבני הרביעי שאינו יודע לשאל סיים מאמרו
 את פתח לו שאמרו והגדת לבנך שהכונה בפתח לו שידעוהו הדברים מתחלתם מראש
 ועד סוף לכן פתח ספורו מתחלה עובדי ע' הרי לך כפי כל אחד מאופני הדרכים האלה
 טעם סדר מאמרי ההגדה ונורכס וקישורם כפי הראוי :

והענין השני שראוי לבאר בזה הוא למה אמר המגיד בדרשת הבנים ברוך המקום
 שנתן תורה לישראל ברוך הוא ולא אמר בן שאר הדרשות ממאמרי ההגדה
 וכבר נזכר לתת בזה טעמים מהם כי לפי שאמר המגיד שהתורה האלהית כיונה לתת
 לימוד לכל ומדרגות בני אדם בענין יציאת מצרים אם חכם עיניו בראשו ואם רשע בראשו
 אשר טמן ואם תם יושב אהלים ואם מי שאינו יודע לשאל שהוא החלק ההמוני הכלל עם
 ישראל לכן נתן שבת והודאה לשבת שענינו על כל דרכי איש והוא נותן להם ידיעה ושלמות
 לכל בשאר ומפני זה אמר המגיד בדרשה זו ברוך המקום שנתן תורה לישראל ב' כיון שכנגד
 ארבעה בנים דברה תורה אחד חכם ואחד רשע ואחד תם ואחד שאינו יודע לשאל כי בהיות
 לימודו כולל לכל כמות בני אדם ולעשות כרצון איש ואיש יהיה ברוך ומבורך משוכח ומפואר
 בלשון כל עבדיו והוא על דרך המשורר ברוך אתה יי למדני חוקיך שברכו ושגחו על לימוד
 אותנו את חוקיך והטעם השני שהמגיד מצא בענין יציאת מצרים בארבע מקומות שזכר
 בתור שם בן אש בפרש' משכו וקחו לכם שאמ' והיה כי יאמרו לים בנים ואחר כך בפרשת
 קדש לי כל בכור אמר והגדת לבנך ובפרשת והיה כי יביאך אמר כי ישאלך בכך מחר לאמ'
 ובסוף סדר ואתחנן אמ' כי ישאלך בכך מחר לאמ' הנה אם כן נזכר שם בן בארבעת הפרשיות
 האלה לא במקרה ועל דרך ההודמן כי אם בכונה מכוונת כדי לדבר בענין הזה בארבעה
 מיני דבורים מתחלפים כפי הכוונת המקבל אותה והוא המורה על שלמות התורה ואלהותה

שאוורו דבריה באופן כך שכללו כל האופנים שאינם שדודר יציאת מצרים בהם וקרה כזה
 לדברים האלהיים על האנושיים כמו שקרה לדבר הטבעי על המלאכותיים והוא שהמלאכותיים
 יכוין לתכלית אחד בלבד אותו אשר כיון הפועל אותו אימנם הדברים הטבעיים יש בהם
 תכליות ופעולות רבות מתחלפות מהם כפי החומר ומהם כפי הצורה ומהם כפי המרכיב
 ומהם סגולות וטבעים כעלמים לא כדע סתם ואופן המשכם כי אם מפאת הכסיון כן היו
 המאמרים האנושיים לתכלית אחד מכוון אימנם האלהיים עם היותם מורים כונה אחת כבר
 יכללו נב' כונה וכונות אחרות וזה ענין אמנם שבעים פנים לתורה ואמנם בדעות
 המתחלפות אלו ואלו דברי אלהים חיים לפי שכלם כונה החכמה האלהית ולפי שהיה זה
 שלמות עצום בתורת השם לכן אמר המגיד בדרשה הזאת ברוך המקום שנתן תורה ר"ל
 שנתנה להם באופן כך מן השלמות שתכלול במאמר אחד כונות מתחלפות ועם היותה
 תורה אחת ומוצה אחת למדנו כפי סגנון המאמרים שכנגד ארבעה בנים דברה תורה
 במצוה הזאת והברכה שזכר בכאן ענינה השבח וההלל ולכן אמר ברוך הוא ר"ל אינו מנטרך
 לברכה ולשבח שכברכהו כי הוא ברוך ומבורך בעצמו :

והענין השלישי שראוי לבאר בכאן הוא מה ענין אמרו ברוך המקום האם כאמר על
 הש"ת ולמה אם כן תארו בשם מקום או אם אמרו על מקום אחד מיוחד ויש
 מי שפירשו על הר סיני שהוא היה מבאר המקומות ומשם קבלו ישראל את התורה וכמו
 שאמרו במשנה משה קבל תורה מסיני וכן אמרו בילמודנו בשעה שבא הק"ה ליתן תורה
 שבעה תבור וכרמל והכינו מקומם ובאו להם והק"ה אמר להם למה תרדוין הריסבנונים
 למה אתם רעים ומרדנים בעלי מומים אתם כענין שנאמר או בגן או דק אבל ההר חמד אלהים
 לשבת זה סיני וזה כלו רחוק מהכונה האמתית במאמר הזה שכנגד הק"ה אמר ברוך
 המקום שנאמר והנף ידו אל המקום ואסף המצורע וכן אמרו חז"ל בבראשית רבה מעונה
 אלהי קדם הוא מקומו של עולם ואין העולם מקומו הסוס טפל לרובץ ואין הרובץ טפל לסוס
 האמנם למה תארו את הש"י בשם מקום הוא על דרך ההמשל לפי שראוי בטבע המקום סגולות
 יאותו על דרך הדמיון לאלהינו ית' האחת שהמתקומם ינוח במקומו הטבעי כשיגיע אלינו
 ויתנועע וממתו כשהיה כפרד ממוגו השכית שהמקום הוא מקיף למקומם וכולל אותם
 השלישי שהמקום שיה למקומם הרביעי כדל בטבע ממוקומם והחמישי שזמנו יבחן
 כד המעלה וממוגו יבחן כד המטה וכמו שהתבאר כל זה בחכמה הטבעית והחכמים
 הראשונים בחכמתם הכללת העתיקה כל זה על דרך ההמשל והדמיון בשי' כי הוא המקום
 המשלים אותנו עד שיקראוהו החכמים נשמת העולם וזמרתו להיותו סבה בקיומו ושמירתו
 בהיותנו דבקים בו ית' וחסים תחת כנפיו היינו במבונה ושלמות כי היא באמת המבונה
 והכלה וכשתפרד הכפש מדבקותו תבקש לשב אל בית אביה ולחדקנו אם לא יעבדה
 מוכע הוא אלהינו ית' מקיף בנו כי הוא בוחן לבנות וכליות בדיעה פרטית מקפת וכל
 דבר לא יסדר מן המלך הוא אלהינו ית' בדרך בהשגחתו הפרטית שיה אלינו ולפי שההשגחה
 הכפלאה היא לא תעבור מהאומה לזולתה ולא יעלם מוכה דבר לכל פרטי האומה וזה
 האופן היתה השגחתו שיה אלינו לא תחסר מלהשגית דבר ולא תוסף ולא תעדיף על אומה
 אחרת מאותה ההשגחה הפרטית הוא אלהינו ית' כדל ממוגו תכלית ההבדל גב שמיאמר

יאמר עליו ועל כל זולתו בשנתך השם הבמור לא בעבין וחסם כלל וכמו שבמקום ימצא
המעלה והמטה כך בהשגחת הש"ת תמצא המעלה והמטה כי הוא בשמים ומעל ועל הארץ
מתחת המגביהי לשבת המשפילי לראות וכדברי המפורר כי רם יי נשפל יראה ואמר אם
אסך שמים עם אתה ואצטעה שאלו הכך הנה מכל הבחינות הלא על דרך הדמיון המושג
יתואר הש"ת בשם מקום מנורף ליה מה שכבר ידעת ג"כ שמוק' יאמר על המעלה כמו שכת'
הרב המורה פ"ח חלק ראשון ולפי שיעלתי מציאותי ית' בלתי ממש ולא נודע לשום כיוצא עד
שמלאכי השרת היו שואלין איה מקום כבודו להעריצו ל' לו אזו מעלה היא מכבודו יתברך
לשכרעריצו בה לכן אמ' המגיד לבלתי הכשל בדבריו ברוך המקו' ל' ברוך המעלה המוחלטת
אשר אין אכחנו משיגים אותה :

והענין הרביעי למה עשה המגיד חלוקת הבנים בזה הדרך אחד חכם ואחד רשע
ואחד תם ואחד שאינו יודע לשאל ומהו טבע החומר שחייב
והכריח החלוקה הזאת כי הנה החכם אינו מקביל והפכי לרשע ולא התה לנו שאינו יודע
לשאל כמו שראו בשערי הספקות וכבר השתדלו אנשים להס' אלה הד' בנים עם ארבעה
היסודות ואחרים רבו להסכימם כנגד האבות אברהם יצחק ויעקב ודוד כי היה החכם
כפי מדות החסד וכנגדו אברהם ורשע כפי מדת הדין הקשה וכנגדו יצחק ולכן יצא מוננו
עשו והתם כנגד יעקב שהיה איש תם ושאינו יודע לשאל לעניות דעתו הוא כנגד דוד
שאמר כי עני ואביון אני והדרכים האלה רחוקים ממני וכפי הסברה הישרה כראה לי
לתת בזה שלשה טעמים האחד שהמגיד עשה בזה חלוקה הכרחית לפי שמאלה הד' בנים
שזכרה התורה לא ימלט בכל אחד מהם אם שיהיה שואל או בלתי שואל כי אין בין החיוב
והשלילה אמצעי ואם הוא שואל לא ימלט מא' מב' תכליות בשאלתו אם להראות חכמתו
וידועותו ואם להיותו מספק ומערער בדבר מפני שנכנס בו רוח מינות ואספקא דנשות
במקבצו ואם שישאל לחסרון ידיעותו וחסרון לדעת חכמה ומוסר להבין אמרי בינה ואלה
הם החכם והרשע והתם כי החכם עם היותו יודע אמתת הענין הנה ישאל שאלות
להראות העמוס והארים את עושר כבוד תורתו וחכמתו והרשע בקרב לבו לא יאמין
במונות ולכן יקבצו עליהם והתם ישא כדו שישיבנהו ויודיעהו דרך ישכון אור שלשה המה
הם שואלים כפי שלשת תכליותיהם והחלק הרביעי הוא הבלתי שואל ולמה לא עשה בו
חלוקה אחרת כי אם השלילה מוחלטת והוא אמרו ושאינו יודע לשאל לפי שאם היה בלתי
שואל מפני רוח רעה היה כלכל ברשע וכמו שיתבאר אחר זה הנה אם כן מוצאת הבחינה היו
הארבעה בנים חכם ורשע ותם ושאינו יודע לשאל בחלוקה הכרחית מחוייבת והטעם השני
הוא שדיעת הדבר והכרתו בשלימות תהיה בכל ארבעת סבותיו החומרית והצורית
הפועלת והתכליתית וכבר יקרה שתשפיק אחת מהכה או שתיים או שלש להשיב אל כתות
השואלים כפי שלמות דעת השואל או קצורו המשל בזה אם ישאל לך מאישי שונה ומפני
למה היה זה הדבור ואתה תשיבהו לפי שהיו ענין ואכזבי שהיא הסבה התומרי' כבר יתפייס
דעתו הגם ויחשוב איפשרות מציאותו ליציאות חומריו בחיוב אימנם מיי שלא יתפייס בזה
ויאמר הכני רואה הרבה פעמים עבים ואכזבים ולא דביר תשיבהו עוד עם הסבה פועלת
לפי שהיה עם פלוני החרש שבכאן וכפי קוצר דעתו יספיקו שתי הסבות החומרית והפועלת

לחוב מצואו הדביר אבל כבר ימצא אדם אחר יותר פקח שגם בזה לא יתושב דעתו ותצטרך
לזמלו מורך הדבין ההוא שהיה למחסה ולמסתור וכשיתצטרפו אליו שלשת הסבות חומרית
ופועלת ותכליתית תגמול דעתו ואיש לבדו לא ישקוט ולא יחוגם בזה כי יאמר עם כל
מה שאמרת למה היה דביר ולא דבר אחר ותצטרך אז לבאר לנו גם הסבה הצריו ובהתחבר
ארבעת תהיה הידיעה כאלמת ולפי שהיו כנות בני אדם על זה המספר החכימה התורה
האלהית לשבד והפלאים שנעשו ביציאת מצרים וקדרן עם ארבעה מדרגות בני אדם כי
בפרשת החכם ביאר הארבעה סבות כלם ולכן נזכר בראשונה ובפרשת הרשע נזכרו
שלשת הסבות תכליתית וחומרית ופועלת ועפ' התם נזכרו שתי הסבות בלבד חומרית
ופועלת ולמי שאינו יודע לשאל הספיקה התורה בלמוד הסבה החומרית בלבד וכמו
שאוכיח כל זה בפרט בדרשת כל בן ובן מהם הנה התבאר מזה טעם חלוקת ארבעה בני
וקדר זכרונם בקדימה ואחור שהיא כפי הסבות שאמרו בהם והטעם השלישי בזה היא
שהיתה חלוקת הבני ית כל אחד עם זוגו ונזכר ראשונה החכם והרשע וזכר אחר זה
הפכיהם כי התם הוה הרשע שהרשע הוא המרשיע בדעתו וכונתו והתם הוא
כפי התאוות המשולל מכל רשע וכבר הרגילו לקרוא שור תם למי שאינו רשע ומזיק ע"ד
ויעקב איש תם ואמר שלמה תמות ישרים תגמס וסלף בוגדים יאדם וכך החכם ושאינו יודע
לשאל הם הפכיים כי עבין החכם היה להראות את חכמתו ולנתח שאלתו לכתחיה כמו
שאמר מה העדות והחוקים והמשפטים אשר בזה יי אלהינו אתכם והפכיו למי שאינו יודע
לשאל כי לחסרון דעתו וקוצר הבנתו לא ידע לשאל דבר וכבר אמרו הפילוסוף שהשאלה היא
חצי החכימה לפי שהיא הרגש הסתירה או הספק אשר בדבר והנה אף הארבעה בנים הם ב'
מיני הפכיי החכם עם מי שאינו יודע לשאל והרשע עם התם והנה נזכרו כפי מעלתם
בחכימה ראשונה החכם לכבוד תורתו ואחריו הרשע שגם הוא חכם להרע ואחריו התם
לקצר ידיעתו ושאינו יודע לשאל באחרונה להיות משולל בהחלט הנה התבאר עם מה
שפירשתי הספיקות אשר בשער יט ובשער כ' וכא' ובשער כ"ב וכ"ג:

כבר זכרתי טעם היות פרשת החכם
אחרונה בספר משנה תורה בקוף סדר
ואתחנך זכור אותה ראשונה מפני מעלת
חכמתו כי כבוד חכמים יחלו וגם מפני
שלמות תשובתו שנזכרו בה כל ארבע
הסבות כמו שיתבאר ואין ספק שפשוט
הוא אמר מה העדות והחוקים והמשפטים
אשר בזה יי אלהינו אתכם על כל מנות
התורה ועדותי משפטיה וחוקותיה היתה

חכם מה הוה אומר מה
העדות והחוקים והמשפטים
אשר צוה יהוה אלהינו
אתכם אף אתה אמור לו
כהלכות הפסח אין מפטירין
לאחר הפסח אפיקומין:

השאלה וכבר פירשתי אותה פרשה כפי פשוטה במרכבת המשנה אשר לי פי' ספר משנה
תורה אשר עשיתי האומנם ראה המגיד שהיה ראוי לדרוש אותה שאלה והפרשה כלה על
עבין מנות הפסח בפרט לפי שתוכן השאלה וכונתה יראה מדברי התשובה וכיון שהתורה
השיבה שמה לאותה שאלה ואמרת לבכך עבדים היינו לפרעה במצרים מורה שהשאלה על
ה א ס i מנות

מוצת הפסח פטר היתה • ומצא עוד לזה ראייה אחרת ממה שאמר בסוף התשובה ונדקה
 תהיה לנו כי נשמור לעשות את כל המצוה הזאת לפני • אלהינו כאשר צונו כי מאשר אמר
 בלשון יחיד את כל המצוה הזאת מורה שהיא מצוה פרטית ושלא היה שואל על כל המצות
 כי אם על מוצת הפסח בלבד אמנם להיותו בן חכם רצה להראות את חכמתו באמרו שהיה
 במצוה הזאת חלק שהם עבדות כמו ענין המצוה שהוא זכר למוהירות הגאולה והיציאה
 בחפזן ממצרים וענין הפסח שהוא זכר ליחול טלה שנקלה בלילה הזה • ועשה בו השם
 שפטים ואת בתינו הציל • וגם ענין המרור שהוא זכרון שמררו המצריים את חייהם של
 ישראל בעבודה קשה הכה כל זה הוא מחלק העדות • ויש במצוה הזאת גב מכלל החוקים
 במה שצוה בבית אחד לא תביאו מן הבשר וגו' • ועצם לא תשברו בו וגומר שכל זה
 הוא מהחוקים שאין טעמים נודע אלינו גם יש בזאת המצוה חלק מהמשפטים והוא כל עדת
 ישראל יעשו אותו וכי יגור ארץ גר ועשה פסח וגומר • כל ערל לא יאכל בו שכל זה משפט
 ישר לפי שלא נעשה הכס כי אם לכני בריתו של אברהם אבינו והבנים בכני הכה אם כן היתה
 שאלת הבן החכם על מוצת הפסח בכל חלקיה וכפי צורתה עצמית והוא המורה על חכמתו
 בדיני התורה והמוצת • האמנם ראה המורה שבנינו זה היה חכם ירא וקר מורע לפי שנתחלת
 דבריו היא אשר צוה • אלהינו אתכם לל שיהיה שאלתו אחרי ההודאה שהמצוה היא אלהית
 מפי הגבורה נתנה לאבות ולכן שאל על טעם חלקיה למה היה חלק ממונה מסוג העדות
 וחלק מסוג החוקים וחלק ממהמשפטי ויהי ראוי שתהיה המצוה בכל חלקיה אם מסוג העדות
 או מהחוקים או מהמשפטים • ולכן היתה התשובה מכוננת לכל חלקי השאלה כי הכה על
 מה ששאל טעם חלק העדות השיבו עבדים היינו לפרעה במצרים ויציאתנו • אלהינו ממצרי
 ביד חזקה ויתן אותות ומופתים לל שהיה המרור זכר לעבדות והמצוה זכר לחפזן הגאולה
 והפסח רמז לאותות והמופתים גדולים ורעים שכתן השם בפרעה ובכל מצרים ובכל ארצו
 שהיא מכת בכורות ולזכרון ועדות האמתיות האלה היו העדות אשר במצוה הזאת
 ולענין חלק המשפטים השיבו ואותנו הוציא משם לל ראוי הוא ומשפט ישר שכל בן בכר וכל
 ערל לא יאכל בו ושתהיה המצוה פרטית לכל עדת ישראל בעלי ברית אדם לפי שאתנו
 הוציא משם ולא אומה אחרת ולענין החוקים השיבו ויצונו • לעשות את כל החוקים האלה
 שהם הדברים שבאו במצוה הזאת שלא ידענו טעמים אבל תועלתם מתאחד שהוא לטוב לנו
 כל הימים שהוא הטוב הנצחי המיוחס לנפש ולחיותנו כיום הזה באורך החיים הגשמיים ולפי
 שלא יחשוב שהשכר כלו הוא בשמירת החוקים ולא בשמירת העדות והמשפטים אמר עוד
 ונדקה תהיה לנו כי נשמור לעשות את כל המצוה הזאת לפני • אלהינו כאשר צונו כלומר
 שהשכר יקבל מפני כללות המצוה בכל חלקיה כמו שהמורכב הוא יותר שלם מכל אחד
 מפשוטיו • הכה ה"ב ביארה התורה המצוה הזאת בכל ארבעת סבותיה • אם החומר באמרו
 את כל המצוה הזאת ואם הצורה במה שפרט עבודתיה ומשפטיה וחוקותיה • ואם הפועל
 באמרו ויצונו • ואם התכלית באמרו לטוב לנו כל הימים והחיים • ואמנם
 מאמר המורה אף אתה אמור לו בהלכות הפסח וכו' אין ענינו שלא יתן את הבן החכם אותה
 התשובה המסקנת שנתנה התורה אבל יאמר שבעבור שהבן החכם הזה התגאה בחכמתו
 לעשות חוקים במצוה הזאת שלכן מלבד מה שהשיבתו התורה לכל יהיה חכם בעיניו אף

אתה אמור לו בהלכות הפסח ל' עוד מלמד מה שכתוב בפרש' אמור אתה לו שאר הלכות
 הפסח עד הדבר האחרון מומנו שהוא חיץ מפטירין לאחר הפסח אפי' קומין והיא משנה
 בערבי פסחיס ועבינה שאחרי אכילת הפסח לא ישאלו ולא שיציאו ויתנו לפניהם עוד מיני
 מואכלים אחרי' אבל תהיה אכילתו באחרונה כדי שיאמר טעמו בפה והכל כדי שלא ישתבח
 יציאת מצרים אבל תקבע בלב לעולם ומלת מפטירין מלשון יפטירו בשפה שהוא ענין
 דבור והכלל העולה שבה ידע וישיכיל השואל עם כל חכמתו שעוד לאלו המילין ושיש במצוה
 הזאת כפלי' לתושיה יותר משאתו על דרך תן לחכם ויחכם עוד ומה שפירשתי בזה הותרו
 הספיקות אשר בשערי ס' וכו' :

**רשע מה הוא אומר מה
 העבודה הזאת לכם לכם
 ולא לו ולפי שהוציא ארצו
 עצמו מן הכלל כפר בעיקר
 אף אתה הקהה את שני
 ואמור לו בעבור זרה עשה
 יהוה לי לי ולא לו אלו היה
 שם לא היה נגאל :**

אחרי שהביא דרשת החכם הביא
 דרשת הרשע לפי שגם הוא
 חכם להרע כמו שאמרתיו וחס ענינו
 בפרשת משכן וקחו לכם וכדי שבעמוד
 בשלמות על כונת המגיד ראוי להטיב
 העינין ראשונה בפרש' ההוא כפי פשוטה
 והנה ראיתי בה ספקות הראשון שאתה
 תמצא בפרשת החדש שנה השם למשה
 בשלמות על פסח מצרים אם בלקיחתו ואם
 בשחיטתו ואם באכילתו בלי ראשו על
 כרעיו ועל קרבנו ואכילתו על מצות
 ומצוים ובהיות מתבארם חגורים ועם זה

כתיבת הדם על המשקוף ועל שתי המזוזות ואיסור החמץ כל שבעה ומוצת המצה ושבעת
 ימי החג האומנם שבא משה ללמד המצוה לעם לא אמרה כלה כמו שמעך אותה אבל בזה
 לזקנים על לקיחת הפסח ושחיטתו וכתיבת הדם על הדלת ועל המשקוף לא דבר אחר ממצוה
 ומצוים ומאיסור חמץ ומשבעת ימי החג וגם לא מואכילת הפסח כי אם לבד מלקיחתו
 ושחיטתו וענין הדם והוא דבר מתמיה מאד למה לא זכר המצוה בשלמותה ובכל חלקיה
 וזכר קצתה והשמיט קצתה וכתב הרמב"ן שקצר הכתוב כי בדויע שיאמר להם משה הכל
 בפרט וכו' אבל לא כתב הרב סנה למה היה כן ושנית מה ראה משה ללמד המצוה הזאת
 לזקנים ולא לכל ישראל כי הנה היתה צוה דברו אל כל עדת בני ישראל והוא היה שיעשה
 כן כי לכל העם חובת המצוה ולמה א"כ דברה בייחוד לזקנים ומה ענין אמרו משכן וקחו
 לכם והרב כתב שקרא משה לזקנים והם אספו אליו כל העם ואז אמר משה לכל עדת ישראל
 משכן וקחו לכם כי לא היה הדבור ההוא מיוחד לזקנים והוא דעת רבי יאשיהו במכילתא
 ורבי יוחנן אמר שהיה הדבור ההוא לזקנים בלבד ושהם ודברו אל העדה ואתה רואה כי לפי
 דעת שניהם העקר חסר מן הספר והשלישית מה ענין וילכו ויעשו בני ישראל כאשר צוה
 יי את משה וגם לזקנים אמר המצוה ראוי היה שיאמר וילכו ויעשו הזקנים וכל ישראל
 כאשר צוה משה אליהם לא כאשר צוה יי את משה ואת אהרן כי הם לא שמעו המצוה כי אם
 נושי משה ולא מפי אהרן והנראה לי בזה הוא שהאל יתג' ביום ראש חדש כיון צוה למשה

ולאחר על חג הפסח ככל חוקיו ומשפטיו שהיא המזבח הראשונה שנצטוו בה ישראל
 ונה שיעשו אותה במצרים והודיע להם גם כן שיהיה החג הזה להם חקת עולם
 לדורותם כמו שבאר בפרש ואין ספק שמה שאמר מיד לכל עדת ישראל המזבח
 הזאת כמו שצוה השם ושלא השמיט דבר ממוכה ואין להפלא מאשר לא ספר הכתוב
 שאמר משה לישראל את המזבח כי הכה בכל מונות התורה תמצא וידבר יי אל משה דבר אל
 בני ישראל אבל לא יגיד הכתוב שמה ספר המזבח לעם כמו ששמע כי בידוע שלא יעבור
 משה על דברי השם ושידבר לעם את אשר צוה עליו ולכן כאמר שלא באה פרש משכו וקחו
 לכם לספר להם את המזבח שאמר לו כי כבר שמעו אותה כל העדה מפי משה אבל ראה
 מרצה לצוות לזקנים שהם ידרונו במצוה הזאת והם יתחילו ראשונה בלקיחת הפסח וכן
 בשחיטתו ונתינת הדם על הפתח שהם היו הדברים היותר מוסכמים ולכן חש שיהיה
 הדבר בעיני העדה קשה לעשותו מפני הסכנה כמו שאמר הן כזבח את תועבת מצרים
 לעיניהם ולא יסגלנו והיה זה לפי שכבר נתפרסם להם שחול טלה היה שופע עליהם יקר
 וגולה באמצעות הכבד והעלוי שהיו נוהגים במקרה ההוא שנקרא שמו עליו והוא בדימותו
 ונלמו והיו חושדים שהנוגע באחוזו מן הכשבי' או מן העוים כנוגע בבת עינו של אלהים
 ואחת דתו להמית ועתה כי יראו עולם הפוך ברנע קטון שהיהודי האומללים ישלחו יריהם
 במקרה הכבד והנעבד והמקבל השפע העליון ושעם בזוי ושקוי כזה ירימו יד בעדר אשר
 בחרו מצרים להם לאלהים ולקח איש שה לבית אבות וברכעי מותו יאסור אותו לעיניהם
 וינחשו במשמר שלשת ימים ואין לאל ידם להסירו וימו יבא ושחז אותו לפניו בעוד השמש
 בצהרים וכל דמיו בענקים על כל דלת ועל כל מזוזה ואין מושיע ויען כל רואיו יכירוהו אינו
 כאכל אלא בלי וכן יבולע וכתח אותו לנתחיו לא יבשל במים כי אסגליו לכל העמי בצורתו
 ראשו על כרעמי ועל קרבו ובדרך עראי ובזיון יכרו עליו חכרים לאכול את בשרו בעמותתו
 יברמו עד בלי השאיר מן הבשר מאומה עד אור הבקר והכותב שרף ישרף ובוה כלו היה
 מהסכנה העצומה מהמצריים ולפי שהמוץ בני ישראל לא יפחדו בעשיית המזבח הזאת
 מהמצריים לכן התחכם אדון הכבאים לצוות לזקני' משכו וקחו לכם ר' אתם ראשי בני ישראל
 התחילו בדבר ולזה היה מאמרם אל הזקנים בלבד כאומר אליכם המזבח הזאת בראשונה
 הגדולים והכשאים אתם משכו וקחו לכם ר' לא על ידי שליח אבל בעצמכם ובידכם תקחו
 איש שה לבית אבות שה לבית לעיני השמש לכל משפחותיכם וכן ביום הארבעה עשר
 אתם ראשונה שחטו הפסח ותקחו אנדרת אוזב וטבלתם בדם והבעתם אל המשקוף וגומר
 ולכן לא זכר דבר מהאכילה ולא מהמוצות ולא איסור החמוץ ודבר אחר כי כבר זכר להם
 המזבח בשלמותה ולא הונרך עתה כי אם לצוות לזקנים הרודים בעם שהמה יתחילו לעשות
 הדברים שהיה בהם סכנה כנגד המצריים ולכן זכרם כפי מדרגתה בסכנה ראשונה לקיחת
 הפסח ואחר כן שחיטתו שהיא קשה מהלקיחה ואחר כן נתינת הדם על המשקוף שהוא דבר
 יותר מוסכן לעיני המצריים והיה זה כלו כדי שהמוץ העם יקחו לב ומהם יראו וכן יעשו כי
 העם תמיד ידרך אחרי הגדולים והזירים עד שעם היותם בנחיתם ביי ובלתי יראים
 מהמצריים בלקיחת השם ושחיטתו ונתינת הדם שלא מפני זה יעצרו כנגד בליה ההוא
 לבאת מותיתם וללכת בתוך העיר וזהו ואתם לא תגזלו איש מפתח ביתו עד בקר ונתן

השעה שבו באמרו ועבר יי' לנגוף את מצרים וראה את הדם ולא יתן המשחית ר"ל שבאותה
שעה שהם יאכלו את הפסח ויהי השם את בכורות מצרים והם בזכות אותה מצוה יוכלו ולא
יהיה נגף בבתיהם ואלמנה אזהרת שלא יבאו מפתח ביתם עד בקר איפשר שהיה כדי
שיהיו דבקים בעשיית מצות הפסח כהלכתה ולא יפנו לדבר אחר ואלו למדו מזה
שמשתנה רשות למשחית לחבל אינו מבחין בין דרוק לרשע ר"ל שיצא הקצף מלפני יי' החל
הנגף ואין ראוי שיתערבו החיים עם המתים פן יספו בחטאתם ואלו כיון גם כן בזה
שלא יבאו מפתח ביתם בעבור המצרים שלא יראו אותם בעת קלקלתם ויחזרו ריב עמהם
לומר אתם המיתם את עמנו ולכן כדי להרחיק מן הכיעור ומן הדגומה לזו בזה אותם ואתם
לא תבאו איש מפתח ביתו עד בקר לפי שלא יראו אותם המצרים בעת מכת בכוריהם
ואם תאמרו אף על פי שלא נבא מבתינו מי המוכע שלא יבא המצרי צורת כפשו על בנו אל
בית היהודי להרוג לזה אמר ולא יתן המשחית לבוא אל בתיכם לנגוף והמשחית הוא עם
מצרים שהבטיחם שלא יבאו אל בתיהם להרוג ולאחד על דבר הפסח ולא על מכת בכורות
כי בליה היה זהו משומרים מכל המזיקין שהשי יספח ויחמול על פתח היהודי למלטו מן
הנגף והמכה ולא יתן יכולת אל המצרי לבוא אל בתיהם לנגוף ולפי שדברים המוסכנים
בבגרותם ובמלחמות יהיו כזכרים ונרשמים לכבוד ולתפארת העושים אותם ראשונה כמו
שאמר דוד כשהיה על ירושלם ללכדה כל מכה יבוסו בראשונה יהיה לראש ולשר לכן אמר משה
לזקנים ושאריתם את הדבר הזה לחקך ולבניך עד עולם עם שהודיעם בזה שתהיה המצוה
הזאת לזירות ולכן היה ראוי שיתחילו בה הגדולים שבעם ובסוף הפרשה זכר הכתוב שעם
היות שהיה משה מצוה לזקנים בלבד הכה העם כלו שהיו שמה יקדו וישתחוו לפניו כאומר
אדוכנו נחנו כעבור חלוצים וכלנו קיים את המצוה ואין ראוי שיתחילו בה הזקני כי אם כל
העם יחד וזה עבין אמרו ויקוד העם וישתחוו וילכו ויעשו בני ישראל כאשר בזה יי' את משה
ואהרן בן עשו ר"ל שצדק היותו מדבר לזקנים הכה עם בני ישראל אשר שמעו דבריו השתחוו
לפניו כפסטר מלפניו רבו והלכו לעשות המצוה בכל חלקיה כמו שכתוב בה משה ואהרן ולא
קונו למעשה הזקנים וקדימתם כי כל העם מקצה עלי מורא ופחד הלכו לקיים את המצוה
הכה התבאר מזה הפרשה כפי פשוטה והותרו הספקות אשר העירותי בה האמנם בזה
שאמר בפרשה והיה כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה הזאת לכם ראה המוד
שהאמר הזה היה מאוב חרף יי' רשע בנבואה אפני כל ילדו שין אלהים כל מזמתו
והכה הביאו לחשוב רשע ופסע במאמר הזה שלשה דברים הא' שלא אמר הכתוב בזה לשון
שאלה כמו שאמר במאמר החכם כי ישאלך בך מחר ועתה כי ישאלך בך אבל המאמר
הזה לא קראו הכתוב שאלה כי אם אמירה והיה כי יאמרו אליכם בניכם ר"ל כאשר בניכם
שהיה ראוי שיטאלו וילמדו מאבותיהם ליראה את יי' יהיו בניכם סורים ולא ידברו בדרך שאף
אבל בדרך כפירה וערעור יאמרו אליכם מה העבודה וכבר נשתמש הכתוב בזה הלשון
במאמרים המנוכרי כמו שאמרו בני גד ובני ראובן על המזבח אשר בנו בעבר הירדן מדאגה
מדבר עשינו את זאת לאמר מחר יאמרו בניכם לבנינו מה לכם וליי' אלהי ישראל וגו' וכן אמר
הנביא בני האומרים לרע טוב ולטוב רע האומרים ימהר יי' משהו מעשהו והחכם אמר
אומר לרשע דרוק אתה יקבחו עמים כי תמיד יבא הלשון הזה על הקטנור והמאמר המנוכר

לא על השאלה בכונה טובה ולכן דראות המגיד שאמרה תורה והיה כי יאמרו אליכם בניכם
ולא זכרו בלשון שאלה כששאר הבנים נזר אמר בכינו זה סודר ונמרה . והסבה השנית לפי
שלא אמר מה העבודה הזאת אשר צוה יי אלהינו אתכם כמו שאמר הבן החכם שבתחלת
דבריו הנה היות המצוה ההיא אלהית ואם הבנים האלה היו אומרים מה העבודה הזאת
אשר צוה יי אלהינו לכם לא היינו חוששין למלת לכם כמו שלא חששנו על מלת אתכם שאמר
החכם אבל הרשע באמת כפר בהיות המצוה אלהית ולכן לא אמר אשר צוה יי אלהינו .
והסבה הב' שהיא לא קרא את המצוה הזאת ערות ולא חוקים ולא משפטים . לפי שלא האמין
היות בה ערות וציאת מצרים וגב' כפר היותה משפט וצדק גם לא האמין שהיה חק וגזירת
מלך אבל אמר מה העבודה הזאת לכם וכיון בזה המאמר שני דברים ושתי כפירות האחת
שלא היתה המצוה אלהית ולא צוה בה השם אבל הם בעצמם סדרו אותה והוא אמרו מה
העבודה הזאת לכם שהיא כפירה בפועל ומצוה אותה מצוה וכפירה שנית בענין התכלית
באלו אמר אין זו עבודה לגבוה ולא זכר לחסדיו . כי איכה עבודה רוחנית כתפלה ועיון
התור' אבל היא עבודה עשויה לתועלתכם שתאכלו כבש בן שנתו רך וטוב בלי אש ותשתו
ארכע כוסות עליו הלא זאת העבודה היא לכם ולא לשם שהיו שתו כפירו אחת בפועל
ובמצוה את המצוה והאחת בתכליתה לכן אמר בלשון רבים והיה כי יאמרו אליכם בניכם
באלו היו בדאן בנים סורים בנים משחיתים בכפירות שונות ולזה בפרשה הזאת נזכרו
בנים בלשון רבים . וכשאר הפרשיות באו כלם בלשון יחיד ומתקן לזה כי שאר הפרשיות
באו בלשון יחיד קדש לי כל בכור והיה כי יביאך יי ועבדת את העבודה שבעת ימים תאכל
מצות כל הפרשה באה בלשון יחיד ולכן אמר והגדת לנכד בלשון יחיד . וכפר' התם גם כן
והיה כי יביאך יי והעברת כל פטר רחם כלה בלשון יחיד לכן אמר כי יביאך בך גב' בלשון
יחיד ופרשת החכם גם כן באה בלשון יחיד ואמרת לנכד אימכם פרש' משבו וקחו לכם היתה
לזקנים ובאה כלה בלשון רבים ומפני זה נזכרו בה הבנים גב' בלשון רבים והיה כי יאמרו
אליכם בניכם . הנה כפי כל אחת ומשתו הבחינות האלה היתר הספק אשר בשער כד' .
ולפי שהיו הכפירות כמו שזכרתי במאמר מה העבודה הזאת לכם שתום השבחה התורה על
המצוה כמו שאמרת מה העבודה הזאת וערערת בענין הפועל אותה באומך שאכחנו
סדרמה אינו כן כי זבח פסח הוא ליי כי הוא צוה בה ולא אכחנו וכן בענין התכלית שחשבת
שנעשה זאת המצוה לאכול לשבעה ולמכסה עתיק אינו כן כי לכן צוה הש"י שלא יאכלו את
הפסח כי אם על השבע כדי שלא תמצא באכילתו שום הכאה בשמית כי אם קיום המצוה
משפאת עצמה ותכליתה שהוא לזכר שפסח יי על בתי בני ישראל כנגפו את מצרים ואת
בתינו הציל הנה אב' ביארה התורה לרשע מלבד חומר המצוה אשר לפניו הפועל והתכלית
האמית' בה נבזה הש"י לבעריו וכפירותיו והנה המגיד לפי שראה שכיון הרשע במלת
לכם שתי הכפירות האלה אמר אף אני במלת לכם אדרוש דרשה שלשית והוא שפי' כסיל
מחתה לו ולכן אמר מה העבודה הזאת לכם להוציא את עצמו מן הכלל שלא יבא בקהל יי'
כי הנה המצוה כתגה לטובים ול'אירים דלכותם ולא לרשע הנה אם כן אמרו לכם ולא לו הוא
מדברי המגיד ולזה אמר ולפי שהוציא את עצמו מן הכלל ולא היתה יציאה מן הכלל בקיום
המצוה

המצוה כי אם באמונתו וכוונתו שאמר כבר בעיקר שהעיקר הוא היות המצוה אלהית ולא
 אנושית. ולכן אמר המגיד אף אתה הקהה את שני כלומר מלבד מה שהשיתנו התורה
 תשובה אמתית על פי כפירותיו אף אתה שומע כפירה מפני ענה כסיל בזולתו הקהה את
 שני והשיבהו כפי הדרשה השלישית ואמר לו בעבור זה עשה יי' לי בצאתי ממצרים כל ראה
 רשע כי בעבור קיום האמונה שהיה לי בש"ת ובעבור עבודת המצוה הזאת אשר עשיתי
 במצרים הלילה ההוא עשה יי' לי חסד גדול בהוצאתי ממצרי' והצילני מנגף הבכורות. ואתה
 אר"י חרף יי' אלו היית שם לא היית זוכה להגאל. כי היית מתבונן באתם ימי החטך שמתו בהם
 פושעי ישראל לכל תראה בגאולת יי' ותשועתו כי אין כריך לומר שלמדנו משם בעני' ההשגחה
 שהוא ית' מבחין בין עם לעם כמו שאמר הכתוב בנבטו את מצרים ואת בתינו הציל אלא
 שהוא גם כן מבדיל ומבחין בין איש לאיש מהאומה עממה לית לאיש כדרכיו וכפרי מעללי
 ומזה יתברר לך שאלו היית שם לא היית נגאל עמנו אבל היית נגף עם המצריים. ועם היות
 שפסקו בעבור זה עשה יי' לי בצאתי ממצרים בא בפרשת שאינו יודע לשאל הכה המגיד
 לקחו בהלואה משם כדי לחרף ולגרף בו את הרשע כדי רשעתו כש ששם לא כדש שאינו
 יודע כי אם מלות בעבור זה וכוונתו שיתבאר ושאר חלקי הכתוב שהם עשה יי' לי בצאתי דרש
 ברשע וכאלו אמר אם אינו עבין לשאינו יודע לשאל תבהו לעבין רשע. וכבר אמרתי שאין
 הדרשה הזאת ביאור הכתוב באשר הוא שם לשיקפה עלינו איך הביאו מפרש' אחרת. אבל
 המגיד להקנות שכי הרשע ומלתעות עויל בדפו כלשון הכתוב ואין בזה קושי גם שיהיה
 מפרשה אחרת. הכה התבאר המאמר הזה והותרו הספקות אשר בשער עזרי' ושבעה
 ובשער עשרים ושמונה ובשער עשרים ותשעה:

הדרשות
 הלא שרש המגיד על התם
 ושאינו יודע לשאל תמונה
 בסוף סדר בא אל פרעה במות קדש לי כל
 בכור פטר כל רחם בבני ישראל באדם ובבהמ'
 לי הוא ויאמר משה אל העם זכור את היום
 הזה אשר יצאתם ממצרים וגו' ולא יאכל חמץ
 וגו' שבעת ימים תאכל מצות וגו' מצות יאכל
 את שבעת הימים וגו' והגדת לבנך ביום ההוא
 לאמר בעבור זה עשה יי' לי בצאתי ממצרים
 והיה לך לאות על ירך וגו' והפרש' הזאת דרש
 המגיד על שאינו יודע לשאל ואחריה באה
 פרש' אחרת והיה כי יביאך יי' אל ארץ הכנעני
 וגו' והעברת כל פטר רחם וגו' והיה כי ישאלך
 בכך מחר לאמר מה זאת וגו'. והיה לאות
 על ירכה וגו' והפרש' הזאת פירשה על התם.
 ויש לעיין בפרשיות האלה ראשונה אם היה
 שכל הדבור למשה קדש לי כל בכור וגו' למה
 באשר

תם מה הוא אומר מה זאת
 ואמרת אליו בחוק יד ה'
 הוציאנו יהוה ממצרים
 מבית עבדים ושאינו יודע
 לשאל את פרעה לו
 שנאמר והגדת לבנך ביום
 ההוא לאמר בעבור זה
 עשה יהוה לי בצאתי מ
 כמצרי' והגדת לבנך יכול
 מראש חדש תלמוד לומר
 ביום ההוא ואי ביום ההוא
 יכול מבעוד יום תלמוד

לומר בעבור זה בעבור זה
לא אמרתי אלא בשעה
שיש מצה ומרור מונחים

לפניך

כאשר בא משה רבי'עלי השלום להגיד המצוה
הזאת לישראל לא זכרה כמו שמעט שהיא
קדוש הבכורות וזכר במקומה מצות המצות
איסור החמץ שכאמר ויאמר משה אל העם
זכרו את היום הזה וגו' ולא יאכל חמץ וגו'
שבעת ימים תאכל מצות וגו' ואם צוה השם

אליו על קדוש הבכורות למה צוה הוא לעם מצות המצה • שנית למה לא זכר גם כן מצות
הפסח ומשפטו והמרור • ומה ראה מר'עוה על ככה שפעמים יצוה על הפסח ולא על
המצות ופעמים יצוה על המצות ולא יצוה על הפסח • השלישית מה ראה למצות מצות
התפלין עם המצות שכאמר והיה לאות על ידכה • ופעם אחרת במצות הבכורות ולא זכר
מצות התפלין במצות הפסח והכראה לי בענין הפרשיות האלו אבארהו פה וממנו תבא
דרשת המגיד בשאיכו יודע לשאל ובתם • עם היות שהוא בדרשה הקדי' התם מפני ידיעתו
אם מעט ואם הרבה כמו שזכרתי • ואומר שהתורה ספרה שהק'בה צוה למשה על קדוש
הבכורות ולא היה זה אצלי שיקדש בכורות ישראל מעבשיו להיותם לעבוד' הקדש כמו שכתב
הרמב"ן אבל עבינו שיקדש כל בכור פטר רחם באדם ובבהמה אחרי בואם בארץ כי גם במצו'
הפסח לא כתיביו לדורות כי אם בארץ • ופסח מדבר כצטוו עליו באותו פרק' ולפי שהיה
קדוש הבכורות וזכר למכת הבכורות וליציאת מצרים לכן ראה מר'עוה להזהיר את ישראל על
המצוה בכללותה ובכל חלקיה שהם פסח מצה ומרור וקדוש הבכורות שכלם לתכלית אחד
ולזכרון אחד כצטוו וזהו ויאמר משה אל העם זכרו את היום הזה אשר יצאתם ממצרים כי
התחיל למודו אותם מהטעם והק'בה אמתית ולכן צוה אותם שזכרו תמיד את היום הזה
והזכרון יהיה שבחוקו יד הוציא יי אותם ממצרים וזכר הדברים אשר יעשה גם הזכרון הזה
ראשונה במצות המצה ואסור החמץ • ולפי שהיה זה תלוי בארץ כי במדבר לא היה להם
חטה ולא פת חמץ ולא מצה ולכן אמר והיה כי יביאך יי אל ארץ הכנעני וגומר ועבדת את
העבודה הזאת בחמש הזה ולא קרא עבודה ענין המצה כי אם קרבן הפסח שנקרא כן כמו
שאמר במצותו ושמרתם את העבודה וכן פירשו רש"י זל הכה אם כן באומרם ועבדת את
העבודה הזאת הוא הפסח והמרור וקיצר בעבינו לפי שכבר פירשו למעלה באר הטב •

ואחר הפסח זכר ענין המצה וזהו שבעת ימים תאכל מצות וגומר ועל זה אמר ולא יראה לך
חמץ והגדת לבנך ביום ההוא לאמר ומאשר לא זכרה בני התורה ענין שאלה ולא אמירה אבל
אמר לבד והגדת לבנך גור המגיד שהבן הזה לא היה יודע לשאל ושהתורה צותה את אביו
שיפתח פיו לאלל ויגיד לו הדברים כמו שעברו • ואם תאמר ומי אמר למויד שהבן הזה
כמועט מלשאל מחוסר ידיעתו ואולי היה להיותו בלתי מאמין בדבר ומאסו בתורת יי ואמר
לא אזכרהו ולא אדבר עוד בשמו • הכה התורה גלתה אמתית זה במה שאמר מיד והיה
לאות על ירך ולזכרו' בין עיניך למען תהיה תורת יי בפך • ושמרת את המקוה הזאת
במועדה מימים ימימה וידוע שהדברים האלה לא יאמרו כי אם על איש ירא יי במצותו חסן
מאד שלא כעדר מימנו כי אם הידיעה ולמסקרו ידיעתו אמר למען תהיה תורת יי בפך רל
שילמד הדברים כפי פשוטיהם מצות אנשים מלומדה • והיו על פי אף על פי שלא יעמיק

בשכלו ולכן כסתפק להודיעו חומר המצוה בלבד כמו שאמר בעבור זה עשה יי' לי בצאתי
 וגו' ל' בעבור זה ר' המצוה והמורד כדי שאבוא לעשו' המצוה הזאת עשה יי' לי כדי להוציאני
 ממצרים וזהו מה שדרש המגיד ושאינו יודע לשאל את פתח לו' והוצרך לדייק בו יכול
 מראש חדש יכול מבעוד יום לא אמרתי לא בשעה שיש מצוה ומורד מוכחם לכפוך לפי שלבן
 הכער ובעד הזה יאות בלבד לידע הסבה החומרית במצוה ולכן יבטרוך האב להראותה לו
 באבדע בהיות מצוה ומורד ונוחין לפניו שהם הדברים המוחשי מחומר המצוה ולכן כתיב
 לימודי והגדתי ליליה הזה בלבד לפי שהיה עם חומר המצוה הכעשה אז ויש מפרשים שאמרו
 והגדת לבנך יכול מראש חדש וכו' אינו מהתנאי' בה אלא שמחבר ההגדה אחרי שהשלים זכרון
 הארבעה בנים ותשובתם בא לזכור הדרשא הזאת בהגדת לבנך ואמרו יכול מראש חדש
 ר' משכנכם כיסין אי ביום ההוא יכול מבעוד יום ר' שתהיה ההגדה ביום שמוחשי' פסקיהם
 תל' בעבור זה ומה שכתבתי ראשונה הוא הככון שעל מי שאינו יודע לשאל כדרש זה
 אימנם שאר הבנים לא עשה בהם הדרשא הזאת לפי שלא כתיבד למורד לאותו זמן להיות
 מושאל ובלתי חומרי' והנה דרש בו פסוק בעבור זה לפי שהיה מעגליו עם היות שעשה יי'
 לי כבר דרש אותי ברשע גם כי בשאינו יודע לשאל כדרש לעצמו' וברשע כדרש בדרך
 אסמכתא ועל כד הצוות לקוח בהלואה ממוקומו ואימנם התם בפרשה והיה כי יביאך יי' לפי
 שמושה רבינו עליו השלום אחרי שגה על זכרון היום הזה בעבודת הפסח והמורד הנכלל
 עמו' ומצות המצוה זכר אחרי כן בפרשה הזאת איך יעשו הזכרון ההוא גם כן בקדוש
 הבכורות ולהיות המצוה הלאה כלם קשורות ומצרכיו' זו עם זו בהיות תבליתם אחד ומכוננו'
 ומצות לזכרון אותי היום כמשכנו כלם מאותו דבור ראשון' וזהו אומרו והיה כי יביאך יי' אל
 ארץ הכנעני שמה מצות הבכורות באותו לשון עצמו שמה מצות הפסח והמצוה' ולכן אמר
 עליו והיה כי ישאלך בכך מחר לאמר מה זאת כי בראותי את חומר המצוה ישאל על ענינה
 והיתה התשובה בחוק יד הוציאנו יי' ממצרים מבית עבדים' והוא המורה שהבן הזה שאל
 על כל הזכרון בכללותו אם בפסח ואם במצוה' ואם בקדוש הבכורות כי ראה שהיתה המצוה
 בכלם מתאחדת ולכן שאל מה זאת' והיתה תשובתו שהפעל כלו פעל אלהי מצווה ממנו
 ולזה אמר בחוק יד הוציאנו יי' ממצרים מבית עבדים' וזהו כנגד הפסח והמצוה שזכר'
 וכנגד קדוש הבכורות אמר עוד והיה כי הקשה פרעה לשלחנו והיה ר' כל בכור בארץ מצרי'
 וגומר' על כן אחי זובח ליי' כל פטר רחם' הנה אם כן מדברי התשובה יראה שהבן התם
 הזה על כללות הענין שאל שהוא הפסח והמצוה והבכורות עם היות שבתם לבנו וקוצר
 ידיעתו לא ידע להבדיל ביניהם ואמר מה זאת' והנה הוכיחה התורה שהיה זה בתם לבנו
 ולא לרוח מיינות או טיכה שבו לפי שאמרה התורה עליו והיה לאות על ידך ולטוטפת בין
 עיניך כי בחוק יד הוציאנו יי' ממצרים אשר לא יפול המאמר הזה כי אם על התאב למצות
 האלהים ולא כמנהג ממוני' כי אם לתמימותו וקוצר הבנתו הנה אם כן עם היות שאלה שאלת
 התם בפרשת בכורות על יציאת מצרים היתה שאלתו כמו שיראה מדברי התשובה והיה
 בתום לבנו כפי מה שהשיבה התורה' ושאינו יודע לשאל דרש על פסוק בעבור זה כפי
 ענינו וחייב שתהיה הגדתו בליל פסח לפי שהיתה עם הסבה החומרית בלבד ולפי ששניהם
 היתם ושאינו יודע לשאל לא מנא להם עין כי אם קוצר ידיעה לא בהתפארות החכמה

כחן החכם ולא ברשע ופסע ברשע לכן כסתפק המינד להשיב עליהם מה שהטעה התורה
ולא הוסיף לומר עליהם אף אתה כמו שעשה דבן החכם והרשע והותרו עם זה הספקות
אשר בשער שלשים ובשער שלשים ואחד ושלשים ושלשים ושלשים וארבעה :

אחרי שזכר דרשת הבנים מהקבות

שכבר ביארתי יתחיל עתה
בענין ההגדה ומתחיל בגנות כדי לסיים
בשבח ועם היות שתחלת הדברים הוא
שתחלה היו עובדי עבודה זרה אבותינו
ועבשיו קרבנו המקום לעבודתו שזכר
החסד הזה להיותנו ר' קריבת השם יתד
שהכל תלוי בו ומקור הטובות והחסדים
כלם הנה הראיה שהביא מדברי יהושע
תורה על שלשה חסדי גדולים עשה הקב"ה
עם אבותינו להפליא והם שאברהם ב
בתחלתו לא היתה לו ירושה ונחלת ארצות
וגם כן לא היתה לו אמונה אלהית וגם כן
לא היה לו זרע ותולדת בנים כלל כי הוא
היה כעדר מכל זה עד אשר בחמלת יי'
עליו השלימו בכלם והוא אמרו בעבר ה
הכהר ישנו אבותיכם מעולם ר' אתם עם
בני ישראל דעו נא וראו שארן כנען אשר
ירשתם והתגחלת' בה לא היתה לכם נחלת
אבות כי אבותיכם בעבר הנהר היו יושבין
לא בארן כנען לפי ששם בן נח כשיצא מן
התיבה הוא וכל תולדותיו עד אברהם

מתחלה עובדי עבודה זרה
היו אבותינו ועבשיו קרבנו
המקום לעבודתו שנאמר
ויאמר יהושע אל כל העם
כה אמר יהוה אלהי ישראל
בעבר הנהר ישבו אבותיכם
מעולם תרח אבי אברהם
ואבי נחור ויעבדו אלהים
אחרים ואקח את אביכם
את אברהם מעבר הנהר
ואולך אותו בכל ארץ כנען
וארבה את זרעו ואתן לו את
יצחק ואתן ליצחק את יעקב
ואת עשו ואתן לעשו את הר
שעיר ויעקב ובניו ירדו מצרי'

כתישבו בעבר הנהר ולזה זכר תרח אבי אברהם לפי שישם כפרד אב המונגנים וכל זה
להודיע שאבותיהם היו נעדרים מירשת הארץ עזר זכר ההעדר השני שהיה להם
מהאמונה האלהית והוא אומרו ויעבדו אלהים אחרים רמז לתרח ולנחור אשר זכר כי
הקדמונים מהם נדיקים היו אבל תרח אבי אברהם ונחור אחיו שהיה ראוי שיתדמה אליהם
אברהם באמונתם ועבודתם היו עובדים אלהים אחרים ובמה שזכר אברהם בלבד ולא
אמר אברהם ובניו כמו שאמר ביעקב רמז שהיה יחידי ועקר מגלי בנים ועל שלשת
ההעדרים האלה שהיו לאברהם מנחלת הארץ משלמות האמונה מקנין הבנים זכר שמול
הש"ת עליו אם לגדול מהם שהוא באמונות שלכן זכרו בראשונה מפני מעלתו אמר עליו
ואקח את אביכם את אברהם ר' אחים היו אברהם ונחור ונחורתי לעבודתי ולסגולתי את
אברהם ועבדתי את נחור וזהו החסד העליון באמונות ועליו אמר בתחלת המאמר :

ועבשיו קרבנו המקום לעבודתו כי הקריבה היתה כשלקח את אברהם ונחר בו והגיש
לעבודתו

לעבודתו והוא מאמר אמתו בלי ספק שהאדם לא יקרב לבוראו כי אם כאשר יקרבנו ויקחנה
השם לו . וכמאמר המפורר אשרי תבחר ותקרב ישכון חצריך . ואמר הכבדי והקרבתו
ונכבש אלי כי מי אשר ערב לבו לבשת אלי . עוד זכר החסד השכי אשר עשה עמו מומתגת
הארץ ועליו אמר ואולך אותי בכל ארץ כנען רוצה לומר הולכתיו בה לתת לו חזקה ממונו
וכמו שאמר קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה כי כך אתגנה . עוד זכר החסד השלישי והוא
שעם היות אברהם ושרה בטבעם עקרים הרבה את זרעם רוצה לומר שנתן לאברהם זרע
ושנתרבה הזרע ההוא בזמן מועט הפלא ופלא כמו שיתבאר בהגדה ומאשר אמר וארבה
את זרעו ואמר עוד ואתן לו את ביצחק וידענו שאמר וארבה את זרעו על ישמעאל . וכבי
קטורה שהיו זרעו של אברהם שמהם יצאו הישמעאלים וכבי דדן אשרים ולטושים ולאומים
ויותר האומות שהם רוב חלקי הישוב . ועליהם אמר וארבה את זרעו אבל היו כלם בקליפה
ולכן זכר בפני עצמו את הלב והעקר באומרו ואתן לו את ביצחק כי בו בחר השם ולא בשאר
האחים . כמו שאמר כי ביצחק יקרא לך זרע וזכר עוד שכמו שהיו לתרש שני בנים אברהם
ונחור ובחר השם באחד והם באברהם ויעב את נחור . וכן לאברהם היו בנים רבים ובחר
ביצחק ויעב ישמעאל וכבי קטורה גם כן היה שזה הענין ביצחק שעם היותו עקר ורבקה
אשתו עקרה בדרך כס נתן לו את יעקב ואת עשו . ועם היותם אחים בחר ביעקב ולא
בעשו . וכמאמר הכבדי הלא אח עשו ליעקב כאם יי וארבה את יעקב ואת עשו שכתתי .
ולכן עם היות שניהם בני אברהם ויצחק לא מפני זה זכו שניהם בשוה בייעדי אבותיהם .
אבל הוא ית' נתן לעשו את הר שעיר לרשת אותו ר'ל שנתן לו זה מתנה בעד זכותו כדי
להרחיקו מעל יעקב באופן שיעקב וכבי ירשו בכחלת אברהם ויצחק הכפשיית והגופנית
בירושת הארץ הנבחרת נבי היא לכל הארצות שזו היתה המנוחה והנחלה האמתית וכדי
לזכות בה יעקב וכבי לבדו נתן השם לעשו תמורתה והסתבל אמרו ויעקב וכבי שהודיע
לנו היושע שר צבא יי בזה שיעקב היתה מטתו שלמה כי הנה תרח ואברהם בנו יצחק בכו
בכלם היתה בתוך הבנים קליפה ולב כי לכן נזכר כאן נחור להודיע שהיה אחיו של אברהם
ולא נבחר עמו וכן בכני אברהם נבחר יצחק ונעבדו האחרים . ומכני יצחק נבחר יעקב
ונעבד עשו . ויעקב לא היה כן כי עם היות לו שנים עשר בנים כלם נבחרו מהשם כלם היו
בלב מבלי קליפה . כלם היו יסודות האומה ועמודיה והוא אומרו ויעקב וכבי ירדו
מזרמימה . ואומנם מה הנרצה באומרו ירדו מזרים . הנה יתבאר אחר זה . והותרו עם
מה שאמרתי הספקות אשר בשער שלשים וה' שלשים וטשה ושלשים ושבעה :

ברוך שומר הבטחתו ל
לישראל ברוך הוא שהקדוש
ברוך הוא מחשב את הקץ
לעשות מה שאב לאברהם
אבינו בין הבתרים שנאמר

פירוש המאמר הזה אבלי הוא
שבעבור שאמר למעלה
מה ייעודים אשר ייעד השם לאברהם ברבני
הזרע וירושת הארץ ולהיות לו לעם ושכל
אותם ההבטחות כתקיימו ביעקב וכבי
ולא בישמעאל וכבי קטורה עם היות כלם
יוצאי ירך אברהם נתן בעבור זה שזה
הודאה לשת באומרו ברוך שומר הבטחתו
לישראל

ויאמר לאברהם ידוע תדע כי
גר יהיידה זרעך בארץ לא
להם ועבדום וענו אותם
ארבע מאות שנה וגם את
הגוי אשר יעבודו דן אנכי
ואחרי כן יצאו ברכוש גדול

לישראל לל ברוך הוא ומשפחה האל ית'
ששומר אותה ההבטחה שהבטיח שומר אותה
לתתה לישראל שהוא יזכה בה ויהנה ממנה
ולא יעשו זרעו ושאר בני אברה' וזה עצמו
אמר משה רבנו והיה עקב תשמעון את
המשפטים האלה ושומר יי אלהיך לך את
הברית ואת החסד אשר נשבע לאבותיך
ואין הכונה בשמירתה האלה שהש"ת יקיים
את דברו ולא יחללהו כי כל משפטיו נזק

ואמת אבל הכונה שאותו ברית והבטחה חסד שיעבד וכשבע לאבות לא כנתנה לישמעאל
זרעו ולא לעשו זרעו אבל שומר אותה והפרישה לתתה לישראל שזכו בה ולא אחר ועל
זה עצמו נזכר לפרשה היא שעמדה לאבותנו ולנו שאמר אחרי זה לל אותה ההבטחה עמדה
ערוכה בכל ושמורה לאבותינו שהבטיח כי יעקב ולנו ועבדורה ובזכותה היינו כיצולי מכל
צרה ופגע עם היית שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותינו הנה אם כן ברוך שומר
הבטחתו לישראל עביו ששומר הבטחת אברהם לתתה לישראל ולא לשאר הדברים וזכר רצון
ה' וחספו לזכותם בהבטחה ההיא מהייתו מחשב את הקן יוס ליום ולילה ללילה מתי יבוא
עת קן כדי לעשות ולקיים מה שאמר לאברהם אבינו בין הבתרי רובה לומר באותה מראה
שבתר העגלה מושלשת והאיל מושלש שאז אמר לו ידוע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא
להם ועבדום וענו אותם ת' שנה :

אמר יצחק יען וביען המנד קיבר כאן בזכרון הגלות ובסבתו וממראת בין הבתרים
הביא סופה ולא תחלתה הביא תשובת השם לאברה' ידוע תדע יגו ולא הביא
שאלתו במה אדע כי אירשנה לכן משום שלמות המולאכה וכדי להבין הדרשא על בוריה
דאינו להרחיק פה הדבור בדרוש הזה ובכתבי שבאו עליו במראה בין הבתרי כדי שבעמוד
על סבת גלות מצרים כפי האמת וממנה נעמוד על חסדי השם בגלותנו ופדות כפסגו כי
עם זה כדע יציאת מצרים בסבותיה והתחלותיה והוא המשפחה וכדי להיטיב לפני דרך ישר
בדרוש הזה אעיר על הספיקות אשר יתחייבו במראת בין הבתרים המתחסות לענינינו
זה ראשונה במה שאאל אברהם במה אדע כי אירשנה והוא למה לא שאל אות על
העיקר שהוא הזרע שהיה מיעדו עליו ושאלו על ירושת הארץ הנמשכ' אחרינו והנה
הרמב"ן והר"ב והר"ן שלשתם הסכימו שיעוד הזה מהזרע היה הטובה לאברהם בלבד ולכן
לא שאל עליו כי ידע בעצמו שלא ימכרהו חטאו וגם הייעוד הטוב אינו חוזר כמו שקבלו
חזו כל יעוד שיצא מפי הק"ה לטובה אפילו על תנאי אינו חוזר אבל בירושת הארץ עם
היותו טובה לישראל היה עונש ורעה לעממים ואולי ישבו בתשובה כאכשי נגיה ולזה
הוצרך אברהם לשאל אות ברית על קיומו כדי שלא תמוע ירושת הארץ לזכות הכנעניים
ולא לסטת בני ישראל והפלא מהאנשים השא שלמים הם אנתנו בהסכימם כלם פה אחד
על דעת מוטעה בזה כי הייעוד עם הברית או בלתי לא ימכר החזרה מהרע בזכות
המקבלים האם ראוי שאלו שבעבור הברית הזה שעשה הק"ה לאברהם יעל מאכשי הארץ
דלתי

דלתו התשובה · או לא יקבלה אם לא יצטרף בה סבה אחרת חלילה לאל מרשע ושדי מעול ·
 זמנית למה שאל אברהם במראה הזאת אות על ירושת הארץ ולא שאלו קודם לזה בשאר
 הייעודים שהבטיח השי' עליה · וכבר התחכם הר"ן בן גיקאטלייא ז"ל להשיב על זה באומרו
 שקודם הייעוד הזה לא יעד הקב"ה לאברהם כי אם לבד על כתיבת הארץ ושכרן שאל על
 ירושתה שהירושה היא התמדות בכ"ה לכנען ולא יקחו ממנה בסבת עבירות שיעשו וזאת
 אומרו במה אדע כי אירשנה ל"ב באי זה זכות יתמידו בירושתה ושהשיבו השי' שבזכות
 הקרבנות יתמידו שבהם יתבררו עונותיהם · ואחשוב אכי שזה מדברי רש"י ז"ל דייקו שכתב
 הודיעני כא באי זה זכות יתקיימו בני בארץ ואני לו הקב"ה שבזכות הקרבנות · אבל הדעת
 הזה הוא אצלי דבר בטל לפי ששם ירושה לא יורה על הנצחיות וההתמדה כי אם שירשנה
 היורש מיד אחר מבלי התבוננות אם יתמיד בירושה אם לא וכמהו ותורשיני עונות כערי
 אשר יורישך כמוש אהיך אותי תירש כ"ש שירה יתגר הכתיבה על הנצחיות כאלו הדבר הכינת
 לאד' במתנה הוא לעד ולא ישאר עליו לכותן זכות כלל ועוד כי קודם לזה כבר כאמ' לאברהם
 אחרי הפרד לוט מעמו על ירושת הארץ לך אתננה ולזרעך עד עולם · ובאמרו עד עולם
 מורה על הנצחיות עד ומעולם ועד עולם אתה אל · וכן פירשו הר"ן ומ"ן ועוד שאם במראה
 הזאת היה הברית על ירושת הארץ · ולא על כתיבה א"ך אם כן אמר בסוף המראה ביום
 ההוא כרת יי' ברית את אברהם לאמר לזרעך נתתי וכו' והיה ראוי שיזכור שם לשון ירושה לא
 לשון כתיבה · ועוד שאם אברהם שאל על נצחיות הארץ והתמדות ירושתה ועליו בא הברית
 א"ך לא נתקיים שעם כל הקרבנות בא צר ואובד בשערי ירושלה ובלתה יהודה מעוני ומרוב
 עבודה · ומעולם לא כתב אדם שגלה ישראל ויהודה על ביטול הקרבנות כי אם על ע"ב וגילוי
 עריות ושפיכות דמים · והשאלה השלישית שראוי לשאול בפרשה הוא באומרו במה אדע
 כי אירשנה · ואם כיון לשאל אותה היה ראוי שיאמר כמאמר חזקיהו מה איתך כי אעלה בית
 יי' וגם לא מצאנו שכתן לו האל ית' כאן אות כלל ואם לא בקש אות כי אם חזק וקיים ברית
 שירשנה ולא יגרם חטא זרעו או תשובת יושבי הארץ כדברי המפרשים · הגה לא היה ראוי
 שיאמר במה אדע כי אירשנה כי אם השבעה לי כיום או כרתה כא לי על זה ברית כי לשון
 ב"ה אדע אינו מורה על החזק והקיים כי אם על חדוש ידיעה אשר לא כתחש שמה ·
 והשאלה הרביעית באומרו עבלה משולשת ועו משולשת ואיל משולש ותור וגזל · ויקשה
 למה היו התור והגזל משולשים כדמות בין שיהיה פי' משולש שיהיו שלשה מכל מין כדברי
 רש"י ורלב"ג והר"ן ז"ל · או שיהיה בן שלש שנים · היה ראוי שיבאנו ב' מהתור והגזל שהם
 אפרוחי היונים שלשה מכל אחד מהן · או שיהיה בן שלשה או בן שלשה חדשים או שבועות
 או ימים אם השלוש מורה על הזמן כדברי הר"ב ז"ל · והשאלה החמישית באומרו ויתגר
 אותם בתוך ואת הצפור לא בתר · ואם היה הברית הוא הברית כמ"ש העבל אשר כרת
 לשנים ויעברו בין בתריו · והיה שאלו ה"ח האלה כלם לתכלית הברית היה ראוי שיבתר
 כלם ולמה לא בתר הצפור · וראוי שתדע שבהמשל המראה הזאת באו שני דעות · ועל
 שניהם העיר רש"י ל' בפירושו הא' שרמז לקרבנות שיעשו ישראל מהמיימים האלה שבזכותם
 יירשו את הארץ ויכחלו · ולזה הדעת כמסכו המפרשים כלם ועליו אמרו כבר הראה לו
 הקב"ה שמדילין בעולת הבמה ואין מדילין בעוף · והדעת הזה אינו מתיישב אצלי כפי

פשט הכתובים לפי שלא זכו ישראל לירש את הארץ בזכות הקרבנות ולא זכו בזה בכבוד
 כלל אבל זכו בזכו בה מפני שבועת האבות והקרבנות נצטוו עליהם על הכונה השנית
 במאמר הנביא לא דברתי את אבותיכם ולא נביתתי ביום הנבואי אותם מארץ מצרים על דברי
 עולה וזבח כי אם את הדבר הזה מייתי אותם לאמר שמעו בקולי וכו' ואסף המאמר
 אמר לא על זבחך אוכיחך וכו' לא אסף מבייתך פד וכו' זבח לאלהים תודה וכו' וקראני
 ביום צרה וכו' שכל זה מורה שירה שלא היו הקרבנות כי אם על הכונה השנית וכמו
 שפירש הרב המורה בפר' לד' חלק שלישי ובהיות זה קן איך כאמר שבמעמד בין הכתרים
 יודיעו השם שבזכות הקרבנות ירשו ארץ וכל שכן שיפיר לו פרטי הדינים ושאין הבדלה
 בעוף והדעת הב' הביאו רש"י ז"ל ולא כמאך אחריו אדם והוא מדברי המדרש ב' שהעבלה
 ריחו לאומות בכללם וכל שכן שבכונני פרים רבים והאיל ריחו למאך פרס כמש' האיל
 אשר ראיית בעל הקרכים והעז ריחו למלכי יון והוא צפיר העזים שראה דכיל נשישראל
 כמשלו ליוכה שכאמר יונתי בחנוי הסלע ולפי בתי את הבהמות לרמוז שיהיו האומות
 כלים והולכים והצפור לא בתי שיהיה ישראל קיים לעולם וגם הדעת הזה כפי סגנונו
 בלתי כאות כפי הכתובים לפי שאם בעבלה כרימו האומות כלם לא היה א"כ מדרך
 לרמוז האיל והעז על פרס ויון אחרי היותם ככללים באומות ואם רצה לרמוז ביחוד על
 אה לפי שהרעו לישראל יקשה למה לא עשה גם כן ריחו על בבל שהחריב בית ראשון ועל אדום
 שהחריב בית שני ויהיו החיות גם כן ארבעה כמו שראה אותם דכיל וכמו שדרשו באימה
 חשכה גדולה נופלת עליו שרמוז להם ויקשה עוד לדעת הזה למה הביא בכבוד הזה העז
 קודם לאיל בהיות שפרס הכרימו באיל היה קודם לעז הכרימו ביון וגם יקשה מעבין התור
 ומה יורה אחרי שכן הייתה הוא הכרימו על ישראל ועוד כי אם שאברהם המית את התור
 ואת הגזל מה לבו שיבתי אותם או לא כי הכה בהרג אותם יורה שיוכל בהמות ומדברי
 המפרשים כלם יראה שהמית התור והגזל ובאמרם ז"ל הראה לו הק"ה שמדילין בבהמה
 ואין מדילין בעוף ולא יפול המאמר הזה כי אם בשהמיתם כי בעופות החיות מנאור
 שלא יתבן ההבדלה סוף דבר שתי הדרשות לא יתבנו כפי סדר הכתובים והודאתם
 והשאלה השנית באומר וישב אותם אברהם ואם זה חוזר לעיט אשר זכר והוא
 לשון יחוד היה ראוי שיאמר וישב אותי אברהם בלשון יחוד ולא בלשון רבים וגם
 יקשה מה היה התועלת שהשיב אותם אברהם לשלא יאכל העיט את הפגרים אחרי
 שנשארו אותם הפגרים שם תמיד ועוד מועט הלך אברהם לביתו וכשאר הפגרים מאכל
 לעוף השמים ולחית הארץ והשאלה השביעית בקבת הגלות שאמר ידוע תדע
 כיבר יהיה זרעך והכה במסכת נדרים בסוף פרק ד' נדרים הביאו בזה שלשה דעות
 הראשון לרבי אבהו שאמר מפני מה נעגש אברהם אבינו ונשתעבדו בני מאתים ועשר
 שנים מפני עשה אנגריא בתלמידי חכמים שכאמר וירק את חניכיו לירי ביתו והשני
 לשמואל שאמר מפני שהפריז על מדותיו של הק"ה שכאמר במה אדעי כי אירשנה והב' לר'
 יוחנן שאמר מפני שהפריז על מדותיו של הק"ה מלבוא תחת כפי שכינה שכאמר תן לי
 הכסף והרכוש קח לך והנה הדעות האלה כלם מלבד מה שיש בהם מהחולשה עוד בכללם
 ספק אחר עגום והוא שאברהם החוטא לא נעגש כלל וכמו שאמר ואתה תבוא אל אבותיך
 בשלום

בשלום תקבר בשיבה טובה ונענשו עליו הדור השלישי והרביעי ליצאי חלצו על לא חמוס
 בכפס ועל כיוצא בזה כאמר אבות יאכלו בוסר ושיכי בניס תקהיכה ויקשה גב אליהם למה
 היה הגלות במצרים יותר מבשאר הארצות וכבר כתנו על זה החכמים טעמים והם חלושי
 מאלו ואמונם הרמזין הביא בזה דעת רביעי והוא שהיה חטא אברהם כשהביא אשתו
 הגדקת למצרים בכסיון באמרן אחותי היא מפחד שיהרגוהו ושחטא ג"כ מנאתו מהארץ
 הכבחרת אשר צוה לבא אליה והיה לו לבטוח ביי שברעב יפדהו ממות ושעל החטא הזה
 נגזר על זרעו הגלות במצרים מקום הרשע שמה המשפט אבל כבר ישיגוהו הספק הקודם
 שיהיו בני אברהם נענשים בעון אביהם ולא נענש החוטא ונענשו הנקיים מעון ומלבד זה
 כבר הכה על דקדו הר"ן באומר שיהיה זה לאברהם מכלל הכסיונות שנתקסה בהם ועמד
 בכלם ואיך יחשב לו לעון גם כי אם היה חוטא בזה איך שנה באולתו בדואו אל ארץ אבימלך
 שחזר לומר אם ג"כ אחותי היא והר"ן הביא בזה דעת חמושי ואמר שלא היה הגלות על חטא
 כלל כי אם להכניע לבנתה של ישראל כדי שיהיו ראויים לקבל את התורה ושהיה זה מכלל
 ייסוריין של אהבה וגם זה איכנו שיהיה לי כי היה יסוד הדעת הזה מסופק מאלו וכבר אמרו
 חז"ל אין מיתה בלא חטא ואין ייסוריין בלא עון וכתב הרב דבר כ"ד ח"ג שזהו הדעת האמיתי
 אי אפש' חלושי וגם הרמזין בשער הגמול שלו מרחיק מאלו שיבואו ייסוריין בלא עון והכסיון
 שהביא הרב לראיה כדודו מוכח במקומו איכה טענה כי מה שימנה בכלל הכסיון הוא כשלא
 יבא הרע והייסוריין לפעול אבל שיהיו מעותדים ולא יבאו כעבין העקידה ואף שגודה באיש
 אחד שיבואו עליו ייסוריין להטיב לו באחריותו איך איפשר שנאמר זה באומה בכללה מושגחת
 מהש"ת שתבא במזנת השם לדי גלות כולל בלי עון קודם והשאלה השמינית באומרנו ויהי
 השמש לבא ותדרמיה כפלה וכו' כי הנה לא מיכנו בדבואות אברהם שיזכור הכתוב העת
 מהיום אשר חל עליו השפע ולא היה בהגבלה הזאת תועלת כלל והר"ן כתב שהגביל
 הכתוב העת מהיום מצד שראה הק"ה להעביר לפיד אש בין הגורים אחרי שיחשך לגמרי
 למה שאור האש יורגש בחשך הלילה משיורגש ביום כח"ל דשרבא בסיהרא ועם היות זה
 טעם נאות בפסוק ויהי השמש באה ועלטה היה והנה תגור עשן ולפיד אש אשר עבר שזכר
 שם שהיתה העברת האש בלילה להייתה יותר נרגשת הנה לא יבדק באומרנו כאן ויהי השמש
 לבא לפי שלא נזכר כאן העברת הפיד אש כי אם שאמר לאברהם ידוע תדע כי גר יהיה
 זרעך נגמר ועבין ההודעה הזאת לא היה צריך להגביל העת מואתה סבה שזכר הרב
 והשאלה התשיעית באומרנו ועבדום ועבנו אותם ארבע מאות שנה וידוע בדברי חז"ל שהיה
 העבדות במצרים מאתיים ועשר שנים ושהעבוי היה בלבד כ"ג שנה ובסדר בא אל פרעה
 באמר ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרים שלשים שנה וארבע מאות שנה ויראה ג"כ שלא
 היה השם ומחשב את הקץ אבל מוסף על הגלות וכמו שזכרתי בשאלות ואם היו שנות הגלו'
 והשעבוד קבוצים מאתי יתברך איך אמר הכתוב בסדר ואלה שמות ויאמרו בני ישראל מן
 העבודה וינעקו ותעל מעותם אל האלהים מן העבודה ויורה שמפני זעקתם נאלו ולא
 להיות זמן הקץ נשלם ורש"י ז"ל כתב שהארבע מאות שנה מהשעבוד התחילו מעת שנילד
 יצחק שהוא היה התחלת הזרע והשלישים שנה מעת גזירת דין התתרי עד שנילד יצחק
 גמדריי בעל סדר עולם הוא והדעת הזה כגוי על שאחרי שיבא אברהם מחרץ חור וישב

שם חמשה שנים ועל הפעם האחרונה נאמר ואברהם בן חמש שנים ושבעים שנה בצאתו
 ממצר. וזה דבר שלא נזכר בכתב. והרלבנות שהארבע מאות שנה התחילו משכנלי יעקב
 וספקה מהר את הקן ונאלם קודם זמנו אשר יעד והוא באמת דעת זר מאד בכתובים.
 והשאלה העשירית באומרו ואתה תבא אל אבותיך בשלום וזה כי אבות אברהם היו עובדי
 ע"ו וא"ך יאמר ש"ב א"הם. והנה גופו לא נקבר עם גופם וכפשו חלילה שנתהיה במחיצתם.
 ורש"י כתב להכביל מזה הספק למדך שעשה תרח תשובה אבל זה לא נזכר בכתוב כל שכן
 שלא אמר ואתה תבא אל אביך בשלום כי אם אל אבותיך וגם שכונה שתרח עשה תשובה
 מי יאמר לנו שכחור אביו של תרח ושורג אביו של נחור עשו גם כן תשובה. והנה
 ביעקב כתוב ושכחתי עם אבותי וכן יבדול לפי שהיו נדיקים מה שאינו ראוי לומר
 כן באברהם. והשאלה היא באומרו ודור רביעי יאובו הנה ואם היה שכל בן
 כקרא דור הנה לא באו הדור הרביעי לירש את הארץ בא ואשוב יצחק ויעקב ויהודה
 ופרץ וזבולן וכלב שבא אל הארץ. והיה אם כן דור שני. ורש"י אל כתב לאחר שגלו
 למצרים יהיו גם שלשה דורות והדור הרביעי יאובו לארץ הזאת. שהרי בארץ כנען היה
 מדב' עמו וכורת הכרית דכתוב לתת לך את הארץ הזאת לרשתה וכן היה כי הנה יעקב
 גלה למצרים בא ואשוב דורות יהודה פרץ זבולן כלב מצאי הארץ היה וכו'. וכתב עליו
 הרמב"ן שאינו נכון כלל ולא ביאר למה. ואשוב שהיה לפי שלא נזכר בכתוב גלות מצרים
 לשימו הדורות ממונו כי אם מן גרות הזרע. גם כי אם ימנו הדורות מירדמי מצרים היה
 ראוי שיהיה יעקב מכללם. והראשון מהם שהוא ירד שמה. ויהיה דור חמשי הבא אל הארץ
 לא רביעי. ודעת הרמב"ן שהדור הרביעי הוא לאומרי היושב בארץ והכל הביא גם הוא כי
 לא נזכר בכתוב הכנעני לשיאמר עליו ודור רביעי. גם אומרו יאובו הנה לא יסבול פירושו
 בשם גד. השאלה השנים עשר באומרו כי לא שלם עון האמרי עד הנה. ויראה מזה
 האומר שלא נגזר הגלות מארבע מאות שנה להיותם ראויים אליו כפי הדין להענש כל
 אותו זמן כי אם לפי שגדיין לא נשלם עון האמורי לשינערו מן הארץ ויתמהמהו ישראל כל
 אותו זמן במצרים עד שיושלם עון האמורי והוא דבר זר וקשה להאמינו בחק הישר האלהי
 שיענשו בני ישראל בגלות ארץ ללא סבה עד אשר יהיו הכנעניים ראויים לענש. ויותר
 טוב היה שהיו עומדים בארץ כנען גרים ותושבים בשובה ונחת עד אותו זמן וכל שכן
 שיאמר כי לא שלם עון האמורי בזמן שלא היו עדיין חטאי וא"ך אם כן נגזרה עליהם הגזירה
 קודם החטא ונתהיה גזירת ישראל בגלות וגזירת הכנעניים בגיוש שנתהו בלא קדימת חטא
 אשר לא כדת. אלה הם השאלות אשר יפלו בדרכי הזה ואתה רואה שהם מעצם ספור ביצאת
 מצרים ויצאתו. ושעריכין אכחנו לדעת הדברים השלם כלם על אמתתם כדי שמהם נעמוד

על חסדי השם שעשה עמונו ביצאת מצרים :

ואומר שדעתו בזה הוא שאברהם אבינו לא שאל אותנו ולא ברית על ירושת הארץ כי
 כבר יעדו הש"ת עליו פעמים רבי' ולא היה מספק בדבור הא חלילה
 אומנם הספק שהיה אצלו בדבר הזה הוא אם ירושת הארץ תהיה בימי ומירו. תשאר לבני
 או אם לא יירשנה הוא בעצמו כי אם זרעו אחריו ואם יהיה כן היה הספק אי זו דור מזרעו
 יירש את הארץ האם בנו או בן בנו או אם בא הייעוד על שלשי ועל רבעי או יהיה השם עושה

החסד לאלפי' מהדורות שאז יתקיים הייעוד וכפל אכלו הספק הזה לפי שבראשונה אמר לו
השם לזרעך אתן את הארץ הזאת ולא פירש מהו הזרע והדור אשר יזכה לזה . ואחרי
הסדר לוטו מעמו אמר לו כי את כל הארץ אשר אתה רואה לך אתגבה ולזרעך שירה שבימי
אברהם תהיה ירושת הארץ ומירו יבטלה בכיו זרעו עוד כאמו לו קום התהלך בארץ לארצה
ולרחבה כי לך אתגבה מורה שאלינו בייחוד יתגבה . וכן אמר לו בזה המחזה אכי יי' אלהיך
אשר הוצאתך מואר בשדים לתת לך את הארץ לרשתה . לכן בסתפק אברהם אם הוא עצמו
היוצא מאור בשדים יירש הארץ או זרעו נאם זרעו אי זה דור מימנו יהיה . וכאשר ראה בצחוק
המלכים כדמה לו שעת לעשות ליי' ושאולי זה יהיה התחלה לשיגבר על הארץ אשר הוא בזה
ויירשנה . ועל הספק הזה באה השאלה במה אדע כי אירשנה . וכבר ידעת שאלת כי
תורה ותשמש על הזמן כמו כי תבואו אל הארץ כי ימא בקרבך . אמר יי' אלהים במה אדע
הזמן והעת אשר אז אירשנה . או יאמר במה אדע אם אירשנה אכי בעצמי או אם תהיה
הירושה לזרעו אחרי שבאו ביעוד הזה מאמרים מורים על שאכי אירשנה . ומאמרים
מורים על שזרעו יירשנה . והראיה המוכחת על היות זאת שאלת אברהם באמת ולא קיום
ולא חזון ולא ברית על הירושה היא התשובה שהשיבו הש"ת שהודיעו שגלה זרעו ארבע
מאות שנה ונדור רביעי ישוב הכה . ואם היתה השאלה חזון וברית לא היה מקום לתשובה
אבל מאשר שא על זמן הירושה באה לו עליו התשובה . ועם הדברים האלה באמת תיתרנה
שלושת השאלות הראשונות אשר העירותי בכתובים . האמנם מראה הבהמות והעופות
שבאו על זה ה' ה' מיוחס לענין התשובה לפי שכיון בו הש"ת אחת משתי כונות האחת שהי'
העבלה והעז והאיל משל רומן לשלושת האבות ושרשי היחס אברהם יצחק ויעקב והמשלים
בשלושה אלה לפי שרבי הבהמות הטוריות והטובות הדייתיות הם מאלה ולהיותם שרש
הרבוני כמשלו לאבות שיבא מהם זרע רב והמוכים עצומים וראוי היה להמשל אברהם בעגלת
בקר לפי שנאמר בו ואל הבקר רץ אברהם ויקח בן בקר וכולי יצחק שיומשל באיל לפי שנעקד
במקומו כמו שנאמר ויקח את האיל ויעלהו לעולה תחת בנו . והעז היה כמשל ליעקב לפי
שהלך לבגוד את ברכת אביו בשעירות ידיו בעורות גדיי עזים כי בן אמרה לו אמו וקח לי
מוש שכי גדיי עזים ואין להפלא מאשר לא נזכרו על הסדר שהאיל רמז ליצחק בא בחרינה
כי הכה פעמים ~~הוא~~ כזה בכתוב . אמר וזכרתי את בריתי יעקב ואף את בריתי יצחק ואף
את בריתי אברהם אזכור והארץ אזכור . הרילך שזכרם בחלוק תולדותם . והנביא אמר
כי אברהם לא ידענו וישראל לא יכירנו שסמוך ישראל לאברהם ולא זכר יצחק וכן נזכר כאן
יעקב בין אברהם ויצחק לכה מן הסבות ולהיות העבלה והעז והאיל רומזי אל האבות אמר
בהם משולשת משולש לא להיותם בן שלש שכי' או שלשה מכל מין מהם כמו שחשבו המפרשים
כי אם להיותם מאותו שלש משורשי היחס המשלשים קדושה ונא זה להודיעו שירשת הארץ
לא תהיה בימי העבלה ולא בימי האיל ולא בימי העז כי כלם ימותו ולא יזכו בזה והוא ענין
ויבתר אותם בתוך נציה שיקח עוד תור ונזול והוא רמז לשכי מכהי'ם אחרים שיבואו אחרי
האבות זה אחר זה . והם משה רבינו עליו השלום ויהושע בן נון ועליהם אמר ואת הצפור
לא בתר רוצה לומר שאברהם לא הרב אותם ולא בתרם כי נשארנו חיים לרמוז שהמה יירשו
את הארץ כי הכה משה התחיל בירושתה במלחמ סיון ועבו ויהושע השלי' הירושה והכניסו

ולכן אמר וירד העיט על הפגרים שהם העגלה והעז והאיל שבאו העופות ואכלום רמת למיתתם. ואמנם לתור וגזול אמר וישב אותם אכרם ולא אמר זה על העיט כי אם על התור והגזול שאכרם בתר הבהמות ואכלום עוף השמים ואת הצפור שהוא גם כולל לתור וגזול לא המיתם ולא בתרם. אבל הפריחם באויר חיים על פני השדה ריחם שמהם ויהושע הכמטלים בהם המה יעברו אורחות ימים כצפור לעוף המה יירשו ארץ ולכן המטילים בהם זהו הפך הראשון מהדמיו והמשל במראה הזאת. והפך הב' הוא שרמת יתבעלה ובעז ובאיל לשלשית הכבאיאים אחים רועי ישראל אשר הוציאו ממצרי המה מרים אהרן וימה וכפי ימיהם ותולדותם כזכרו העגלה ראשונה שהיא מרים והעז הריחם לאהרן. והאיל הריחם למשה. וכבר יומצאו בעניניהם דברים יתדמו לבהמות האלה ולזה אמר בהם משולשית משולש לרמוז להיתם אחים והיה חוט משולש מהם כאלו אמר העז שהוא מואתו שלוש והאיל שהוא מואתו שלוש וכן בעגלה ולפי ששלשתם היו עתידין למות במדבר ושלא יכנסו לארץ לכן אמר שבתר אותם בתוך שירד העיט על הפגרי שהוא מושל למלאך המות המושל על כל חי. ואמנם התור והגזול היו רמת ליהושע ולאעזר הכהן שיבואו ויכנסו לארץ אחד מנהיב העם שוטר ומושל ואחד כהן לאל עליין ולכן לא בתר אותם ולא המיתם. וישב אותם אכרם שהפריחם באויר כצפור שמים ומיד כשהראו זה כבהל אכרם מאד מהמראה ההוא אשר ראה ועמד מתבודד ומתחשב כל היום מה המה לא ויהי לעת ערב כבוא השמש קרוב ללילה ונתרדמה כפלה על אכרם וראה חשכה גדולה כופלת עליו כאלו לבו אמר אליו שעת רעה היא ושצרה באה עליו ואז באה הכבואה והודיעו מה זה ועל מה זה ופתרון החשכה בכללות באומרו ידוע תדע כי גר יהיה זרעך וגו'. ר"ל החשכה והאימה אשר ראית תרמוזו לבלות קשה כגזר על זרעך ובזה גלה לו זמן ירושת הארץ שתהיה אחר שיבטחו גלות ארבע מואות שכה ושימותו האבות או המנהיגים והיו סוף דברים ודור רביעי ישובו הנה. הנה הותרו כפי מה שפירשתו השאלות ד' וה' ואשר העירוני בכתבים:

ואמנם בסבת הגלות חשבתו דרכי ואשיבה רגלי אל אחד משלשה דרכי יידיקים ולכו בס' הדרך הא' הוא שבא הגלות ע"ב העונש לפי שבני יעקב חטאו חטאה גדולה בשנאת חכם את יוסף אחיהם וכמה שהשליכוהו בדור ומכרו אותו למצרים ועם היית שראובן לא היה במכירה הנה הוא גם כן היה בשנאה והוא היה יועץ ~~למלך מצרים~~ להשליכו בדור ואמנם שנחש להם הדבר הזה לעון פלילי הם עצמם הודו בו באמרם אבל אשמי' אכחנו על אחינו אשר ראינו צרת כפשו בהתחכמו אלינו ולא שמענו על כן באה אלינו הצרה הזאת. ולפי שהם חטאו היה ראוי משורת הדין שיקבלו עונשם ולפי שבמצרים חטאו היה ראוי ששם ילקו ויקבלו עונשם המה ונביהם זרעם כמו שגלה יוסף ונביו זרעו שמה בסבתם ולפי שהשליכו את יוסף אל הכור היה מעונשם נזירת פרעה שכל הבן הילוד היאורה תשליכוהו. ולפי שהם בדיהם הבנו ירידת יוסף למצרי' וכשאר שמה הוא זרעו היה גם כן ראוי שעל ידו יבוא עונשם וירדו הם לגלות מצרים עם זרעם. ולפי שהם עשו המעשה המנונה הזה בהיותם בג'אן ובלכת יוסף לראות את שלום הצאן היה מהמשפט האשי שעל ידי הצאן יבואו למצרים כמו שאמר כי אין מרעה ללחן וגויו'. ויען ויביען היה יוסף חוטא גם כן בבואו על אסו ובהביאו את דבתם רעה אל אחיהם. וחסאן הצאן יעקב אבינו גם כן בדד מה בשלוח

באלו מדכים בין אחים בעשותו ליוסף כתובת פסים על אחיו ובהבנתו אותו מכל אחת
 שבה הטיל קאה' ב'כיה' כעגשו יעקב ויוסף גם כן בגלות אבל מאשר היה חטאם בקלות
 ולא בכונה רעה חלילה ולהיות מהעלבים ולא מהעלבים זכו שלא נקדו במצרים כי יעקב
 העלה אותו ל' מער' המכפלה ויקח משה את עצמו יוסף עמו ויקדו אותם בשכם וכמאמר'
 אל משכם ואל לשכם חזר' אבל שאר השבטים נקדו במצרים כי כדונו על הגלות בחייהם
 ובמותם לא נקדו מינו' ועם היות שחזל דרשו על והעלית את עצמותי מזה אתכם שאף
 עצמותי שאר השבטים העלו עמהם הוא דרך דרש' ופשוט הכתוב לא יסבלוהו שאמר ויקח
 משה את עצמות יוסף עמו כי השבע השביע וכו' ובסוף ספר יהושע כתב ואת עצמות יוסף
 אשר העלו בני ישראל ממצרים קברו בשכם' ואם היו מעלים עצמות שאר השבטים לא
 ישתוק הכתוב מלזכרו אבל האמת הוא שיעקב ירד מצרימה בעבור יוסף בנו ולא אמר לו
 ית' אל תירא מרה' מצרימה אכני ארד עמך מצרימה ואכני אעלך גם עלה' ולא זכר שיעלה
 אחד מדכיו כי אם יעקב בלבד' לפי שהוא היה כפי מאותו עון ובהיותו כדונו בעונה'

אמנם בדכיו לפי שבעש' להיותו כטפל עם אחיו ולא בעונו כמו שאמרו שמת' בעטיו של נחש
 ד'ל' שלא כעש' בעבור חטאו כי אם בעבד' עון אחיהם שהוא היה בתוכם כי העולם כידון אחר
 רובו' ועל כיוצא בזה אמרו משכיתגה רשות למשכית לחבל אחיו מבחין בין דייק לרשע'
 ובהיות שהשבטים הוגלו מצרים בעונם הנה בכיהם אשר קמו אחריהם וזרעם נשארו באותה
 גלות וכמאמר הכביא אבותינו חטאו ואינם ואנחנו עונותיהם סבלנו ולכן כתב רבי לוי בן
 ברשון בענין גלותנו זה שאכשי' בית ראשון כעגשו בעצם כפי חטאתם ובה' וזרעם כעגשו
 במקרה למה שזכרו בעונש האבות וכתבו בו עד תום זמן הגזיר' או עד שיזכו להגש' מפני
 זכותם והסתכל שלפי שהיו העונש' האלהיים על בנים ועל בני בנים על שלשים ועל רבעי'

ועל ועל ועל
 וי' ק' ג' ג' ג'
 חס' במצ' ק' י'

לכן כאמר בגלות הזה ודור רביעי ישבו הנה כלומר שהדור הרביעי מהגולים ישבו לירש
 הארץ' הנה אם כן נתתי הסבה בגלות מצרים יותר אמתית ומתשבת על הלב מכל מה
 ששערו הראשונים' ולהיות מעשיו של הקדוש ברוך הוא מדה כבוד מדה תמוצ' שחטאו
 השבטים בהיותם בצאן' ובאשר הלך יוסף לראות את שלום הצאן ומכרו אותו לעבדי הצאן
 ולרמות אביהם שחטו שער עזים מן הצאן והנה השליט את יוסף על עבדי הצאן וכאשר

כרצה עונם צוה עליהם במצות הפסח מן הצאן' ואם כן בבחן חטאו ובעבדי הצאן לקחו' כ' י' י'
 ובצאן כתבפרו' ואין להפלא מהיות הש' מיעד בעונש קודם החטא כי הנה היה זה
 להודיע לאברהם זמן ירושת הארץ אשר בקש ולמה יתעבדו בניו ביושתה' ולכן אמר לו
 כמגלה מה שיהיה באחרית הימים ידוע תדע כי גר יהיה זרעך וגו' ופרשת כי תוליד בנים'
 ופרשת והיה כי יבואו עליך' ופרשת הכך אובד עם אבותיך' וכמה אחרות ייעד השם
 בחטא ובעונש העתיד לבוא לאלפים מן השנים' ורש' כתב בה' בפרשת משפטים בסמוך
 הנה אכני שולח מלאך לפניך ול' כאן כתבשרו שעתידין לחטוא' ושכניה' אומרת להם כי לא
 אעלה בקרבך וכו' וכמו ששם ביטאם בעונש מבלי שיבאר החטא ככה כאן הודיעו עונשם
 שיתחייב לחטאם לבעבורו שתעבד ירושתה את הארץ ולא ביאר חטאם' ואמנם ענין
 הארבע מאות שנה ראו שיפרש כולל לגרות ולעבדות ולעבדו שלשת הלשונות השלה זכרו
 בכתוב והיו בזמנים מתחלפים כי אמרו ידוע תדע כי גר יהיה זרעך כאן לא להם גלה
 ii 7 ז

נפ' זה ל' י' י'
 נ' י' י' י'
 כ' כ' כ' כ'
 ג' ג' ג' ג'
 ד' ד' ד' ד'
 ה' ה' ה' ה'
 ו' ו' ו' ו'
 ז' ז' ז' ז'
 ח' ח' ח' ח'
 ט' ט' ט' ט'
 י' י' י' י'

לו שלא תהיה ירושת הארץ בימי בני יצחק ונבט לא בימי בן בני יעקב כי הם גרים יהיו שמה
 בהמת הארץ בידי אדוניים קשים והוא אומרו בארץ לא להם עוד אמר ועבדום כלומר עוד
 יבא זמן שיהיו מזרעך לא לבד גרים אבל עבדים והיה זה בימי השבטים שכשתעבדו
 במצרים בקצת חטאם כמו שזכרתי עוד אמר וענו אותם לל וגם יבא זמן אחר שאלבד
 הגרות והעבדות יהיו עוד בעבוי גדול והיה זה אחר שמתו השבטי משנולדה מרי בקבלתם
 ול וכל זה לל זמן הגרות וזמן העבדות וזמן העבוי יעלו כלם לארבע מאות שנה ואמנם
 אומרו וגם את הגוי אשר יעבדו דן אכזי עביו דן הזמן הגרות שהתמיד ליצחק וליעקב לא
 יהיה על האומות עליו עלבדן לפי שגזר היה מאתו ית' לסקה אשר זכר אבל העבדות אשר
 ישתעבדו בהם המצריים כעבדי כמכרים והעבוי אשר יענו אותם מכת אכזרי על זה ישפט
 יי' וידין דינו והסתכל אומרו וגם את הגוי שהוא באמת מרבה לזרע אברהם לל כמו שאהיה
 דן את השבטים על אשר עשו ליוסף ככה את הגוי אשר יעבדו דן אכזי שארן אותם על
 אשר שעבדו את ישראל וענו אותם והיה זה לפי שהש"ת לא גזר על השבטים כי אם
 הגרות בארץ לא להם והמצריים ברשעתם עם היות שבאו בצל קורתם כאזהבים בטחון
 נשלה הכפזו להם לאזיבי ובקשר ובמעל ובמרד שעבדום וענו אותם ולכן יהיה דינם שבעד
 העבדות יפרעו שר עבודתם והוא אומרו ואחרי כן יבאו ברכוש גדול ועל העבוי יתענו
 במכות באותות במופתים ואין הכונה שמיר אחרי הארבע מאות שנה יבאו ברכוש גדול
 כי אם שאחרי כן יהיו ראויים לבאולה ויבאלו ויצאו ממש אם לא יהיה להם מונע מדם כי
 הייעודים האלהיים הם בתבאי הככת המקבלים ואין ספק שאחרי הארבע מאות שנה
 שגמלה הגזירה היה הקדוש ברוך הוא מוציאם ממצרים אבל הם הוסיפו על חטאתם פשע
 זיעבדו אלהים אחרים ולכן כתארך גלותם עוד שלשי שנה לא מכת הגזירה הראשונה כי אם
 בעבור חטאם שכתחדש וכבר ביאר זה הכביא יחזקאל ע"ה באומרו ביום בחרי בשרא ואשא
 ידי לזרע בית יעקב ואודע להם בארץ מצרים ואשא ידי להם לאמר אבי יי' אלהים ביום
 ההוא נשאתי להם להוציאם מארץ מצרים אל הארץ אשר תרתי להם וגומר ואומר אלהים
 איש שקוני עביו השליכו ובלולי מצרים אל תטמאו וגו' וימר די בית ישראל וגו' ואומר לשפוך
 חמתי עליהם לכלות אפי בהם בתוך ארץ מצרים ואעש למען שמי וגו' הכה ביאר הכביא
 שבכלות הארבע מאות שנה שלח הקד"ה כביא למצרים לישראל להתרות בהם ולהזהירם
 שיעבדו גלולי מצרים ופסיליהם כדי להוציאם מיד ולהביאם אל הארץ אשר נשבע לאבותם
 מופי שנשלים זמן הגזירה ואחזל שאהרן נבא זה במצרים וזכר הכביא עוד שלהיותם
 שטופים בחטא ע"ה במצריים עצמם כעזירה מהם הגאולה וכלי ספק היה זה אותם שלשים
 שנה שכתוספו והיה הגלות כמשך יותר ויותר מזה אם לא ששבו בתשובה ויצעקו אל יי' בצר
 להם ויאכחו מן העבודה ותעל שעתם אל האלהים שאז עם תשובתם זכר את בריתו אשר
 כרת את אברהם שהוא זמן הגזירה וידע אלהים ויחמול עליהם ועל זה כאמר ומושב בני
 ישראל אשר ישבו במצרים שלשים שנה וארבע מאות שנה ופירושו באמת ומושב בני ישראל
 בשאר הארצות עם אשר ישבו במצרים בין מפאת גזירת הגלות ובין מסבת עון עבודה זרה
 שכתחדש בניהם היו כלם תל שנה וכתב הרמב"ם שלמה יקשה הדעת הזה אחרי שראינו
 שכתעבדו במדבר ארבעים שנה בעון המרגלים וידוע שלא היו אלה בכלל הגזירה והביטע

זרחה כפלאות תמים דעים שהנה ישנו כפי ישראל בברותם ובלותם ארבע מאות ושלוש שנה
 וכן תמצא שיסדו בארץ אחרי ירושתה קודם בכין בית המקדש ארבע מאות וארבעים שנה
 ותמצא גם כן שבעמדת הבית ראשון עם בניו ארבע מאות ועשרים ושבע שנה ועמוד בית שני
 גם בבניו תבן שנה ראה גם ראה שכל הדברי כמשנו כפי זה המספר מן השני בין רב למעט
 זהו דבר מתמיה ונחזור לענינו שהודיע הקב"ה לאברהם שהת שנה מהברות יתחיל
 מזרעו כי הנה בימיו לא יהיה גרות ולא עבדות ולא עבוי כי הוא לא היה כבר בארץ כי אם
 כשר וגדול בה ולכן כאשר הוא בעמדתו אמר באוזני בני חת גר ותושב אכני עמוכם
 השיבוהו לא אדוני כשיא אלהים אתה בתוכנו מלכי הארץ היו כורתים עמו ברית למעלתו
 ויבלתו ועל זה אמר לו ה' ואתה תבא א אבותיך בשלום ואחשוב שהאבות שזכרו בכתב
 הזה הם אדם נחמה אבות לכל נוצר שנקברו במערת המכפלה כפי קבלתם ולבשרו הקב"ה
 שיקבר עמהם שמה ועל זה אמר ואתה תבא אל אבותיך בשלום ולפי שיעדו שיתדמה להם
 בקבורה הודיעו עוד שלא יקבר בשביה רעה כמו שנקברו אדם וטוה שהיתה מיתתם
 נקודתם ביוגן ולאכה כפי מה שראו בחייהם הגוש מוגן עדן וקין הורג את הבל אחיו ונצר
 על קין בעו נד תהיה בארץ אבל אברה' לא יראה דבר רע והוא אומרו תקבר בשביה טובה
 כי ישתתף אל אבותיו אדם נחמה בקבורה ולא בשביה ואומרו ודור רביעי ישבו הנה הוא
 באמת על דורות הנענשים בחטא מכירת יוסף כי יפקוד האלהים עונם עליהם ועל בנייהם
 עד הדור הרביעי כמו שזכרתי ואחרי זה יהיה ענשה חסד לאלפים בהיותם אובדו ושומרי
 מצותיו ואתה רואה שיהודה היה מהשטים בחטא מכירת יוסף ופרץ וצדקן וכל שיהיה
 הדור הרביעי בא אל הארץ ואמנם אומרו עוד כי לא שלם עון האומרי עד הנה בא להתיר
 ספק אחד איפשר שיסופק נגדו והוא כי אם היה שאברהם לא חטא ולא יחוק בנו ולא יעקב
 בן בנו למה לא יראו שלשת האבות הקדושים האלה את הארץ ואם אחרי כן בניו יחטאו המה
 היו גולים ממנה כי לא יומתו אבות על בנייהם להשיב על זה אמו' ודור רביעי ישבו הנה
 ר"ל הקב"ה אשר בעבורה לא תהיה הירושה עתה מיד היא לפי שלא שלם עון האומרי יושבי
 הארץ עדין ולא נתמלאה סאתו לשיערו רשעים ממונה הנה אם כן אברהם יחוק ויעקב
 לא יראו את הארץ לפי שלא היה שלם עדין עון האומרי וכיהם לא יראו אותה אחרי כן
 בסכת חטאם עד הדור הרביעי ואחרי כן ישבו הנה כלומר יבאו מבלותם וישבו א הארץ
 כי יתחברו רשעת הגוים ולא יונע חטאת ישראל מצדק לזה שירוש את הארץ היתה ראויה
 שתהיה ברבוי אוכלוסי ישראל כי איך יוכל איש אחד או שנים לירש ולהתחבל בארצות שבעת
 העממים כלם וכבר ידעת שהאומרים האלה הם הגדת העתידות ושהודיעה האלהית
 בעתיד לא תכריח טבע האישורי ולא תבטל הבחירה האיושית ולכן אמר ה' לאברהם ידוע
 תדע כי מונד מה שיהיה הנה התבארנו כפי הדרך הזה כתובי הפרשה על צוריים והותרו
 השאלות שביעית ונתעבדות ועשירית וה' יא וה' שבעירתי בפסוקים וכפי הדרך הזה
 מהיות גלות מצרים בחטא השטים ראוי שיפרש מאמר יהושע ויעקב ובניו ירדו מצרימה
 כי הם בחטאם ירדו שמה ולא נור השם עליהם הירידה כי אם עונותיהם ועל כן הש'ית מחשב
 את הקן לעשות מה שאמר לאברהם אבינו בין הגתרים שהודיעו שם הגלות והגירה וזמנה
 גייעוד הגאולה ודין המצרי' ולפי ש' ישראל לא היו ראויים לגאולה בעבור עונותיהם ולא ש' שמר

להם הכנתו אברהם אביהם לכן אמר המגיד ברוך שומר הכנתו לישראל כי ראה לברך
 ולשבת למיהולל על זה הכה זהו הדרך הראשון בסבת גלות מצרים והוא דרך העונש :
 והדרך השני הוא דרך החסד ר' לשה"ה הביא את זרע אברהם בגלות כדי להטיב
 להם ולנטלם ולגשםם וביאור זה הכה כפי מה שאומר ידוע שלמות
 העולם בכללו ותכלית מציאותו הוא בהכרת בוראו ולשבתו ולהודות באלהותו וכמו שאמר
 הכניא כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו והנה מימי אנוש כתרבתה בכני האדם עבודת
 האלילים והיו העמים כלם זולת יחידים מהם כמשכים אחרי עבודת השמים העליונים וכמו
 שכתב הרב המורה בפר' ס' חלק א' לא היה עובר עיני הדומות הראשונים ההם מהמרגש
 מהם שלא היו משערים במציאות הסבה הראשונה ומהם שעם ההודאה במציאותה היו
 מסלקין השגחתה מהעולם השפל ומהם היו חושבים שהיה כמו מוגבל ויכלתי מסודר ובעל
 תכלית כאשר השמים העליונים ועיקר הכפירות והדעות המושגות האלה היו במצרים
 וכאשר זרח אורו של אברהם אבינו בעולם והתחיל ללמד בני אדם אמתת אמונות האל ית'
 רצה הנה לזכות בני אדם ולפרסם אמתת כבודותיו וראה שלא היה מקום לזה כי אם על
 ידי אהבתו ומופתים שיעשה בשמים ובארץ כנגד המכה הטבעי והמערבות השמימיות
 ששדרך האות לזה היה בהכרח עם אחד בארץ מצרים מקור האמונות הנפסדות והכפירות
 ושישאל נביאו להוציאם משם ויקשה את לב מלך מצרים לתתם להלך למען רבות מופתיו
 בקרבנו והעם ההוא שהוציא במכות באותיות ובמופתים ובמוראים גדולים יקבל תורתו
 ויפרסם אמונותיו לבני אדם ויהיה עם סגולתו מיוחד ליהנהגתו ובעבור זה ירכיבו על
 צמותו ארץ הארצות הנבחרת המיוחדת להפגנתו והוא יהיה לו לאלהים ובעבור שהיה
 אברהם ראש המאמינים והתחלת המלמדים דעת ויראת יי' בחר בזרעו אחרי להיות כלי
 ואמצעי לשיעשה באמצעותו הדבר הגדול הזה ולכן ע"ד החסד הודיעו שיקח את זרעו לעם
 סגולה ויכחילהו את הארץ וכדי שידא לקנין השלימיות האלה גופיים וכפשי' הודיעו במראת
 בין הכתרים שביא את זרעו בגלות עבדים בארץ לא להם כדי שעליהם יתגלו כפלאותיו
 וידעו שמו ויכירו וידעו כל יושבי תבל מציאות אלהותו והשגחתו ויכלתו כמו שהזכיר זה
 במכות מצרים וכמו שיתבאר והודיעו שעם היות שיקבלו בניו זרעו צער ועגיו בזה הכה
 יהיה לטובתם כי שארו מפני זה עם קדוש ליי' וינצחם בכסף וזהב ויורישם ארצות גוים
 ויקנו השלימיות כלם ולפי זה לא נחשב הגלות לעונש כי אם לחסד על האומה וכבר יורה על
 הדעת הזה דברים אם מפאת הסדרא לפי שראינו אברהם אבינו בשמעו הגזירה החרותה
 הזאת ולא בקש רחמים על זרעו ולא התחנן לאלהיו שיחנם על הרעה ואך יעלה על הדעת
 שאב המן גוים לא יחנם על זרעו ואת בניו לא ידע ואם על גזרת קדום ועמורה הרבה
 והפציר בתפלה על אכש' אשר לא ידע אי מזה המה איך שם יד לפה על גלות בניו וצרתם
 אם לא שהיה גלוי לפניו שהצער הזה להם היה לטובת והמוקפה תהיה להם נדקה וזוהי היה
 חסד ולא רעה ולא עונש ולכן קבל והאמין ביי' ויחשבה לו נדקה וכאמר בסוף המראה ביום
 ההוא כרת יי' את אברהם ברית לאמר לזרעך כתתי את הארץ הזאת וגומר כי בהודעת
 הגלות כתקיי' הברית והחסד והשבעה ויורה ג' על זה דברי המשורר במזמור ק"ה שגלה
 שהיה ענין הגלות והירידה למצרים ומכירת יוסף ויתר העבדים ומסודרים ומגורים ממנו

ותברך לתבליה כונתו לעשות טובה וחסד עם ישראל ולכן התחיל הודו ליי קראו בשמו
 וגומר זכרו בפלותיו אשר עשה וגומר זכר לעולם בריתו וגומר אשר כרת את אברהם וגו'
 לאמר לך אתן את ארץ כנען חבל כחלתכם בהיותם מתי מספר כמעט וגרים בה וזכר ענין
 האבות והליכתם מפה אל פה באמרו ויתהלכו מגוי אל גוי ואחר זה אמר ויקרא רעב על
 הארץ שלח לפניהם איש לעבד כמכר יוסף עד עת בא דברו וגומר טובה גלה שמוכרת יוסף
 היתה על פי הדבר וכן יבא ישראל מזרים וגומר ויפר את עמו וגומר הפך לבס לשכח עמת
 וגומר שלח משה עבדו וגו' שמו בס דברי אבותינו וגו' ובסוף המזמור נתן הסבה בכל הסדור
 וההתנגלות הזו באמרו כי זכר את דבר קדשו את אברהם עבדו ויבא עמו בששון ברכה
 את בחיריו ונתן להם ארצות גנים ועמיל לאומים יירשו בעבור ישמרו חוקיו ונתורתו יכזרו
 הללויה הכה ב'אר שהיה כל זה בדרך חסד ושראו מפני זה להודו ליי ולקראו בשמו ולהלל
 והראיה השלישית על הדעת הזו הוא מדברי סוף בבראשית רבה אמר ר' יהודה ראוי היה
 יעקב אבינו לרדת למצרים בשלשלות של ברזל ובקולרין ועשה הקבה כמה עלילות כדי
 שירד שם שכאמר לעבד כמכר יוסף ויקרא רעב על הארץ וכל כך למה יבא ישראל מזרים
 אמר רבי פנחס משל למרה שהיו רגועים למשך אותה למקולין שלה גלא היתה כמשכת מה
 עשו משכו את בנה תחלה והיא רצתה אחריו כך עשה הקבה שימכר יוסף למצרים כדי שירד
 יעקב אבינו אחריו שכאמר בחבלי אדם אמשכם בעבותות אהבה רצו בזה שבהשקפת אל
 התועלות העבונות ובעשיית השלימות המקות לעתיד הכה אם לא ירד אחריו כבודו
 של יעקב אלא שיורידוהו שמה בחבלי ענבו וברזל אז טוב לו ונתחמד עמו הקבה להורידו
 בסבות יותר מאותות ובעלילות ויצעדי הבגים ויחס כל זה ליעקב לפי שהוא עצמו ירד
 למצרים והוא היה הסבה הקרובה לעם מהאבות ואמר רבי פנחס שענינו בזה דומה לענין
 הפרה שתבליה מציאותה אבל אדונה להביאה אל מקולין שלה ועבו מקוצר דעתה והרגשה
 לא תביט כי אם אל הצער הנשמו ההווה ולכן לא תמשך שם בראייה כי בתחבולת הכן ואין
 ספק שהפרה אדונה גדלה ופטמה לתבליה תועלתו ולכן תבליה היתר משוכח הוא
 להוליכה לבית מקולין שלה כמו שאמרו סוף בהמה לשטיטה גם כפי ענינה בעגמה דבר
 תקבל שלמות גדול בשמיטתה והוא על ידי התקנים והשוליים שיעשו בה ויחלו ממונה
 תבא להיות חלק אבר אכוש וימקו שהיתה בהמה גם תקבל צורת בשר אדם והוא השלמו'
 הגדול אשר איפשר שתקבל כן היה ענין האומה הכה אברהם אבינו עקר ואשתו עקרה
 גהשית נתן לו רבו הזרע וגדלו כדי שיעבוד עבודתו ויקבל צער ומיתה על קדשו שמו ועם
 היות שבידיה יעקב ובניו למצרים קבלו צער והרב ואברן בגלותם כאשר תקבל הפרה
 במקולין שלה שהוא בית שמיטתה הכה היה זה תבליה האמתו כדי שתתפרסם אמונת
 השית האמתית על יריהם והם גם הם יקבלו השלמו' המכוון בבריאה אשר זכו שיו במעמד
 הר סיני והכה לא גמסכו לבא שיהו ברטום ולהעדר ידיעתם בתבליה הדבר כענין הפרה
 גם לא לאדם לבא בקבל תחת על התורה והאמת ועל זה אמרו בחבלי אדם אמשכם כי עם
 היות כבוד ירדתם בתחלה צרי' חבלי יולדה לסקו כעשו חבלי אהבה כי הכל היה לאהבת
 השם אותם ולשומר את הברית אשר נשבע לאברהם גם כי הסבות הראשונ' שהיו בירידה
 ופועותיה הפסים ושכחת האחים ליוסף כלם היו חבלי אדם דקות ושדפות קדים לא היה

בהם כח להמשיך את הפרה א מקולין שלה אמנם הוא יתברך בחכמתו עשה שרארל גבלות
 מעשה עבותת שלא יתקפו עד הוציא כוכת מחשבתו למעשה וכמו שאמר ועתה לא אתם
 שלחתם אותי הכה כי האהים הכה התבאר מזה כלו שבא גלות מצרים על צד הקסד ולתכלית
 ההטבה לאומה והוא דרך שכי ולפי זה יהיה אמרו ויעקב ובכני ירדו מצרימה מחסדי השם
 שכתן לעשו את הר שעיר ויעקב ובכני ירדו מצרימה וכתלה אליהם הכבוד האלהי וכו' לכל
 מה שזכו בעבור זה ועל זה אמר ברין שומר הבטחתו שהיא הודאה על הטובה :

והדרך השלישי הוא דרך הכחירה ועבוינו שלא ירדו השבטים למצרים עד העונש
 ולא מוכרחי מהגזרה העליונה לתכלית טובתם אבל היו המעשים

כלם בחיריים המה מבחירתם ורצונם מכרו ליוסף וזו היא סבה ראשונה מהסבות הפועלות
 לרדתם שמה כמו שאמרו חז"ל על ידי זה כתגלגלו הדברים וירדו למצרים וזה טעם ארמי
 אוכד אבי ירד מצרימה שהוא מעצמו ירד עם וכן שלח משה לומר למלך אדום וירדו אבותינו
 מנר וימה ואמר בך שבטעים כפש ירדו אבותיך מצרימה ולא אמר שהולכס השם שמה כמו
 שאמר שהביאם אל הארץ והוא עצמו שאמר יהושע ויעקב ובכני ירדו מצרימה לפי שהם
 מעצמם ובחירתם ירדו שמה ומה שאמ' הק'ה ליעקב אל תירא מרדה מצרימה היה רשות
 שכתן לו לא שיצאו לרדת על כל פני ולפי זה הדרך יהיה אומרו ידוע תדע כי גר יהיה זרעך
 בארץ לא להם ת' שנה הודעת מה שיהיה בזמנים העתידים ולזה אמר כי גר יהיה זרעך ולא
 אמר אתן את זרעך או אשים הכה אם כן המה ברצונם ובבחירתם עקרו שור וירדו למצרים
 וכטבעו בגלות והט'ת לרוב חסדיו שומר להם הבטחת אברה' לנקום נקמתם מאויביהם
 ולהוציאם מעבדות לחירות ולתת להם את ארץ כנען לנחלה ומפני זה אמר המוגיד ברין
 שומר הבטחתו לישראל שהט'ה מחשב את הקן ר'ל שהיה הגלות מפאת ישראל ובחירתם
 והגאולה ממונו יתעלה הכה בכל אחד מהשלשה הדרכים הלא התבאר הספקות אשר בשער
 לח' ואשר בשער לט' ואשר בשער מ' ואשר בשער מא' :

היא שעמדה לאבותינו ולנו
 שלא אחד בלבד עמד עלינו
 לא שבכל דור ודור עומדים
 עלינו לכלותינו לא שהק'ה
 מצילנו מידם צא ולמד מה
 בקש לבן הארמי לעשות
 ליעקב אבינו שפרעה לא גזר
 אלא על הזכרים ולבן בקש
 לעקור את הכל שנאמ' ארמי
 אוכד אבי ירד מצרימה וכו'

אחרי שהמוגיד כתן ברכה ו
 והודאה לש"ת על אשר שמר
 הבטחתו לישראל בענין ביאתם ומצרים
 אמר עוד ששמירת אותה הבטחה לא לבד
 הועילה להם לענין היציאה מהגלות כי
 גם בצרות אחרות שהיו אבותינו או אבחנו
 גם היום ההבטחה ההיא עמדה להם ולנו
 לפליטה גדולה וכמו שהוכיחו מענין לבן
 והסתכל אמרו שלא אחד בלבד עמד
 עלינו ולא אמר המוגיד בזה מלת לכלותינו
 כי אם עמד עלינו בלבד והיה זה לפי
 שהאחד ההוא אשר זכר שעמד עלינו כיון
 בו אל פרעה מלך מצרי ידוע שלא היתה
 כונתו

פונתו לכלותם כי אם לשעבדם • ולכן היה מצויק בהם לכלות שלחם ומפני זה אמר המגיד
 שלא אחד בלבד שהוא פרעה עמוד עלינו לזר ואויב אלא אף בכל דור ודור כל היום עומדים
 עלינו וגם לא כדרך פרעה לתכלית השעבוד כי אם לכלותינו מעל פני האדמה • עוד אמר
 בא ולמד מה בקש לבן הארמי ר"ל בא מעבין מצרים אשר אתה עתה בה ולמד מספרי יעקב
 ולבן מה בקש לבן הארמי לעשות ליעקב אבינו כלומר עם היות שלבן לא עשה עמו רעה
 בפעל בא ולמד מדבריו מה היתה כונתו ומחשבתו לעשות ליעקב אבינו כי זה מתוך דבריו
 תלמד אותנו לא מומעשו לפי שהוא עצמו הודה ואמר יש לאל ידי לעשות עמכם רע • ואלהי
 אביכם אינם אמר אלי לאמר השמר לך מדבר עם יעקב מטוב עד רע • והוא המורה היות
 מחשבתו רעה • והנה ענין פרעה שאמר שלא גור אלא על הזכרים ראוי שיובן בעוד שהיו
 ישראל במצרים כי שם באימת לא גור אלא על הזכרים שנאמר כל הבן הילוד וגו' • אמנם
 אחרי יציאתם משם כשרדף אחריהם אמר ארדוף אשיג אחלק שלל וגו' ר"ל שהיה דעתו לרדוף
 אחרי בני ישראל ולהשיבם וזכר ברדופתו תכלית מתחלפים אם ראשונה שיקח את כל אשר
 להם ויחלק השלל ההוא לבעליהם אשר שאלוהו מהם והשאר לאכשו המלחמה ועל זה אמר
 אחלק שלל עוד זכר שיקח הבחורים והנערות להיותם לו עבדים כרצונו ואות כפשו ועל זה
 אמר תמלאמו כפשי כלומר תמיד הייתי חפץ בהם לעבדכי ועתה ימלא כפשי מהם לשעבדם
 על כל פנים עוד אמר שאר העם והזקנים ומשה ואהרן יהרגם להקם מהם ועל אלה אמר
 אריק חרבי תערישמי ידי הנה אם כן לא היה דעתו של פרעה לעקור את הכל • אבל לבן
 היתה שאלתו ובקשתו לעקור את הכל ולהכותם אם על בני • ויורה על זה אמרו ליעקב
 הבנות בגותי והבנים בני והבן וכל אשר אתה רואה לי הוא ר"ל לי היה ראוי ואותו
 בקשתו אם לא שאלהיהם מכעו ממני • ומה לקח המגיד שלבן בקש לעקור את הכל ר"ל נשים
 ובנים ובאן וכל אשר ליעקב וסמך זה לאמר ארמי אויב אבי שעשה אויב יוצא מהקל • וזכר
 שם בלבד אבדת האב כי הוא השרש ובכללו היו עבדים כי האבדון היא הכליה המוחלטת •
 הגה הותרו עם מה שפירשתי בזה הספק ואשר בשער מ"ב ומ"ג • ואמר המגיד שהבטחה
 ההיא שנאמרה לאברהם היא עמדה להציל את זרעו מאויביו ולכן זכר באויבים פרעה ולבן
 לא זכר עשו כי הוא היה גם כן מזרע אברהם ולא בקש לכלות את זרעו • אבל שאר האויבי
 שלא היו מיוצאי ירך אברהם אשר קמו על זרעו כפי כונתם היו מכלים אותה אם לא שנצלו
 מהם כדי שתתקייים הבטחה שנאמרה לאברהם אבינו • והנה יעקב עם היותו צדיק בדינו
 עם לבן לא היה צדיק במועשו אף על פי שהוא להעלים ענין המקלות אמר מה שאמר לכשו
 וללבן אחרי כן • האמנם מה שעמדה לו באמת היתה הבטחת אברהם • גם כי המגיד כיון
 לזכור ענין לבן כדי להתחיל בדבריו • פרשת וידוי הבכורים שזכרה התורה בסדר והיה כי
 תבא שנאמר ועבית ואמרת לפני יי אלהיך ארמי אויב אבי וירד מצרימה ויגר שם וגומר •
 ולפי שכלילה הזה היינו חייבין להודות לש"ית כעל כל אשר גמלנו יי ולהתחיל בגנות ולקיים
 בשבח לבן ראה המגיד שלא יוכל אדם לעשות הודאה יותר הגונה ומתחמקת לענין הפסח
 ויצאת מצרים כי אם אותה הנדה וידוי שהיה קורא מביא הבכורים כי גם כן התחיל בגנות
 ותיטיב בשבח • ותזכור ענין היצאה והמכות והאותות והמופתים וכאלו יעשה האדם
 עצמו בלי פסח עם אותם הדברים אשר לפניו בקערה כאלו הוא מביא הבכורים ולכן יעשה
 ה' i 8 א ח

ההולאה והזרימי כמו המביא אותם ומפני זה התחילו הספור בלבן ולא זכר דבר מעט לפי
 שלא בא ענין לבן מוכוון לעצמו כי אם להכנס באותה פרשה אשר בוידוי הבכורים שתתחיל
 בו ואמנם איך ידקא אומר שאותה ההבטחה היא אשר עמדה לנו עד היום הזה קרוב
 לאלפים שנה בהיות שכבר נתקיימה ביציאת מצרים הנה התשובה בזה כלמוד אותה אם
 יופשט הכתובים ואם מדבריהם זל אם יופשט הכתובים לפי שבסוף מראת בין הכתובים
 באמר ביום ההוא ברת ייאת אברהם ברית לאמר לזרעך נתתי את הארץ הזאת מנהר מצרי
 עד הכהר הגדול כהר פרת את הקני ואת הקניז ואת הקדומי ואת החתי ואת הפרתי
 ואת הרפאים ואת האמורי ואת הכנעני ואת הגרגיז ואת היבסי שזכר שם עשרה עממים
 נודע שישראל לא חללו בארץ כי אם ארצות שבעת העממים בלבד לא ארץ הקני והקניז
 והקדומי שהם אדום ועמון ומואב שלא נכבשו לארץ ישראל ועתה לך להכבש אליהם לבואלה
 העתירה שבאמר אדום ומואב משלחו ידם וכבי עמון משמעתם הרי לך שאותה הבטחה
 שבאמרה לאברהם בין הכתובים יש בה חלק לעתיד לבא לבואלה העתירה ולכן דקא אומר היא
 שעמדה לאבותינו ולנו שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותנו ואמנם מדבריהם זל מובאר
 מאשר במאמר בין הכתובים לא לבד ראה אברהם גלות מצרים כי אם גלויות שאר המלכויות
 וכמו שדרשו חז"ל על והנה אימה חשכה אימה זו בכל חשכה זו מדי שהחשיכה פניה של ישראל
 בצום ובתענית גדולה זו יון כופלת על **אנוס** וכמו שכתב הרמב"ן שהרביש הכביא כל
 הגדה האחרונה היא כופלת כמשה כבד יכבדו ממונו וכאלו הודיע הקב"ה לאברהם כמושיב
 במתנתו שעוד ארבע מלכויות אחרות ישעבדונו וימשלו בארצם אם יחטאו לפניהם וכן דרשו
 גם את הגוי אשר יעבודו דן חכבי לרבות ארבעה מלכויות שעתיד ה"ה לזון הנה מהבחינות
 האלה אומר המגיד שאותה ההבטחה עמדה לנו עד היום הזה והתבאר מזה התר הספקות
 אשר בשער מ"ד ובשער מ"ה ובשער מ"ו :

המאמר הזה ראיתי בו נוסחאות
 כי יש ספרים אשר כתוב
 בגירסא הזאת אשר כתבתי ובספרים א'
 אחרי אינה מנצחת כלל על ירד מצרימה
 כי אם על ניגר שם והר"ם במזל בספר

וירד מצרימה אנוס על פי הדברי

זמנים כשהביא טופס ההגדה כך הביאה וירד מצרימה וניגר שם מלמד שלא ירד להשתקע
 וכו' ולא הביא אנוס על פי הדבר ואין ספק שהנוסחאות האלה כמשנו מדרכי הדעות אשר
 זכרתי בסבת גלות מצרים כי כפי הדרך הראשון שהיה הגלות בסבת חטא מוכרת יוסף אז
 כפי הדרך הב' שבאירתם הרעה באו בו לא יתקן לדרוש וירד מצרימה אנוס על פי הדבר
 כי יעקב נבטו בחייו היו בדבר לא אנוסים אמנם כפי הדרך השני שהיתה הירידה
 במשכת אחר הנורה העלמה ירשו וירד מצרימי אנוס על פי הדבר שיעקב היה ירא לרדת
 מצרימה והשי הכריחו לבא שמה והוא עד מה שדרשו וישלחו מעמק חברון מעבה עמקה
 של בדיק הקבור בחברון לקיים מה שבאמר כי גר יהיה זרעך וכאלו סבת הסבות ית' העיר
 את רוח יעקב לרדת שמה והוא אומר אנוס על פי הדבר וראוי לישב כפי הדעת הזה
 בפני התורה ויאמר ישראל רב עוד יוסף בניתי אלה וראונו בטרם אמות ויסע ישראל
 וכל

וכל אשר לו ויבא בחרה שבע ויזבח זבחים לאלהי אביו יצחק ויבאמר אלהים לישראל במראות
 הלילה ויאמר יעקב יעקב אשר עמוך מצרימה ואכבי גם עליה ויוסף ישית ידו על
 עיניך והספק בפסקויה האלה הוא שכראה שיעקב התעורר ללכת מצרים קודם שאמר לו
 השם אל תירא מרדה מצרימה ולא היה אם כן אנוס בדבר כי כבר שם לדרך פעמיו ואם כבר
 היה בדרכו מה היה הצורך להבטיחו אל תירא מרדה מצרימה כי בדיעבד שלא היה ירא כיון
 שכבר היה הולך לשם ועוד למה זבח זבחים לאלהי אביו יצחק ולא לאלהי אביו אברהם ואין
 ראוי שכתפיים עם דברי רש"י שחייב כבוד אביו יותר מכבוד זקנו כי כבר כתב עליו הרמב"ן
 שיהיה ראוי שיאמר לאלהי אבותיו וכמו שאמר האלהים אשר התהלכו אבותי לפני
 ויזכור אביו ראשונה ואחריו כן אביו אביו כי הוא היה ראש היחס ואביו המשפחה ולא היה ראוי
 לשכחו ודרך הרמב"ן בזה כפי שרשי הקבלה ואינו לפרש על פי הפשט באתו וגם כן
 תמצא שהשיבו ית' אכבי אלהי אבין ולא אמר אלהי אבותי ועוד יקשה שלשית כי אם
 היתה יראתו על שהזקק לזאת חובה לארץ המושבות מה נחמה נחמה השם כי לגוי גדול
 אשימך שם ואם היו בגלות מה יוסף ומה יתן לו גדולתו ורבותי אדרבה שיהיה זה לו מורא
 על מורא שישיהו במצרים לגוי גדול כי אולי לא יבאו עוד משם ועוד רביעית כי אם בא
 להבטיחו למה לא הבטיחו בגולה כי אמר **לגוי גדול** אשימך שם מורה שיתמידו וישארו שם
 בגלות אבל שיתרבו מאד ועוד חמישית מה ענין אמרו אכבי ארד עמוך מצרימה ואכבי
 אעלך גם עליה כי אם היה זה להבטיחו שיהיה נקבר בארץ כדברי רש"י ז"ל היה לו לומר ואתה
 תבוא אל אבותיך בשלום תקבר עמהם כמו שאמר לאברהם ומה לו לרדת עמו ולעלות
 עמו והכראה אולי בזה כלו הוא שיעקב לא עלה על לבו לבוא לרדת למצרים ולרד שמה
 אבל היתה דעתו לרדת שמה לראות את יוסף ולשוב מיד לארץ כנען כי כל ישעו וחפצו היה
 לשבת בארץ הכנענות הוא וזרעו לתקנות ירושתה כמו שכשבע השם לאבותיו ולפי שבבוא
 בכו מוצרים אמרו לו שהיה יוסף חי וכי הוא מושל בכל ארץ מצרי' והיו מוספרין לו את כבודו
 ואת יקר תפארת גדולתו כמו שמה יוסף אותם והגדתם לאביו את כל כבודי במצרים וגו'
 לכן השיבם הזקן רב עוד יוסף בכו חי ר' איני חושש לממשלתו וגדולתו אשר אמרתם כי אם
 ש היותו חי ולכן אלכה ואראנו בטרם אמות ר' שיהיה הליכותו לבד לראותו ולשוב מיד ולפי
 שהיה מוספק בהליכותו אולי לא ישר בעיני האלהים לזאת מהארץ הכנענית ולהכנס בבני
 הכרזל מצרים כל שכן בראותו שהקד' מנע מיוצק אביו ההליכה שמה בשנת רעבון ויאמר
 לו אל תרד מצרימה גור בארץ הזאת ואהיה עמוך ואברכך כי לך ולזרעך אתן את כל
 הארצות האל' גם היה ירא אולי יבואהו המות בהיותו במצרים ומה יעשה לעת פקודה
 הגה מפני הפחד המורא והספק הזה כלו שהיה בלבו בא לבאר שבע לא להיותו הולך כבר
 למסעו למצרים כי אם לבא שמה בפרט להיות המקום מקום תפלת אבותיו להתחנן לפני
 אלהיו ודיעבד מה יעשה ולכן זבח זבחים לאלהי אביו כי ייחד בזה אביו יצחק לפי שמונו
 במעשה ההליכה למצרים וכאלו יקח מהאל שיריעהו אם יהיה ענינו כענין יצחק אביו
 אם לא והש"ת השיבו במראות הלילה ר' שבאיתו הכבואה בחלום ואמר לו יעקב יעקב
 גרעתי הוא בכפל הזה שאבא לגור לו שהייעוד והמאמר אשר יאמר לו פרטו לעצמו שכראה

יעקב והוא גם כן כאמר בכלל על זרעו שיקרא בשם יעקב ולהיותו מאמו כולל שתי ההזראות
האלה אחת לעצמו ואחת לזרעו אמר לו שני פעמים יעקב יעקב אל תירא מרדה מצרימה
ל' עם היות שאני מכעתי הירידה למצרים ליצחק אביך אני מתיר אותה לך אל תחשוב
שיש שנוי לפני חליה אכזי אלהי אביך שמכעתי ממנו ההליכה ואכזי האומר לך אל תירא
מרדה מצרימה כי אני יי' לא אפניו והשנוי הוא כפי המקבלים יצחק לא היה עתיד לבא
בגלות שהיה עולה תמימה יעקב היה עתיד לבא שמה ולכן כמנעה מיצחק הירידה ולא
מיעקב האמנם לפי שהיה יעקב ירא מ' דברים הבטיחו בהם הא' שמה במצרי' יתמעט
זרעו כי אולי המצרי' יהרג את בכיו ויענו את בנותיו כי ארץ חמס היא וכנגד זה הבטיחו
כי לגבי גדול אשימך עם כלומר שלא יתמעט עם זרעך אבל יתרבה במאד מאד הב' שהיה
מופחד אולי להיותו יוצא מהארץ הקדושה תפרד ממונו ההשגחה האלהית הדבקה שמה
וכנגד זה הבטיחו אכזי ארד עמך מצרימה ל' לא תהיה עם בהסתר פנים כי גם שם תדבק
בך השגחתי הב' היה מופחד שמה ימות במצרים ויקבר שם ולא יזכה להקבר במערת
המכפלה עם אבותיו וכנגד זה אמר לו ואכזי אעלך גם עלה ל' שהוא ית' יסדב סבות
לשיבואו ליקבר בארץ עם אבותיו בכבוד ובמעלה רמה והד' היה מופחד אולי יוסף
בחייו ויהי לאכל כגורו ושמתו לקול בוכים וכנגד זה אמר ויוסף ישית ידו על עיניך שהנא
בשעת המיתה הכה כל זה אמר כנגד יעקב פרטי האמנם כנגד יעקב הכולל אמר גם
כן אל תירא מרדה מצרימה כי לגבי גדול אשימך שם ל' אל תירא ואל תפחד מהכנס במצרי'
בגלות כי הדבר גזור לפני ועל כל פנים בהכרח שם תלך ולגבי גדול אשימך שם ורמוז בגי'
גדול שהיו מנזיזין וככרים בשם יהודי ולא יתערבו עם בני חם הפושע כי הם לא ישנו את
שמים ואת לשונם ואתם ברית קדש על בשרם ויראת אלהים בקרבם וכאלו אמר מה לך לירא
מן הדבר ההכרחי שלא תוכל להמלט ממנו בשום דבר גם כן אמר על האומה אכזי ארד עמך
מצרימה להגיד שאע"פ שארץ מצרי' מלאה בגלולים ובלתי מוכנת להדבק בה ההשגחה והדבקות
העליון הכה עם זרע קדש הזה בפרט תדבק תמיד ההשגחה וכאלו גלו למצרים שכינה
עמוס עוד אמר גם כן על האומה ואכזי אעלך גם עלה שרמז גם עלה שרמז גם עלה
האומה משם בכח אלהי במסות באותות ובמופתים ועל זה אמר ואכזי אעלך גם עלה
ומה טוב אגורו גם עלה שרמז שתייה עלייתם משם ביד רמה בכבוד ובמעלה ואמנם
אמרו עוד ויוסף ישית ידו על עיניך הכה זה בערך האומה כאמ' כנגד משה רבינו שיוסף
עליהם כבוד ומעלה והוא בתורתו ישית ידו בין עיניהם להאיר להם הכה התבאר מזה
שדברי המראה בעצמו כאמרו בפרט על יעקב אבינו וכאמרו בכלל על כל בית יעקב
והתבאר הכתובים על בורים והותרו הספקות כלם אשר העירוני בהם ולמדנו מזה
שיעקב ירד למצרים אנוס על פי הדבר כי הכה לא הסכים בדעתו לרדת אף שבה לבאר שבע
כי אם כאשר הזדעו השם שהדבר היה גזור לפניו ולפי שהדעת הזה ל' אנוס על פי הדבר
הוא כפי הדרך השכי אשר זכרתי למעלה בסבת גלות מצרים ולא בא עליו פסוק אחד אבל
הוא יוצא מפסוקי רבי ומכללות הפרשה לכן לא הביא עליו המגיד פסוק לראיה כי הפרשנות
כלם ודברי המאור שזכרתי בדרך השכי הם הראיה עליו ויש אנשים שפירשו אנוס על
פי הדבר בשני טעמים אנוס לקוד ועל פי הדבר לקוד ופי' אנוס כי ירדת יעקב למצרים

אזכר היה לו אז מפני מקדשת יוסף אז מפני הרעב ועל פי הדבר ענינו שנתן לו רשות לרדת ויאשר כתבתיו ראשונה הוא האמת וכונת המגיד בלי ספק והותרו עם זה הספקות אשר בשער מן ומלח:

הנה לא ראה המגיד לדרוש ויגר שם על הישיב במצרי כלשון הכתוב שאמר ויעקב גר בארץ חם לשתי סבות האלפי שהיה ראוי שאמר וישב שם כיון שכתב עבדו שמה ימים רבים וכבר היו תשובות בארץ ולמה חם כן יזכור בהם לשון גרות חם לא שהחליט בהם הלשון ההוא כפי מחשבתם וכונתם כשהלכו שמה כי בזה הדרך עצמו ראוי לפרש ויבא ישראל מצרימה ויעקב גר בארץ חם על כונת ביאתו והסבה ה' היא ויגר שם במתי מעט מורה שלא אמר הגרות עליהם כי

ויגר שם מלמד שלא ירד להשתקע אלא לגור שם שנאמר ויאמרו אל פרעה לגור בארץ יבאנו כי אין מרעה לצאן אשר לעבדיך כי כבוד הרעב בארץ כנען ועתה ישבו נא עבדיך בארץ גשן:

אם בתחלת ענינם כשהיו מתי מעט שבעים והיה זה כאשר הלכו למצרים ולכן דרש כפי הסברה הישרה ויגר שם במתי מעט על מחשבתם כאשר הלכו לגור שמה לא על התגודת הישיבה במצרים כי על זה יאמר אחרי כן יהיה שם לגוי גדול ועצום והכה הדיא ראה לזה מפסוק לגור בארץ באנו שהוא בסדר ויש וראה המגיד כפי אמתת הספור שיוסף לא אמר להביא את אחיו במצרים כי חם לשבת שם בשנות הרעב כמו שאמר וכלכלתי אותך שם כי עוד חמש שנים רעב פן תורש אתה וביתך וכל אשר לך והיה דעתי שאחרי עבדו שני הרעב ישבו אל ארץ כנען וכאשר באו מצרימה הערים יוסף לעשות תחבולה כדי שפרעה יעצמו וישיבם בארץ גשן ולכן מה את אחיו שכאשר יצגם לפני פרעה וישאל מה מעשיכם יאמרו ואנשי מקהה היו עבדיך מכעורינו ועד עתה גם אכחנו גם אבותינו וביאר להם הסבה למה יאמרו כן והיא בעבור תשובתו בארץ גשן כי תועבת מצרים כל רועה צאן ומפני זה לא יחפזו שתשבו בתוך ארץ מצרים ועם היית העצה היעוצה הזאת לתועלתם אין ספק שאמת יהנה חכו כי רועה צאן היו הם ואבותיהם אבל אמר יוסף כל זה כדי שלא יחשוד פרעה שהיו באו ללכלל את כל אשר לו ושיוסף יתן להם מפת בג המלך ומכסו והנה אחי יוסף באו לפני פרעה ושאל אותם מה מעשיכם והשיבוהו כמו שנה אותם יוסף רועי צאן היו עבדיך גם אכחנו גם אבותינו ובה היה די במאמריהם ולמה הוסיפו לדבר עוד ויאמרו לגור בארץ באנו וגו' ולמה שאלו בפירוש מפרעה ועתה יטבו כא עבדיך בארץ גשן כי הנה יוסף לא יהיה כונתו שהם בפיהם ישאלו את ארץ גשן כי חם שידברו דברים כך כדי שפרעה יעצמו ויתנה להם אבל אמתת הענין יראה שהיה כן שהם אמרו רועי צאן עבדיך גם אכחנו גם אבותינו ושתקו עמדו לא ענו עוד בחשבים שפרעה מעצמו ישיבם א"כ איפה שבו בארץ גשן אבל פרעה ירד לסוף דעתם כאשר שמוע מפיה המאמר ההוא הראשון לא השיבם עליו כלל וכאשר ראו השבטים זה הוצרכו הם לדבר סנית ויאמרו לגור בארץ באנו

כפי היתה זו אמירה מחודשת הודיעהו אמתת כונת' שלא היתה לדור בארצו דירה ומתחלת
 די לגור בארץ דרך כרי' דרך עראי לבורך השעה מהכרח המקנה באו בעבור כי כבוד הרעב
 בארץ כנען ולכן בקאו ומינו בביאור שיתן להם רשות מפני מקניהם לשבת בארץ נושן אותם
 הימים מעטים שהיה גרים בארצו וגם על זה המאמר הבל' לא השיב פרעה אליהם כלל אבל
 חזר פניו כנגד יוסף ואמר לו אביך ואחיך באו אליך רל כל הדברים האלה אנלי הם הונחת
 דברי' כי הנה אביך ואחיך לא באו בסבת המקנה ועיניכם הרגו את' שלא באו רועי צאן אחרי'
 מכל ארץ כנען: אבל האמת הוא שהמה באו אליך כלומר בעבור שאתה אומר ומשל בארצי
 וכדי שתכלכל אותם והם רוצי לשבת בארץ גשן ואני חסן שתציע עמהם וכיון שזה כן הנה
 כל הארץ לפניך בייטב הארץ הושב וכי' הנה התבאר מזה שמה שאמרנו לגור בארץ באנו
 לא אמרו אותו בדרך מרמה כי אם באמת ובעתים כי כן היה דעתם: ולכן אמר המגיד
 ויגר שם מלמד שלא ירד להשתקע וכי' והותרו בזה הספקות אשר בשערים מט' ונ':

כבר הדעתך אלהיות המנוה
 בליה הזה לספר ביציאת
 מצרים לכן בחר לאותו ספור פרשת וירוי
 הכבורים שבאה בסדר והיה כי תבא כדי
 שכל אשר בשם ישראל יכנה יקרא אותה
 בליה הזה וקצרת החג לפניו כמו שהיה

**במתי מעט כמו שנאמר ב
 בשבעים נפש ירדו אבותיך
 מצרימה ועתה שמך יהודי
 אהיך ככוכבי השמים לרוב**

קרא וביא הכבורים לפני השם ולכן עשה עיקר הדרא מואותה פרשה כי מצא בה ערות
 דבר רל הגנות בתחלתו וסיים בשבת ויש בה עביני הירידה למצרי' הגלות והגאולה האמ'
 ראה להביא על כל מלה ומלה מואותה פרש' פסוקים אחרים מספור המאורע לא לאמת
 ולהביא ראי' על הדבר כי אלו ואלו הם דברי אהים חיים אבל הביא אותם הפסוקים האחר'
 בדרך הביאור כאלו יבאר בהם אותם המלות שבו בודוי הכבורי' ולגלות ענינם לפי שבאו
 באותו דוי בדרך קצרה ויפרש אותם כפי מה שזכר במאורע הנה אם כן לא בא פסוק על
 פסוק בדרך ראי' כי אם בדרך ביאור והמשל בזה בא בודוי הכבורים וירד מצרימה ולא
 ידענו אם היתה הירידה היא בחוריית' אם לא ביאר המגיד שהיה אכנס על פי הדבר וכן
 ויגר שם ביאר שלא כאמר זה על הזמן אשר ישבו במצרים כיון שסמך במתי מעט ואמר בו
 לשון גרות אבל שנאמר כפי הכונה שהיה להם כאשר הלכו שמה וכן ביאר ויגר שם במתי
 מעט שהמיעוט ההוא היה הע' כפש שירדו עם יעקב למצרי' ולכן ביאר עם מה שאנו מרע'ה
 צפר והיה עקב שבטע' כפש ירדו אבותיך מצרימה ותחלת הדברים שם הוא תהלתך והוא
 אלהיך אשר עשה אתך את הגדול' ואת הנורא' האלה אשר ראו עיניך בשבעים כפש ירדו
 אבותיך מצרימה ועתה שמך יי' אלהיך ככוכבי השמים לרוב שגלה להם שכאשר ירדו למצרי'
 היו מעטי הכמות ושפלי האיכו' והוא אמרו בע' כפש שהוא הכמות ירדו אבותיך מצרימה
 שהוא האיכות שהיתה להם ההליכה שמה ירדה ושפלות גדול להשתעבד למצרי' ולהכנע
 להם ובעוד ר' שנה בתרבה כמותם ברבוי מופלג חון מהמכה הטבעי ולכן עלו באיכות
 ומעלה עליונה והוא אמרו ועתה שמך יי' אלהיך ככוכבי השמים ריח למעלתם וכבודם
 ובאמרו לרוב ריח לכמות המופלג ועליהם אמר הוא תהלתך והוא אלהיך אשר עשה אתך

את המוראות ואת הגדולות שרמו בגדולת רבוי העם והפלתו שבצעים נפש ותר אלף
 רגלי מלכד הכשים והטף ורמו בגוראות מעלתם בגופני ובנפשי וכמו שאמר וראו כל עתה
 הארץ כי שם יי' כקרא עלך ויראו מומך גאולי שלזה בכ' כיון באמרנו ויגר שם צמתי מעט כי
 מתי מורה על האיכות שהיו צמתיים כעדר היכולת והכחות ומעט כאמר על הכמות הכה
 התבאר מזה שהביא פסוקים על הפסוקים לענין הדיבור ושעשה עיקר מפרש וירוי הבכורי
 לפי שהיא הכחות למספר ביציאת מצרים והותרו עם זה הפסוקות אשר בשערים לא נבד
 וימנה שזכרתי התבאר שהיו בזאת האומה התחלות מתחלפי המספרים כי הכה נמצא
 להם התחלה אחת שהיא אברהם וכמו שאמר אחד היה אברהם וירש את הארץ ונמצא בהם
 התחלות שלשה אברהם יצחק ויעקב ונמצאו להם יב התחלות שהם יב שבטים ונמצאו להם
 שבעה התחלות שהם שבעת הרועים שהם אבות אברהם יצחק ויעקב וב' כביאים משה
 ואהרן וב' מלכים דוד ושלמה ונמצאו להם ע' התחלו והם ע' כפס אשר ירדו למצרים פקח
 ענין כי כל בחימו ההתחלו האלה יורו עבדים גדולים מטבע המציאות אם האחדו שהוא
 האב הראשון היה כנגד המציא הראשון שהוא אחד ומיוחד ביה וב' האבנו היו כנגד ג' עולמו
 הרחוקי והשמימי והחומרי והיו ג' יב שבטי כנגד יב מזלות הרקיע להגיד שאלה בעולם
 השפל כאלה בעולם השמימי והיו ג' ז' רועים כנגד ז' כוכבי לכת וכמו שהשמש הוא באמצע
 ולמעלה מוכו שבתאי בקר ומאדים ולמטה ממנו כוכב לכתה כך מרעה שהוא השמש
 המאיר לארץ ולדרים עליה היה באמצע הרועים והיו באשכים ממנו אברהם יצחק ויעקב
 ואחרונים אליו אהרן דוד ושלמה והיו ג' ע' התחלות כנגד ע' שרים שבמרום הממונים על ע'
 אומות להגיד שכל איש מירדי מצרים היה שקול כנגד כל אחד מהאומות ועל זה אמר הכתוב
 עליון גוים בהפסדיו בני אדם יב גדולו עמים למספר בני ישראל ל' שהיו האומות וגדולות
 העמים במקסר בני ישראל שהיו שבעים יורדי מצרים :

ויהי שם לגוי גדול מלמד
 שהיו ישראל מצויינין שם
 גדול ועצום כמו שנאמר
 ובני ישראל פרו וישרצו וירבו
 ויעצמו במאד מאד ותמלא
 הארץ אותם ורב כמו שנאמר
 רבבה בצמח השדה נתתיך
 ותרבי ותגדלי ותבואי בעדי
 עדים שדי נכונו ושערך צמח
 וואת ערום ועריה :

הנ' ויהי שם לגוי מלמד שהיו ישראל
 מצויינין שם כי הניח הלז כדרש
 על מלת גוי בלבד ועוד דרש על מלת
 גדול ועצום מה שאמר הכתוב ובני ישראל
 פרו וישרצו וגו' ועל מלת ורב דרש רבבה
 בצמח השדה נתתיך ובה הדרשה א"כ על
 כל מלה ומלה מהכתוב בפני עצמה וענינה
 שהמגיד מוצא בכתוב הזה אשר בודוי בכורי
 תארים שהם גוי גדול עצום ורב שהם ד'
 שמות התאר ולכן דרש שירתו על ד' עביו'
 כפלאים שנמצאו בבני ישראל בהיותם
 בגלות מצרים הא' הוא גי' ל' שתמיד היה
 שם אומה בגלות וכפרשת מהמצרים ולא
 כתעברו בהם בר' וי' שנים שי' שבן ביניהם
 כמו שיקרה לעמים כלם שבהתישב גוי

בקרב בני יתעברו אלו באלו והיו לבני אחד וגם מהם יבאו מכלל הדת ויהיו כגוים ההם וכמו
 שאמר חמור ושכם בנו אל שער עירם וגם בני יעקב אמרו להם וכתגו את בנותינו לכם ואת
 בנותיכם נקח לנו וישכנו אתכם והיינו לכם אחד אבל ישראל במצרים לא היו כן שלא שנו את
 שמים ולא שנו את לשונם ודתם ומלבושיהם בכל השנים הרבים ההם אשר ישבו שם באופן
 שתמיד היו בני פכני עבדו כדל מהמצריים וכמו שאמר משה אדונכנו או הנסה לבי לקחת
 לי בני מקרב בני שהיו היהודי' והמצריים גוים כדל' זה מזה ועל זה אמר המגיד ודרש במלת
 בני מלמד שהיו ישראל מצויינין והציון הוא הסימן אשר בו יהיה כיכר ורשום האדם ולכן היו
 מצויינין וכרשמים להיותם כדל' מהמצריים מכל מנהגיהם וענינם עוד דרש במלת גדול
 רבני העם וכמותו וענין זה שפני טבע העולם הרבני אשר תפול באומה מהאומות על
 הרוב תהיה כשתתחבר אליה אומה אחרת ותתערב בו והיו לבם אחד וכמו שאמר ורבים
 מעמי הארץ מיתיהדים אבל ישראל לא היה כן כי בהיותם מצויינין כתרגו בכמות מופלג עד
 הפלא וכבר העיר על הפליאה הזאת בלעם בדברי נבואתו באמרו כי מראש צורים אראנו
 ומגבעות אשורנו הן עם לבדד ישכון ובגוים לא יתחשב מי מכה עפר יעקב ופירושו אנכי
 שאמר הכה כל האומות יתרגו להתערב בהם אומות אחרות אמנם העם הזה אינו כן כי
 אכי מביט ורואה אותם מתחלת שרשיהם והם הצורים האבות ומגבע' אשורנו שהם האמה'
 וראיתי שהם מסתעפים בהסתעפיו והשתלשלות ישר זה מזה ושהוא תמיד עם לבדד ישכון
 ולא עבר זר בתוכם וזהו ובגוים לא יתחשב ל' בגוים אחרים לא כתעבר ולא כתחשב ועבד
 בתרבה לאין שיפור והוא אומרו מי מכה עפר יעקב וזה כלל המגיד בדרשת גדול עוד
 עשה דרשא אחרת בעצום והוא שכאמר על הכח והעצום וכבר דרשו חז"ל על וירבו ויעצמו
 במאד מאד שפרו עביכו שלא הפילו כשותיהם וישרצו שהיו יולדות ששה בכרם אחד שכאמר
 פרו וישרצו וירבו כל אחד ואחד שנים הרי ששה האמנם מפני שהתאומים יהיו תמיד חלושי
 הכח לפי שהטבע לא נתן להם מהחומר והכח לרוב כדי לחלק בשאר העובדים ולכן היו
 תמיד התאומים קטני הקומה דקי הפרצוף וחלושי הכח לכן הוצרך לומר שבמלת יי עליהם
 עם היותם כולדים תאומים רבים בכרם א' היו עבד' גדולים בגופם ותקופי' בחזקם ואיבריהם
 הנה א"כ בפסוק שהביא התבאר ג' הדרש' כי הראשון' שאמר והיו שם לבני מלמד שהיו ישראל
 מצויינים התבאר מאומרו ובני ישראל כי להיותם מצויינים וכרשמים וכיכרים לבני אחד בארץ
 בקראו תמיד כן בשום והדרשה הב' שדרש בגדול שכונה בו על הרבני התבארה מאומרו
 פרו וישרצו שכאמר על הרבני כמו שזכרתי והדרשה הב' שעשה בעצום שהוא על העצמה
 והכח התבארה באומרו וירבו ויעצמו במאד מאד שרמו בוירבו על גדול הקומה ובועצמת
 על הכח אמנם אמרו בכתב עוד מלת ורב עשה בו דרשה רביעית וענינה שהילדים
 דיכונתם הם רבני הסככות רובם מתים מחולא' כי להיותם רבים לא יכלו פשיעה בגדולם
 וכמו שאמר יעקב לעשו אדוני יודע כי הילדים רבים וגו' ודפקום יום אחד ומתו לכן
 אמר שבהיותם במצרים לא היו כן כי מתקוף צרות הגלות לא היו חוששין על גדול הילדים
 כראוי והמה כדי אלהיהם הטובה היו גדלים מעצמם כצמת השדה ולכן הביא לבאר זה
 פסוק רבבה כצמת נתתך ותרבי ותגדלי והוא ביחזקאל יאמר שהמה מעצמם היו גדלי' כמו
 הדשאים שמתקן הארץ יבאו בצבעי' ופיה ומתחלפי' מבלי שום מלאכה ולא אומן צבע שיוכל

לעשות כמותם ככה הוּו כפי ישראל גדלים ביופים ובמדותיהם מבלי חנוך ולמוד כלו בטבע
 היו כגדלים באותו שלמו והוא אומרו ותבדלי ותבואי בעדי עדים שדים ככוכו ושערך
 צמח שהוא כלו כאמר על גדל הגוף ויפיו ותקון המדות שהוא עדי עדי וזה עם היותם
 ערום ועריה מלמוד התור והמסר שהוא המשלים את האדם וכבר פירשו הקדושי זל שגבו
 ושרש במצרים בבואם ללדת מיראת המצריים שיקחו את בניהם להשליכם ליאור היו מצאות
 השדה ויולדות תחת האילנות כדי שלא ישמעו קולם ושעליו אמר תחת התבטוח עוררתך
 שמה חבלתך איך ושמה וגו' ושהיו מכותים שם הבנים וחזורים שם להניקם והם מעבדם
 היו גדלים בתוך העשבים ושעל זה אמר רבבה כמות השלה בתתך ושאר שדים ככוכו על
 משה ואהרן שהיו שתי דדים שזימן להם הקב"ה ושערך כמות דרשו אותו על השבטים שכבר
 היו ראויים ליגאל ואת ערום ועריה שהיו ערומים מן המצות והעבנו כלו שמה אותם
 ככלה והקב"ה כחתן הכה הותרו עם זה הספקות אשר בשערים לב וכל וכלו האמנם
 לא אמר בכל הדרשו האלה מלמד לא בדרשת ויגד שם ובהרשת ויהי שם לבני לפי שהדרשות
 האלה הוציא אותם מדרך הסברה מסגנון הפרשה ופירוט הכתובים ולא היה דבר מביאר
 בהם כשאר הדרשות:

וירעו אותנו המצרים כמו
 שנאמר הבה נתחכמה לו
 פן ירבה והיה כי תקראנה
 מלחמה ונוסף גם הוא על
 שונאינו ונלחם בנו ועלה
 מן הארץ ויעגונו כמו שנאמר
 וישימו עליו שרי מסים למען
 ענותו בסבלותם ויבן ערי
 מסכנות לפרעה את פיתום
 ואת רעמסס ויתנו עלינו
 עבודה קשה כמו שנאמר
 ויעבדו מצרים את בני
 ישראל בפרך:

בם זה מודיו הכבדים ומאשר מצא
 המגיד בכתב הזה חלקים הא'
 וירעו אותנו המצרים והב' ויעגונו והב'
 ויתנו עלינו דרשבו בדרשות מתיחס' זה
 לזה שפי' וירעו אותנו המצרים שחשדונו
 כאכש' רעים וחמאים כי עם היותם זרע
 בדרך י' כלו זרע אמת ועלה לא' כמא
 בשפתיו נתנו אותם כגורגלים את הארץ
 בדרך הקשבים והמורדים ומתפרנים
 באזניהם והראיה על פי' זה שלא אמר
 וירעו לנו כי אם וירעו אותנו לפי שאין
 הכונה שיעשו עמהם רעה כי אם שחשדו
 כאכש' רעע ולכן הוכיח זה מפסוק הבה
 כתחכמה לו שהיא היתה ענת המצריים
 להתעולל עלילות כנגד ישראל ולהתחכם
 בתחבולות כדי שלא יתרגו ולא יתחזקו
 בארץ והוא אומרו והיה כי תקראכ' מלחמה
 ונוסף גם הוא על שוכינינו ונלחם בנו
 ועלה מן הארץ שחשדו שגבו ישראל

בדעתם יעשו זה אם יתרגו כי מפני שחשדו אותם כרעים ופושעי' באו להתחכם ולהתענות
 על זה ומהרעה הזאת כמשכה בדרך הסבוב רעה אחרת והיא אומרו ויעגונו ל' לשעלה
 מענתם שיעשו אותם ככל מיני עינויים כדי לתשש כחם כנקבה ולא יעברו כח לעשות דבר
 ט א 9 i ממה

ומה שדמו ונאמנם מה היה הענוי הזה הכה התורה ספרה אותו שנאמר וישמו עליו שרי
 מקים למען עבותי בעבדותי ויבן ערי מסכנו לפרעה כי היה הענוי הוא במלכות החומר
 והלכנים ובנין הערים למוך ואתה עבין מזה מה ראה המגיד לדרשו וירעו אותנו המכרים
 על עבין הכה כתחכמה לו כי הכה הביאה לזה לפי שראה שאמר הכת' אחרי וירעו אותנו
 המכרים ויענונו והיה אם כן הענוי מסוכב וכמשך מן וירעו והנה מצא המגיד שהענוי היה
 בחומר ובלכנים ובבנין הערים כמו וישמו עליו שרי מקים למען עבותי ולמד עינוי מעינוי
 ואותו העינוי הנזכר שם כמשך מעצת הכה כתחכמה לו והוא מיהו שיוכיח שנאמר בודני
 הזכורים וירעו אותנו המכרים היתה אותה עצה שסבבה העינוי עוד זכר שכמשה עוד
 מאותה עצה רעה והתחכמות משחת שזלכד הענוי הוא שהיו עובדים למלך הכה עוד
 כתנו עליהם עבודה קשה והיא שכל מצרי מן העם היה משעבד לבני ישראל כאלו היו עבדיו
 ושפחותיו הכה א"כ ויענונו כאמר על עבודת המלך ונקראת עינוי כפי איכותה ועמלה
 הרב ויתנו עלינו עבודה קשה כאמר על השתעבדות כל אחד מן המצרי"ם כהם כמו שביאר
 מפסוק ויעבדו מצרי את בני ישראל כפרך שלמד עבודה מעבודה ולפי שהיה ההשתעבד'
 הזה כפרך וזדון ואכזרי גדול כאמר עליו עבודה קשה גם כי עבודת המלך היתה מסודרת
 בפלס ומאזני משפט כי מלך במשפט יעמיד ארץ אמנם המן העם בהיות כל איש שורר גם
 השתרר על היהודי לעבודתו זו באמת היתה עבודה קשה ועבודת פרך וכמוהו המאמר
 מכל פשעי הגולי חרפת נבל אל תשימני וחול דרשו הכה כתחכמה לו למושיעם כטעם גוי
 ואלהיו כיונו בזה שהתחתינים קארים בעליונים כמו שאמר יפקדו"י על צבא המרום במד'ל
 ועל מלכי האדמה באדמה וכאלו התחכמו על יי' במה שהתחכמו על עמו ועל חסדיו
 והותרו עם זה הספקות אשר בשערים לז' לח' כ"ט :

ונצעק אל יי' אלהינו כמו ש
 שנאמר ויהי בימים הרבים
 ההם וימת מלך מצרים
 ויאנחו בני ישראל מן ה
 העבודה ויצעקו ותעל ש
 שועתם א' האהי מן העבודה
 וישמע יי' את קולנו כמו
 שנאמר וישמע אלהים את
 נאקתם ויזכור אלהים את
 בריתו את אברהם את
 יצחק ואת יעקב :

גם זה מודני הזכורים ועם היות
 הכתובים מבוארים בעצמם כיון
 המגיד לבאר בהם שני ענינים יקרים
 האחד שעם היות שאמר תורה ויהי בימי
 הרבים ההם וימת מלך מצרים ויאנחו בני
 ישראל מן העבודה ויצעקו שלא יחשוב
 אדם שהיתה צעקתם כצעק חמס או מ
 מתכעס וקורא תגר אבל היתה תשובה
 גמורה כי הם צעקו אל יי' אהי אבותיהם
 שזכותם יחמול עליהם לפני המלך אשר
 ימלך על הארץ ואלו במדת פרעה יצאו
 כל העם מצריים ויהודים לעשות עליו ה
 הספר ויללה וצעקה ברחוב העיר כמו
 שהוא המנהג במדת המלכים והוא מה
 שאמר הכתוב וימת מלך מצרים ויאנחו
 בני ישראל ויצעקו כי צאו לעשות צעקה
 והספר

והספר על המלך אמנם בלבם ונדעתה היו מוכנים בצעקתם על צרתם ועבודתם הקשה
 לא על מיתת המלך וזהו אומרם ויאמרו בני ישראל מן העבודה ותעל שועתם אל האלים
 מן העבודה כי הידע תעלומות לב הבין מחשבותם וכונתם באותה צעקה ולפי שם לא
 ספרה תורה שצעקו אל האלהים אבל אמר סתם ויאמרו בני ישראל מן העבודה ויצעקו
 הדיא המגיד הפסוק הזה לבאר שמה שאמר שם מהאנחה והצעקה לא היתה על מות פרעה
 כי אם שצעקו אל יי אלהיהם על עבודתם וכמו שאמר כאן וצעקו אל יי אלהי אבותינו כי
 גלה הכתוב בודיו הבכורים מה שקבר שמה בספור המאורע והביאור הב' שעשה הוא בפסוק
 וישמע אלהים את קולנו שלא לבד היתה סבת גאולת' בעבור ששמע השם את קולם ובעקבת'
 כי אם שכתחברה לזה סבה שנית והיא שזכר את הברית אשר כרת את האבות ויתחברו
 אל' בגאולה תשובת העם ובעקבתם אל יי וברית האבות ולזה הביא לביאור וישמע יי את
 קולנו מה שאמר שם בספור המאורע וישמע אלהים את כאקתם ויזכור אלהים את בריתו
 את אברהם את יצחק ואת יעקב כי תשובתם מבלי הברית לא היתה מספקת לגאולה
 הן אמר שהברית לאברהם בלבד ככרת שאמר ביום ההוא כרת יי את אברהם ברית אבל
 לפי שאותו ברית זכרו גם ליעקב וקיימו בידו וזכרו גם כן ליעקב וקיימו בידו לכן תלה
 הכתוב בכין הברית שלשתם יואלי ירמזו לעבלה משולש וכו' שזכרו בברית בין הכתרים
 שהיו משל לשלשת האבות כמו שפירשתי לכן אמר כאן את בריתו את אברהם את יצחק
 ואת יעקב לפי שהברית ההוא כנגד כלם ככרת ושלשתם רמז בו הנה התבאר בזה הספק
 אשר בשער ס':

בחלת

המחשבה יראה שהיה
 מהמשפ' שידרוש ע
 עניינו ולחצו ועמלינו על ענין אחד
 בשמות כדדפס שהם מתחלפים בעצמם
 ומורים על ענין אחד וגם שידרוש יורא
 את עניינו כמו שדרש ויעבדו וירש
 ואת לחצו ומענין העבודה קשה האמנם
 המגיד ראה בטוב שכלו שאם היה יורא
 את עניינו ואת עמלינו ואת לחצו מומין
 מה שדרש בוירעו אותנו המצרים ויעבדו
 ויתנו עלינו עבודה קשה יהיה אחד מן
 הכתובים לכתלה והיה ראוי שאמר
 וירעו אותנו המצרים ויעבדו ויתנו עלינו
 עבודה קשה וצעקו אל יי וגומר וישמע יי
 וגו' וירא את העשוי לנו במצרים ויביאנו

וירא את ענינו וזו פרישורת
 דרך ארץ כמו שנאמר וירא
 אלהים את בני ישראל וידע
 אלהים ואת עמלינו או הבנים
 כמו שנאמר כל הבן הילוד
 היאורד תשליכוהו וכל
 הבת תחיון ואת לחצו זה
 הדחק כמו שנאמר וגם
 ראיתי ארת הלחץ אשר מ
 מצרים לוחצים אותם:

וגומר ומה לו לכפול הדברים בעצמם בענינו ועמלינו ולחצו ולכן בא המגיד לדרוש כל
 אחד מהכתובים בפני עצמו כבפסוק הראשון וזכר מה שעשו להם המצרים כפרהסיא והוא
 העבוי בחומר וכלבנים בכין ערי המלך והעבודת פרך שהיו המצריים משעבדים בהם
 ט ב 9 ii ושאומר

ושאזמרו אחרי זה וירא את עביינו ואת עמלינו ואת לחצינו בא להגיד שמלכד אותם הדברי
 זהרעו המפורסמו' שהיו עושים להם המצויי בגולה כמו שזכר עוד ראה אהי רואה ומחשבות
 ולב דברים אחרים כסתרים מהצרות שהיו להם עם היותם בלתי מפ רסמות. ולכן דרשו
 וירא את עביינו על פרישות דרך ארץ שהיו רבים מהם פורשים ממשותיהם כדי שלא יגעו
 לריק ולא ילדו לבלהה וכבר מצאו חזל שפרישות תשמיש המטה בקרא עיניו כמו שדרשו אם
 תענה את בנותי מן התשמיש ושעל זה כאמר וירא אלהים את בני ישראל וידע אלהים כי
 ראה פרישותם ומשנותיהם וכתב להם נחת רוח ורצון להזדקק להם כדי שיתרבו וכמו שדרשו
 על תחת התפוח עוררתך ששם נשדה היו נזקקים אלהים ויהיה יודע מלשון והאדם ידע
 את חוה אשתו ואיש לא ידעה. ועשו בדרך אסמכתא המלה יצאה מהקל ועשו ג"ש מוירא
 אל וירא כאמר כאן וירא את עוביינו וכאמר להלן וירא אלהים את בני ישראל וידע אלהים
 מה להלן שכתן להם חסן לדעת כשיהם אף כאן כמו על זה כאמר וירא את עביינו. וראו
 לדרוש וידע אלהים על תשמיש המטה לפי שאין אדם יודע ממה שבין האדם ואשתו כי אם
 האלהים. וכן דרשו ואת עמלינו גם כן על צרה כסתרת והוא ענין הבנים שזכר פרעה כל
 הבן הילוד היאורה תגליכוהו. ואין ספק כמו שכתב הרמב"ן שמה זה בסתר לאכשיו שיעשו
 הדבר מעצמם כי חרפה היא לו לנשות על זה דת מפורסמת שבחן לב וחוקר כליות דאה
 ג"כ הדבר הרע הזה הנעשה להם אע"פ שלא היה מפורסם. וכאלו אמר וירא יי' מה נעשה
 מתכינו אשר עמלנו בתולדותם ונדולתם שהיו משליכים אותם לאיור. ואיפש' ב' לפרש ואת
 עמלנו אלו הבנים שהיו מגדילים אותם בעמול גדול ובסתר המדרגה שלא ידע אדם מהם.
 ולפי שהיו עושים זה בסתר אמר בו לשון וירא ומה שהביא עלינו פסול כל הבן הילוד היה לבאר
 בעמל שמירת הבנים והסתרים שהיה מפני גזירת. המלך שגור כל הבן הילוד. והפי הראשון
 הוא היות נכון. וכן דרשו ואת לחצנו על הדחק ורע בזה כי מלת לחץ תאמר פעם על הכאה
 גופנית כמו ותלחץ את רגל בלעם אל הקיר שעבדנו למענו. ופעם תאמר על ההכרח
 והאונס שהנוגש עושה לעובדים לפניו לעשות איזה דבר בתוך גדול וזה השמוש מהלחץ
 בקרא בדבריהם אל דוחק ולכן אמר המגיד שמה שכאמר בכתוב הזה ואת לחצנו אין ראוי
 שיורש על המעבה והכאה גופנית כי זה כבר נכלל ביותנו עלינו עבודה קשה אבל כאמר
 לחצנו על הדחק שלא די שהיו מעבדים אותם אבל גם לא היו נותנים להם מנוחה בעבודה
 ההיא כי היו דוחקים כמו שאמר והנוגשים אטים. וגם זה לא היה דבר מקודר ולא מפורסם
 ולכן זכרו בכלל הראיות. ואולי היה הלחץ והדוחק שהיו עושים לישראל כדי שיעבדו את
 אלהיהם ולכן הביא לבאר פסוק וגם ראיתי את הלחץ אשר מנבים לוחצים אותם ואזכור את
 בריתי רוצה לומר ברית האלהות וקיומו שהיה בלעם ולא זה ממנו עם כל הלחץ. ויש
 גופרשים הדחק תוכן הלככים שהיו נותנים דבר יום ביומו. והכחן אטלי שלשלת אלה שזכר
 בפסוק וירא את עביינו ואת עמלינו ואת לחצנו הם צרות בפשויות כי אשיר שדרשו בפסוק
 הראשון ויענונו ויתנו עלינו עבודה קשה על העבוי הגופני והעבודה הנפשית אמר הכתב'
 שהשית' שמוע כאקתם ונעקרתם מן העבודה הגופנית ההיא ששלכד זה ראה תנועת לבבם
 בפרישות דרך ארץ ובעמול שמירת הבנים והסתרים ובדוחק חייבה ולחיצת לבבם מפני
 חמות המטק כי התנועות והצרות הנפשיות הם יותר קשות מהגופניות. ולכן שמוע האל

יתברך כאחתם מהגפיות וראה עוד נרת לבנם בנפשות יבזה הדרך לא יפול הכפל ומותר במאמר הזה כי כלו באלו דברים והותרו בזה הספקות אשר בשערים ס וסאוסב וסגוסד וכה:

אני ולא שליח אני יי אני הוא ולא אחר ככר זכרתי בשערים שיפלו במאמר הזה שזה ספקות הא' איך דרש על הביאה שלילת המלאך ושרף והשליח והראיה שהביא עליו לא תדבר מהביאה כי אם מההעברה במצרי ומכת בכורות ומשפט האלוהות ואף שזורה שהדברי האלה נעשו על ידו מבלי אמצעי לא יתחייב מזה שהביאה ממצרי שנמשכה אחרי זה יהיה כן שאיפשר היה שהיו הסבו' ההם ממנו ותעלה והדברי' שנמשכו מהם היו על ידי אמצעיים והשני שגם בדרשא ששעו בעברתי בארץ מצרים לא שללו ה' המלאך והשרף והשליח שלשתם בדבר אחר אבל ייחסו שלילת המלאך בענין ההעברה במצרים וייחסו שלילת השרף במכת בכורות וייחסו שלילת השליח במשפט האלוה' ואיך חשב א"כ המגיד לחבר שלשת יחד בענין הביאה בלבד שדרש ויוציאו

דיוציאנו יי ממצרי לא על ידי מלאך ולא על ידי שרף ולא על ידי שליח אלא הקבה בכבודו ובעצמו שנאמר ו ועברתי בארץ מצרים ב בלילה הזה והכתי כל בכור בארץ מצרים מאדם ועד בהמה ובכל אלהי מצרים אעשה שפטי אני יי ועברתי בארץ מצרים אני ולא מלאך והכתי כל בכור אני ולא שרף ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים:

יי ממצרים לא על ידי מלאך ולא על ידי שליח והשלישו מהדרשא שדרשו במלת ועברתי זולת מה שדרשו במלת והכתי כי אין דבר בהעברה כי אם הכאת הכבדות ומשפט האלוהות ושבי העבדים האלה דרשו בפירוש באימרו והכתי כל בכור אני אלא שרף ובכל שתי מצרי אעשה שפטים אני ולא שליח ואיך עשו אם כן דרשא שלשית כבדלת בעברתי כי אין לנו בזה כי אם שני נכסים לא שלשה הרביעי איך דרש ויוציאו יי ממצרי לא על ידי מלאך ופסוק ואלו הוא בהפך זה וישלח מלאך ויוציאו ממצרי מורה שהביאה היתה על ידי מלאך החמישי איך דרשו שלא היתה ההכאה על ידי שרף והנה הכתוב אומר ולא יתן המצחית לבא אל בתיכם לבגוף מורה שעל ידי משחית הוכו והוא השרף או השליח וכתב הרב רבינו נכסים בדרשות שעה היתה השם יתעלה עובר במצרים ומכה הכבדות בעצמו ג' ויכרע שיבערו עמו משחיתים עשוי דברו ושבוה הדרך אין סתירה מהכתוב אל הדרש אבל זה בלתי מספיק כי אם היו שם משחיתים הנה בהכרחם היו מלאכים או שרפים או שלוחים באותה ההכאה שיעשו ולא הנה הקדוש ברוך הוא אם כן כל בכור כי אם קצתם והשני למה בחר ה' שלא תהיה ההכאה בדבורי מצרים על ידי מלאך ולא היה זה כענין מפתלת מחנה סכאריב שכאמר שם ויבא מלאך יי ויך במחנה אשר מאה ושמונים וחמשה אלף בלילה

אחד ונחל אמרו שכל להבדיל בין טפה לטפה . ובספר הזוהר כתוב שלא יכיר המלאך
 בכני המזרית ולהיות שטופות בזמה אם הוא כבוד כפי הטפה אם לא . ושלכן הוצרך להיות
 הנה שהוא היודע והוא הכותן כפס בעובר . אבל הדעת הזה הוא בלתי מתישב על השכל
 ומתחייב בו ביטולים אינם נאותים למקום הזה . והנראה אלי בתשובת כל זה . תדע
 שאחרי שאקדים לך הקדמה קצרה בענין האמצעיים והיא שכל מה שיפעל הקצה בעולם
 המורגש הזה על ידי אמצעיים הנה האמצעיים ההם יהיו מא' משני מינים המין הא' הוא
 מהאמצעיים בעלי שכל בחירה ורצון . ואלה יפעלו פעולותיהם כפי הקדר . אבל בדעת
 ובחירה ורצון והמין הב' הוא מהאמצעיים שאינם בעלי שכל ובחירה אבל הם במדרגת הכלים
 שיפעלו פעולותיהם בטבע מבלי רצון ולא בחירה במה שיגשמו . ומה המין הם היסודות
 והכחות והדברים הטבעיים כלם ועליהם אמר עשה מלאכיו רוחות משרתיו אש ליהט .
 וזה ראו שיקראו אמצעיים כלים . ואין ספק שכאשר בא בדבריהם זל בדבר מן הדברים שעשו
 הקצה בכבודו ובעצמו לא ע' מלאך ולא ע' שרף ולא ע' שליח שרובם בזה שלא היה הפעל
 ההוא טבעי מסודר מהמערכות השמימיות ומכיעהם שהם מלאכים ושלושים מהש"ת
 בהכנת העולם השפל אבל שהוא מההשגחה הפרטית כפי הרצון האלי למעלה מן המנהג
 הטבעי והכנת העליונים וזהו אומנם בעצמו וכבודו . אבל לא ימלט שיהיה הפעל ההוא
 על ידי כלים כי הרוחני לא יפעל במורגש כמישגשג כי אם על ידי כלי והנה חזל ראו שהחכמה
 האלהית השלימה פרכסת העולם . על ידי שתי הכהנות . האחת טבעית והיא מסודרת
 מהמערכה השמימית על ידי התנועות הגלגליות ומונה גם כן השפעות השמים העליוני
 שיפעלו בעולם כפי המסודר שלהם אבל בדעת ובחירה וההכנה הב' היא השננית המסודרת
 מרכונו ית' הפשוט כאשר תגור חכמתו . ואינה כפי הסדור השמימי . וגם לא ע' המלאכי
 והשרים העליונים . אבל הש"ת יעשה אותה בעצמו מכלי היות שם מלאך או אמצעי אחר כל
 בעל דעת ובחירה אבל אין המלט משתהיה פעולתו ההשננית והרצונית היא בדברים
 החומריים באמצעות כלים כאלו תאמר שהמלך יהרוב הרנחום פעם ע' שופטים ושופרים
 הממונים בארצת מתחת ידו וג' ע' שר משריו שיטלו ויבזה אותו להשמיד להרוב ולאבד
 ופעם יעשה המלך ההרוב בעצמו ובידו מבלי אמצעי אבל אין המלט משיטריך כלי לעשותו
 כאלו תאמר חרב או דבר אחר נאות אליו . והנה ההשגחה האישיית הרצונית הזאת היא
 יותר משוכחת לאין תכלית מהסדור השמימי ומפעל העליונים . ועל זה אמר המסודר כי
 גדול מעל שמים חסדך ועבר שחקים אמתך . ושיערו חזל שיצאת מצרים לא היתה מסודרת
 ולא מחוייבת כפי ההכנה הטבעית ולא היתה מפעל השרים העליוני מ' בחינות . האחת
 לפי שהמערכה השמימית המורה על ארץ מצרים היתה מונעת ומעכבת יציאת העבדים
 מושם וכמו שכתב הראב"ע והב' כפי רצון פרעה ועבדיו שגשגו גד לא כתרצו ולא כתפייסו
 שיצאו ישראל מעבודתם וזה היה מורה שהיה דבר חזק מטבעם וכנגד הכחות העליונות
 המשפיעות עליהם והב' היא מיוחדת בעבור שהמצריים היו עובדי לזל טלה והיה שופע
 עליהם מעלה וכבוד כ' בהיותו בביתו ונבורתו ומעלתו ומפני הסבות האלה ראה הקצה
 לעשות הגאולה הזאת בעצמו כי מי יסדר המערכו השמימיות ומי ישכה הטבעי המוחזק
 ומי יטל כחות השרים העליונים והשפעותיהם כי אם השי' אשר יצדם והבורא הכללי יוכל

לשנות טעמיהם וכאלו היתה יציאת מצרים בשינוי הטבעי תחתונים ועליוני מעין הבריאה
 הראשונה הכללית ולכן הנזכרה שתהיה על ידו ית כי יוצר הכל הוא עד שמפני זה להיות
 יציאת מצרים מעין הבריאה הראשונה ומורה עליה היתה זכר לכל המצול של שלשה הבחינות
 האלה בין באומרו ועברתי בארץ מצרים וגו' כי באומרו ועברתי בארץ מצרים מורה שעם
 היות המערכה העליונה מצייתת שלא יצאו ישראל ממצרים תעבור ההכנה ההשגחית ותשדר
 המערכה ויוציאם ולכן דרשו חז"ל בענין ההעבר' אני ולא מלאך לפי שהמכוון בה הוא לשדר
 כח המערכת אשר אי אפשר שיהיה כי אם ברצונו הפשוט וביכולתו הבריתית וכנגד הבחינה
 הב' מרשעת פרעה ועבדיו והפגרים אמר והכתי כל בכור בארץ מצרים ל'ל אם הם יחזיקו
 עבדי בכורי ישראל גם אני אכה את בכוריהם באופן שפרעה וכל עבדיו יבואו לחלוק פניהם
 קומוצא מתוך עמי ולמי יאות שינוי הרצון כי אם אליו ית' וכמומר הכביא עקוב הלך מכל
 ונכונש הוא מי ידענו : אני י' וגו' ולפי שהכאת הבכור לא היתה בדרך טבע בענין הקדמות
 השורפות והמגפות המתחדשו בעולם לכן דרשו על זה אני ולא שרף והוא תאר לחוס הכבד
 הממית במגפות בסדר טבעי כפי המערכה כי הבכור' השו' כפי טבעם היו בגדר הבריאו'
 אבל י' הדפס : וכנגד הבחינה הב' מאלוהות מצרים שהיו מציגים בעדם ומשפיעים עליהם
 טובות : אמר וככל אלהי מצרים אעשה שפטים : ולא אמר זה על הכחות השומימיות כי אם
 על השדים המכניעי אותם : וענינו שאף על פי שהשרים העליונים יחייבו מעלה וכבוד חיים
 וחסד למצרים הוא ית' ישחית השפעתם ויסיר גבורתם באופן שלא יעמדו לכם למושיע ובלאו
 האלוהות והגבורות מכה אחת להם רבע אחת כחנות לילה : ויען היה ר'ל לבטל כחות
 השרים העליונים דבר מיוחד ליכולת הבריתית לכן דרשו עלי' אני ולא שליח : ואמר בסוף
 הדברים אני י' ודרשו אני י' אני הוא ולא אחר לפי שהפעל הזה לא יאות כי אם לי ית' בלבד
 ובמאמר עגרת זקנים אשר עשיתי בדחמותי פירשתי ועברתי בארץ מצרים אני ולא מלאך
 באופן אחר : והוא שעשה הק'בה בלילה הזה ג' פליאות : האחת והיא קודמות בסבה לכלם
 היא הדבק ההשגחה האלהית הפרטית באומה מבלי אמצעי בהיותם במצרי' עם היות טבע
 הארץ מוכנע גדול לזה וכמו שאחול שהיתה מלאה גלולי' ושלכן מרעה לא היה מתפלל בתוכה
 שנאמר כנאתי את העיר אפרוש כפי אל י' ועל הפלא הזה דרשו ועברתי בארץ מצרים אני
 ולא מלאך ר'ל שתדבק במצרים השגחתו עליהם מבלי אמצעי : והפלא השני במכת בכורות
 והב' משפט האלוהות כפי מה שכתבתי : הנה התבאר מזה כלו שהיציאה ממצרים היתה
 בדיטול הדברים המוכנעים אותה : ומפני זה ראה המגיד לדרוש בפסוק ויוציאו י' ממצרי'
 שלש' ר'ל שהיציאה היתה בעצמו ית' ולא על ידי מלאך כיון שהוא שדר המערכה העליונה
 שהיתה מוכנעת היציאה גם כן מכת הבכורות שהיא היתה הסבה ביציאתם נעשתה ברצונו
 הפשוט ולא מפעל טבעי : וגם כן היתה היציאה שלא ע"י שליח לפי שאלהי מצרים שהיו מציגי'
 ומשפיעים עליהם עשה בהם שפטים והסיר יכלתם והשחית השפעתיהם : הרי לך שכל מה
 שדרשו חז"ל בפסוק ועברתי בארץ מצרי' כלו בכלל בפסוק ויוציאו י' ממצרי' כי שלשת הסבות
 בכללן ביציאה : ושערו חז"ל שלא היה לכתוב השם הכבד אצל ויוציאו לפי שכבר נאמר
 למועלה בכתוב ושמע י' את קולנו : אבל שהיה להגיד שם עניני היציאה שעשאו בעצמו
 והמלאך והשרף והשליח נאמר בדרשא הם כלם שמות לאמצעי' הבחיריים ואמנם מה שאלת

משה לאדם וישלח מלאך ויביאנו מארץ מצרים אין **ספק** שהמלאך הוא כאמר על הכלי
 והוא מרעה שהיה כלי השם באותה הנאה וכבר בארתי שלא שללו בדרש' כי אם האמצעי
 הבחיריים שהם מכהיני העולם. אבל האמצעי הכליים לא ימלטו בפעולות ההשגחיות.
 ואיפשר עוד לפרש שלא אמר משה וישלח מלאך ויביאנו ממצרים ארצו המלאך אשר זכר
 אבל שהש' שלח לפני מלאך והוא משה להתרות בפרעה ואחרי התרתו ויביאנו ממצרים
 ר"ל האלה יתבעמו ולא המלאך. ואמנם מה שאמרנו במוכיל'א' משנתנה השות למשחית
 לחבל אינו מבחין בין צדיק לרשע. והקדוש ברוך הוא אמר ולא יתן המשחית לבא אל בתיכם
 אינו סותר למה אדרש' על ועברתי בארץ מצרים לפי ששם שללו האמצעיים שהם המכהינים
 הבחיריים לומר שלא היתה מכת הבכורות והגלת ישראל מסודרת מהם וקראום מלאך שקף
 שלח שכלם שמות למהינים העליונים הבחיריים אבל המשחית הוא הכלי שעשה השם לשענת
 לפעול בו כרצונו. וכבר בארתי שההכנה ההשגחית לא תמלט מהאמצעי הכליים שאין
 להם בחירה ורצון ולא ההכנה כי אם הנא' הרצון האלהי הפרטי לפעל כחבר אשר ביד האדם
 אשר בו יעשה מה שירצה והאדם הוא הפועל בעצם לא החבר. ולהיות המשחית הזה שוכר
 הכתוב. וחול'ג' במדרגת הכלי כאלו תאמר איך שנתעפשו או פתאום מבלי סבה טבעית
 מתחמת למחזי הבכורות. או שהשליט עליהם היציאה מן השווי. או וולתו מהאופנים
 המסויי' את המות לכן אמרו אינו מבחין בין צדיק לרשע לפי שהכלי אין לו בחירה ובחירה
 ומאחר שיכול הכלי לפעול כאלו תאמר האכן שישליכה אדם מידו לא תחדל פעולתו מפני
 זכות המקבלים. וכבר פירשתי למעלה ולא יתן המשחית לבא אל בתיכם לנגוף על המצרי'
 כי בראותם בני ישראל יקחו אלהיהם ויכלו אוצו בכל פה הנה הכלבים המצריים עזי
 בפס לא יוכלו לכבוש ואין לאל ידם לבא אל בתי היהודים להנקם מהם כי לא יתן הש' אותם
 לבא אל בתיהם לנגוף לישראל על עבודתם. והר' דוד אבודרהם כתב שהמשחית הנזכר
 בכתוב הוא כנוי לשי'ת או יהיה שם כאמר על ההשחית ר"ל שלא יתן ההשחית לבא אל בתיהם
 ואמנם למה לא נעשה הכם הזה ע"י מלאך כמו שנעשה במחנה מלך אשר הסבה בו מבואר'.
 כי להיות בכלל המכה הזאת שודדת המערכה השמימית והסרת השפעת שרי מעלה
 ונבודרתם לא היה איפשר שיהיה כי אם בעצמו ית' שהוא גבוה מעל גבוה ומוקד על גבא
 המרום במרום. אמנם במחנה אשר לא נלקו העליונים כי אם התחתונים בלבד. ולכן
 היה איפשר שיהיה על ידי מלאך ואיפשר לומר שגם המלאך הוא שהכה במחנה מלך אשר
 היה ג' כלי משחיתו של הקב"ה ונקרא מלאך לפי שאף הכלים נקראו בין ואף שם היות המכה
 הוא הקב"ה וזכר הכתוב ענין הכלי בפעולתו ובפ'חלק נתנו בזה טעם אחר תאמ' מאדם ר'
 יהושע בן קרחה פרעה שחרף בעצמו להקב"ה שכאמר מי יי'אשר אשמע בקולו כפרע ממנו
 הקב"ה בעצמו שכאמר ויכער יי' את מצרים ואמר דרכת בים סוסך. סנחריב שחרף ע"י שליח
 שכאמר ביד מלאכך חרפת יי' כפרע ממנו ע"י שליח שכאמר ויבא מלאך ניד במחנה אשר רצ'
 בזה שפרעה היה מכהיש הלכנות האלהיות ולכן הועד השי'ת להראות לו מציאותו ויכלתו
 והשגחתו כמו שיתבאר אחר זה. אמנם סנחריב שלא היה מכהיש כל זה אבל היה עושה
 עצמו אלהי כא' משרי מעלה מה השי'ת בחורבנו ע"י אחד ממושרתיו והר'מזן ביאר הדרשא
 הזו באופן אחר מהמלאך והשקף והשליח ואמנם לא אזכרהו כי לא ישר בעיני. ודרך

המקבלים

המקובלים בזה דרך אחר שהם פירשו לא עי' מלאך על מלאך הרחמים ממלאכי עלימים
 המיוחסים על ממשלת המים והרחמים וראשם הוא מיכאל. ולא על ידי שרף הוא מומדת
 הדין מיוחס אל ממשלת האש. וראש הכת הזאת הוא גבריאל. ושליח הוא כולל באיבר
 ובארץ שהם האמצעיים בין המים והאש. והשליח זה הוא שר הפנים אשר קראו מטטרון
 ששמו כשם רבו הכולל כל המעלות. והוא הממונה על התחתונים. אלא הקצה בכבודו
 ובעצמו הוא נקרא כבוד יי' ושמו המפורש בענין שאמרנו ויי' הוא ובית דינו. ואכי שמעתי
 ולא אבין הקדרים הלא ומה שכתבתי ראשונה הוא הכוון כפי הפסוק. והותרו עם זה ששתי
 הספיקות הנזכרים אשר בשערים סוף סוף סוף ע' ע"א:

ביד חזקה זה הדבר כמו ש
 שנא הנה יד יי' הויה במקנך
 אשר בשדה בסוסים כ
 בחמורים בגמלים בבקר
 ובצאן דבר כנר מאד
 ובזרוע נטויה זו החרב כמו
 שנאמר וחרבו שלופה בידו
 נטויה על ירושלים: ובמורא
 גדול זה גלוי שכינה כמו שב
 או הנסה אהים לבא לקחת
 לו גוי מקרב גוי במסות כ
 באותות ובמופתים ובמלחמה
 וביד חזקה ובזרוע נטויה
 ובמוראים גדולים ככל אשר
 עשה לכם יי' אהיכם במצרים
 לעיניך: ובאותות זה המטה
 כמו שנאמר ואת המטה הזה
 תקח בידך אשר תעשה בו
 את האותות: ובמופתים
 זה הדם כמו שנאמר ונתתי

כבר זכרתי בשערים שבדרשא הזאת
 יפלו ס' ספקות: הא' למה דרשו
 ביד חזקה על דבר המקב' ולא דרשו אותו
 על מכת בכורו שנקראת בכתוב יד חזקה
 וידבק יותר אומרנו ויזיחנו יי' ממזרי' ביד
 חזקה כי במכת בכורות יצאו משם.
 השנית במה שדרשו ובזרוע נטויה על
 החרב ולא מצאנו במכות מצרי' מכת חרב
 והפסוק שהביא לראיה ידבר על ירושלים
 לא ממזרים. והב' במה שדרשו ובמורא
 גדול זה גלוי שכינה כי במעמד הר סיני
 בגלה השכינה בישראל לא במצרים.
 והרביעי' שהפסוק שהביא עליו הוא כולל
 כל כפי מצרי'. והה' במה שדרשו ובאותות
 על המטה והכה אין המטה אותות אבל
 הוא כלי להם והכתוב שהביא מורה עליו.
 והו' במה שדרשו ובמופתים זה הדם כי
 עם היות הדם מכלל המופתים אין ראוי
 לומר שהדם הוא המופתים כי הוא מופת
 פרטי לא מופתים רבים. והז' שהפסוק
 שהביא על זה הוא מדבר מהבאולה ה
 העתידה. והח' איך מכל מכות מצרים
 לא זכרו בפרט בדרשא הזאת כי אם שכי'
 הדבר והדם. והשמיטנו שאר המכות
 ויותר ראוי היה לדרוש ובאותות ובמופתים
 על כל המכות מלדריש אותם על הדבר
 והדם בלבד. והכ' לי' בזה הוא שהמגיד
 מצא בכתוב הזה ויזיחנו יי' ממזרים וגו'

מופתים בשמים ובארץ דם
ואש ותימרות עשן:

דברי מזכר בלשון יחיד כמו חזקה ובזרוע
כטויה ובמורא גדול ודברים בלשון רבים
כמו אותנו ומופתים ולכן דרש כל דבר כפי

ענינו והראת המלה בדרך גש ממקומו אחרי כי הוא דרש יד חזקה על הדב לשי שהוא נקרא
יד יי כמו שהביא הכה יד והיה במקנך אשר בשדה והכה לא דרש זה על מכת בכורות לפי
שדרוש עליו ובזרוע כטויה כי הוא סבר טכמו שאצבע אלהים הוא דבר קטון גיד יי הוא דבר
חזק ממונו כמו שהוד הוא גדולה מהאצבע ככה זרוע כטויה מורה על חזק המכה יותר מיד
יי כפי שהזרוע כלו הוא גדול וחזק מהידי ולכן בהיות יד יי כדרש על דבר מקכה ידרש זרוע
כטויה על מכת בכורות להיות מכה יותר בעומה ועל זה אמרו זו החרב ירמחו לימנ' הבכור'
ע"י חרב מלאך המות שהכה בהם ועשה ג'ש מכטויה לכטויה כאל' כאן ובזרוע כטויה ונאמ'
להלן במגפה אשר באה בימי דוד וחרבו שלפה בידו כטויה על ירושלם מה להלן חרב מלאך
המות שהוא שם למגפה הכטויה ככה מה שנאמר כאן זרוע כטויה הוא כאמ' על מכת בכורות
נחזק דרשו החרב על חרב הבכורות שהרגו את אביהם והוא דרך דרש ולפי שהאלוהות כמו
שזכרתי בלקו עם מכת בכורות וכמו שאמ' וכל לאי מצרי' אעשה שפטו לכן דרש ובמורא גדול
זה גילוי שכיב' ואמ' על דבקות השגחת השם במצרים להכות הבכורות והאלוהות והביא
על זה הפסוק או הנסה אלהים לבא לקחת לנו גוי מקרב גוי שמדבר ביציאת מצרים ונאמר
בסוף הפסוק וביד חזקה ובזרוע כטויה ובמוראים גדולים ככל אשר עשה לכם יי אלהיכם
במצרים לעיניך ומה הוכיח המינד שהדברים האלה כלם נעשו במצרים עם יד חזקה
שהוא יד הדבר זרוע כטויה שהיא מכת בכורות ובמוראים גדולים שהוא משפט האלוהות
וליהותו כנמצאים הרומכיים קראו מוראים גדולים ולא היה זה בהר סיני כי אם במצרים
כיון שהכתוב אומר במצרים לעיניך ואמר ובמוראים בלשון רבים לפי שכל מכה ומכה
מהבכורות בהיותה ממונו ית' מבלי אמצעי היה מורא גדול והמכות כלם היו מוראי' גדולים
והמתרגם אנקלוס יראה שעשה מורא מלשון מראה ירמוז למראת השם שראו במצרים
ואומרו ובאותות זה המטה כבר חשבו אנשים שאמר זה על כס ההפך המטה לכחש ואינו
כן כי הכס הזה לא נמכה מכלל מכות מצרים כמו שיתבאר ויש מן החכמים שאמרו שהיה
כתוב על המטה שם בן ע"ב אותיות שבו נעשו האותות ושכללו אם כן במטה כל העשר
מכות אבל יקשה לדעת הזה למה פרט הדבר והדם והכראה אלי בדרשא הזרה הזאת
הוא אחד משכי דרכים האחד הוא שהמינד דרש ובאותות על האותות אשר נעשו באמצעו
המטה שהם חמשה ר"ל ההפך המים דם והעלת הצפרדעים ותולדת הכנים ומכת הברד
והארבה כי בכל אלה נאמר שנעשו בתגעת המטה ואליהם כיון באומרו ובאותות זה
המטה ר"ל האותות הם אשר נעשו עם המטה ועל זה הביא פסוק ואת המטה הזה תקח
בידך אשר תעשה בו את האותות שאותם קראו אותות אשר נעשו ע"י המטה הכה אם כן
יצאו לנו מן הדרשא הזאת זכרון שבע מכות שהם מכת הדבר ומכת בכורות וממשת
האותות שנעשו עם המטה ונשארו שלשה המכות שהם הערוב והחשן והחשך ואתם
קרא המינד בשם דם לפי שהערוב היה מהבעלי חיים הטורפים שהיו נכנסים בבת' והורגים
הנערים וטורפים כל מה שיוכלו ולהיותם שוככי דם תארה בשם דם גם החשן תאר בשם

דם לפי שהיה ענינו עפוש הדם והפסחו פתאום גם החט תאר בשם דם לפי שהיה אור
 השמש אדומים ונחשך וכל זה מדברי הכביא יואל לקחו שאמר וכתתי מופתים בשמי ובארץ
 דם ואש ותימורות עשן השמש יהפך לחשך והירח לדם לפני בא יום ייגו הכה בואר על
 שלא אמר דם על ההפך המים אשר בנהרות לדם כמו שהיה במגרים כי המופתים שיער
 זכר שהיו בשמים ובארץ לא במים ולכן אמר דם ואש ותימורות עשן כי הדם רומז למכת
 החיות הרעות עד וטן בהמות אשלה בם והאש רמז לשחין שהוא כאש שורף ברתחת הדם
 ותימורות עשן הוא רמז לחשך ולפי שגם החשך יתאר בשם דם לכן אמר מיד השמש
 יהפך לחשך והירח לדם כי הדם הוא האדומימות החזק הכוטה לחשך ולזה אמר המגיד
 ובמופתים זה הדם לל המופתים הם השלשה המיתארי בשם דם שעליהם אמר הכביא וכתתי
 מופתים ועם היות שהכתוב הוא כאמר על הבאולה העתודה עשה המגיד גש ממופתים
 למופתים כאמר כאן ובמופתים ובאמר להלן וכתתי מופתים מה להלן שלשה אלה אף כאן
 שלשה אלה מה להלן בקרא דם ההרג והחשך אף כאן כן ועזה הדרך כזכרו כל עשר הימכות
 והותרו הספקות כלם זהו הדרך הראשון והדרך השני הוא בשכרע על מה יורה שם אות
 ועל מה יורה שם מופת וכבר חשבו אנשים ששניהם יורו תמיד על הדברים היוצאים מן
 המכה הטבעי ואינו כן אבל שניהם פעמים יאמרו על הדברים האנושיים ופעמי יאמרו
 על הדברים האלהיים הנכיים כי הנה האות יאמר פעמים על הסימן שיגשה האדם לזכרון
 דבר מה שאמר והיו לאות על ירך ולזכרון בין עיניך ונורות הדגלים היו בקראים אותות
 איש על דגלו באותות עד שגם חלקי הכתיבה יקראו בעבור זה אותות ואמנם המופת יאמר
 גם כן בדברים האנושיים על הסימן כשהיה יותר חזק הדגוש מהאות ומכאן זה בקראו
 הראיות החזקות הפלוסופיות מופתים וישעיהו אמר הנה אנכי והילדים אשר נתן לי
 האלהים לאותות ולמופתים בישראל ולא היו נולדים בדרך כס אבל היו אמותיהן לסימן
 ולזכרון שקראם מהר שלל חשבז וכן כתוב והיה יחזקאל לכם לאות והוא אמר על עצמו אני
 מופתים לפי שהיו עניניו ראויה חזקה על מה שיקרם בעתיד הנה אב יאמר אות או מופת
 בדברים האנושיים על הסימן אשר יעשו בני אדם אם לא שהאות אינו חזק הדגוש כל כך כמו
 המופת וכזה בעצמו תמוזא בענינים האלהיים לל במעשה הכפלות שיאמר אות על
 הכס קטן הזרות לפי שהוא אות וראיה על אמות דברי הכביא ויאמר מופת על הכס היותר
 עצום וחזק ממונו לפי שהוא יותר מאמת מאמר הכביא ולכן כאמר למושה בתחלת שיחותו
 והיה אם לא יאמינו לך ולא ישמעו לקול האות הראשון והאמינו לקול האות האחרון שקרא
 אותות ההפך המטה כחש והיד מצרעת ולהיות המופתים שם הכס החזק אמר פרעה הכו
 לכם מופת להגיד שלא יחפזו כי אם בכס חזק כגלה האמות עם היות שהש"ת לא רצה
 שיעשה בראשונה כי אם אות המטה להיות ההתחלה לעולם בקל והכביא יואל כדי ליער
 על חזק הכסם אמר וכתתי מופתים בשמים ובארץ הנה אם כן הכסם והכפלות יאמר אות
 על הכס מעט הזרות והמופת על הפלא העצום רב הזרות ואחרי הודיע שהים אותות את
 כל זאת תוכל לומר שהמגיד עשה בכל המכות חלוקה אחת שמהם אותות חלושי האמות כמו
 שהיה ענין המטה והדומים אליו ומהם היו מופתים חזקי האמות בכס ההפך המים דם
 שהוא מופת חזק כמו שיתבאר אחריו והדומים אליו ולזה אמר בראשי תבנית כמעור על

בתורה שלכן עשה רבי יהודה זה הקימן כדי שיזכרו אותם כפי מה שנכתבו בתורה ולא כפי
 מה שנכתבו בספר תהלות. ויש אומרים שדם וצפרדע היו בהתראה וכנים בלא התראה.
 וכן ערב ודבר היו בהתראה ושחין בלא התראה. וכן ברד וארבה היו בהתראה ושחך בלא
 התראה. ולהיותם בזה הדרך שנים בהתראה ואחת בלא התראה אחריהם. לכן עשה רבי
 יהודה הקימונים ההם. והעשירית שהיא מכת בכורות בהתראה היתה אבל להיונה מכה
 יחידה לא עשה בה קימן. וכסמכה לשלשה האחרונות. ויש אומרים שדבך הוא קימן לכסים
 שנעשו על יד אהרן ועבדו הוא קימן כסים שנעשו על יד הקדוש ברוך הוא מבלי משה ואהרן
 ובאחב. הוא קימן לכסים שנעשו על יד משה. אבל איך דעתי כוונה עם הדעת הזה. כי עם
 היות השלשה מכות הראשונות דבך נעשו על יד אהרן. היה זה מחכמת הש"ת לפי שהיה
 יודע שהחרטומים יערערו עליהם כיהם עשו הדם והצפרדעים גם כן. ובכנים השתדלו
 לבעות ולא עלה בדם. ולא רצה הקב"ה שהכסים הנעשים על יד משה רבינו עליו השלום
 יעשו החרטומים כמותם או ישתדלו לעשותם. ולכן הכיח לבעות שלש המכות האלה ע"י
 אהרן הנה במכת השחין שיחסו לשם מזיכו שזרק משה פיה הכבשן השמימה והיה שחין.
 ומכת בכורות הקב"ה עשאה בעצמו ולא משה ולכן הכבשן בעיניו הוא שמזכרים כמו שזכרתי
 פעמים היתה עיר מלאה גלולי הכפירות שרשי אלהותו ית' מהם לא היו מאמינים במצאנו
 סבה ראשונה עלת העלות. ומהם יאמינו במציאותה אבל לא יאמינו בהשגחתו בעולם
 השפל. ומהם היו חוששים שהיה יכלתו ית' מוגבל ובעל תכלית. כאשר שרי מעלה ושלם היה
 כמו בלתי בעל תכלית. ולכן תמצא שמה רבינו ע"ה בתחלת שליחותו זכר לפרעה שלשת
 העיקרים האלה באומרו בה אמר יי' אלהי ישראל שלח את עמי ויחגו לי במדבר. כי
 באומרו בה אמר יי' ביאר לנו מציאות קבדת הסבות ועלת העלות ב"ה. ובאומרו אלהי ישראל
 ביאר לנו שזה המתוויה המציאות הוא משגח. ומתחין עכ"י הנמצאות עליונים ושפלים
 וכתותם עד שמוזה הכד הוא בקרא אלהי ישראל ר"ל משגח בהם ובאומרו שלח את עמי ביאר
 יכלתו הכב"ת לא בלבד על אומה אחת. כאשר שרי האומות כי אם לכל יושבי תבל וזכ"י
 ארץ. ולכן היה מצוה עליו כן אע"פ שלא מתכי ישראל הוא. והכה לא היתה תשובת פרעה
 בתחלת דברי פיהו סכלות. כי אם כפירה מוחלטת באומרו מי יי' אשר אשמע בקולו לא
 ידעתי את יי' וגם את ישראל לא אשלח. כי באומרו מי יי' כבר בעקר ר"ל במציאותו.
 ובאומרו אשר אשמע בקולו. כבר בהשגחתו כלומר איך לו קול ולא השגחה וצווי בדברים
 השפלים. ובאומרו עוד לא ידעתי את יי' וגם את ישראל לא אשלח. כבר בפגת היכולת
 המוחלטת באלו אמר אף שבורה שהוא כמצא איך ראוי שכאמין שהוא משגח בדברים אשר
 בכאן. ואם תחזק השגחתו הנה יהיה כאחד מהשרים העליונים שיכלתו על אומה מיוחדת.
 ואיך לו יכולת על שאר האומות. ולכן אם הוא אלהי ישראל אינו אלוה שלי ואין יכלתו עלי.
 וזהו לא ידעתי את יי' וגם את ישראל לא אשלח. ומפני ששלשה המה הכפירות כפלא
 ממנו לכן באו המכות מכוונות לאמת הפכות האלהיות ההמה. ולכן תמצא כי בתחלה
 אמר בואת תדע כי אי"י שהוא מציאות הסבה הראשונה. ועשה לאמת הפכה הזאת
 שלש מכות. דם צפרדע כנים לפי שעל פי שלשה עדים יקום דבר. ומפני זה עשה רבי
 יהודה באלה השלש קימן אחד בפני עצמו דבך. להיותם מכוונות שלשתם לאמת הפכה

הזאת • ובתחלתה מכה הרביעית שהוא ערוב אמר למען תדע כי אחי'י בקרב הארץ
 לל יודע ומשניה על דרכי בני אדם • ולאמת הפנה הד' הזאת באו גב' שלש מכות אחרות
 שהם ערוב דבר שחין • ולהיות שלשתם מכוונות לתכלית המיוחד הזה עשה בהם רבי
 יהודה סימן בפני עצמו עד'ש אחרי כן בתחלת המכה השביעית שהיא הגרד אמר בעבור
 תדע כי אין כמוני בכל הארץ שהיא פנת היכולת • ועליה באו ארבע המכות האחרונות
 גרד ארבע • חשך מכת בכורות • ולהיותם מכוונות לתכלית אמות העיקר הזה עשה
 רבי יהודה בן סימן אחר באח' • הכה התבאר שרבי יהודה בחכמה יסד הסימנים האלה
 להעיר על שלשת הפנות שהיו התכליות במעשה המכות כפי חלוקתם זאת • ולפי שהיה
 זה מרגלא בפומיה אמרו רבי יהודה היה כותב בהם סימנים • והתבארו עם זה הספקות
 אשר בשערים פ' זכא' ופב' :

האמנם למה היו המכות בוצרים אלו העשר שזכרו בכתובים ולא היו אחרות ראוי
 שיאמר בו דבר מספיק מתישב על הל' • כי אין ספק שלא היה במקרה
 ובהזדמן לפי שהפעולות האלהיות נהירו ושכלתנו נחכמה יתרא אשתבחת בהן הן
 בכמותם והן באיכותם • ולכן מהראוי לבקש תכלית וסבה בהיות המכות אלה ולא אחרות
 וכבר התעוררו לזה חזן אבל נתנו בדבר טעמי חלושים אמרו שגאה מכת הדם מפני שלא
 הכיחו נשי ישראל להטור מדמיהן • ונפרדע לפי שלא היו יכולות נשי ישראל לתת קולות
 בשעת לידתן מפחד המצריים לכן נתן להם הק'בה כפרדעים שהיו נותנים עליהם קולות
 בבתיהם ובמטבתיהם • וכנים מפני שנעשו ישראל עובדי ארמיה • והיו כנים אמתיים על
 פני הארץ • וערוב מפני שהיו ישראל רועים מקיפיהם של מצריים והיו נשיהם מניקו את בני
 המצריים והיה בא הערוב אל בית היהודי ולקח משם את בן המצרי ומילכו ואוכלו דבר
 מפני שהיו חורשי המצריים על גבי היהודים שכאמר על בני חרשו חורשים כדי שלא יטרחו
 מקיפיהם • בא הדבר והמית המקנה שלהם • שחין מפני שהיו בני ישראל מתקבצים
 במרחצאות המצריים לרחוה הכה אותם בשחין שאדם שיש לו שחין לא יכנס למרחץ • חשך
 כדי שבאותם ימי החשך ימותו שטעמי ישראל יקברו אותם ולא יראו זה המצריים כדי שלא
 יאמרו כמו שתבעו בני כן תבעו בהם • ועוד כדי שבימי החשך יחפשו בני ישראל בבת
 המצריים ויראו את אשר להם וישאלו מהן אחרי כן • ולא יוכלו לומר שאינם אתם • מכת
 בכורות באותה מכה התחיל להתרות שנאמר כה אמר יי' בני בכורי ישראל ואומר אליך
 שלח את עמי ויעבדוני ותמואן לשלחו הכה אכבי הורג את בנך בכורך • ובה כלה שכאמר
 גיהי כחצת הלילה ויי' הכה וגומר • זהו דרכם זל • ומה שנראה לי בזה הוא שבענין מצרים
 עשה הק'בה נסים ונפלאות לתכלית ומחלבים כי הכה עשה ראשונה כס הפנה שמשו ראה
 בפעל ובהק'ץ הפנה בוער באש והסכה איכנו אוכל • והכס הזה היה למשה בלבד כדי
 להודיעו שלא יירא ולא יתת מלכת אל פרעה • ומלהתרות בו פעמים לחרפו ולבדו
 ולהכותו מכות רעות וכאמנות • כי הכה עם היות חמת מלך מלאכי מות אלהיה ישלח
 מלאכיה ויסגר פום אריותא פרעה ועבדיו ולא יוכלו • ולכן הראה לו הסכה שהוא עץ
 ששל נכסו משל למשה והראהו בוער באש ואיכנו אוכל כך יהיה ענינו של משה ובהיות
 במצרים בעשות המכות לא יוכלו אש חמת המלך ורשעתו עד שמכניסו ב' אותיות
 אלה

שהיה ארבעה משה משתתפים על המזבח זהו של כעלך מעל רגליך לפי שהמזבחים כעשו
כדי להגין על הרגל ולהצילו מהפגעים והכזקים וכאלו אמר אל תירא ואל תפחד פן תגוף
באזן רגליך של כעלך כי איך בריך אליהם לשמירה אצפי שעל שחל ופתח תדרוך תרמום
בפיר ותגין. הנה הכס הזה כעשה למשה בלבד כדי להצטומו על ענינו. עוד כעשו נסים
אחרים כנגד העם כמו שאמר מה זה בריך ויאמר משה וגומר. וזכר שלשה נסים. הא'
ההפך המטה נחש. הב' כרענת היר ורפואתה. הג' ההפך המים דם ועליהם אמר והיה
אם לא יאמינו לך ולא ישמעו לקול האות הראשון. והאמינו לקול האות האחרון והיה אם לא
יאמינו גם לשני האותות האלה ולא ישמעו לקולך ולקחת ממימי היאור ושפכת היבשה
זהו המים אשר תקח מן היאור והיו לדם בבישת. וראוי שדע אש היו שלשה הנסים האלה
כנגד העם להצטומו ולאמתם שליחות משה למה יוצאו שלשה המה ולא זולתם ולמה אמר
אם לא יאמינו לקול האות הראשון והאמינו לקול האות האחרון. מה היסוד כח שזכר בכס
השם. וכן לשיאמר עליו כן. ומה שראוי שיאמר בזה הוא שהציאה ממצרים ובאולתם
ראוי שתקשה בעיני בני ישראל מב' בחינות. הא' מפאת פרעה לרשעו ורוע לבדו שהיה
כמו שתקח חרש יאטם אזנו. אשר לא ישמע לקול משה ואהרן. והבחינה הב' מפאת ישראל
שהיו שקועים בגלות כל כך כאלו היה כבר מתיאשים מהבאולה והתעושה לפי שהיה חולים
חזק מאד ובלתי מקבל תרופה. והבחינה הג' מצד עם המצריים שהיו מחזיקים בישראל
לעבדים ומתגברים עליהם בחזקת היר. והודיעם יתג' שהשלשה המה שכללנו מהם נקל
בעיניו י' להחזירם לרצונו. ולכן בא ראשונה נס המטה כנגד פרעה שנקרא בדברי הכביא
נחש בריח. וכבר כתב הראשון שאלשון ויקם מולך חדש על מצרים יראה שלא היה פרעה
מזרע המלוכה. אבל שהוא קם מעצמו כמו כי הקים בני עבדיו ולכן המיטלו במטה שהיה
עץ יבש. וכשהשליכו ארצה היה לנחש כן פרעה בראשונה היה עץ יבש והומלך בחזקה והיה
לנחש ויבס משה מופתו כי כן ברח מפני פרעה אל מדין. וכבר אמרו חזק שנימת מולך מצרי'
היה עבינו שנכזרעו והנה זה השם למשה שעם היותו מולך אל יירא מופתו מלהכותו. והו'
שלא ידך ואתו בזכרו כי הנה ישוד לשפלותו והוא אומר והיה למטה בכפו. ומה טוב אמר
בכפו לפי שהיה שפלותו מיד משה ומכפו. והנה אמר בכס הזה למען יאמינו כי נראה אליך
י' אלהי אבותם להגיד כי הוא יפקוד על מלכי האדמה באדמה בזכות אבותיהם ובא הכס
הב' מצרעות היר בבחינת האומה כי כמו שהיו בני חורן טובים עם השם ועם אנשים
כאשר באו מצרימה. ורוע המקום עשאה עבדים וככנענים חלים ונחלשים כך היתה ידו של
משה בריאה וטובה. ובהביאה אותה אל חיקו שהוא משל למצרים כעשתה שמה מצרעת
כשלב שהוא החולי הדלתי מקבל רפואה משל להתיאשם בגלות והנה מהו השב ידך אל חיקך
להודיעו שכמו שהיר באותו מקום שנכזרעו נתרפאה ככה בני ישראל במצרים כשתעבדו
במצרים יהיו בני חורן כי השית מחץ מכתו ירכא וכמו שאמר מחצתי ואני ארפא ולפי
שבריאותה תהיה יוד עם היציאה משם לכן ואמר ויוציאה מחיקו והנה שבה ככשו כי עם
היציאה ממצרים תהיה רפואתה בשלמות ושבו בנים לגבולם. ובעבור שהיות העם בלתי
ראוי ומוכן לקבל תרופת הבאולה היתה סבה יותר חזקה במכועה מרשעת פרעה. לכן
אמר והיה אם לא יאמינו לקול האות הראשון. לפי שתרוף האומה ובאולתה היא הוראה

יותר

ויתר חזקה מהכנעת פרעה ונלפי שעדיין ישאר הספק אשר מצד העם המצרי והשפעת
 אלהיהם מהפכת המים לדם אשר הם בוטחים בה בזהו בנס ה' שיעשו שירכה הדם בכל
 ארץ מצרים במכת בכורות כמים לים מכסים ומתוך כך ישלחו אותם הנה אם כן באו
 שלשה הנסים האלה כנגד העם להסיר כל ספק מלבם ולכן אמר ויעש האותות לעיני העם
 ויאמרו העם וישמעו כי שקד יי וגומר כי עגין האותות והוראתם אותם העגין הוא בלבם
 וראיתו מי שכתב שהיו שלשה הנסים האלה זה גדול מזה לפי שהדבר אשר יאמר עליו שהוא
 פס"י באחד מנ' פנים הגד' מהם הוא שיהיה כמנע אבל הטבע בהחלט כמו שיהיה ההפך
 הברזל גת צמר או אפרוח וכיוצא' או שיהיה כמנע אבל הטבע בזמן מה' אבל אינו כמנע
 בהחלט כאלו תאמר ההפך קב חטים אל אפרוח שהוא כמנע אבל הטבע פתאום אבל כבר
 איפשר שהיו החטים מאכל לעוף השמים ותתנהו מהם הטפה הזרעית ויולד בינה וממנה
 אפרוח או שיהיה הנס מורכב משני ענינים יחד בהתאוות מביצת התרכובל חצי תרכובל
 וחצי צפרדע שהוא כמנע מצד כללותו וכבר נתבאר בחכמה הטבעית שלא כל דבר שצדק
 יתנהו מאי זה דבר שצדק' אמנם כבר יסול בזה צד איפשרות מצד קצתו והנה הוא
 מובאר כי אות המטה שנהפך לנחש היה המכנעתו מצד הזמן כי המטה כשיתך לעפר
 ונחש עפר לחמו כבר איפשר שיתהפך זה לזה באורך הזמן והיה הנס בו העשות זה
 בזולת זה הזמן והמופת ה' היה קצתו כס מחלט וקצתו לא והוא שימצא האדם בריא
 נחלה בזמן אחד כי בדרך הטבע אי אפשר להיות האדם ירו מצורעת רק בשיהיה הוא
 עגמו מצורע בהמצא בו הפסד כח המטפה בכלל' ואם שייך זה בקצת חלקיו וראשי איבריו
 לא יאמר מפני זה שירו או רגלו או חוטמו מצורעת והוא בריא כי היותו כחו בריא ושלם בכל
 פעולותיו ואבר אחד מצורע זה יהיה כמו חצי תרכובל וחצי צפרדע' ויהיה כמנע אבל הטבע
 יותר מהראשון' אמנם לפי שכבר איפשר שתפול הצרעת ביד כגד מן הצדדין כמו שאמרתי
 בא האות השלישי אשר הוא מהמין הראשון והוא הכמנע בהחלט בשום זמן כי ההפך המים
 שהוא יסוד פשוט לדם הוא כמו ההפך הברזל אפרוח כי אם שבגוף האדם יצטרך שתית
 המים אינו להזנה כי אם להעביר המאכל במעבירים הצרים כי היסוד הפשוט אי אפשר
 שיהפך מזון וכל שכן שיתנהו מומנו מיטב הלחות שבניזון' וכל שכן שיתנהו הדם חוץ מן
 הכבד שהוא מקור תולדתו הטבעי שהוא שיה לשיעשה מהאבן לב הבלתי איפשר או כבר או
 מוח כפרדים מכלל הגוף שהוא בתכלית הכמנעת' ולהיות שלשה המופתים האלה
 מודרנים מן הקל אל הקשה לכן אמר והיה אם לא יאמינו וגו' הנה אם כן הנסים האלה
 היו כנגד העם לאמת בבואתו של משה עוד נעשו נסים אחרים כדי להכות בהם את המצרי'
 ולכן נקראו מכות והם אותה העשר' שזכרה התנ"ך וענינם אצלי שבאו כפי ארבעת היסוד'
 שמהם הורכבו הדברים השפלים ומהם נתקיימו' שנים מהם כבדים הארץ והמים ושנים
 מהם קלים האויר והאש' ולכן זכר ראשונה שהכה את המים ובהפכו לדם' ובה היה צער
 גדול אליהם כי שתית המים הכרחית להשקיט תגבורת החוסם אשר מבפנים' וכדי לדקדק
 את המזון ולהעבירו במעברי הצרי' ובהתהפכם לדם לא יכלו מצרים לשאת מים' וגם
 הבעלי חיים הנולדים במים שהיו אוכלים מהם מתו כמו שאמר והדגה אשר ביאור מתה'
 וברו שמתו הבעלי חיים הימיים המועילים להם ככה חיים עצמו עתקו גם גבת חיל הבעלי

חיים המזיקים אשר במים שהיו יוצאים למרחק לצערם בקולם ורבוים והיא היתה מכת
 הצפרדעים ואחר שהכה יסוד המים בשתי המכות האלה הנה יסוד הארץ בשלשה אותיות
 אחרות: אם בכניס שכל עפר הארץ היה כמים ואם בערות ואם בדבר לפי שהביא הקב"ה
 מהבעלי חיים הכוללים בארץ הערות והם כלל הצח המזיקים מערבים אליו עם אלו שרמם
 וחוות טורפות ובהמות רעות כל מיני מזיק והבעלי חיים הטובים המועילים הביתיים
 הגולדי בארץ המית הדבר: הרי לך שלשת המכות האלה כנגד יסוד הארץ בעצמותה ובעלי
 חיים הכוללים בה והיו אם כן חמשת המכות דם צפרדע כמים ערות דבר כנגד שני היסודות
 הכבדים המים והארץ עוד הביא בשני יסודות הקלים חמש מכות אחרו כי הנה השחין כעשה
 באויר שנאמר וזרח אותו משה השמימה והיו שחין אבבעוונות והכרד היה ציסוד האש כמות
 שאמר ויש משה את מטהו על השמים וייכתן קולות וברד ותהלך אש ארצה וגומר שהביא
 מהיסודות הקלים המתגועעים כפי טבעם למעלה הביאם למטה שהיא תגועה להפך
 טבעם והביא גב הארצה שהוא מהצח המעופפים באויר כדי שיזקו בהם והביא גם
 כן השחך שהיתה מכה באויר שהיתה זך בטבעו נתחדש בו עובי כפול ומכופל באופן שלא
 יהיה עובר בו ניטף השמש על הארץ וכן הביא מכת בכורות שאלח בגופים אש שורף שהתך
 דוחס וכחם פתע פתאום: הרי לך חמשת המכות האחרונות האלה שהיו בשני היסודות
 הקלים האויר והאש ובה האופן נתחייבו עשרת המכות כפי ארבעת היסודות הכלקים
 והראוי היה שהיו המכות ולפי שזה המספר הוא קדוש ומקודש ולכן היו טבעי הדברים
 השפלים כנגדם והגבולים עם גבול השכל עשרה והשכלים הנבדלים עם סבתם ית עשרה
 שכלים או עשרה מהמוות או מהאלפים כמו שאמר אלף אלפין ישמשוכיה ולכן כבד
 העולם ב' מאמרות וכבראו י' דברים בין השמשות ועשרה דורות מאדם ועד פח וידורות
 מנח ועד אברהם ונתגסה אברהם אבינו ב' כסיונות ושאר העשיריות שזכרו חז"ל זה

הדרך הראשון בביאור הדיוש הזה והדרך השני הוא שנאמר שבאו המכות מדה כנגד מדה
 כפי הצרות והרעות שקבלו ישראל מהמצריים שהם י' מיני רעות רבות וצרות הא' מיתת
 בניהם בימי היאור כמו שאמר כל הכן הילוד היאורה תשליכונה וכלאו היה יאור מצרים
 מלא דם בניהם והתגמול הרעה הזאת בא מכת דם והדגה אשר ביאור מתה לרמוז שדם
 יחשב ליאור ההוא דם שפך וכמו שהילדים היו מתים בתוכו ככה הדגה אשר ביאור מתה
 הד' בעקבת בנות ישראל ודמעתן על לחיין והספרם תמיד על היאור שהיה מכלה פרי בטניהן
 ולתגמול הרעה הזאת באה מכת הצפרדעים כאלו הם יצחק וייללו על לילת בנות ישראל
 ויצאו מן היאור כי משם יצאה היללה והצנקה הג' שמררו את חייהם בעבודה קשה בחומר
 ובלבנים ולפי שכתבו עמלם ועבדיים בעפר האדמה באה מכת הכבי בהכות משה עם מטהו
 בעפר הארץ כאלו הנה וקלל אותו העפר שהיה לבני ישראל עמל וכעם ולכן כהפך למצרים
 לבנים ולגנים נדם הד' שלא לבד היו עובדים בעבודת המלך אבל גם כל אחד מן העם
 היה עשה בהם כרצונו ולתגמול זה באה מכת הערות שהצח קטון כגדול עלו על הארץ
 וככסו בעתים והיו טורפים ומחו יקים בהם כמעשה המצריים בבני ישראל והה' שישראל
 מכני עבדות המצריים וטרחם לא היו רועים את באנם ובקרם בסבת טורח העבדות וגם
 היו גזולים המצריים ממקנה ישראל כרצונם ובעבור זה באה מכת הדבר במקנה מצרים
 יא א ii i ומקנה

יד
 יב
 יג
 יד
 טו

וממקנה בני ישראל לא מת אחד • הו' זו היא פרישות דרך ארץ שבצבת עבודתם היו פרושי
 בני ישראל ומשנותיהם כאלו היו מוכי שחין שהאשה כפרשת ומבעלה כשהוא מוכה שחין וממערב
 על כן באה אליהם מכת השחין שנעשו כמצורעים בבעויות שחין פורח שלא היו יכולין
 להודקק לגשותיהם • הו' לפי שהיו המצריים בהוץ וברחובות מכים בישראל באבן או באגרוף
 והיו גם כן לועגים מהם וכותבים עליהם בקולות וגזפים לכן הביא עליה מכת הכרד שהיו
 אצבים מן השמים להמום ולאבדם ואל הכבוד הרעים עליהם קולות וברקים • הו' לפי שהיו
 מישראל עובדי אדמה למצוא אוכל לכפסם והמצריים היו גוזלים תבואותיהם אשר בשדה •
 לכן הביא עליהם מכת הארבה שהיה אוכל כל תבואותיהם אשר בשדה • הט' לפי שהיו ישראל
 תמיד בחשך הגלות • וכמו שאמר הכביא על צרת הגלות במחשכי הנושיכי כמותי עולם
 גבהק תמיד יתואר הגאולה וההצלה באור כמו שאמר קומי אורי כי בא אורח • ליהודים
 הייתה אורה ושמחה לכן באה עליהם מכת החשך להעיר שהנה החשך יכסה ארצם ולכל בני
 ישראל היה אור במושבותם הפך חשך הגלות שהיו וכהפך בשונאיהם • ה' הנה ה' שהיה ישראל
 בגלות הוא שהיוותם עם אלהי אברהם בני אל חי כפרדו מעל שולחן אביהם • ואכזרי ימשלו
 בהם • וכנגד זה באה מכת בכורות שכמו שהמצריים החריבו בניו של ה' הנה כן הוא ית' הרג את
 בכוריהם ואת הבכים לקח לולעם • גם בזה הדרך תדע ותשכיל שהיו המכות גמול אלהים
 נשכאו מסודרות ומכוונות כפי הצרות והרעות שקבלו ישראל מהמצריים • והותר עם מה
 שפירשתי בזה הספק אשר העירותי בשער פ"ג:

רבי יוסי הגלילי אומר מנין
 אתה אומר שלקו המצרי'
 במצרים עשר מכורת ועל
 הים לקו חמשים מכות •
 במצרים מהו אומר ויאמרו
 החרטומים אל פרעה
 אצבע אלהים היא ועל הים
 מהו אומר וירא את
 הירד הגדולה אשר עשה יי
 במצרים ויראו העם את יי
 ויאמינו ביי ובמשה עבדו •
 כמה לקו באצבע עשר
 מכות אמור מעתה במצרי'

בפרק ערבי פסחים זכרו חול' ההגדה
 וספור יציאת מצרי' אשר יעשה
 אותנו האדם בלילה הזה • והביאו פרשת
 ידיו הכבדים כלה בדרשותיה כמו שזכר
 עד רבי יהודה היהנותן בהם סימנין דכך
 ערש באחב וזכרו מיד אחרי זה רבן גמליאל
 אומר כל מי שלא אמר שלשה דברי' או בפסח
 ואחריו ההלל וברכת אשר נאלכו ולא הביאו
 שמה דבר מדרשת רבי יוסי הגלילי ור' אעזר
 ורבי עקיבא • וכן עשה הרמב"ם מנה וחמץ
 בספר זמנים בטובס האגדה אשר זכר שם
 שלא זכר דבר מאלה הדרשות של רבי אעזר
 ורבי עקיבא ורבי יוסי הגלילי ולא מואמר
 כמה מעלות טובות • אולי בחזו בקשר
 משל להאריך בדרשות האלה במקום שאין
 שם הכרח או שלא רצו לזכור בלילה הזה כי
 אם יציאת מצרים אשר בו יבאנו מסס ונסי
 הים לא היו כי אם אחרי כן שבע ימים •
 והסודי' הלא עשו יסוד ועיקר כל דרשותיה'

לקו עשר מצות ועל הים לקו חמשים מצות:

על כפי הים האומנם ראו החכמי במלתא
שהיו המאמרים האלה ערבים בדרשת עיני
מצרי ושהיו מכלתין במעשה ייכי כורא הוא
וכל שכן בדברי השלם רבי עקיבא ובמאמר

כמה מעלה טובות שהוא כולל החסדים כלם אשר יתחברו ביציאה ממצרים ושנמשכו אחריה
וראו שעביניהם וכפלאותיו היו קשורים עם מופתי מצרים והיה ראוי שיעלה זכרונם על
ספר ומפני זה הוסיפו המאמרים האלה בטופס ההגדה וגם אכחנו היום הזה אומרים
אותה וככנסו בזה המקום אחרי זכרון מצות מצרים כי מהם עשו התחלת ראייה וטענה על
מופתי הים כדי שבאחרונה יבא מאמר רבן גמליאל שהוא היותר הכרחי כמו שיתבאר ולפי
שהמודד זכר למעלה מצות מצרי ומכנים שהם עשרה לכן הביאו עליו דברי רבי יוסי הגלילי
מכין אתה אומר וכו' ושיער מאמריו כך הוא אנלי אתה אומר שלקו המצרים במצרים עשר
מצות מכין לנו שעל הים לקו חמשים מצות כי לא ישאל ר' יוסי ולא יעשה דרוש להוכיח שלקו
במצרים עשר מצות אבל להוכיח מצות הים שהיו חמשים והביאו ראיה מפסוק אנבע אלהים
היא לפי שעם היות שבא הפסוק הזה במצות הכנים לא אמרו אותו החרטומים על הכנים
בלבד כי על כל המצות כמנו וגמרו שהם אנבע אלהים ועגין זה שבאות המטה ומכת הדם
ומכת הצפרדעים התאמצו החרטומים לעשות כמותם כדי להוכיח שהיו דברים מלאכותי
בעשים בתחבולה כדרכם וכעלילותם ושלא היו נפלאות אלהיות אבל במצות הכנים כשלא
יכלו עשותה כנגדו ביה מוחלטת שהמעשים ההם כלם מתחלתם מעשה להי' המה והראיה
על שאומרים אנבע אלהים הוא היה מאתם מאמר גזור על כל מעשה משה ואהרן שאתה
תראה שמואתה מכת הכנים והלאה בכל שאר המצות לא השתדלו עוד החרטומים לעשות
כמותם ולא שאל אותם עוד פרעה על זה לפי שכבר קיימו וקבלו שהיו פעולות אלהיות כלם
הראשונות והאחרונות ומה הוכיח רבי יוסי הגלילי שלא אמרו אנבע אלהים על הכנים
בלבד אלא על כל המצות ומפני זה דרש שאחרי שכל מופתי מצרים שהיו עשרה כקראו
אנבע אלהים להורות על מעלת הפועל יתכאלו כלם כעשו באנבע קטנה מאנבעותי
הכה אם כן במופתי הים שבאמר עליהם וירא ישראל את ה'יד הגדולה כתייב לומר שהיה
ערכם לערך מופתי מצרי כנגד ה'יד אנבע אחד כי ה'יד תכלול חמש אנבעות ואם באנבע
אחד כעשו עשר מצות ראוי לומר שהחמשה אנבעות כלם אשר ביד עשו חמשים מצות ואתה
תראה בעגין לחות הברית שהיו כתיבים בהם יה'דברות ובאמר בהם כתיבים באנבע להי'
ועל הגרמי השמימיים אמר המשורר כי אראה שמיך מעשה אנבעותך וכבר ראית דברי
הרב המורה שהיו כדורים חמשים והסכמת הידיעות האלו מורה על התקשרות הדברים
העליונים עם התחתונים וה' דוד אבודרהם הקשה על זה המאמר שמת הדבר כאמר
בו הכה יד יי'הרי טענה ביד ולא באנבע והשיב עליה שהפסוקים האלה אינם כי אם אסמכתא
בעלמא והקבלה היא העקר ואכי אומר שר' יוסי הגלילי סבר שמלת יד היא משותפת תאמי'
על המקום כמו יד הירדן ויד תהיה לך על אזניך ותאמר על ה'יד הגשמית הכוללת חמשה
אנבעות ותאמר על המופת כמו ושלחתי את ידי והכתי את מצרים בכל מופתי וכו'
וראה לפרש הכה יד יי'היה מזה השתף לפי שהכתוב קראה דבר אמנם מה שבאמר על הים

וירא ישראל את ה' הגדולה מלת גדולה מורה שכאמר יד כפי הפתח הראשונה ולכן היה
 מקום לדרשתו והותרו עם זה הספקות אשר בשערים פ"ה פ"ו
 האמנם הוקשה לנו מאד במאמרי האכזים האלה שלמים הם אתנו אומנם שעל הים
 לקח חמשים מכות לדעת רבי יוסי הגלילי ומאיתים מכות לדעת רבי אליעזר
 ומאיתים וחמשים לדעת רבי עקיבא כי איך ציירו אותנו המספר הגדול מהמכות על הים
 והכה באה משנה בחמשי מאבות עשרה נסים כעשו לאבותינו במצרים ועשרה על הים ומה
 יעשו בדרשותיהם ממשנה זו גם אשאלם ויודיעני במה נתחלפנה והמכות האלו כלם
 אלו מאלו ואם היו מתחסות במספרם עם מכות מצרים האם היו גם כן מתחסות ליהם
 באיכותם או היו מכות הים ממוין אחר מתחלף מכות מצרים ומה שכראה בזה הוא
 שהחכמים האלה שלטתם הבינו אותה משנה שבאה באבות על הנסים שגעשו לישראל
 בהבלתם את במצרים ואם עליהם ושלא דרשו מהמשנה דבר מהמכות שלקח המצריים לא
 במצרים ולא על הים וכן פירשו הרמב"ם שם על המשנה אל אבל העשרה נסים שגעשו
 לאבותינו במצרים הוא הכלל מן העשר מכות והיות כל מכה ומכה מהם מיוחדת במצרים
 ולא בישראל אלא הם נסים בלא ספק ולשון התורה בכל מכה ומכה מהם מלימד זה מלבד
 מכות הכנים שלא התבאר בה אבל הוא מקובל באומה אמר בדם ולא יכלו מצרים לשנות
 מים מן היאור ראיה שהנם היה למצרים בלבד ואמר בצפרדע וכאו בביתך ובחדרי
 משכבך ואמר בערוב והפלתי ביום ההוא את ארץ גשן ואמר בדבר וממקנה בני ישראל
 לא מת אחד ואמר בשחין כי היה השחין בחרטומים ובכל מצרים מורה שלא היה כן בכל
 ישראל ואמר בדרד רק בארץ גשן אשר שם בני ישראל לא היה ברד ואמר בארבה ועל
 הארבה על כל ארץ מצרים ואמר בחשך ולכל בני ישראל היה אור במושבותם אמנם
 העשרה נסים שגעשו לישראל על הים הם קבלה הא' הובקעו המים כפשוטו בפסוק ויבקע
 המים הב' שאחר שבאו נגעו בקבה עד ששכ כדמות ג' לא מקופה ולא מושפע והיה הדרך
 באלו היה נקב בים והמים מיומין ומשמאל וממעל הוא מאי' חבקוק נקבת במוטו ראש פרוי
 הב' שקרקע הים נתקשה ונקפה להם שבאמר ובני ישראל הלכו ב' צהה בתוך הים ולא נשאר
 בקרקעיתו שום חומר וטיט כשאר נהרות הד' שדרכי מצרים היו בחומר מרובק והוא
 אומרו חומר מים רבים והה' שנקבע הים לדרכים רבים במספר השבטים בעין קשת עגול
 והוא אומרו לגזר ים סוף לבזרים הו' שנקפאו המים ונתקפו כאבנים שבאמר שברת ראשי
 תניבי' על המים ר"ל שנתקפו המים עד ששבו חוקים בעגין שיצדו הראשים עליהם והז'
 שלא נקפאו בקפיאת שאר המים הנקפאי ר"ל חתיכה אחת אבל היו חתיכות רבות כאלו הם
 אבנים מסודרי קבתם על קבתם והוא אומרו אתה פוחדת בעגן ים הח' שנקפאו בזכות
 או כשהים ר"ל בהיר עד שיראו קבתם את קבתם בעורם זו והוא אומרו תשבת מים עבי
 שחקים רובה לומר קיבוץ המים היה כעבם השמים לטוהר שהוא בהיר והט' שהיו כותלים
 מהם מים מתקפוי והיו שותים אותם והי' שהיו נקפאי בעת שהיו נזולי אחר שלקחו מהם מה
 ששטנו עד שלא היו יורדי לארץ והוא אומרו נבנו כמו כד נזולי ר"ל הדבר הנזול היה נקפא
 בלב הים ומאנו בקבלה ג"כ שהמצרי' באו עליה מכות על הים יותר ממוני מצרי' אבל כלם
 היו מעשרה המיני' ההם אשר ירדו במצרים ובחלקו למיני' רבים על הים ולא זה רמז באומרו

אלה הם האלהים המוכים את מצרים בכל מכה במדבר ר"ל במדבר ים סוף ע"כ לשון הרב
 ולמדנו מדבריו שהמטעם היא ענינה הנסים שנעשו עם ישראל בהצלתם. ואמנם ענין
 המכות שכלקו בהם המצריים במצרים ועל הים הוא דבר אחר ועליו כאמר מיד במשנה י'
 מכות נלקו המצרים מרה שהעשיר מכות הם כנגד המצריים והעשרה נסים הם בבחינת
 ישראל וערכם. וזה לא תפול סתירה מהמשנה לדברי השלמים הש"ה. עוד ביאר שהמכות
 שכלקו בהם המצריים על הים היו ממוין ה' מכות. וזהו הביאו לזה לפי שראה שכל החכמים
 האלה עשו יחס וערך גדול בין מכות מצרים למכות הים באמנם שבעד כל אחד ואחד
 ממוכות מצרים נעשו חמשה על הים. היעלה על הדעת שלא עשו היחס והערך הזה כי אם
 במוספר שהוא דבר מקרי בהם ושלא יהיה שום הדמיות ויחס בענינים ועצמים האם כאמר
 ששני מימי האדם הם כנגד שני אגוזים שהם בשוק איך ספק שלא באו החכמי האלה להעריך
 וליחס מכות מצרים למכות הים. כי אם להיותם מתיחסות בכמותם ואיכותם וטבעיהם
 ולכן היתה הדרשה כמה לקו באבדע עשר מכות אמור מעתה וכו'. ר"ל שנעשו על הים ה'
 פעמים מאותו אבדע שנעשה במצרים כי לא שיער ביד כי אם חמשת אבדעות ומה הוכיח
 שהיו מכות הים ממוין מכות מצרים כיון שכלם היו אבדעות ואולי יאמרו זה ג"כ לפסוק
 שאמרו הפלשתים כשבא ארון האלהים אל המחנה בימי עלי שאמרו אוי לנו מי יצילנו מיד
 האלהים האדירים האלה אלה הם האלהים המוכים את מצרים בכל מכה במדבר כי אמרם
 בכל מכה רמזו לעשרת המכות שבמצרים ואמרו שמימיכם היה מה שנעשה במדבר ים סוף
 וכמו שהביא הרב. וראוי שנפרט זה ונדאה אם יצדק בכל המכות כי הדם שנעשה מהיאור
 במצרים ג"כ נעשה מומנו הרבה בים סוף שנאספנו בתוכו דמים רבים מהמצריים אם במצרים
 עלו עליהם הצפרדעים כ"ש שהיה זה על הים. אם במצרים נעשו הכנים בעפר האדמה ג"כ
 בבוא פרעה בדרך לרדוף אחרי בני ישראל העלו עפר על ראשם בדרך והיו לכנים אם
 במצרים באו בעלי חיים מערבים להזיק בהם גם בים באו יותר ויותר מהנה כי שם רמש
 זאין מספר חיות קטנו עם גדולות אם במצרים באה יד י'בסוסים ובחמורים ובגמלים וכו'.
 והוא מכת הדבר כ"ש שבא עליהם על הים שמתו שמה כל סוס וכל רכב גמלים וחמורים לא
 בשאר עבד אחד. אם במצרים בא מכת השחין פורח אבדעו' ובפיחה במצרים כ"ש ש"כ שהיה
 בים שמתו שמה בפוחים ובעלי אבדעו'ת. ואם במצרים בא הברד והקולות גם בים המים
 נעשו כאבנים וזמפלי עליהם. כמו שדרשו חז"ל שדרת ראשיתני' על המים שהם היו המצרי'.
 אם במצרים בא הארבה והם העופות היו רדים לאכול. כ"ש שהיה זה בים שבהיותם שם כל
 כך מתים היו יורדים העופו' ע"ד וירד העיט על הפגרים. אם היה מכת החשך כ"ש שהיה
 למצריים על הים כמו שאמר ויהי הענן והחשך אם במצרים היה מכת כמור' על הים נלקו
 הכבור פכורתו והצפור כבעירתי. בער וחקן כקטון כגדול ספר תמוז מן בלהות. ומה
 התבאר מזה שמכות מצריים היו אבדע אחד ומכות הים היו חמשה אבדעות. ר"ל תוספת
 מימי המכות ההם בעצמם על אחת כמה וכמה כפולה ומכופלת. אבל עכ"פ היו מימיכם
 והוא מה שרצינו לבאר ולכן אמרו במשנה שהוכו המצריים עשר מכות על הים שהם סני

המכות:

רבי אליעזר אומר מגין שכר
מכה ומכה שהביא הבה על
המצרים במצרים היתה
של ארבע מכות שנאמר
ישלח בם חרון אפו עברה
ועם וצרה משלחת מלאכי
רעים חרון אפו אחת עברה
שתים ועם שלש צרה
משלחת מלאכי רעים
ארבע אמור מעתה במצרים
לקו ארבעים מכות ועל הים
לקו מאתיים מכות

כך היא הצירוף האמתית בזו ההגדה
והאמת הוא שרבי אליעזר לא בא
לחלק על רבי יוסי הגלילי וגם רבי עקיבא
לא חלק על רבי אליעזר אבל כל א' מהם
קבל דעת חבריו והוסיף עליו כי הכה ה
המגיד הראשון ביאר מכות מצרים
ו' ובר' יוסי הגלילי וקבל זה ועשה משם
הזכחה לשהיו מכו' הים כ' מדרך האבעו'
כמו שביארתי. וההקדמות האלה קבל
אותם רבי אליעזר והוסיף עליהם שאם
היו מכות מצרים כדעת המגיד הראשון
ומכות הים היו ה' פעמים שהם כדעת
רבי יוסי הגלילי ביאר רבי אליעזר שכל
מכה ומכה מומכות מצרים היו ד' מכות.
ויהיו ח"כ מכות מצרים מ' ומכות הים ר'
כי בהיות מופתיו הים ה' פעמים מופתיו
מצרים והיו מופתיו מצרים ארבעים ל

להיותם ארבעה ועשר בכל אחד מהם יתחייב שהיו המכות כלם שנים ר' מכות ולכן לא
אמר רבי אליעזר מכין אתה אומר שהיו מכות מצרים עשרה מכות לפי שזה כבר ביאר
המגיד ורבי יהודה בסימיני. ולא אמר ג' מכין שהיו מופתיו הים ה' למופתיו מצרים לפי שזה
כבר ביארו רבי יוסי. אבל הוכיח לבד שהיו בכל מכה ומכה ד' מכות. וכשתצטרף ההקדמה
הזאת עם שאר ההקדמות המונחות שכבר התבארנו יבא מהם שהיו מכות מצרים מ' מכות
ומכות הים ר' מכות. ואמנם מהו ענין הד' מכות שהיו בכל מכה ומכה. הכה הוא לפי
שכל מכה היה בדבר מורכב מד' יסודות אם בהפסד אם בהתהוותם. ואחרי שלא נעשה
הדבר כפי הטבע כי אם בדרך כס יתחייב שכל אחד מהיסודות הוכו באותה מכה גבוה
האופן היתה כל מכה של ד' מכות. אחת שנעשה ביסוד האש של אותו מורכב. ואחת
שנעשה ביסוד האויר שלו. ואחת שנעשה ביסוד הארץ שלו. כי בכל מכה ומכה נשתנה כל
אחד מהיסודות אשר באותו מורכב על כס. והכה הוכיח היות בכל מכה ומכה ד' מספוק
ישלח בם חרון אפו וגומר. והוא כספר תהלים במזמור ע"ח האזינה עמי תורתי וראה
לדרשו על זה מפני שכתובי שמה התחיל לספר מכות באומרו אשר שם במצרי' אותותי
וגומר ויהפוך לרם יאוריהם וגומ' ישלח בהם ערוב ויאכלם ונפרדע ותשחיתם ואחר זה זכר
הארבה ויתן לחסיל יבולם ויניעם לארבה ואחר כן הברד יתברד גפנם ואחריו הדבר
גומקיה' לרשעים וכיון שאמר אחרי זכרון המכות ישלח בם חרון אפו הוכיח רבי אליעזר
שלא אמר ישלח בם על המצרים כי אם על המכות שהיו ככללים בכל מכה ד' מכות שהם
הא' חרון אפו והב' עברה והג' ועם והד' צרת משלחת מלאכי רעים כי הצרה ההיא היא
משלחת המלאכים הרעים ואין ספק שהיה ראוי לומר צרת משלח מלאכי רעי' וכן היה ראוי

שיאמר מלאכים אבל כבר יבא המזבח במקום הסמוך כמו מי המרים והסמוך במקום
 מזבח כמו אל תתן לחיות כפש תורך ויש ספרים שכתבו הדגשה הזאת באופן אחר
 עברה אחת זעם שתיים צרה שלש משלחת מלאכי רעים ארבע שלא מכה רבי אליעזר
 חרון אפו כאחת מהן לפי שכבר שהיא כולל לכל העשר זכות ולגופם איננו ריך אבל
 הניקרא הראשונה היא יותר אחרת אבל והותרו במה שאמרת שספיקת אשר בשערי
 פו פח פט וז' :

רבי עקיבא אומר מנין שכל
 מכה ומכה שהביא הקב"ה
 על המצרים במצרים היתה
 של חמש מכורת שנאמר
 ישלח בס חרון אפו עברה
 זעם וצרה משלחת מלאכי
 רעים חרון אפו אחת עברה
 שתיים זעם שלש צרה
 ארבע משלחת מלאכי ר'
 רעים חמש אמור מעתה
 במצרים לקו חמשים מכות
 ועל הים לקו מאת' וחמשים
 מכות :

בארתי שגם רבי עקיבא לא
 בא לחלוק על ר' אליעזר ולא
 על הראשונים כ"א להוסיף עליהם וזה
 שהוא קבל מהמבד הראשון ומר' יהודה
 בעל הסימנין שהיו מכות מצרים עשרה
 וקבל מרבי יוסי הגלילי שהיו מכות הים
 חמשה פעמים יותר ממכות מצרים וקבל
 מרבי אליעזר שכל מכה ומכה ממכות
 מצרים היתה מורכבת מארבע מכות
 כפי מספר ארבעה יסודות אשר בה והיא
 הוסיף עליהם בחינה אחרת מופאת
 המורכב לפי שכבר התבאר בחכמה ש
 שהמורכב יש לו כוח נוסף על כל אחד מ'
 מהפשוטים אשר בו ולכן סבר ר' עקיבא
 שהיו בכל מכה ומכה חמש מכות שהם
 ארבעה כנגד ד' היסודות וחמשים כפי
 המורכב שהוא זולת מכל א' מהפשוטים
 כיון שבהיה או בהפסד כנחין היות ה'
 המורכב או השתכחותו והפסדו וכנחין

גם כן השנוי בכל אחד מארבעה פשוטים והאכזי היותם חמשה כפי מלות אותן פסוק
 שדרש רבי אליעזר כי הוא דרש הכתוב כלו מראש ועד סוף חרון אפו אחת עברה שתיים
 זעם שלש ודרש צרה בפני עצמה שהיא ד' ומשלחת מלאכי רעים דרש בפני עצמו שהיא ה'
 ובדרך כל אמרי פיו של רבי עקיבא כי חרון אפו וכן עברה וכן זעם וכן צרה הם שמות
 מורים על הייחוד ולכן היה ראוי שדרשו כל אחד מהם על כל אחד מהפשוטים הד' אמנם
 משלחת מלאכי רעים היה ראוי שדרש על המורכב לפי שהוא קבוץ מלאכים רעים שהם ה'
 היסודות ההפכיים בצורתיהם ואיכותיהם ולכן אמר על קידוניה והרכבתה משלחת
 מלאכי רעים ומה הוכיח שבהיות חמש מכות בכל מכה ממכות מצרים שיתחייב שהיו
 במצרים כ' מכות ועל הים ר"כ מכות ובעל המלמד כתב שהיו החמשה מכות ארבעה
 מהם כנגד ארבעה היסודות והחמשים כנגד הגלגל שהיא גשם חמשי ושני כמסכו המרשש
 גמה שכתבתו הוא היותר כבון והותר בזה הספק אשר בשער ז"א :

כמה מעלות טובות למקום
 עלינו אלו הוציאנו ממצרים
 ולא עשה בהם שפטים
 דיינו : או עשה בהם שפטים
 ולא עשה באלהיהם דיינו :
 אלו עשה באלהיהם ולא
 הרג בכוריהם דיינו : או הרג
 בכוריהם : ולא נתן לנו את
 ממונם דיינו : אלו נתן לנו
 את ממונם ולא קרע לנו את
 הים דיינו : אלו קרע לנו את
 הים ולא העבירנו בתוכו
 בחרבה דיינו : אלו העבירנו
 בתוכו בחרבה : ולא שקע
 צרינו בתוכו דינו : או שקע
 צרינו בתוכו : ולא ספק צ
 צרכנו במדבר ארבעי שנה
 דינו : אלו ספק צרכנו ב
 במדבר ארבעים שנה : ולא
 האכילנו את המן דינו : אלו
 האכילנו את המן : ולא נתן
 לנו את השבת דינו : אלו
 נתן לנו את השבת : ולא
 קרבנו לפני ה' דינו :
 אלו קרבנו לפני ה' סיני :
 ולא נתן לנו ארץ התורה
 דינו : או נתן לנו את התורה

השלם האלהי רבי עקיבא במאמר
 היקר הזה רצה לזכור כל ה
 החסדים והטובות שקבלנו מהשם ביציאת
 מצרים ובקצת היציאה וזכר עוד שרובם
 היו עבד היתר טוב ולא בדרך הכרח כי
 מבלתם היה מתפייס הדור היוצא והשיב
 עשה עמהם יותר מהצריך אליהם עבד
 היתר טוב : ולכן אמר כמה מעלו טובו
 למקו עלינו : ר"ל כמה מהחסדי והמעלו
 והכבוד שלא עבד הכרח : אבל עבד היתר
 טוב שהוא הכרעה באמרו טובו יש למקום
 עלינו כי הוא במלנו כרחמיו וזכר חסדיו
 לא לבד כדברים ההכרחיים כי אם גם כן
 באותם שהם עבד ההטבה ולכן המעלות
 הטובות ההם הם להקבה תמיד עלינו
 בשטר טוב שיש לאדם על בעל חובו שלא
 פרעו וכמואמר המפורר מה אשיב ליי כל
 תגמולוהי עלינו וזכר ראשונה היציאה מ
 מצרים אבל זאת היתה להם מעלה ה
 הכרחית : ולכן אמר שאלו הוציאנו הקבה
 מוצרים ולא עשה במצרים שפטים והם
 המכות שכלקו בהם דינו ר"ל די היה לנו
 בזה לפי שבין שאמר שהיה גלות מצרים
 בחטא השבטים או שהיה בגורת השם
 לתבלית חכמתו או שהם בעחירתם ירדו
 שמה הנה אין ספק שבהיות בארץ משלשת
 הדרכים שזכרתי למעלה קצת הגלות היה
 די להם כשיצאו משם אעפי שלא יקמו
 מאויביהם הנה אם כן משפט המצריים
 ומוכותם היה לישראל עבד היתר טוב :
 עוד עשה בחינה ב' והוא שכיון שעשה בהם
 שפטים להיותם המרשיע' בעבדות ישראל
 אף על פי שהקבה לא יאדד המערכות
 העליונות ולא יסיר גבורת השר' היושבים
 ראשונה במלכו דינו ר"ל די היה לנו בזה
 אבל לשדד המערכה ולקטל כחות ה
 העליונים

העלמים מפני התחטו' זה באמת היה מעלה רמה לישראל ועל כד היתר טוב העליון עוד עשה בחינה ב' והיא אלו עשה השפטים באלהיה' ולא הרג בכוריהם דיינו ל' הכה משפט המצריים ומכותם היה כפי הדרך לפי שהם הרשיעו לישראל והכפשו החוטאת היא תמות אבל הבכורת' לא היו ראויים לעונש כי לא יומתו בנים על אבות ולכן אמר שמלבד מכת בכורות היה די לנו במה שנעשה במצריים עבומם עם היצוא מהגלו' ומפני הבחינה הזאת באה מכת בכורת' מעלה בפני עצמה ולא ככללה בכלל עשה בהם שפטי' והנה נזכרה אחרי משפט האהות לפי שנמשכה ממונו שכאשר בלקו העליונים בלקו התחתונים המתעסקי' איהם' וכזכרה הסדה הראשון' ואחריה המוטבב מומה' עוד עשה בחינה ד' והיא אלו הרג בכוריהם ולא נתן לנו את ממונם דיינו' ואמר זה בעבור שזן הדין איך ראוי שיענש אדם כב' עונשים קטון וגדול וקם ליה בדברא מייניה ואם המצריים בעבשו בגופם די היה בזה ולא שיענשו ב' בממונם אבל היה עב' היתר טוב שנתן השם את חן העם בעיני מצרים שעם כל הרעות שקבלו בעבורם השאילום את כל אשר להם וכבר היו ישראל מתעבלי' מלשאל אותם והנזרך הקב' לומר למשה שחלה

דיינו לו נתן לנו את התורה ולא הכניסנו לארץ ישראל דיינו: אלו הכניסנו לארץ ישראל ולאבננה לנו בית המקדש דיינו: על אחת כמה וכמה טובה כפולדה מכופלת למקום עלינו: הוציאנו ממצרים עשה בהם שפטי': עשה בלאהיהם: הרג בכוריהם: נתן לנו את ממונם קרע לנו את היס': העבירנו בתוכו בחרב שקע צרינו בתוכו: ספק צרכנו במדבר מ' שגדה האכילנו ארת המן נתן לנו ארת השבת קרבנו לפני הר סיני נתן לנו את התורה הכניסנו לארץ ישראל ובנה לנו בית הבחירה לכפר על עונותינו:

פניהם בזה שכאמר דבר בא באזני העם' ותמהתי מן השואלים איך אמר רבי עקיבא ואלו עשה בהם שפטים דיינו' ולא נתן לנו את ממונם דיינו שהרי הש' אמר לאברהם וגם את הגוי אשר יעבדו דן אכני ואחרי כן יצאו ברכוש גדול ומפני זה בא' לפרש דברי השלם הזה אשר לא כדת' ולא עלה על לבנו' כי הנה הוא זכר חסדי השם ע' מנו אס באופן הגזרה ואם במעשה היצוא ממצרים ולכן אותם הדברים שאמר לאברהם הם מכל הטובות' עוד עשה בחינה ה' באמרנו אלו נתן לנו את ממונם ולא קרע את היס דיינו ל' שעשה השם נס גדול בקריעת ים סוף ושנה הסדר הטבעי המוטבב מו' ימי בראשית' מבלי הכרח כי אם עב' היתר טוב לפי שכבר היה הנה יכול להצילם מיד פרעה אחרי שהוציאם ממצרים מבלי שיקרע את היס בשלא יקשה את לב פרעה לרדוף אחריהם כי הוא לא רדף כי אס בעבור שהקשה השם יב א 12 i את

את רוחו ועשה עליהם כמו שאמר וישבו ויחננו לפני פי החירות ואמר פרעה לבני ישראל
 בנכרים הם בארץ או שישם בלב פרעה לשב מצרים כי לב מלך בדי יי אל כל אשר יחפץ
 יעשו או יסליך עליהם אנכים מן השמים או באופן אחר מהאופני כי רבים הם לפני המקום
 לבעות להם כרצונו ולזה אמר רבי עקיבא שהיה די לנו בכל הנסים שנעשו במצרים ולא
 מופתני הים עבֵההכרח כי אם על לב המתר טוב כדי שיתמו חטאים מן הארץ ורשעים עוד
 אינם עוד עשה בחינה וזהו אלו קרע לבו את הים ולא העבירונו בתוכו בחרבה ועבין
 זה שישראל לא ככנסו לים לבעור בו משפתו אל שפתו אבל באותו צד שנכנסו בו באותו צד
 עצמו יצאו כי היתה הבקיעה כעין קשת עגול ומה הועילו אבֵה הכנסתם לים אם לא לא' מד'
 דרכי או לשניהם יחד אם להגדיל יי לבעות עמהם פלא ואם כדי שיכנסו המצריים אחריהם
 ניהיו נשקעו בתוכו ואעפֵה שיהיה כן הנה היה די בפלא שנקרע להם הים ולא כללו כעופרת
 במים אדירים אבל מלבד זה עשה השם עמהם עבֵה היתר טוב פלאים אחרים באותה
 העברה אם בשלא היה בתוך המים מים וטיט ואעפֵה שלא יטבעו בים סוף יעברו בעמל
 גטורח גדול וכשֵהנשים והטף והשֵית החריב קרקע הים כאלו היה יבש כארץ הפשוטה
 עצמה וכאלו לא היו שם מים מעולם ולזה בא רוח קדים ענה כל הלילה להחריבו ולבשו
 גם קרקע הים הוא כלו חלולים חלולי קבדים נקבדים אלא לאדם שילך בו גם שיהיה מבלי מים
 והשֵית שם העקוב למיטור והרכסים לבקעה וזה כלו אין ספק שהיה עבֵה היתר טובה ועליו
 אמר השלם אלו קרע לבו את הים ולא העבירונו בתוכו בחרבה כי באומרו קרע לבו את הים
 בכר הודה הנס מעיקרו שנכנסו בים ולא הוטבעו אבל העבירים בתוכו ביבשה גמורה היא
 היתה הטובה כפולה עוד עשה בחינה זו באומרו אלו העבירונו בתוכו בחרבה ולא שקע
 צרינו בתוכו דיינו רל אלו העבירונו השם בתוך הים בחרבה כמו שהגדיל השם לעשו עמנו
 והמצריים היו רואים הפלא העצום ההוא והיו פחדים ובורחים למצרים הנה בזה די לנו
 מהתשועה וההצלה אבל השֵית לא רצה כי אם להקשות רוחם ולעצום את עיניהם כדי שיכנסו
 בים וישקעו בו ולא יהיה לנו עוד מונצרים אויב ונורר וכבר כתתי אל לבי פעמים איך
 בכנסו כל המצריים בים ולא כחדו את יי ואת טובו ונסיו על ישראל הלא ידעו הלא יבינו
 שבהכנסם בים ימותו וגם שיראו את ישראל ככנסים בתוכו הלא להם לדעת כי אנבעה הים
 היא וכי הבדל הבדיל יי ארץ גשן בכל מכות מצרים ואיך אם כן שתבעו המצריים להכנס
 בתוך הים אבל האמת בזה הוא שהם היו נודפים אחרי בני ישראל וקרובים אליהם מאד והיו
 הזלכים אחריהם למוסעם ומפכי החשך החזק אשר חדש הקבֵה לשעתו למצריים כמו שאמר
 ניהי הענן והחשך לא ראו שהיו ככנסים בים אבל הלכו הלך וכסוע אחרי בני ישראל בחשכם
 שהיו הולכים דרך ישר ביבשה על שפת הים לא שהיו ככנסים בתוכו וזה שאמר התנב ויסע
 מולאך האלהים ההולך לפני מחנה ישראל וילך מאחריהם וגו' ויבא בין מחנה מצרי ובין מחנה
 ישראל ויהי הענן והחשך וכמו שפירש רש"י זל ויהי הענן והחשך למצרים האמכ' באשמורת
 הבקר אחרי שהיו כלם ככנסים בתוך הים כאמר וישקף יי אל מחנה מצרים בעמוד אש וענן
 ואז עם אותו אור ראו המצריים שהיו בתוך הים וראו חומת המים ואז כהלו כחפזו והוא
 ואמרו ויהם את מחנה מצרים כי כפלה עליהם כהלה ומהומה רבה ואף על פי שקדם זה היו
 הולכים בקדר ונאופן כאה כדרך החילי מיד נתגבלו בראותם את הים ויהו יסר את אופן

מורכבותיו וינהגו בכבודות ר"ל שלא היו רוצים להלך והיו אומרים אלו לאלו אנוסה מפני
 ישראל ר"ל כחזור לאחור וכנסו כי זהו מכלל הכפלאות שנעשו במצרי והוא אמרו כי יי נלחם
 להם במצרים ואז ויאמר יי אל משה כטא את ירך על הים וישבו המים על מצרי ר"ל כבר הם
 מרגשי בכס קודם שינסו תהומות יבס יימו ירדו במצולות כמו אבן ולכן אמר ולא שקב
 בריו בתוכו דיינו כי השקיעה היתה טובה הפולה מכולת עוד עשה בחיכה ח באומרו
 אלו שקבעריו בתוכו ולא ספק צרכנו במדבר ארבעים שנה דיינו ר"ל שהקב"ה לא די
 התאונה והנאולה אשר עשה עמוהם להפליא במצרים ועל הים כי גם אחרי כן לא עזבם ולא
 כטשם וספק צרכם במדבר ארץ לא זרועה כחש שרף עקרב וצמאון והיה בזה מההטובה
 לפי שאיפשר היה להוליכם דרך ארץ פלשתים כי קרוב הוא והיתה ארץ נושבת למנוח אוכל
 לכפשם אבל כדי להשלים עוד בתורתו ובמצותיו ולשאר ההכרחיו שראתה חמתו העלינו
 הולכים במדבר השמים ולא נתן להם צרכים בצמצום כי אם בספק גדול ולא יום אחד ולא
 חרש ימים ולא שבתים אבל ארבעים שנה לא חסרו דבר וידוע שכאשר יבאו מן הים אל
 ישראל צרכים אתם עוד דבר יותר מזה היו אומרים דיינו במה שנעשה לנו מהנסי במצרי
 ועל הים מואן ואילך יכה עמונו בדרך הטובה והשית ע"כ היותר טוב ספק צרכם במדבר
 ארבעים שנה בכל הדברים הצריכין אליהם בדרך הפלא עוד עשה בחיכה ט באמרו אלו
 ספק צרכנו במדבר ארבעים שנה ולא האכילנו את המן דיינו כלומר איפ"ש היה לספק צרכנו
 ולתת להם בר ולחם ומזון איכוש אע"פ שהיה קנינו בדרכים נסיים אבל האל ית ע"כ הותר
 טוב נתן להם את המן שהיה מזון להי מונגש באויר והיה בו כח עליון כמו שדרשו חז"ל לחם
 אבירים אבל איש לחם שאוכלי מלאכי השרת עד שלהייתו דבר יוצא מן הטבע לא ידוע מה
 הוא והיו מרגשים בו כמה פעמים לקטנים היה כלשד השמן הבחורים עושים אותו עונות
 לחולים היה טעמו כפפיתית בדבש לזקנים ובשלו בפרור לאומות העולם כורע גד והיה
 יכול לספק צרכם בעונות שהוצאו ממצרים כמו שספק במלבושין וכבר נזכרו בזמן ח' נסים
 בפלאים הא' היותו באויר הפשוט ונעשה ממנו מזון ראוי להזכה הב' שהתמיד הנס הזה
 מן שנה ובכל הנסים שנזכרו בכתוב לא נמצא גם מתמיד זמן ארוך כזה הב' וימיו בעומר
 ולא העדיף המרבה והממעט לא החסיר הד' ויותירו ממונו עד בקר וירוס תולעי ויבאש
 באשר דבר להם משה ה' שלא היה כן ביום השבת כמו שאמר ויבאו אותם עד בקר באשר
 צוה משה ולא הבאיש ורמה לא היתה בו ה' שלא היה יורד בשבת שנאמר ויהי ביום ה' יבא
 מן העם ללקוט ולא מצאו ה' שספק בדואם אל ארץ נושבת שנאמר את המן אכלו עד
 בדואם אל נושבת הח' קיום המן בצננת לדורות בהיותו מטבעו כמס שנאמר וחס השמש
 ונמס וכל זה מורה על מעלת המן האלהי הזה עוד עשה בחיכה עשירי באמרו אלו
 האכילנו את המן ולא נתן לנו את השבת דיינו לפי שהשבת ניתנת במרה קודם בואם אל
 הר סיני כאשר ירד המן ומעלת מנות השבת רבה היא כי היא תורה על חדוש העולם ועל
 המנוחה הכפשיית לעולם שכלו שבת וכמו שנאמר בתפלת היום ולא נתתנו יי אלהינו לגוי
 הארצות ולא הנחלתנו מלכנו לעובדי פגילים גם במנוחתו לא ישכנו ערלים כי לעמד ישראל
 נתת באהבה לזרע ועקב אשר בס נחרת כי באמרו ולא נתתנו יי אלהינו לגוי הארצות ולא
 יב ב יז ii הנחלתנו

והחלתי מלכנו לעבדי פסילים רמוז לטעם חדוש העולם שהוריש את האומה זכרוננו ולא
 לעבדי פסילים ובאמרנו גם במנוחתנו לא ישכנו ערלים רמוז למנוחה הנפשית לעולם שכלו
 שבת. עוד עשה בחינה י"ב באמרנו אלו כתן לנו את השבת ולא קרבנו לפני הר סיני
 דיינו. ועבין זה שילבד מה שהשלימם בשלמות הגופני עוד כתן להם את התורה כי זה
 מה שקנו בקרבה לפני הר סיני ובקבלת התורה פסקה זו המתן. וידוע שלא עשה כן
 לכל גוי ושישראל לא שאלו אותה לפי שלא עלה על לבם שיזכו לחסד העלין ההוא ולאם
 אמור בו דיינו. עוד עשה בו בחינה י"ב באמרנו אלו קרבנו לפני הר סיני ולא כתן לנו
 את התורה דיינו. ועבין זה שנתן להם הקדוש ברוך הוא את התורה בעצמו ובכבודו כי הנה
 קבלת התורה והמזמית כבר ככלל בהקרבה לפני הר סיני. אבל אמרו כתן לנו את התורה
 דנה בו שהשם יתברך בעצמו נתנה להם ומפי הגבורה שמעו עשרת הדברות. וידוע
 שלא היו ישראל ראויים לאותה מדרגה ושהיה דיבת להם את התורה על ידי מרעה אבל
 על צד היותו טוב דבר יי"אל כל קהלם. ויש מפרשים ולא כתן לנו את התורה בכללותה
 אמונותיה ומצותיה והיא מסתפק במצות מועצות כמו שנתן לאדם הראשון או לנח או
 לאברהם עוד עשה בחינה י"ב באמרנו אלו כתן לנו את התורה ולא הכניסנו לארץ ישראל
 דיינו. ואין הכונה שיטארו במדבר כערכיים ולא יישו ארץ. אבל עביונו שנתן להם ארץ
 ישראל שהוא הקו האמצעי מן היישוב וממנו הושתת העולם ואין מול ולא שר שלט עליהם
 כי אם שכינת השם ולפי שצדי היא לכל הארצות בשלמות הגופניים והרוחניים לכן אמר שהיה
 די אליהם להגשים בארץ אחר לשעל צד היותו טוב כתן להם את הארץ אשר יי תמיד דורש
 אותה. ויש מפרשים ולא הכניסנו לארץ ישראל שהיה די שיתן את הארץ לבניהם או לבני
 בניהם ולא לאותה שיצאו ממצרים שהיו בה הרבה פחותים מעשרים שנה שיצאו ממצרים
 וככסו הם בארץ זהה די להם בכפי היציאה שראו. עוד עשה בחינה ארבעה עשר באומר
 אלו הכניסנו לארץ ישראל ולא בנה בית המקדש דיינו. לפי שבו היו מתבררי עונותיהם
 של ישראל וחקדים השם רפואה למכתם בה יתרפאו מחולי הכסף לפי שאין איש בארץ אשר
 יעשה טוב ולא יחטא גם כי בבית המקדש היו כעשי נסים הרבה וכל המעלות האלה שזכר
 בסיים הם הנה בזה כלל רבי עקיבא כלל הטובות וכל שכן בהתחדר כלם והוא אמרו על אחת
 כמה וכמה וכו'. והנה לא זכר השלו והבאר ועבני כבוד ושאר הנסים שנעשו במדבר לפי
 שנכללו באומרנו ספק נרכנו במדבר ארבעים שנה גם לא זכר מלחמות סיחון ועוב ומלכי
 כנען שנעשו בהם כמה פסים לפי שכלל כלל באומרנו הכניסנו לארץ ישראל. והנה זכר רבי
 עקיבא עם יציאת מצרים טו מעלות טובות וכבר אמרו שהיו טו מעלות האלה כנגד טו
 שיר המעלות שאמר דוד וכנגד טו מעלות שיעשה הק"ה במצרים עם ישראל כמו שזכרם
 יחזקאל כמו שצ"ל ואעבור עליך ואראך מתבונסקת בדמיוך ואעבור עליך ואראך והנה עתך
 צת רודים וגו' וכנגדם היו במקדש חמש עשרה מעלות כשהיו עולים מעזרת הנשי לעזרת
 ישראל ולכן קראם רבי עקיבא מעלות ולא חסדים להעיר על הרמזים האלה. והות"ו עם
 זה הספקות אשר בשערים כ"ב כ"ד:

רבן גמליאל היה אומר כל
 מי שלא אמר שלשה דברי
 לו בפסח לא יצא ידי חובתו
 ואלו הן פסח מצה ומרור
 פסח שהיו אבותינו אוכלים
 בזמן שבית המקדש קיים
 על שום מה על שום שפסח
 המקום על בתי אבותינו ב
 במצרים שנאמר ואמרתם
 זבח פסח הוא לי אשר פסח
 על בתי בני ישראל במצרים
 בנגפו את מצרים ואת
 בתינו הציל ויקוד העם
 וישתחוו

המאמר הזה הוא משנה דבר ערבי
 פסחים והנה לא נזכרה עד
 כה לפי שזכר ראשונה בתחלת ההגדה
 שמונה לספר ביציאת מצרים וזכר אופן
 הספור לרעת שמואל ואח"כ לרעת רב
 נזכרו אחרי כן דרשות ג' הרבנים ר' יוסי
 הגלילי ורבי אליעזר ורבי עקיבא ולפי
 שלא ידענו מה הוא הספור שהוא חובה
 בלילה הזה שאין ראוי לפנות ממנו כל
 אשר בשם ישראל יכנה האם הוא כל ה
 המאמרים וההגדות אשר קדמו או קצתם
 בעבור זה נתקנו לזכור באחרונה המשנה
 הזאת שתיאר בה רבן גמליאל הדברים
 שהם חובה גמורה לזכרם בזאת הלילה
 שאם לא זכרם כלם וחסר מהם דבר לא
 יצא ידי חובתו כי אע"פ שיכלל הפסח ה
 המנה והמרור לא יצא ידי חובתו מבלתי
 שיספר ענינם בפה והם פסח מצה ומרור
 לפי שספור היציאה ומצרים יכלול ענין
 הגלות שיורה עליו המרור וענין הגאולה
 שיורה עליו המצה ומכת בכורות והגלות

ישראל מיינה שיורה עליו הפסח אבל מה רבן גמליאל שדרוש אותם כדרך שאל ומשית שכל
 אחד מישראל ישאל על שום מה בכל אחד משלשת הדברים האלה וישיב עם הטעם והכונה
 למה מה הקב"ה בהם ומי שאמר זה כבר יצא ידי חובתו והמוסיף בספור ההגדות אשר
 נזכרו וחולתם הרי זה משובח ועם היות שהפסח היה באל באחרונה על השבע כמו
 שאמר עליונות ומרורים יאכלוהו הכה זכר רבן גמליאל אותה ראשונה כפי מעלת הכס
 הנעשה בו וכן תוצא בפרש' החדש שמה הש"ת ראשונה על הפסח ואח"כ על המצת
 ומצרים והתבא אחרת דקרא קטן וכבר זכרתי בשערים הספק הגדול אשר יכול בענין
 הפסח כפי הטעם שנתנה התורה עליו אשר פסח על בתי בני ישראל בנגפו את מצרים ואת
 בתינו הציל שהוא קשה מאוד כפי מה שזכרתי בשער ה' והר"ן בדרש החדש כתב דברים
 קבירים יראה שהם נוגעים בפסח הזה באמרו אל שיתחברו בזה ב' פרטים הא' שהש"ת לא יטעה
 טעה המציאות תמיד אבל ימשיכה על הוייתו וטבעו אם לא לנורך והכרת גדול והב'
 שהדברים המובנים מאתנו ית' בלי אמצעי הם סגות כוללו לא חלקיות ואין הדברי מנועין
 לאישים מאת הש"ת בזולת אמצעי כי אלו היה כן לא היה כספה זדיק עם רשע בשום נד והוא
 מה שאמר שלמה בחכמתו אם עושק רש וגול משפט וזרק תראה במדינה אל תתמה על
 החסן כי גבוה מעל גבוה שומר וגבוהים עליהם זהו דעתו זל' אבל הוא בלתי מספיק לפי

והפלא השית בין בני ישראל ובין המצריים כפי מה שיעשו עליה הכתובים במכת הערוב
 והדבר והחשך וגם בכל שאר המכות קבלו חול ולמה לא היו א"כ עם הגזרות כוללו והענין
 שמה בהם וקריעת הים היה הענין והחשך למצריים ויאר את הלילה לישראל ככנסו כלם
 בים ונטבעו המצריים ויבאו ישראל לרויה וא"כ לא היו שמה הגזרות כוללות והתימה
 מהרב שאמר שהדברי המגיעים מאת ית' בלי אמצעי הם סבות כוללו לא חלקיות כי אין
 זה כי אם הסתלקות ידיעתו והשגחתו יתברך מהפרטים וא"כ יאמר שאין הדברים מגיעים
 לאישים מאת הש"ת בזולת אמצעי ועניני מרעה וכבואתו סותר אליו והנראה אליו
 בהתר הספק הזה תדעהו אחרי שיתבאר לך בעניני הקדמות הא היא שהגופים
 התחתונים קשורים עם הגופים העליונים ומושפעים מהם וכ"כ בעניני התבואות וכבר
 גלתה התורה הדעת הזו באומרה וממד תבואות שמש וממד גרש ירחים ואמרו חז"ל
 אין לך כל עשב ועשב מלמטה שאין לו מזל ברקיע מכה אותו ואמרו גזל שאלמר הידעת
 מוקות השמים אם תשים משארו בארץ ההקדמה הב' שזול טלה הוא הזכור והגדול ב"ב
 מזלות בכחו ובגבורתו ובחדש כיון הוא בכחו הגדול כי הוא מזל הזמנח ותבלית בגזרתו
 ביום ד' עד יום ט"ו על יד המאור הגדול העמיד במחיצתו וכמו שביאר זה חכמי התבונה
 ולכן מצאנו ראשון לכל המזלו וראשם וזכרו הר"מזבן על פסוק איש שה לבית אבות וכו' .
 ההקדמה הב' היא מה שזכרו חז"ל שהמצריים היו עובדים ליתול טלה והכתוב מור על זה
 באמרו כי תעב' מצרים כל רועה באין הן כזבח את תעב' מצרים לעיניהם ולא יסקלנו לפי
 שהיו חושבים שאותו מזל יספיע עליהם טובות העושר והכבוד באמצעות הכבוד והעלוי
 שהיו כוהנים במקרה ההוא אשר נקרא שמו עליו והוא בדמותו בגלגל ההקדמה הרביעית
 שבני ישראל במצרים רובם היו עובדין למזל טלה כמו המצריי' עבדם וכבר גלה זה הכביא
 יחזקאל באותה פרשה שזכרתי למעלה ביום בחרי בישראל ואשא ידי לו רע בית יעקב ואודיע
 להם בארץ מצרים ועמד ואומר אליהם איש שקוני עיני השליכו ובגלגלי מצרים אל תעמאו
 אכני יי אלהיכם וימרו בי ולא חבו לשמוע אלי איש את שקוני עיניהם לא השליכו ואת בגלגלי
 מצרים לא עבדו ואומר לשפוך חמתו עליהם לכלות אפי בהם בתוך ארץ מצרים הנה
 ביאר שבמצרי' היו במשכין אחר בגלגלי מזל טלה שהיה עבודת המצריי' ההקדמה החמישית
 שהדברי המגיע' מאת ית' על ידי אמצעים הם מוגבלים כפי סדרם וטבעם אשר הוטבע
 בו בחכמת בוראם אינם הדברים המגיעים ממונו ית' בלי אמצעי הם כפי המשפט הישר
 והדין החונק ולכן אמר הכביא ומה אעשה כי יקום אל' ואמר לפניו ילך דבר ויבא רשף
 לרגלי ואמ' משכים לזה מלך יושב על כסא דין מזרה בעיני כל רע' לפי שהיותו יתברך
 מושגיח בהשגחתו הפרטית יעבר הכל על שורת הדין מאין השב' ואחר הדברים והאמת
 האלה אומר שלמה שהיו כמו שבא בהקדמה הראשונה הנפי השפלים מושפעים מהגדמים
 השמימי' לכן היה לכל אומה מהאומה וארץ מהארצות מזל מיוחד מן השמי' יספיע עליה
 בייחוד וכמאמר דכ"ח שר מלכות יון שר מלכות פרס והיה המזל השולט במצרים
 ומשפיע שמה הוא מזל טלה ולכן היו המצריים עובדים אותו ומקבדים את מזרתו כמו
 שבא בהקדמה השניית ובעבור שהיה מזל טלה ראש המזלות והראשון שבאשרותה כמו
 שבא בהקדמה הב' לכן היו הזכורות כלם מיוחדים אליו כפרט והוא היה מושל עליהם בין

שיהיו בכור אדם או בכור בהמה כי להיותם בכורות היו כלם מושפעים מאותו מזל
 ועם היות בני ישראל גם הם זוכים אחרי עבודת מזל טלה ומיוחדים אליו בכורותיהם
 כמו שבא בהקדמה הרביעית . הנה לא עזבו את יי אצל היו חושבים שישפיעו מהמזל
 ההוא טובות עם היות הש"ת אלהיהם ואלהי אבותיהם . ולכן צעקו אל יי בצד להם . והנה
 אמר הכתוב שמע אלהים את בקאתם וזכר את בריתו שהיו קצות מכינות לבחולה ומצד
 אחר וירא אלהים את בני ישראל ר"ל ראה גלוליהם שהיו עובדים למזל טלה כמו המצריים .
 ובהיות לפניהם קצות מכינות הבחולה צעקתם ובריתו וקצות מעבדות ומוכעות אותה
 שהם מנשאים הרעים הטוב כלפי חסד לרחם עליהם והוא אומרו וידע אלהים ר"ל שמזל
 עליהם לבחול . ולכן שלח לפניהם איש משה עבדו להשריש ראשונה באמונות התעוררות
 האמתיות כמו שאמר לך ואספת את זקני ישראל ואמרת אליהם יי אלהי אבותיכם וגומר
 ועל זה כאמר ויאמן העם וישמעו כי פקד יי את בני ישראל וכי ראה את עביים ויקדו וישתחוו
 ר"ל שהאמינו בהשגחתו וכי ראה בדיעה פרטית את עביים ולכן עזבו גלולי מצרים ושבו
 את יי אלהיהם ולהיותם כבר בשלמות האמונה והדבקות לכן לא כתפסטה אליהם רעת
 המכות אשר הוכו המצרים במצרים . כי הדליל השם בטיהם . ולהיות המכות ההם נמשכו
 על ידי אונעיים היתה פעולתם מיוחדת כפי הכח הכיתף להם מהשם ולכן הפלא השם את
 ארץ גושן אשר עמו יושב עליה האמנם בעבור שהיו המערכות העליונו מחייבו העבדות
 לישראל במצרים . הוצרך שהקבה בכבודו ובעצמו יפקוד על כל צבא המרום במרום לבטל
 כח מזל טלה בליה ההוא ולהיותו שולט בבכורי מצרים כמשכה אחר משפטו מכת בכורות
 שהיא בהא תליא . ולכן נלקו הבכורו כלם מבכור פרעה היושב על כסאו עד בכור השפחה
 ובכל בכור בהמה שכלם נלקו לא להיות בכור השפחה ולא בכור בהמה חסאים בענין ישראל
 כי אם להיותם בכורות . ובלקות בכור המזלות היה מחוייב שכל הבכורות מאז זה מין
 ועם שהיו בהיותם במצרים מקום שולטנות המזל ההוא ילקו עמו . הנה אם כן מזל טלה
 מהכח הבלתי בעל תכלית יתברך כדי שינאז ממצרים ונלקו הבכורות בהלקות המזל
 הבכור המורה עליהם . והנה היו בכורו ישראל גם הם ככללים במכה הזאת אם כפי הסדור
 הטבעי כיון שהיו בכורו ונלקה מזלם . ואם כפי המשפט הישר לפי שגם הם היו עובדים מזל
 טלה כמו שהמצריים בעבדם ולכן היה ראוי שילקה עמו . ולכן כדי להציל את ישראל מאותה
 מכה צוה יתב' אותם שבעשור לחדש יקחו איש שה לבית אביו שה לבית שהוא דומה והמושפע
 ממזל טלה וישחטו אותו ויתנו את דמו על כל דלת ועל כל מזוזה כדי שידו במעשיהם
 שימזל הלה נלקה ושאיך ראוי לעבדו וזבח אליו יחרם לבתי לוי לבדו . כי גבוה מעל גבוה
 והכל בידו כחומר ביד היוצר ולכן צוה שתהיה לקיחתו שבעשור לחדש שהוא בשליש גבורתו .
 וביים יד שהוא בגבורתו ומעלתו ישפוך את דמו להגיד שלא ידרשהו אלה ממעל להציל לו
 מרעתו . וזוהי ישראל יבעטו בעבודתו יכירו וידעו כי לוי המלוכה ושאיך כח בעליונים על
 התחתונים אלא ברצונו ושל יי היאועה על עמו ועל חסידיו לא לשום מזל ושר . ולזה צוה
 שיתנו מן הדם על המשקוף ועל שתי המזוזות ואח"כ והיה הדם לכה לאות על הכתים לכה
 לאות ולא לחארים לאות מכאן שלא כתנו מן הדם אלא מבכרי . כי היה המעשה להם לאות
 להם ועדות בעגמם שלא היו מאמינים במזל טלה כימים הראשונים ושהם היו ינאס

מוציאם ביד אלהיהם הטובה כדיטול כח המזל ובעבודתו • וכמו שאמר על זה ליל שמונים
 הוא ליי להוציאם מארץ מצרים הוא הלילה הזה ליי שמונים לכל בני ישראל • והוא מה שאמר
 חזן שבאני דמים כיטלו דם פסח ודם מילה שאלו דם פסח ודם מילה ואומר לך בדמיון חיי דם פסח ודם מילה
 ואמרנו בראש שמות רבה שהוצעתם אל המשקוף הוא בזכות אברהם שהיה משקוף הבית •
 והשתי מחזות הם יצחק ויעקב ולכן אמר ופסח יי על הפתח להודיעם שבזכות המטה
 הזאת אשר יעשו והדבקות ההוא אשר בלילה ההוא יתדבקו בבוראם יהיו כיצולים מפעל
 הלכות הכולל הכעשה בארץ כי גם הם היו ראויים להיות ככללים בו להיותם בכבוד ובעבור
 מה שעבדו עד פה לאותו מזל • אמרו בזמילתא ואעבור עליך ואראך והנה עתך עת דודי
 היה רבי מתיא בן חרש אומר מפני מה הקדים הקב"ה לקחתנו של פסח קודם שחיטתו ד' ימים
 הרי הוא ואעבור עליך הניעה השבועה שנשבע הקב"ה לאברהם אבינו שיהיה בוא את בניו
 ולא היה בידם מצות שיתעסקו בהם כדי שיגאלו שאמ' שדים נכונו ושעברך צומח ואת ערום
 ועריה • ערום מן המצות לכן נתן להם הקב"ה שני מצות מצות מלה ומצות פסח שאמר
 ואעבור עליך ואראך מתבוסס בדמיון • ונאמר גם את בדם דריתך שלחתי אסיריך מוכר
 לכך הקדים לקחתנו של פסח ארבעה ימים לשחיטתו כדי שיהיו נוטלים שכר על המעשה •
 הנה ביארו שבה הפעל הזה ע"ב המטה כדי שיהיו ראוי להגבל מלקות הכבודות המתנויב
 ממשפט האלוהות • והנה ענין ולא יהיה בכם נבף למשיחית בהכתי בארץ מצרים ל"כ כי עם
 היות ההכאה מחוייבת כוללת בכל ארץ מצרים מזה לקות מזל אלהיהם והיו ישראל בכללם
 מהבחינו אשר זכרתו • הנה השית יחמול וירחם עליהם ויגלה מאותו נבף הראוי והמתחכם
 אליהם • ועם מה שזכרתי בזה הותר הספק אשר בשער זה מעקרא בשאמרתי שמכת
 בכורות לא היה מפאת עצום שאלחם ביד פשעם • אבל היה לפי שהוצרך יתברך לצורך
 היציא ממצרים לנטל יכולת מזל טלה ושור ומיניע • ומה נמשך מכת הכורות כלם לפי
 שהיתה המכה נמשכת מלמעלה בכל בכור אי זה שיהיה • ולכן היתה המכה כוללת גם
 בבכורו ישראל להיותם בכורות יושבים במצרים • וכ"ש לקיותם עובדים מזל טלה כי היו
 חייבי מיתה כפי הסדור העליון וכפי המשפט האלהי • ומה טוב מאמר רש"י אל שכתב ובכל
 אלהי מצרים אעשה שפטים • אל עץ היה נרקבת ואל מתבת היה נתבת • לפי שהיה הלכות
 כולל בכל דבר שהיה תחת שולטנות המזל ההוא • ולכן הוצרכו לעשות מצות הפסח לפי
 שבזכותה יהיו כיצולים • וגם לפי שבה יפנו עורף לעבודת המזל • ויתדבקו באלהיהם והוא
 יהיה להם למשיע מהמיתה המסודרת הכוללת ההיא • וכמו שאמר בעבור זה עשה
 יי לי בצאתי ממצרים • כי בעבור מצות הפסח והמטה עשה עמהם החסד הגדול הזה •
 ולכן היה החסד ההוא בכורות בלבד • ונתקדשו מפני זה לגבוה לפי שהיה הלכות והמכה
 ראוייה לבא עליהם ואליהם כעשה הנס והנה במכות מצרים הפלא יי חסיד לו ארץ נשן
 שישראל יושב עליה לפי שאותם המכות היו על דם העונש במקבילים אותה • ולכן היה ראוי
 שיתחדו לפושעים גם שהיו ע"ב אמצעים שלוחי הקב"ה לאותו פועל מוגבל ולא יעברו החק
 והרשות הנתון אליהם • אמנם מכת בכורות עשה הקב"ה בעצמו ולפניו ילך דבר • והיה
 בזה סכנה עמומה לכל חוטא כי בקום למשפט להים לא לפניו חקף יבא וישראל היו מולוככים
 בגלגולי מצרים • והיה משורת הדין שבהיותו יתברך מוציא את עמו מן הגלות ולקום השרי
 העליונים

העלובים כל עובדיהם ימחו מספר חיים ועם דיוקים אל יכתבו. כפי מה שבאה בהקדמה
 החמשתית. ולהיות המכה הזאת בייחוד זאת הסכנה העצומה למטאים בכפשותם הגדול
 לעשות עמהם בלידם מעשה בו יבטלו מתוך ההפכה אמנם קריעת ים סוף היה גם מאת
 ית' להעניש את המצרים על גזירת כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו. וכמו שאמר יתהו
 עתה ידעתי כי גדול ייחלל האלים כי בדבר אשר זדו עליהם ותרגם אנקלום ארי בפתגמא
 דחשיבו מזראי למעבד ית' ישראל ביה דכינן. לכן כשרצה הק'ה למען חסדו לקרוע את
 הים להעניש למצרים לא היה ראוי שיעגשו בני ישראל העלובים עמהם כי לא היה זה דבר
 כמשך מהלקות העליון בי אש פעל השנחיי כפי הקטא

כבר זכרתי בשערים הספק אשר
 יפול בטעם שכתב ר"ב במכה
 בהיות שכטנו ישראל עליה במצרי קודם
 יצאתם משם. ואיך יאמר אם כן שהיה
 טעמה לזכרון מהירו היצאה שלא הספיק
 בצקם וכו' הר"ן זל בתדאשו על הרב האפסי
 בפר ערבי פסחים כתב על זה זל מזה על
 שום שגבאלו שגאמר ויאפו את הבצק ולא
 יכלו להתמהמה שאלו יכלו להתמהמה היו
 מתמוינין אותה דפסח מצרים לא כהנה אלא
 לילה ויום בפסח שני. ולמחר היו מותרין
 במלאכה ובחמץ. לפיכך אלו יכלו
 להתמהמה החמיש עיסותיהם לנזרך פחד
 שלא הוזרו בכל יראה אבל מתוך שלא
 היה להם פנאי אפיהו מזה וזכר לאותה

מצה זו שאנו אוכלי על שום
 מה על שום שלא הספיק
 בצקם של אבותינו להחמין
 עד שנגלה עליהם הקדוש
 ברוך הוא וגאלם מיד שנאמ
 ויאפו את הבצק אשר ה
 הוציאו ממצרי עוגות מצות
 כי לא חמץ כי גורשו ממצרי
 ולא יכלו להתמהמה וגם
 צדה לא עשו להם:

גאולה כטנו באכילת המצה עב יראה שהרב מבין מצות מצרים מפסוק על מצות ומרורים
 יאכלהו ויאמר כי זה בלבד ידבר בפסח מצרי גאומרו אחרי כן והיה היום הזה לבס לזכרון
 נחמתם אותו וגו' שבעת ימים תאכל מצות וגו' הוא בפסח דורות אחרי בואם אל הארץ שש
 יהיה איסור החמץ כל שבעה כי לא היה לדעתו פסח מצרים כי אם כלילה הראשון עם היות
 שלאחריו כמו שנתה תורה בפסח שני גם לדורות. אמנם במד' לא היה להם חטה ושעורה
 לעשות מצה ולכן לא כטנו בה כי אם בשנה השנית על פי הדב' ועם היות הדעת הזה רחוק
 מאד מפשט הכתובי בפרש' החדש עדיין הקושיא במקומה עומדת. שלמה אמר ר"ב שהסנה
 לשאנו אוכלי המצה הוא לפי שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמין. כי הנה קודם היצאה
 ומצרים כטנו במצות המצה ואיסור החמץ כל שבעה לדורות ומפני אותה מנהו שכטנונו
 בה באותה שעה אנו אוכלין את המצה לא מפני שלא הספיק בצקם להחמין. וכבר ראיתי
 מי שפי' שהמנה כטנו בה בראשיתה במצרים וכאשר עשה להם אותו גם ממהירות היצאה
 שלא הספיק בצקם להחמין קיימו וקבלו את אשר החלו לעשות. ויהיה אם כן טעם ר"ב
 מנזרף אל המצה. ומה שראוי שיאמר בהתרר הספק הזה הוא בא מצדרכים. והנה האזה

שבהם שהמזבח שצטוו בה במצרים בעבין המצה ואיסור החמץ כל שבעה כמו שצטוו
 לדורות. ושל פסח מצרים אמרה תורה והיה היום הזה לכם לזכרון וחתמתם אותו חב ליי
 שבעת ימים תאכל מצות וגו' ל' שיעשו את החב לדורות כמו שיעשו אותו שמה אותה פעם
 ראשונה ועליו אמר שבעת ימים תאכל מצות ושאר הפסוקי' וכן כתב הרמב"ן כי טעם ויאפו
 את הבצק מפני המצה שצטוו בה כל שאור לא ימצא בביתו כי כל אוכל מחמת וגו' והיתה
 המצה ההיא לזכור מהירות גאולתם כדי שלא יכלו לאפות את הבצק במצרים. ועם היותם
 עם רב היתה יציאתם כל כך ממהרת שכאשר הביעו למקום שמצאו תנורים לאפות ראו כי
 בדרך נס לא הספיקו בצקם להחמץ. או שהלכו מרעמסם לסוכות שהיא מהלך יום אחד
 בשעה קלה כמו שהזכירו חז"ל כדי שלא יחמץ בצקם. וכבר יורה על זה דברי משה אדוננו
 במתן תורה שבעת ימי תאכל עליו מצות לחם עוני כי בחפזו יצאת ממצרי' מורה על זכרון
 החפזו כצטוו במצה. ועם היות שצטוו עליה קודם היציאה ממצרים אינו מהבטל שהאל
 ית' שהוא יודע מה שיהיה יצו אותם לעשות המצה לזכרון אותו פלא שהיה עתיד לעשות
 אליהם. הלא תראה שמה בפסח מצרי' משום ופסח י' על הפתח ובאה המצה קודם מועשה
 הכס כן היה בעבין המצה מפני חפזו היציאה כצטוו בה והיתה הצוואה קודם מפני
 התחבירותה למצות הפסח. זהו הדרך הראשון. והדרך הב' שהמצה כצטוו בה מטעם
 מהירות הגאולה והיציאה כמו שזכרתי. האמנם אלו היתה מצוה בתת אליהם אחרי באתם
 אולי שלא היו מרגישי' במהירות הגאולה ולא יעמדו ולא יבינו על טעם המצה כפי אמתתה
 לכן הערים הנה למות אליהם במצרים את המצה הזאת ולהיותה המצה הראשונה שצטוו
 בה היו זריזין עליה מאד ולשו עיסותיהם בחשכם שיהיה להם פנאי לאפות אותן במצרים
 וקודם האפיה בא פרעה ועבדיו לילה לאמר קומו צאו מתוך עמי ויצאו בחפזו גדול וישאו
 את בצקם ברו' בשמלתם על שכמם כי לא יכלו להתעממה נהיו בני ישראל ונסותיהן חרדי'
 ומצטערי' על עיסותיהן שיוא יחמוצו וישאו לאלהים במצה הראשונה אשר בנה אותם.
 וכאשר הביעו לסוכות או למקום אחר כאות לאפות את בצקם בדקו אחריהם ומצאו ענות
 מצות כי לא חמץ. ואז הכירו וידעו שבחפזו גדול יצאו ושהגדיל הש"ת לעשות עמם נס
 והיכרא הזאת הניעה אליהם צעבור שצטוו קודם היציאה באותה מצוה. ולכן שם ר"ב
 טעם המצה שלא הספיק שהוא היה טעם המצה באמת עם היות שצטוו ראשונה עליה
 לאותה סנה שזכרתי. זהו הדרך הב'. והדרך הג' והוא היות כבודו אצלי הוא שראה ר"ב
 בסבגון הכתובים שני טעמים במצות המצה הא' שתורה על הגלות להיות לחם עוני בלתי
 גדל ונאות לעמלים וכמו שהיו אוכלים בארץ מצרים. ולכן אמר במצות הפסח על מצות
 נמורות יאכלוהו שהפסח יבא אחרי המצות והמורות לפי שכן באה מכת בכורות אחרי
 הגלות ומירות העוני. וטעם שכי הורה עליו מרעה במשנה תורה באומרו שבעת ימים
 תאכל עליו מצות לחם עוני כי בחפזו יצאת מארץ מצרים. למוען תזכור את יום באתך
 מארץ מצרים כל ימי חיך שבאר היות המצה זכר ליציאה המהירה לא לגלות. וכן אמר
 בפרשת קדש ל' כל בכור ויאמר משה אל העם זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים וגו'
 ולא יאכל חמץ וגו' שבעת ימים תאכל מצות. ומאשר מצא רבן גמליאל הסתירה הזאת
 בטעם זאת המטה התירה באומרו שהמצה שצטוו עליה בפסח מצרים לא היתה מאותו

טעם המצה שכצטנו עליה לדורותי כי הנה המצה שכצטנו עליה בפסח מצרים היתה זכר
 לגלות ולעבוי ואותה מצוה לדורות היתה זכרון לחפזון ומהירות הגאולה ולזה אמר מצוה
 זו שאנו אוכלין כי הנה בעצם הפסח אמר פסח שהיו אבותינו אוכלין בזמן שבית המקדש
 קיים ודיאר בו שפסח דורות היה מאותו טעם שהיה פסח מצרים לפי שפסח יי על בתי
 ישראל וגו' אבל המצה שאנו אוכלים ר"ל שכצטנו בה לדורות לא היתה המצה הזו שאנו אוכלין
 בה בפסח מצרים ר"ל מפני העבוי שהיא בו כמו המרורים אבל היתה המצה הזו שאנו אוכלין
 על שום שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמין וכו' ולכך מהירות הגאולה נעשה אותה
 ומפני כן בתחלת ההגדה אמרנו הא לחמא עביא די אכלו אבהתבא בארעא דמצרי שאתה
 הכרזה עשינו בה בחיבה מהגלות והעבוי כמו שפירשתי שם וכאן בתת ר"ג טעם מצוה
 לדורותי אמר על שום שלא הספיק האמנם אין ראוי שחשוב שאומרו עד שנגלה עליהם מלך
 מלכי המלכים ונאלם מיד הוא מאמר מורה על הגבול שלא הספיק בצקם להחמין עד שנגלה
 עליהם מלך מלכי המלכים במכת בכורות כי שם היה ההגלות כמו שאמר ועברתי בארץ
 מצרים וגומר לפי שלא היה הכם שלא הספיק בצקם להחמין כי אם אחר היציאה והגאולה עד
 שבאו לאפות את בצקם לא עד עת מכת בכורות כי אז לשו את בצק ולא היה לו עדיין זמן
 להחמין ועוד שהכתוב שהביא לראיה אינו מדבר כלל מהגלות עליהם מלך מלכי המלכים
 ולא יעשה ר"ג אם כן בזה גבול אבל האמת הוא שזולת עד במקום הזה אינו מורה על הגבול
 כמו עד בא השמש אבל הוא כאמר על ההמשך הזמני וכלו אמר שלא הספיק בצקם של
 אבותינו להחמין בעוד שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים שהגלות היה במכת בכורות
 ופסח על הבתים כי בעוד שהיה ההגלות הזה שבו יצאו ממצרים בכל הזמן ההוא לא הספיק
 בצקם להחמין והביא ראיה לזה מפסוק ויאפו את הבצק אשר הוציאו ממצרים עונות מצות
 כי לא חמין ואם תאמר ולמה לא אפו אותם במצרים הנה היה זה לפי שלא יכלו להתמהמה
 וגם דנה לדרך ר"ל מוזן אחר מלבד הלחם בשר ודגים שהיה ראוי לעשותם לירכסם לא עשאוהו
 להם למהירות יציאתם וגם הם לא היו מאמינים שתהיה יציאתם כל כך בחפזון ויאיפשר
 לומר עוד בזה שההגלות האלהי שזכר ר"ג אינו מכת בכורות כי עם היות השם עובר בארץ
 מצרים לא נגלה כבודו לעיני העם אבל היה עמוד הענן וידוע שזה בא לישראל בהגיעם
 לסוכות שנאמר ויסעו מסוכות וגו' ויי הולך לפניהם יומם ולכן אמר שעד אותה ההגלות
 עמוד הענן שבו אליהם בסוכות לא הספיק בצקם להחמין ושם אפו אותה והותר בזה
 הספק אשר בשער תשעים וששה:

**מדר זזה שאנו אוכלין על
 שום מה על שום שמרד
 המצרים ארת חיי אבותינו
 במצרים שנאמר ומרדו את
 חייהם בעבוד קשה בחומר**

זהו הדבר השלישי אשר חובה עלינו
 לומר בליל הפסח והוא טעם
 המרור ואם שהיה זכרון השעבוד ומרירו
 חיי אבותינו כי לא אמר רבן גמליאל שהיה
 המרור זכר לעבדו כי אם למרירו חיייהם
 בעבודתם הקשה והנה התורה צותה
 בפסח מצרים על מצות ומרורים יאכלוהו
 לפי שהמזה תרמוז אל העבדות הגופני

ובלבני זכבל עבודה בשדה
את כל עבודתם אשר עבדו
בהם בפרך :

והמרור ירמוז אל המיררות הנפשית
ועליהם היה כאלו הפסח לרמוז שבעבור
עבודתם ומיררות חייהם אשר עשו להם
המצרים בפרך באה עליהם מכת בכורות
ופסח יי' על בתי בני ישראל ועם היות

שכפרשת משכנו וקחו לכם לא נזכר ענין המרור כבר זכרתי סבתו שהפרשה היא לא באה
כי אם להזהיר את הזקנים שהיו מקדימין לענין לקיחת הפסח ושמיטתו ולא דבר בפרשה
כלל מאילתיו גם בפרשת זאת חוקת התורה לא נזכר המרור לפי שלא באה אותה פרשה
כי אם לפרט מיומני האוכלים וכמו שאמר זאת חוקת הפסח כל בן כזכר לא יאכל בו

האמנם בשנה השנית צוה השם יתעלה שיעשו את הפסח ואמר שם בין הערבים תעשו
אותו ביום עבדו ככל חוקותיו וככל משפטיו תעשו אותו וזוה ככלל ענין המרור שהוא
מוכלל המשפטים שנה בו ולכן בשנה על הטמאים לפי שם שיעשו פסח שני אמר
בחדש השני ביד יום בין הערבים יעשו אותו על מצות ומרורים יאכליהו לא ישארו ממנו
עד בקר ועצם לא ישברו בו ככל חוקת הפסח יעשו אותו וידוע שפסח שני לא היה בו הדבר
כלל מפסח ראשון כי אם היותו בחדש השני וכיון שזכר בו ענין המרור ואמר עליו ככל
חוקת הפסח ידענו שאלשת הדברים היו חובה לפסח דורות שהם פסח מצה ומרור ולכן
עשה רבן גמליאל חובה מזכרון שלשתם בלילה הזה בדרך שאל על שום מה בכל אחד מהם
גבתא שבת טעמו וחל אמרו ששלשה שנות נקראו לו מרור חסא חזרת מרור על שום
שמררו המצרים את חיי אבותינו שכאמר וימררו את חייהם ומפני שהמרור ראשון מתוק
גאחרייתו מרה כלענה וכן היה ארץ מצרים לישראל מתוקה בזמן יוסף ואחרי כן בעשה להם
מרה חסא מפני שחם הקדש עליהם שכאמר ויפן אליהם ברחמים ויחוסם וחזרת לפי
שהיו ישראל חוזרין על הפתח ולמדנו מזה המאמר שכל אחד מן אלה יש להם שני רמזים
וזאת הוראות הפכיות זו מזו כי הכה הפסח מורה על מכת בכורות ולקחת מזל טלה אשר
עליהם שהיא מכת חרב והרב ואברן ויורה גם כן על החמלה והרחמים כמו שאמר אשר פסח
על בתי בני ישראל במצרים בגבולות את מצרים זאת בתינו הציל וכן בענין המצה שהיא
גתרמוז לעבים ולמצע ועמלם וכמו שאמר הא לחמא עביא די אכלו אכהתבא בארעא
דמצרים ותורה גם כן על מהירות גאולתם ויציאתם משם שלא הספיק בנקם להחמין
וכן המרור היה רמז למיררות חייהם בגלות וגם כן היה רמז שחסה עליהם הקדש ולכן
בקרא חסא הרי לך אחד משלשת מורה על טוב ועל רע וכבר יורה גם כן הוראה אחרת
כמו שאזכר אחר זה והתברר בזה הספק אשר בשער נו :

בכל דור ודור חייב אדם
להראות ארת עצמו כאלו
הוא יצא ממצרים שלא את
אבותינו בלבד גאל הקדוש
ברוך

כבר זכרתי בשערים מה שיש במאמר
הזה מן הספק אם במה שנה
שיראה האדם את עצמו כאלו הוא יצא
ממצרים כי זה ידבק בורשי הארץ שאלו
לא הוציא הקדש את אבותינו ממצרים לא
היו הם בני חורין שרים וככבדים בעלי
קרקעות

כרוך הוא אל־אף אותנו
 גאל שנאמר ואותנו הוציא
 משם למען הביא אותנו
 לתת לנו את הארץ אשר
 נשבע לאבותינו לפיכך א
 אנחנו חייבין להודות להלל
 לשבח לפאר לרומם להדר
 ולקלם למי שעשה ל
 לאבותינו ולנו את כל הנסִי
 האלו הוציאנו מעבדות
 לחירות ומשעבוד לגאולה
 ומיגון לשמחה ומאבל ליום
 טוב ומאפלה לאור גדול ו
 ונאמר לפניו הללויה:

קרקעות ומלכים מהם יצאו. אבל אכחנו
 בגלותנו שלא ירשנו ארץ ולא זכינו לבא
 אליה ונולדנו בגלות מה החיוב אשר לנו
 בהראות את עצמינו כאלו יצאנו ממצרים
 מוכח אותה ראיה ואותנו הוציא משם
 ואם זה לא יצדק בנו איך הוכיח משם
 לפיכך אכחנו חייבין להודות כי אין אכחנו
 באותו חייב מה הפסוק ומה שאולי נומר
 בזה הוא שהמגיד אמר שכל דור ודור
 חייב אדם להראות את עצמו כאלו הוא
 יצא ממצרים והיה זה לפי שביצאה משם
 קנינו שרש האמונה ופגנתיה. במציאות
 הסבה הראשונה יתעלה והשגתה ב
 באומותינו בכלל ובפרט ויכלתו הכלתי
 בעל תכלית לשנות הטבעים ובעטל ה
 המערכות העליונות. וכתאמתה גם כן
 אכלינו עם פנת חדוש העולם לפי שמעשה
 הכסים והכפלות מורות על פעל עלין
 רצוני משנה הטבעים כרצונו מה שהיה
 בלתי איפשר אם לא היה כורא אותם.

וכתאמתה גב מלבד פנת הידיעה האלהית כפרטי בני אדם והשגתו בשכר ועונש
 וכתאמתה גם כן אכלם פנת הכבואה בניה שראו מייעודי משה והתראתו לפרעה בכל
 המכות. וכמשכה גב אחרי היצאה ממצרים קבלת התורה והמצוות האלהיות אשר הוא
 חייבו ואורך ימינו. וכמו שנאמר בהוצאת את העם הזה ממצרים תבעדון את האלהים
 על ההר הזה. וכמשכה עוד אחרי יציאת מצרים ירשת הארץ הכבדחת. וימלאת האומה
 בה מלכיה שריה וזכהיה וכל עם הארץ. וקדושת בית המקדש ושרות השכינה בתוכנו
 ומציאות הכבואה בבניאיו שזה כולו משתלשל וכמשך ומתחייב ביציאת מצרים. וכיון
 שהקדוש ברך הוא לא יעשה נסים וכפלות בכל דור ודור להתנס בלתי ראויים וזכאים ש
 הערים חכמתו העליונה שבעשה תמיד זכר ליציאת מצרים המכות הגדולות אשר ראו
 עינינו בענין שיעתק וזכרנו מן האבות אל הכבי ויתמידו האמונו האמתית ולא ימוש
 מפינו עד עולם. וכמו שאמר למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך. לפי
 שהאמונה היא שלמות הנפש וימלאתה וסבת השארותה. ולהיות זה שורש האמונו כלם
 געדותם לכן היו רוב המצוה זכר ליציאת מצרים ולכן אמר רבן גמליאל חייב אדם להראות
 את עצמו כאלו הוא יצא ממצרים וזיהיה זה בשיתפעל בזכרון הכסים ההם ויתבונן בהם
 ויאמין בפנות אשר יורו עליהם ויבד כאלו הוא ראה אותם בעיניו והוא היה מיוצאי מצרים
 והנה הביא ראייה לזה ממה שנאמר בקדר ואתחנן בפרשת הכן החכם ודע שלא כיון לעד

לפסוק הנזכר כאן ונאותנו הוציא משם למען הדיח אותנו אל הארץ אשר נשבע לאבותינו
 כי אם נב לאותם הפסוקים הכמשבי אחריו כי על כן אמר כאן ונמו ר"ל גומר שאר הפסוקים
 שבאו אחרי זה שהם ויבנו יי לעשות את החקים האלה לטוב לנו כל הימים ולחיותנו כיום
 הזה וזדקה תהיה לנו כי נשמור לעשות את כל המצוה הזאת לפני יי אלהינו כאשר מצונו
 ר"ל שהמעשים האלה שנעשה בלילה הזה באי זה זמן שיהיה הלא הם יביאונו אל החיי הכפשי
 הכפשיים ולגופיים א"כ ותהיה מצוה זו זדקה לפני השם כלומר במצוה העליונה בעולם
 המצוה לפני יי ועל כן אמרה תורה וזכרת כי עבד היית מצרים כאלו אתה בעצמך היית
 שם עבד וכפית יי ומה טוב דייקו חז"ל הפסוק שאמר ונאותנו הוציא משם שכיין שכבר
 למעלה ויבואנו יי ממצרים לא היה נרדך לומר ונאותנו הוציא משם כי להגיד שחייב אדם
 להראות את עצמו כאלו הוא יצא ממצרים הנה התבאר א"כ שלא כיון המגיד כפי הכתובים
 האלה אל ירושת הארץ כי אם לשאר השלימות כפשי וגופשי ולכן הוציא משם שאנו חייבין
 להורות להלל לשבח לפאר יי והנה זכר בזה ז לשוכות של שבח כפי דרך חז"ל כנגד שבעת
 רקיעים ויש אומרים שהיו כנגד שבעת הרועי כי אמר להורות כנגד אברהם שנתן הודאה
 לשם ואמר להלל כנגד יצחק אבינו ואמר לשבח על יעקב ואמר לפאר על אהרן שפארנו
 הקדוש ברוך הוא בכהונה ולרומם על משה שרוממו בכבואה להדר על דוד מלך ישראל
 ולקלם על שלמה שקלם את הקדוש ברוך הוא והכראה לי בזה הוא שביצאת מצרים למדנו
 ז' אמונות גדולות הא' מציאות הסבה הראשונה כמו שאמר אבנני יי אלהיך אשר הוציאך
 מארץ מצרים ואמ' בזאת תדע כי אני יי כי עם היות שיחיד האומה שלמים היו באמונתם
 עם רוב העם כמו שכתב הרב המורה לא היה עובר עיונם מהמורגש הב' פנת אחרית
 כמו שאמר במכתבבורות אני יי אני הוא ולא אחר הב' ידעתו הפרטית כמו שאמ' ראה
 ראיתי את עובי עמי אשר במצרי' ואת צעקתם שמעתי ופני נגשי כי ידעתי את מכאובי
 והד' השגחתו בתתו שזר ועונש לכאויי אליו וכמו שאמר למען תדע כי אני יי בקרב
 הארץ הב' יכלתו העב' המוחלט בטנותו הטבעי כרצונו וכמו שאמר בעבור תדע כי
 אין כמוני בכל הארץ הב' חדוש העולם לפי שהאותיות והמופתים הם עדים כאמנים על
 הצריאה הראשונה הרצונית הכוללת ועליו אמר הנביא יי אלהי אתה ארומך אודה שמך
 כי עשית פלא עשת מרחוק אמונה אומן ר"ל שעם מעשה הפלאים יקנו אמונה קיימת
 בעצות הרחוקות שהוא סיפור בריאת העולם וחדושו הז' פנת הכבואה אשר כתאמתה
 בייעודי משה בכל מכה ומכה כאשר באו ומופני' האמונות האלה אשר קנינו ביצאת
 מצרים לשלימות כפשותינו היו ז' מימי ההודאה אשר זכר ואיפשר לומר בזה עוד שזכר
 שבעת לשוכות של שבח כנגד שבעה דברים ומעלות טובות שקנו ביצאת מצרים הא' קנו
 חירות הב' קנו בקמה מאויביהם הב' קנו ממוץ ושלל הד' קנו כבוד ומעלה הב' קנו
 אמונה שלימה הז' קנו התורה האלהית הז' קנו ירושת הארץ הכבדת כי הנה כל שבעת
 המעלות טובות שזכר רבי עקיבא יוכלנו באלו ולפי שהמעלות האלה כלם קנו באמצעות
 הכסים לכן אמר למי שנעשה לאבותינו ולנו את כל הכסים האלה וחזר וכלל כל הטובות
 בחמשה מינים הא' הוציאנו מעבדות לחירות הב' משעבוד לבאולה והב' מיוגן לשמחה
 והד' מאבל ליום טוב והה' מאפלה לאור גדול לפי שהיו להם בעבודת חמשה רעות גדול

הראשונה היותם ככנענים תחת ידו אחרי' כי ההכנעה איזו שתהיה היא רעה רבה וכבוד
 זה אמר הוציאנו מעבדו לחירות' ר"ל להיותם בני חורין ולא ככנענים לשום אדם' הב' ש'מלבד
 ההכנעה שהיה להם שמה היו משתעבדים בהם עבודת סרך כאלו בני ישראל היו להם
 עבדים ככנענים מקבת כספס' ועל זה אמר ומשעבוד לבאולה' הב' שישראל להיותם בני
 מועלה וכבוד לא היו סובלים עבודתם בשמחה כאשר יעשו הכנעניים והעבדים שלא טעמו
 טעם חירות' אבל תמיד היו בעבודתם ביעון ואכזה לפי שלא נסו ללכת באלה' על כן אמר'
 כבוד זה ומיגון לשמחה' הד' שהיותם עבדים שמה לא היה להם יום מנוחה ושבתה לא
 חדש ולא שבת ולא יום טוב' עד שמפני זה אמר במצות השבת וזכרת' כי עבד היית בארץ
 מצרים וגומר שלא היו יכולים לשבת' וכבוד זה אמר ומאכל ליום טוב כי שם בעבודתם היו
 תמיד באבלות' ודברו גאולתם מיד כיתן להם חג הפסח שהוא יום טוב' החמישית שהיית'
 במצרים היו נושלים מהאמונות ונתהי האמת כעדרת אכלם ודבוא גאולתם יצאו מאפלות
 הסבלות לאור גדול אור האמונות והתורה אשר קבלו ובעבור כל זה היה ראוי לומר לפניו
 הללויה להלל ולהודות לשמו שגמלם כרחמיו וכבודו חסדיו:

ואפשר עוד לומר שכוונת בזה המאמר חייב אדם להראות את עצמו כאלו הוא יצא
 ממצרים לבאר עבין אמתו והוא שכל א' וא' מישראל ימצאוהו בגלות הזה
 משעבוד מלכותי בפרטיותו מה שקרא לאומיה בכללה במצריכי יש מזה שיתן השם אותם
 לרחמים לפני כל שוכיהם' אבל עם הייתה שלא יתקפוהו צרות לא ימלט מהיותו ככנעני ועבד
 האומה המושלת עליו וממנו שתכבד העבודה עליו מן האויבים מעבודת סרך' וממנו
 ששכחוהו כמים בלהות יגונות ואכזות שניא דא מן דא ממנו מה שיהיה פעמים אמרים
 בזיקים סובלי סכנות עצומות' ומהם שלא יוכלו לשמור את יום השבת ומועדי י'
 מפני חמת המציק' והקדוש ברוך הוא לכלוא' מפרטיותו מושיעו ורב בדרכים כפלאים אם
 בהכות אויביו ואם בדרכים אחרים כי כמו שכת' הרמב"ן כל מעשה הש"ת עמו בגלות הזה
 הם כמים כספריים' ולזה תקנו שכל אדם יראה עצמו כאלו הוא יצא ממצרי' לפי שא"ל מבלתי
 שיעבדו עליו בגלותו צרות ממיני צרות מוצרים מהם בנפס מהם בממונם מהם בכניהם
 מהם ביעונותם' מהם בחלול שבתות ומועדי י' מצרות האויבים' וכיון שהש"ת אף אונתו
 בגלות מושיע וגואל בכל יום במסות באונות ובמופתים ראוי הוא א"כ שיראה את עצמו
 כאלו הוא יצא ממצרים שלא את אונותיו בלבד באל באונת הגאולה הכללת אלא אף אונתו
 בכל יום פודה ומציל מצרות אחרות כאשר עשה להם ועל כן אמר הכתוב ואונתו הוציא
 מזה' ולא אמר גאולתם בי' אם ואונתו לפי שכל אחד ממנו כבאל בימיו וגלותו פעמים רבות
 וימפני זה אמר חייבין להודות לשבח וזכר' מיני הודאה לפי שכוונתו שזכר במשנה ז' מיני
 פורעניות באין לעולם וכש' לנו בגלותנו' ולכן באו כבודם ז' מיני הודאות ולהיות הכונה
 בלה להודות ליי' על הכלל ועל הפרט על הראשון ועל האחרונות על גאולת האבות ועל
 גאולתנו אכזבת בצרות הפרטיות הבאות עלינו לכן תקנו לומר למי שעשה לאבותינו ולנו
 את כל הכסים האלה לפי שגם לנו עשה כס גאולה ותשועה ופירוק כהיום הזה' ואח שוב ג' ש'
 שאמר הוציאנו מעבדות לחירו' כבוד גלות מצרים' ומשעבוד לבאולה כבוד גלות בבל'
 ומיגון לשמחה כבוד גלות פרס ומדי' ומאכל ליום טוב מצרות יין ומאפלה לאור גדול בכל

יום ויום בגלות אדום כי באו ה' המאמרים האלה על מצרים ועל ד' מלכות : שבכלם היתה לנו תשובה ובאולה אם לכלל אם ליחידים ומפני זה תקנו שאחרי קריאת ב' פרכי ההלל כדרך אשר גאלנו ובאל את אבותינו ממצרים כי באומרים אשר גאלנו ורמזו לגלותנו זה בכל יום ויום מצרפתנו . ואמר ובאל את אבותינו ממצרים על הגאולה הכללת . ולכן יאמר והגיענו הלילה הזה ר"ל כי מרוב הכרות כמעט כלונו בארץ ומסדי יי' כי לא תמונו . והוא ברחמינו הגיענו הלילה הזה לכבוד בני מצה ומרור . ולא זכר בזה את הפסח לפי שבחובללארץ לא כוכל לזכות את הפסח : וראוי היה לכתב הודאה ושבח לפניו ית' על כל זה מפני שהכנה מן העולם הזה בלא ברכה כאלו מעל וגזול את הקדוש ברוך הוא . וכמואמר הכביא מתרעם על זה ידע שור קנהו . ולכן אדוכנו משה לבל כהיה כפוי טובה ואכלת ושבעת . וברכ' את יי' אלהיך : וראוי שתדע ג' ע' זה שזכרון בגולת מצרים אכלנו היא תקוה רבה והודאה גדולה על הגאולה העתידה וכמו שאמר הכביא כימי גאתך מוארץ מצרים הראנו כפלאות : ואמר הן גאלתי אתכם אחרית בראשית להגיד שהיו שתי הגאולות מתקשרו זו בזו וכמאמר הכביא יספי יי' שכיית ידו לקבות את שאר עמו וג' מר עד שמפני זה אמרו חז"ל שא"ל למושה במראת הסנה אהיה אשר אהיה לומר אהיה עמהם בנדה זו ואהיה עמהם בנדה אחרת מושעבוד מלכיו כי זכר זו סמוכה לזו להייתם מצרכיות עד שדרשו על שלח כא ביר תשלח שרמז אל מלך משיח אותנו שאתה עתיד לשלח בעולם . ואעפי' שאלה הם דברי הגדה אין בהם כפתל ועקש ולכן תקנו שכעשה בזריות ככל חוקת הפסח ומשפטיו לפי שגם זה הוא לנו תמיד עדות ברורה על הגאולה העתידה ובעבור זה ראוי לומר בדרכת הגאולה כן יי' אלהינו יגיענו למועדים ולרגלי אחרים הבאי לקראתנו לשלום ויהיו בגאולה כוללת שלמה שמחים בזמן עירך וששים בעבודתך ר"ל ענתה בגלות לא כוכל לקיים מצות ואמחת בחנוך לפי שאסור לאדם למלא שחוקפיו . אמנם בשב"י את שיבת בנין ארץ כנענה וכשמתה ואעפי' שעתה אין לנו לחג כי אם בזמנה ומרור הנה אז כאלו מן הזמנים שהם שלמי חגיגה ומן הפסחים שהיו באכלים על השבע בשניע דמס ראשונה על קיר מזבחך לרנן ואז כודה לך שיר חדש מולך הלל יציאת מצרים . ואותו שיר חדש יהיה על גאולתנו ועל פדות נפשינו מושעבוד מלכות וחיותה גאל ישראל . ר"ל הגאל והמושיע במצרים את ישראל כי על זה ראה הכרחה הזאת בלבד . הנה התבאר המאמרים האלה וברכת הגאולה . והותר הספק אשר

בשער ג'.

הללויה הללו עבדי יי' הללו
את שם יי' יהי שם יי' מבורך
מעתה ועד ועולם ממזרח
שמשועד מבואו מהולל שם
יי' רם על כל גוים יי' על השמי'
כבודו מי כיי' אהינו המגביתי

לשבת

כבר זכרתי בשערים מה שיש מהספק
במה שתקנו להפסיק בקריאת ה
ההלל ושהיה נקרא בלבו לפרקים מוכנו
קודם הסעודה עד למעיו מיס' ויחננו
בדרכת הגאולה . וס' יס' ויחננו וישתנו
ואחר הסעודה ימרו שאר פרכי ההלל ו
ויברכו ברכת השיר . ולמה לא תהיה
קריאתו מדויקת אם קודם הסעודה ואם
אחריה מגלי דליו והפסקה . ולמה לא
כאמר

לשבת המשפילי לראות
 בשמים ובארץ מקימי מעפר
 דל מאשפות ידים אביון
 להושיבי עם נדיבי עם נדיבי
 עמו מושיבי עקרת הבית
 אם הבנים שמחה הללויה
 בצאת ישראל ממצרים בית
 יעקב מעם לוועז היתה יהודה
 לקדשו ישראל ממשלותיו
 הם ראיה וינס הירדן יסוב
 לאחור ההרים רקדו כאלים
 גבעות כבני צאן מדה לך
 הם כי תנוס הירדן תסוב
 לאחור ההרים תרקדו כאי
 גבעות כבני צאן מלפני ארון
 חולי ארץ מלפני אלוה יעקב
 ההופכי הצור אגם מים ח
 חלמיש למעינינו מים

כאמר ברכת הגאולה על גמירתו ומה
 שכראה לי בזה הוא שחול שיצטו בהלל הזה
 שני חלקים החלק הראשון מתחלתו עד
 למעייכו מים שידבר מיציאת מצרי וקריעת
 ים סוף ולכן קראוהו הלל מצרי לפי
 שקבלו שכאמר על יציאת מצרי ובמדרש
 אמרו הללויה הללו עבדיו יי זהו שאמר
 המשורר אזכרה כגינתי בלילה רבי יהודה
 ברם ימוץ אמר אמרה כנסת ישראל לפני
 הקדש בכל שנה ושנה אזכרה הנסים ש
 שעשית עמי בלילה במצרים והייתי מכבד
 לך על אותם הנסים ואומרי הלל וסירים
 שכאמר השיר יהיה לכם כליל התקדש החב
 ואימתי כשהרגבת בכורי מצרי והי כחצת
 הלילה באותה לילה כבאלנו ויצאנו מעבדו
 לחירות באותה לילה היינו עבדים לפרעה
 וכעשינו עבדים להקדש שכאמר הללויה
 הללו עבדיו יי ובמסכת פסחים פר ערבי
 פסחים אמר רבי יהודה אמר שמואל שיר
 שבתור משה וישראל אמרוהו בשעה שעלו
 מן הים הללויה מי אמרו כביאים
 שבייחם תקנו אותו לישראל שהיה אומרי
 אותו על גאולת מצרים ועל כל צרה שלא
 תבוא עליהם וכשיבאלו יאמרו אותו על
 גאולתם ושם רבו הדעות בהלל הזה מי
 אמרו יש מי שסבר שזרעה תקנו לישראל

יש מי שסבר שהיושע וישראל תקנוהו כשעמדו עליהם מלכי כנען ורבי אלעזר המודעי
 אמר שדבורה וברק אמרוהו כשעמד עליהם סיסרא רבי אלעזר בן עזריא סבר שחזקיהו
 אמרו על מפתח סבחריי ורבי עקיבא אמר שחכניה מישל ועזריה אמרוהו וזכמי הסכימו
 עם הדעת הראשון שזקנים שבאותו הדור תקנו להם לישראל עוד אמרו שם וכי מאחר
 דאיכא הלל גמור מוט אמרינן האי הלולא אמר ר' יוחנן מפני שישה בה דברים יציאת מצרים
 וקריעת ים סוף שכאמר הים ראה וינס מתן תורה דכתיב ההרים רקדו כאלים תחית
 המותים דכתיב אתהלך לפני יי בצרבות החיים חבלו של משיח שכאמר לא לנו ילא לנו
 איכא דאמרי תגא רבי יוחנן לא לנו ילא לנו וזלחמת גב ומוגב הרי לך מבוחר נבלה
 מדבריהם זל שני הפרקים הראשונים מההלל עד למעינינו מים באמרו על יציאת מצרים
 ולכן עשו בו הפסקה ותקנו אחריו ברכת הגאולה שעניינה ההודאה על גאולת מצרים ולכן
 יד א 14 i תקנו

נתקנו שיעשו אחריו מצות המצה והמרור ויאכלו הסעודה ואמנם שאר ההלל הוא חלק שני
 ועביינו לעתיד לבל לזמן גלות. וכמו שאמר רבי יוחנן שבאו באלה הפרקים האחרונים
 תחייית המיתים וחדלו של משיח ומלחמות גוג ומגוג. ומפני זה לא חבדו אותו עם החלק
 הראשון ונתקנו לאומרו אחרי הסעודה. לפי שהוא ענין בפני עצמו כדל מהראשון.
 וכעטעט ד' כנסות אוסיף עוד הביאור בזה. ודי בזה להתר הספק אשר בשער בט' ובילמדנו
 אמרו כל הנסים שנעשו לישראל בזכות אברהם נעשו יציאת מצרים בזכותו שאלמר כי זכר
 את דבר קדשו את אברהם עבדו ויציא עמו בששון וכו' קריעת ים סוף בזכותו שאלמר לגזור
 ים סוף לגזרים. וכתוב אשר עבר בין הנזרי האלה. קריעת ירדן בזכותו שאלמר ויעמוד
 המים היורדי מלמעלה קמו כד אחד הרחק האדם העיר אשר מצד צרתן. שמעת מימך
 עיר כקראת אדם אלא זה אברהם האדם הגדול בענקי. מתן תורה בזכותו שאלמר עלית
 למרום שבי' שבי לקחת מתנות באדם. ובעבור שזכות אברהם זכו ישראל להנא ממצרים
 בזכר בספר תהלי' הללויה אשרי איש ירא את יי' קודם ההלל המצרי הזה לפי שהמומר ההוא
 באמר על אברהם אבינו כי הוא היה האיש המאוס ירא את יי' באמת כמו שאמר המלאך
 עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה. ואמר בזכותי חפץ מאד כי כן העיד עלי ית' שאלמר
 עקב אשר שמע אברהם בקולי וישמור משמרת מצותי חוקותי ותורותי. ועליו אמר גבור
 בארץ יהיה זרעו דור ישרים יבורך לפי שבלעם בדרכתו אמר על זרעו הן עם כלביא יקום
 וכלבי יתגשא. ואמר תמות כפשי מות ישרים ותהי אחריתי כמוהו הנה שתאר אותם
 כגבורים וישרים ולכן אמר יבורך לרמוז אל ברכת בלעם שברך אותם בזה. עוד אמר על
 אברהם הן ועשאר בדיתי להעיר על עשרו וכבודו. ולפי שמעלת העשאר אינה שלימות
 מופאת עצמה כי אם כבעבור הצדקה שיעשה אדם ממונו לכן אמר וצדקתו עומדת לעד כי
 הצדקה היא הנשארת לעד אחר המות עוד אמר זרח בחשך אור לישרים לפי שאברהם האיר
 לבני אדם בלימוד האמונות האלהיות כמו שאמר ואת הנפש אשר עשו בחרן. וזכר שהיו לו
 כל המדות הטובות כפי המקבלים כי הוא היה חנון ורחום למי שהיה ראוי לחנון עליו. וצדיק
 למי שהיה צדיק לצדק. ולאחרים היה חונן ומלוא באופן שהיה מכלכל דבריו במשפט.
 ולפי ששמו וזכרו היה נצחי בעולם אמר כי לעולם לא ימות לזכר עולם יהיה צדיק. ובעבור
 שכל אשר באה לו השמועה כי נצחה לו שן אחיו עבר כח להלחם במלכים להצילו. לכן אמר
 משמועה רעה לא יירא ככון לבו בטוח ביי'. סמוך לבו לא יירא עד אשר יראה בצריו רעה
 לומר שנצח אותם ולקח כל אשר להם. ולפי שאברהם השיב את מלך אדום כל הרכוש לכן אמר
 פזר נתן לאבינו ולפי שהשית שבחו על זה כמו שאמר שברך הרבה מאד. על כן אמר
 צדקתו עומדת לעד קרכו תרום בכבוד מהנצחון גם אמר קרכו תרום בכבוד כנגד המלכות
 והימשלה שנתנה לזרעו שנקרא תמיד עם אלהי אברהם. ולפי שפרעה הרשע השתדל
 להכניע את בניו. ולהסיר מהם קרן הכבוד ולא עלה בידו לכן אמר עלי רשע יראה וכעס
 שניו יחרק מרוב כעסו. וכמו לבו בקרבן. ותאות רשעים שהם המצריים לאבד את ישראל
 תאבד. ולהיות המומר הזה כלו באמר על אברהם וזרעו וכנגד פרעה ומצרים איביהם
 לכן כסוף אליו ההלל המצרי הללויה הללו עבדי יי' רל אתם בני ישראל הללו את יי' ושבחו
 לשמו על אשר עשה עמכם להפליא ביציאת מצרים. והנה אמר שם יה. וכבר ידעת אומנם

שחצו השם ברא השם עלומו שנאמר כי ביה י'וצור עולמים' ואחשוב שכוננו לומר בזה
שאכחנו כחצין בשם יי' אלהינו שתי בחינות: האחת בחינת מהותו ועצמותו ועל זה לא
יכול המהלל והשבח' כי אין אכחנו משיגים מומנו דבר' וכמו שיתבאר עוד בברכת הש"ת
והבחינה השנית מצד פעולותיו ביה שהיא בורא עולם ופועלו ושמו אותו' ולכן באו שני
השמות באחד יי' שהאחד הוא שם המפורש הכבד לא ישתתף בו אחר' והשני הוא שם
פעולתו כי הוא מלאך הויה לפי שהוא יתעלה שהוא העולם ובורא אותו' ומשני השמות
האלה אין ספק שהראשון לא יסמך ולא יתיחס לדבר מה כי לא יוכל יחס כלל ולא נרדף בין
השם יתעלה ודבר אחר' ולכן הטובו אשר דברו' ששם העצם לא יסמך כי זהו שם עצמותו
לא יסמך ולא יתיחס אל דבר אחר' ואומנם השם השני אשר הוא כפי פעולותיו כבר יסמך
כאמר יי' צאות יי' אלהי השמים יי' אלהי ישראל לפי שהסמיכות הוא בבחינת היותו פועל
אותם הדברים ושומר אותם' ולהעיר על זה עצמו אמרו שברא העולם בחצי השם רצה
לומר בבחינת הפעולה ועליה אמר כי יד על כס י'ה ר'ל שמיניע השמים שהוא הכסא הוא י'ה
ר'ל מהבחינה ה'ב' ולרמוז על זה באמר כאן הללויה ר'ל שההילול והשבח אליו ית' יהיה כפי
חצי השם שהוא בבחינת פעולותיו לא כפי עצמו' ולכן אמרו במדרש אמר רבי ירמיה אין
העולם כדאי להלל בכל השם אלא בחציו שנאמר כל הכשמה תהלל יה הללויה' והנה ביאר
כאן בענין ההלל והשבח ד' דברים: הא' מי הוא זה ואי זה הוא הראוי להלל ולשבח' והשני
אל מי להלל וכשבח' והב' אי זהו הזמן הראוי לשבח בו' והד' באי זה מקום או ארץ אותו
ההלל והשבח' וכנגד הראשון שהוא מצד המשבח ביאר ואמר הללו עבדי יי' ר'ל אל תחשבו
שכל פה וכל לשון וכל בני אדם ראוי להלל את השם הנכבד אינו כן כי אם עבדי יי' הדבקים
בו שלהם יאות להללו והשבח' וכמו שאמר במקו' אחר הנה ברכו את יי' כל עבדי יי' העומדים
בבית יי' בלילות כי להיותם עבדיו ושוקדים על דלתותיו וחצות לילה יקומו להודות לכבוד
אותו אליהם השבח וההלל' ומפני זה הדביל השם את שבא הלוי לשבחם ולהללו' וכמו
שאמר רבנו גדליה ביי' לישירים כחמה תהלה כי לישירים בלכותם תאותי' וכמו שהקנו
בתפלת שבת של שחרית כפי ישרים תתרימום ועלשון חסיד יתתקדש וברברי גדיקי יתתברך
וכקרב קדושים תתהדר' וזהו הנכלל באומרו הללויה הללו עבדי יי' ואומנם בענין ה'ב'
שהיא בבחינת המשבח אמר הללו את שם יי' ורצה בזה שלא יחשוב שיוכל כפי ובלשוננו להלל
ולשבח האלוה יתעלה כפי שלימות מעלתו ועצמותו כי אכחנו לא נשיג מהותו ושלימותו הוא
עצמותו' ואין לו תארים עצמיים ולש שאין בו תארים מקריים' ואין אס כן נוכל להללו'
ולכן אמר הללו את שם יי' ר'ל אין אנו משיגים מומנו כי אס השם בלבד' אשר למדנו מפי
הנביאים אותו השם תהללו כי לא תוכלו להכנס יותר מזה' וכבר למדנו זה ראשונה משה
אדונינו כי שם יי' אקרא הבן גדול לאלהינו' ולפי שמעלת שלימותו ית' בלתי מושגת אף
למלאכי השרת' אמר ז'ל שהיה קילוסם להקדיה ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד' וכנגד
הענין ה'ג' הוא מהו הזמן אשר בו יאות להלל בו הש' אמי יהי שם יי' מבורך מעתה ועד עולם
וענינו מה שאמרנו במדרש את מונח לו דורות משכבא העולם עד שיצאו מומרים וכל
אותם דורות לא אמרו הלל ושריה' כשבאה מכת בכורו' אמרו הללויה הללו עבדי יי' רבו בזה
שבאותם הדורות הראשונים לא הכירו כפי אדם שינוי הטבעים וביטול המערכות העליונות

על דרך פלא · אמנם זמכת בכורות שפקדו יי' על זבא המרום במרום ועל בכורי האדמה
 באדמה הכירו וידעו כל יושבי תבל כי ליי' המלוכה והוא שודד כחות השרים העליונים כרמנו
 נזרו ענין הלל שלא אמרו עד זמכת בכורות ומשם ואילך היה מהולל שם יי' לפי שכתפרסמה
 השמחתו ויכלתו · ועל זה אמר יהי שם יי' מבורך מעתה ועד עולם לל' מעתה שראו כפי
 מצרים ואותותיו ונפלאותיו ראוי שמעתה ולנצח נצחים יהי מבורך ומהולל שם יי' · ואמנם
 כנגד הענין הרביעי · שהוא המקום הכחות להללו אמר ממחרת שמש ועד מובאו מהולל שם
 יי' ושאר הפקוקים ועבינם שאין ספק שבכל חלקי יישוב בני אדם ממחרת שמש ועד מובאו
 הא"ת הנא מהולל להיותו עדה ראשונה לכל הדברים וזה שגור כפי כל האומות וכמו שאמר
 כי ממחרת שמש ועד מובאו גדול שמי בנים ובכל מקום מוקטור מונש לשמי ואח"כ דקרו ליה
 אלהא דאלהי · לל' שכלם מודים במציאות עדה ראשונה לכל הדברים · אבל ענין אותם
 האומות הוא ליחס אל האל ית' רוממו ומעלה ולכן יסלקו ממונו הידיעה וההשגחה בדברי
 השפלי' ויש רם על כל בני יי' על השמים כבודו שהם מייחס' ליי' ית' רוממות ההנהגה והכעת
 העליון ויחשבו שמפני רוממותו לא ישגיח בדברים אשר בכאן · וכמו שאמר אשר יורוך
 למומה שיחשו אליו ית' הרוממות לתבלית הרע והוא ללסק ממונו ההשגחה בשפלים אבל
 אכחו לא כאמין אלא שעם כל רוממותו ומעלתו הוא משפלים · והוא אמרו מי כיו
 אלהינו שהוא מגביה לשבת · ואמר בו ישיבה להורות על הכנחיות הקיום ועם כל זה הוא
 משפילי' לראות לל' שהוא רם וכשא והוא רואה ומשגיח בדברים השפלים ואמר בשמים ובארץ
 כנגד מה שאמר המגביה לשבת המשפילי' לראות כאלו אמר המגביה לשבת בשמי' ומשפילי'
 לראות בארץ ולעצם השמחתו פעמים רבות הוא מקים מעבר העם או האדם הדל או העני
 ונחשפות יריס האביון שאין לו דבר והוא בתבלית השפלות כמו שהיה ישראל במצרי' ומאונת
 שפלות המופלג יעלהו בתבלית המעלה שאע"פ שהמערכות השמימיות יחייבו היות זה
 האיש או זה העם כגזה וחלל אישים בזוי ושמוי' הנה הבה יבטל כח מזלו וירימהו משפלותו
 והוא אמרו להושיבי עם כדביים · ואף על פי שאין אדם כביא בעירו ומי שהיה שפל וכגזה
 לא יחשב במדינתו לאיש גדול המעלה הנה ברמת יי' יעלה הכגזה והוא כל כך עד שיושיבהו
 עם כדבי' עמו בענין העושר והכבוד והמעלה · ואחר שזכר נפלאותיו בעושר ובכבוד
 זכרו גם כן בענין הכנים והוא מושיבי עקרת הבית אם הכנים שמחה שהדה ע"י נפלאותיו
 ישנה את הטבע והמערכה השמימיות כדי להושיב את האשה שהיתה עקרה דואגת ועגבה
 להעדר הכנים בתוך ביתה ושיבה השם אם הכנים שמחה בתת לה בנים אם שלמים וכך
 רבים שתשמח בהם וכיון שזה כן אתם עבדי יי' הללויה הללויה ושכחנהו מפאת גבורותיו על
 התחתונים ועל העליונים · והנה יוד' המשפילי' ומקיימ' להושיבי' ומושיבי' כתבו המדקדקי'
 שהם נוספות ושיבואו ליפני הלשון ואיפשר לומר שבא היוד' במקומות האלה לרמוז שהוא
 ית' עשה אותות ומופתים כנגד המערכות שהם ט' הגלגלים וכנגד הטבע שהם י' פועלים
 מוסודרי' והוא ית' גבוה עליהם לנטל פעולותיהם כרמנו · ויש מפרשים שהיוד' האלה
 שבאו נוספות הם כנגד כ' זכות שלקו המצריים על הים · ואחרי שהכח זכרון השם
 ויכלתו הביא ראיה עליו מציאת מצרים כי שם ראו בחוש כל הגבורות והנפלאות הנזכרות
 והוא אמרו בכאת ישראל מוצרים בית יעקב מעם לועז שקרא המצריים עם לועז ·

לפי שכל מי שאינו מדבר בלשון הקדש יקרא לזבח • ואולי קרא למצויים עם לזבח
 מפני עזותם • ואמר שכאשר יאזו משה היתה יהודה לקדש ישראל ממשלותיו • לל שהפריש
 והבדיל הקדוש ברוך הוא לעם יהודה להיות לו עם קדוש ולקח את ישראל תחת ממשלתו •
 והנה אמר יהודה וישראל לפי שתמיד היו בישראל שתי כתות • שבט יהודה בפני עצמו ושאר
 השבטים שנקראו יעקב ובית ישראל כת בפני עצמה ולא היה זה לבד כאשר נחלקו המלכות
 בימי רחבעם וירבעם כי גם מעת שיאזו מצרים היה יהודה לראש ועוסע ראשונה בכרכת
 יעקב אבינו • וגם בימי שאול תמצא כשזמנה את העם שאמר ויפקדם בבזק כאמר ויהיו בני
 ישראל שלש מאות אלף ואיש יהודה שלשים אלף • וכן בימי דוד נזכר שמוך בחברון על איש
 יהודה ז' שנים ואח"כ מלך על ישראל שלשים ושלש שנים וכאשר צוה את יואב לפקוד את העם
 אמר לך ונהא את ישראל ואת יהודה ובמנין כאמר ונתי ישראל שמונה מאות איש חיל
 שולף חרב ואיש יהודה חמש מאות אלף איש הרילך שתמיד עם היות לשבטים כלם ראש
 אחד ומלך אחד היה שבט יהודה כת בפני עצמו ושאר השבטים כלם כת אחרת ועל זה
 הדרך נאמר כאן היתה יהודה לקדש ישראל ממשלותיו • האמנם אח"כ במדרש כי שבט
 יהודה נכנס בים סוף ראשונה לפי שהיו ישראל יראים להכנס בים ועמד נחשון נשיא יהודה
 וקפץ בים תחלה ועמו כל שבט יהודה ואחריו כל ישראל על כן נאמר היתה יהודה לקדש
 לפי שהיה קדש את השם בקרב ישראל • וזכר המשורר שלהיות ישראל ויהודה קדש ליי
 הים ראה ויבס • לל שים סוף נקדש מפניהם כאדם הכס והבורח מבגור ממנו ושכן קרה
 לירדן שנקדש בו • ונסב לאחור בבוא יהושע וכל ישראל עליו וקריעו מי הירדן בבישה עבר
 ישראל ואומרת ההרים רקדו כלים אופשר לפרשו על מלכי האומות שכאשר שמעו קריעת ים
 סוף וקריעת הירדן שמעו עמים ויבזוק חיל אחז יושבי פלשת • ויתר ככון לפרשו על ההרים
 והגבעות אשר בתוך הים סרעטו גם הם וכימחו בדי לישר הדרך אל העם ואולי אמר ההרי
 רקדו כאלים על ימת תורה שההרים נחמו מלפני יי ונהר סיני היה מזדעזע מפני אשר ירד
 עליו יי באש • וכאלו על דרך מליצה ישאל לים מה לך הים כי נתגם והירדן למה תסוב לאחור
 ומה לכם ההרים שתקדו כאלים והגבעות כבני זאן מה היה השני הזה בכס כי אין זה
 מודרכים וטבעים והם שינו שכן הוא האמת כי לא היה להם זה כפי הסדר הטבעי כי
 אם ע"י הפלא וביכולת הבורא והוא אמרו מלפני ארץ חולי ארץ מלפני אלוה יעקב שהם ב'
 סגות הפועלת והתבלית • לל הקריעה היתה בכח האדון שברא העולם כלו ואמר ארץ על
 ד' יסודו • כמו שברא בפסוק בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ כאלו אמר שהאדון
 אשר ברא את הטבע הוא יכול עליו לשטתו • ויוד חולי כתבו המדקדקים שהיא במקום יוד
 הטפל כאלו אמר חולל הארץ ויזרה ובזה העיר לענין פועל הכס • ואמנם לענין התבלית
 אמר מלפני אלוה יעקב לל שלהיותו אלוה יעקב ביטל הסדר הטבעי והמערבה העליונה
 להבלי • ואין לתמוה ממה שעשה הקדש מהמים ארץ כי ג"כ יעשה בהפך לל מהארץ מים •
 וזהו ההופכי הנור אגם מים ולא היה זה באבנים הרפים הספוגים בלבד כי אסגם החלמיש
 שהוא האבן המקשי החוק היסוד אותה למעיינו מים • כי האבנים והגורים החוקים שהם
 מטבע הארץ בכחו הגדול ובזרועו הכתוויה הפכו לאבנים ומעיינו והוא איכ פועל ההפכים
 כי בים סוף עשה מהמים אבנים וארץ ובמדבר עשה מהאבנים מים • הנה בזה נאלם החלק

הא' מהלל שדבר מקריעת ים סוף ויצאת מצרים ולכן נעשה בו הפסקה כמו שזכרתי
ונראה עליו ברכת הגאולה לפי שנתקנה על גאולת מצרים וכבר פירשתי למעלה הדרכה
הזאת ואמנם קדר המעשה הכעש' בלילה הזה אכי אסדר אותם אחרי תשלום ביאור ההלל
כדי שלא להפסיק בפירושו :

המזמור הזה עם שאר המזמורים

שכאז אחריו עד אשרי ת

תגומי דרך הוא החלק השכי מההלל

והמפורשים וחול גם כן במדרש פירשו

קצתם על דוד וקצתם על ישי אביו ועל

אחיו ועל לימוד החכמו' וגם מהם דרשו

על קיבוץ הגלויות ולדעתי כל החלק הזה

מההלל כאמר כנגד הגאולה העתידה

וחל הכונה הזאת תקנו לאומרו בליל פסח

על הסעודה לפי שהגאולה העתידה היא

מתקשרת עם יציאת מצרים כמו שזכרתי

למעלה ולכן באו הדברי בחלק הזה בלשון

עתיד כמו שכאז הכתובים אשר בחלק ה

הראשון לשם עבר' והכני מפרש אותה

אחד אל אחד כלם מסכימים ומכוננים

לענין הגאולה העתידה כאשר עם לבני

ולפי שפסוק לא לנו יי לא לנו אינו כאות

לראשית והתחלת הדברים כי הוא חוזר

על מואמר קודם אליו לכן תקנו לשום

בתחלתו שתי פסוקים ממזמור אחר והם

שפוך חמתך וגומר כי אכל את יעקב וגו'

אשר הם בספר תהלים במזמור ע"ט שהים

באו גנים בכחלתך וגו' והם גם כן בירמיהו

במעט שינוי יאמר יי אלהינו אחרי

שהגלית לעשות עם יוצאי מצרים ונקמת

בקותם מאויביהם והושעת וגאלת את

עמך והיה זה לשתי קצות אם להודיע

כחך הגדול במצרים על פרעה ועל עבדיו

שאמר מי יי אשר אשמע בקולו לא ידעתי

את יי וגו' להענינם על מה שהרענו לישראל

גם עתה שפוך חמתך ל הגוים והם אומו'

העולם כי הם לא ידעך ונשמך לא קראו

כמו

שפוך חמתך ל הגוים אשר
לא ידעוך ועל ממלכות
אשר בשמך לא קראו כי
אכל את יעקב ואת נוחו
השמו לא לנו יי לא לנו כי
לשמך תן כבוד על חסדך
ועל אמתך למדה יאמרו
הגוים איה נא אלהיהם
ואלהינו בשמים כל אשר
חפץ עשה עצביהם כסף
וזהב מעשה ידי אדם פה
להם ולא ידברו עינים להם
ולא יראו אזנים להם ולא
ישמעו אף להם ולא ידיחו
ידיהם ולא ימישון רגליהם
ולא יהלכו ולא יהגו בגרונם
כמו הם יהיו עושיהם כל
אשר בוטח בהם ישראל
בטח ביי עזרם ומגנס הוא
בית אהרן בטחו ביי עזרם
ומגנס הוא יראי בטחו ביי
עזרם ומגנס הוא יי זכרנו
יברך יברך את בית ישראל

יברך

יברך את בירת אהרן יברך
 יראי יי הקטנים עם הגדולים
 יוסף יי עליכם עליכם ועל
 בניכם ברוכים אתם ליי
 עושה שמים וארץ השמים
 שמים ליי והארץ נתן לבני
 האדם לא המתים יהללו יה
 ולא כל יורדי דומה ואנחנו
 נברך יהמעתי ועד עולם
 הללויה:

כמו שפרעה לא היה יודע אותך ולא שמך
 ואם שפכת חמתך על המזרים בעבור
 מה שהרעו לישראל גם האומות האלה
 אכלו את יעקב ועוד הוסיפו צרה
 מהמזריים שאלה החריבו בית המקדש
 פעמים מה שלא עשו המזריי והוא אומרו
 ואת צהר השמן שאעפי שאין אכחנו ר
 ראויים שתעשה עמום הבאולה והתשועה
 הזאת עשה למען שמך הגדול המחולל
 בקרב הגוים והוא אומרו לא לנו יי לא לנו
 כי לשמך תן כבוד ר' לא בעבורנו תעשה
 החסד הזה כי אם למען שמך הגדול
 ואמר על חסדך ועל אמתך כנגד השתי
 סבות שזכר ר' על חסדך תעשה לעמו
 ישראל ועל אמתך כדי שיכירו וידעו כל

יושבי תבל כי יש אלהים בישראל הנה אב אמר על חסדך כנגד כי אכל את יעקב ועל
 אמתך כנגד אשר לא ידעוך והתבאר מה שאני הפסקים שהוכחו בתפלת זה המזמור היו
 באמת מתחסיס לעבינו והותר בזה הספק אשר בשער מאה ואתה תראה שעל שני
 הקטנים האלה שזכר באשר לא ידעוך וכי אכל את יעקב סובב המזמור הזה כלו כי הנה
 ביאר ראשונה איך האומות לא ידעו את אלהי ישראל באומרו למה יאמרו הגוים איה נא
 אלהיהם ר' למה תרצה שאמרו הגוים בראותם צרותינו ושפלותינו איה עתה אלהיהם
 שאומרים עשה עמם להפליא בימים הראשונים שמה אפס כמו ואין יכולת בידו להושיעם
 כבראשונה למה יאמרו זה בהיות כל זה בהפך שאלהינו בשמים כל אשר חפץ עשה רוצה
 לומר אלהינו כל אשר חפץ עשה בשמים כי פוקד על צבא המרום במרום וכל שכן שיוכל
 לפקוד על מלכי האדמה באדמה ואין כן עבין הגוים והמומלכות ההם כי עצביהם כסף
 וזהב והם הפסילים והצלמים שעובדים אליהם וקראם עצבים לפי שהם עצב ויגון לקוראים
 אליהם ולא יענום וגם יקראו עצבים מולטון עיול כמו ועצבך בבית ככרי והכונה שהם
 עמלים בעשייתם ותכלית הצלחתם הוא שיהיו מוכסין וזהו זה לפי שידעו שהלכנה והשמש
 הם הפועלים יותר בזה העולם השפל כי הירח מביע יסוד המים והשמש מביא זמני הקור
 גהסום וקיץ וחורף ולכן יעשו להם צלמים מהמתכות המיוחדות מיוחסות אליהם ומתבונני
 לעשותם בשעות ידועות להוריד עליהם כח המאורות ההם והנה באמרו פה להם ולא
 ידברו וגומר והקשה לי מואר מה צורך לספר בפסילים שיש להם פה ולא ידברו וכן שאר
 האצורים כי זה דבר מבואר וידוע וגם עובדי הפסילים עצמם מודים בזה וכלם אומרים
 בביאור שאינם עובדים לאותם הפסילים שאין להם החושי ורוח אין בקרבם כי אם לכחות
 העליונות ושהם ישיעו באמצעות אותם הכלים על העובדים אותם ומה הטענה שעשה
 אם כן בזה המסורר והקשה לי גב אמרו פה להם ולא ידברו ואמ' אחרי כן ולא יהנו בגרוסם

פי' המאמרים האלו ענינם אחד והוא העדר הדבור . ולכן הנראה לי בזה הוא אחד משני
 פירושים אם שדבר המאמר מהפסילים והצלמים כמו שזכרתי ויאמר שכל עמל האומות
 הוא לעשותם ממתנת יתר כבוד וזהו עבדיהם כסף וזהב . והפסילים ההם הם דברים
 מלאכותיים מעשה ידי אדם ויקשה אליהם מאד אף שיהיו אותם הפסילים כלים להנריר
 הרוחניות על בני אדם כענין הטלסמות למה יעשו בהם דמיון כלי האומות כלה בהיות
 שאותו רוחניות לא יגיע לשיעור הפסילים באותם הכלים כלל . והיה ראוי שיעשו אותם
 באי זו צורה שיהיה ולא שישימו להם עינים כיון שאינם רואים ולא אזנים כיון שאינם שומעים
 ולא אף כיון שלא יריחו . ולא ידים כיון שאין בהם מישוש ולא רגלים כיון שלא יתנועעו ולא
 גרון כיון שלא ידברו כי הנה הכלים ההם לא עשה אותם הטבע . כי אם לפעול בהם פעולות
 החמה חושים החיכונים ואם הפסילים האלה לא ישתמשו בהם הם באמת פועל בטל וכיון
 שהעובדים עצמם מודים בזה יש לתמוה מאד עליהם איך לא יאחרו ממנו ולא יאמרו לראשי
 ולאומנים אל תעשו מצות הכלים האלה כיון שהם מותר ודבר בטל . וזש פה להם ולא ידברו
 שלא אמר זה על הפסילים כי אם על העובדים או על האומנים שיש להם פה ולא ידברו כראוי
 והדבור הוא עינים להם ולא יראו אזנים להם ולא ישמעו וגומ' . הנה אכ' פה להם ולא
 ידברו הוא כבוד העובדים והאומנים . ולא יהגו בדבונם הוא כאמר על הפסילים והיה סוף
 הדברים כמו הם יהיו עושיהם כל אשר בנותח בהם ר'ל כמו שהפסילים ההם אין רוח בקרבם
 כי הם נשיאים ונשק נרוח אין וכלים מכלים שונים מבלי פעולה . אבל הם נשמים מתים כן
 יהיו עושיהם וכל אשר בנותח בהם שיכלו באפס תקוה ולא יהיה להם השארות הנפש אבל
 ישראל שהוא בנותח ביי וכן בית אהרן כפי משפחותם ויראי יי' השרידים אשר יי' קורא יהיה
 השם בעולם ומנגם כי הוא בהפך הפסילים שהם יש להם כלים ואין להם כח ופעולה והשי'
 הוא בעל הכחות והפעולות . ואין לו כלי גשמי זהו הדרך הראשון בפי' הפסוקים . והדרך
 הב' הוא שלא בא המאמר לקשר הנה דבר מעניני הפסילים כי אם מרשעת הגוים שלא ידעו
 את השם ולא קראו בשמו . והמה הומוים אחרי הבלי העולם ושימו תבליתם בקיץ העושר
 והכבוד ולא חששו להשלים כפשם באמונה האמתית . והוא אומר עבדי הגוים כסף וזהב .
 ר'ל מחשבות הגוים וכל עמלם היא לקנות . ולא סוף כסף וזהב בחשבתם שדשאתלותם קונים
 אותנו וזהו מעשה ידי אדם שיאמרו כחי ועונם ידי עשה לי את החיל הזה . פה להם ולא ידברו
 ר'ל לאותם הגוים והמומלכות ברא להם הטבע בחכמת בוראו הפה לקשר תהלות יי' ולא
 ידברו עינים להם לראות כפלאותיו ולא יראו . אזנים להם לשמוע דברי הנביאים והחסיד'
 ולא ישמעו . אף להם ולא יריחו רוח קטורת ולא ישתדלו בו . או אמר יריחו על הרגש
 הדברים כפי אמתתם . כמו שאמר והריחו ביראת יי' . ידיהם ולא ימישוטן שלא יעשו המצות
 התלויות בידים . וכן רגליהם ולא ילכו למעשה המצות ועבודת השם . ולא יהגו בדבונם
 שלא יתפללו אליו יתב' ולא יקראו בשמו ולכן אמר בדרך תפלה אחרי שאלה הגוים והמומלכו'
 ישימו זהב כסף וכסף בטחונם יהי רצון מלפני השם שכמו הכסף והזהב שהם דומים מבלי
 הרגש ככה יהיו עושיהם כל אשר בנותח בהם ר'ל אותם השמים כל השתדלותם עליהם . אבל
 בית ישראל לא ישימו בטחונם בזהב וכסף כי אם ביי' צור עולמים שלו הכסף ולו הזהב .
 והוא אומר ישראל בטח ביי' כי הוא עולם . והנה זכר פעמים רבות בזה ההלל שלשה

מדרגות והם ישראל בית אהרן ויראי יי' לפי שבית ישראל הוא שם להמון העם שלהיותם בני
 ישראל אביהם וזרע אברהם בחר השם בהם והמה בוטחים בו וכן זכר בית אהרן שהם
 הלויים והכהנים לפי שהם גם כן מופאת שבטם ומשפחתם יחדיו לשי' ולעבודתו בהבדל מיוחד
 מן המיוחד ואחר כך זכר מדרגת אנשים שאינם נבחרים מופאת משפחתם כי הם מופאת
 עצמם ושלמותם יהיו מאי זו משפחה שיהיו כי הם יראי יי' אשר זכר ואיפשר גם כן שאמר
 ישראל על האומה בכללה ובית אהרן על שבט הלוי בכלל ובפרט על הכהנים ויראי יי' הוא
 מיוחד מן המיוחד על הכהנים והלויים הנבגשים אל יי' חסידים ואנשי מעשה ואמרו בטח ביי'
 איפשר לפרשו מלשון כונו יצוה אותם שיבטחו בו כי הוא עזרם ומגנם ולא הכתף והזהב
 ויש לפרשו מלשון תאר יאמי ישראל או בית אהרן ויראי יי' הוא בוטח ביי' באמת ומפני בטחונו
 בו הוא עזרם ומגנם תמיד הנה עב ביאר הסדה הראשונה בבאולה ממה שאמר שפוך
 חמתך אל הגוים אשר לא ידעוך ועל ממלכות אשר בשמך לא קראו ואמנם כנגד הסדה
 השנית שזכר באומרו כי אכל את יעקב ואמר על חסדך ועל אמתך כמו שפירשתי שהוא
 מופאת עמו ונחלתו שראוי למחול עליו אמר יי' זכרנו יברך ל' יי' אשר זכר אותנו בהיותנו
 בגלות מצרים הוא אלהינו גם עתה בגלותנו זה יברך אותנו ופרט מינומי המבורכי באומרו
 יברך את בית ישראל שהוא בכלל שהוא בגלות ויברך את בית אהרן שהם הלויים
 והכהנים קדושו ויברך יראי יי' שהם החסידים שכלל דור ודור ולפי שהעברים הקאים
 אין להם זכות בפני עצמם כי הם בהצטרף אל אבותיהם לכן אמר הקטנים עם הגדולים
 שהקטנים בזכות הגדולים יתברכו גם כן ולפי שצפה המשורר ברוח הקדש שישראל באורך
 הגלות יהיו הולכים ומתמעטי אמר נבדס בדרך הבטחה אל תפחדו ואל תיראו מהמעטתם
 ואל תחשבו שמפני זה לא תהיו נושאים לבאולה כיוסף יי' עליכם ועל בניכם ובזה הבטחים
 שיתברכו ביאר מואר ואמר ברוכים אתם ליי' לתת ראייה על זה כאלו אמר הביטו וראו
 שההשפעת הם כפי מדרגות המשפיעים והאומות הם מושפעי' משרי מעלה ולכן תהיה
 ברכתם ומעלתם בהדרגה וסדר טבעי אבל אתם אינכם כן כי ברוכים אתם ליי' עשה
 שמים וארץ ובהיות הסדה הראשונה ית' הוא המשפיע והמברך אתכם אין מעצור בידו
 להשיע ברב או ביעט כי הוא עשה שמים וארץ ובראם אחר האפס המוחלט ולכן יעשה
 כרצונו גם מבלי הכנה אם תאמרו שהמערכות העליונות מעבדות ומוכעות גאולתכם
 ותשועתכם דעו כאלו וראו כי השמים שמים ליי' לכל אשר יחפון יטם הוא ישדד המערכות
 העליונות הוא יבטל הסעות הטבעיות כרצונו אם תאמרו שגוי הארץ וממלכות האדמה
 מושלים בכל הארץ ומחוקי' בה ואין מי ימחה בידם גם זה אינו כן כי הארץ נתן לבני האדם
 רוצה לומר מיוזמי ית' היא וליי' הארץ ומלוכה ולמאן דיצבא יתגיבה כש שהאומות והממלכות
 אפילו בחייהם קרובים מתים לפי שאין להם השאריות נפשי והם מתים בהחלט ולא יהללו את
 השם שנתן להם את הארץ והוא אמרו לא המתים יהללו יה ולא כל יורדי דומה שהם האומות
 היוודין בכללותם אל הקבר שהוא דומה ודומם וכפשותם בלתי נשארית אמנם אכחנו עם
 מרעיתו כדרך יי' לפי שיש לנו הכירא מוגדל כפלאותיו ואמר מעתה ועד עולם לרמוז אל

זמן הגאולה יהיה מתן שיהיה

לפי

שצפה המזוהר ברוח הקדש
שבאורך הגלג' יאמרו האומות
לכני ישראל תפלותיכם תפלות שאל לבלתי
הועיל לכן אמר המזמור הזה

והמשרש' פירשו אהבתי את יי לפי שישמע
את קולי ותתחנכי ולי נראה שהאהבה
תוזרת לתתחנכים יאמ' אהבתי את תתחנכי
כי ישמע יי את קולי ונענינו אני אהבתי
תפלותי ותתחנכי ולא אעזבה לפי שאני
מזמיין אמונה קיימת כי ישמע יי את קולי
ויגאלני והראיה לזה כי הטע' אזכוני לל'
כשהייתי בגלות מצרים הטע' אזכוני ל
למעקתי וגאלני ולכן אעפי שיארכו לי
הימי' בגלות הזה בכל ימי אקרא ולא אחלל
מהתפלל כי הנה בגלות הארוך הזה א
אפפוני וסבבני חבלי מות בכמה שמדות
וכמה הרעיות שנגזרו על קהלות רבות
שמתי על קדושת השם ומצרי שאול מצאני
דברים הקרובים למות כמו הגרושי' ושאר
הרעות והביות שסבבני בגלות ואף על
פי שצרה ויגון אמר בשם יי אקר' ואתפלל
לפניו ואומר אנה יי מלטה כפשי אל תעש
עמונו כלה בגלות הזה כי אתה יי חנון
ורחום ואתה נדיק על כל הבא עלינו

אבל עם כל תקוף הדין והמשפט הצדק
אלהינו מרחם וכן בזה הגלות אומר
לכפשי שובי כפשי למנוחכי לל' שובה ישראל
עד יי אלהיך כי אם אתה אל אלהיך תשוב
קרובה תשועתי לבוא והביא להם ראה
מגלות מצרים באומרו כי יי גמל עליכי
שבהיית המצרים מוסכמים בהרעית בני
ישראל כמו שאמר כל הכן הילוד היאורה
תשליכוהו אתה יי אהים שמה חלבת כפשי
ממות את עיני מרמעה ומכבי ואת
רגלי מדחי בשאפתני מטס והכאתני
לארץ ונחלתך ולכן גם עתה אכטח בך
שאתהלך

אהבתי כי ישמע יי את קולי
תחנוני כי הטע' אזכוני לי
ובימי אקרא אפפוני חבלי
מורת ומצרי שאול מצאוני
צרה ויגון אמצא ובשם יי
אקרא אנה יי מלטה נפשי

חנון יי וצדיק ולא הינו מרחם
שומר פתאים יי דלותי

ולי יחושיעו שובי נפשי
למנוחי כי יי גמל עליכי

כי חלצת נפשי ממות ארת
עיני מן דמעה ארת רגלי

מדחי אתהלך לפני יי
בארצות החיים האמנתי

כי אדבר אני עניתי מאד

אני אמרתי בחפזי כל הארם
כזבו מדי אשיב ליי כל

תגמולוהי עלי כוס ישועות
אשאו בשם יי אקרא נדרי

ליי אשלם נגדה נא לכל
עמו יקר בעיניי המותדה

לחסידיי אנה יי כי אני
עבדך אני עבדך בן אמתך

פתחת למוסרי לך אזכ
זבח תודה ובשם יי אקרא

נדרי ליי אשלם נגדה נא
לכל עמו בחצרות בית יי

בתוככי ירושלם הללויה:

שאתהלך לפני יי בארצות החיי' שהיא ארץ ישראל כמו שאמר אמרתי לא ארצה יי

בארץ החיים כי בקראתי כן לפי שהיא נותנת חיים ליושביה והם במיתתם נחשבים כחיים גם כפי קבלתם ול מיתים חיים בראשונה לזמן התחייה ולפי שלאורך הגלות רבים יתאשו מן התאשועה באומרים יבשו עצמותינו כגורנו לנו לכן אמר המשורר בשם האומיה האמכתי כי אדבר אכי עניתי מואד רוצה לומר תמיד האמכתי אמונה קיימת שכמו שאמכנו עתה כליל פסח מדברים ומספרים ביציאת מצרים ומגידים העבדות והענוי אשר קבלנו שם

ככה בזמן הגאולה האמכתי שאדבר ואספרה אז איך הייתי בגלות הזה עני ודל וזהו כי אדבר אכי עניתי מואד שאדבר ואספר הגלות והענוי אשר קבלנו וגם כן אדבר איך אכי אמרתי בחפזי שהיא בצרת הגלות ומצוקותיו מלשון יהי רוד נחפז ללכת מפני שאלו ורקים ופחזים שהוא לשון מורה על השפלות והכרה אז בזמן הגאולה שאהיה חפזי אדבר ואספר איך הייתי אומר בימי ההם כל האדם כוזב ר"ל כל הכנאים שכבאו על גאולתי ותאשעתי כלם כוזבים לפי שעבר קציר כלה קיץ ואמכנו לא נאשענו כוזב מרעה ביעדיו כוזב ישעיהו בכחמתיו

כוזב ירמיהו ויחזקאל הכנזואותיהם וכן שאר הכנאים כלם כל האדם כוזב כי יבא זמן עם הגאולה העתידה שתכזר האומיה ותדבר כל הדברים המתאשים שהיו אמרי' בזמן הגלות ואיפשה עוד לפרש אכי אמרתי בחפזי כל האדם כוזב שישראל בגלות הזה עם כל חוספו וצרותיו תמיד אמרי' אל האומות המושלות עליהם לעבדן אמונותיהם ודתיהם כל האדם כוזב לא מרובכם מכל העמים ואמכנו מתי מעט תחשבו שהאומות אתכם ושירים יחכמו אינו כן כי כל האדם כוזב באמונותיהם ואמת יי לעולם אתנו ולפי שבזמן התאשועה יבדל יי לעשות עמנו לכן אמר מיה אשיב ליי כל תבמולוהי עלי ר"ל מיה גמול אשיב לו במיה אקדם פניו על כל הטובה אשר עשה עמי כל תבמולוהי עלי והם ממוני ית' עבד החסד לא עבד הדין וכל תבמולוהי עלי ואכי בעל חובנו בכלם ומה לי לעשות כי אם ככל אשר אמכנו עושים פה היום שמהללי אותי בכוס של ברכות וכן בזמן ההוא כוס ישועות אשא ר"ל עתה אני נושא כוס ישועה אחת שהיא ישועת מצרים אמנם בקבוצ הגליות כוס ישועות רבות אשא ואקרא בשמו ואפרסם בכל בני אדם גבורתי ואז בדוא תאשעתי כדרי ליי אשלם לא בדיתי כמעשה ליל פסח זה כי אם בבית המקדש נגדה נא לכל עמו ונאש' שזה ידבק בזוכים לחיים בזמן הגאולה אבל מקהלות ורבות עם ישראל שמתו בגלות כנפש מרה ולא ראו בטובה מיה יהיה ענינם על זה אמר יקר בעיני יי המותה לחסידיו ר"ל יקר וגדולה וכבוד ושלמות כפשי

יקנו חסידיו השם במוותם בגלות כי יהיו כפשותיהם צרורות בצרור הקיים את יי ואחרי שזכר כל זה בדרך בטחון ואמונה שהיה מאמין שכן יהיה התפלל אל השם בשם האומיה באומרו אבא יי כי אכי עבדך ר"ל זכור נא יי כי אכי עבדך ולא קנין כספך אבל יליד בית כבן האומה שאמרה התורה האשה יולדה תהיה לאדוניה וכן אמר ב' פעמים מלת עבדך שהוא רמז לעם העומד בגלות שהוא מאותה אומיה שנת יחודה לעבודתו מכל האומות וזהו בן אמתך והייתה טענתו פתחת למוסרי ר"ל הלא אתה יי אלהינו כשהיינו במצרי אסורים בכור הברזל פתחת למוסרי והוצאתני מן שעבוד לגאולה לכן יהי רצון מלפניך שגם עתה תעשה עמי כן וגם שם עשו ישראל וזכר חג הפסח ואמרו שירה גם עתה לך אזכר תודה

טו ב טז ii במקום

במקום אותו זבח ובעש יי' אקרא במקום אותה שירה ויהיה לנום בזה יתרון גדול כי
הם אמרו השיר וההודאה במדבר כל קהלם ואנחנו כדרי ליי' אשלם נגדה כל לכל עמו כמו
שהם עשו שירה בקהל גדול ומוסף עליהם שאנחנו בעשה אותה הודאה בחצרות בית יי'
בתוכי ירושלים ובאה בהא מלת נגדה לפי שהיו שם החלקים עזרת הכתובים ועזרת
ישראל ואולם ודביר והיכלו העבין שכאשר יהיו כל ישראל מקובצים תוך חצרות בית יי' שהיא
בתוך גבול ירושלים אז ישולמו הכדורים האלה ותקפת היוד בתוכי ירושלים הוא לרמוז ל
נקים שנעשו לאבותינו בבית המקדש ולכן היה סוף דבריו הללו שיאמר לכל העם הללו
את יי' על הכסים על הפורקן על הגבורות על התשועות שעשה עמי:

הללו את יי' כל גוי שבחוחו
כל האומים כי גבר עלינו
חסדו ואמת יי' לעולם ה
הללויה: הודו ליי' כי טוב כי
לעולם חסדו: יאמר נא
ישר כי לעולם חסדו: יאמרו
נא בירת אהרן כי לעולם
חסדו: יאמרו נא יראי יי'
כל'ח: מן המצר קראת יי'ה
ענני במרחב יה: יי' לי לא
איראמה יעשה לי אדם:
יי' לי בעוזי ואני אראה ב
בשונאי: טוב לחסות ביי'
מבטוח באדם: טוב לחסות
ביי' מבטוח בנדיבים: כל
גוי סבבוני בשם יי' פי אמילם:
סבבוני גם סבבוני בשם יי' כי
אמילם: סבבוני כדבורים
דועכו באש קוצים בשם יי'
כי אמילם: דחה דחיתני
לכפול

לפי שביצאת מצרים לא נתפרסמה
גבורת יי' ואמונתו כי אם בתוך
עמו ישראל אולם שאר האומות והעמים
לא קבלו אמונתו ולא הללוהו אמ' שלא יהיה
כן בגאולה העתידה כי הגוים והאומות
בלם יהללו וישבחו את השם לפי שתי הסבו'
אשר זכר למעלה באומרו על חסדך ועל
אמתך ועליהם אמר כי גבר עלינו חסדו
ואמת יי' לעולם ר'ל בעבור חסדו שגבר
עלינו בתשועה ובעבור אמתת אמונתו
שתפרסם בכל העולם והוא אומרו
ואמת יי' לעולם הללויה: ואמר שעם היות
שהאומות והלאומים יודו שמו ואמתתו
הכה עם כפי ישראל ראוי שיעשו שבח מיוחד
בפני עצמו והוא אומרו הודו ליי' כי טוב
כי לעולם חסדו יאמר כל ישראל ר'ל שעם
ישראל בייחוד יאמרו הודו ליי' כי טוב כי
לעולם חסדו ר'ל שהוא מהולל ומשובח מד'
בחיותו בחיבתו מעלתו ושלמותו כי הוא
הטוב המוחלט ובחיבה שנית מחד חסדיו
שעשה עם העולם בשמירתו ותשועתו
ולכן אמר שההללו הוא יאמר כל ישראל
ומלת כל מלשון עתה יאמר בגלות אס
יאמר ישראל כי לעולם חסדו הוא על דרך
העברה כי חסדיו באמת לא הניעונו ב
היותנו בגלות אבל בזמן הגאולה אז
יהיה זמן ראוי לשיאמר ישראל כי לעולם
לפי שאז יקבלו החסד האמת: והסתכל
כי

לנפול וי עזרני: עזי חמרת
 יה ויה לי לישועה: קול רנה
 וישועה באהלי צדיקים ימן
 י עושה חיל: ימן י רוממה
 ימן י עושה חיל: לא אמות
 כי אחיה ואספר מעשה יה:
 יסור יסרני יה ולמורת לא
 נתנני: פתחולי שערי צדק
 אבאבם אודה יה: זה השער
 ליי צדיקים יבואו בו: אודך
 כי עניתני ותהי לי לישועה:
 אבן מאסו הכונים היתה
 לראש פנה: מאת י היתה
 ואת היאנפלאת בעינינו:
 זה היום עשה י נגילה

ונשמחה בו:

כי לא אמר יאמר כא ישראל הדנו ליי כי טוב
 כי לעולם חסדו: אבל אמר לבד כי לעולם
 חסדו: ועגבו כי אומרו הדנו ליי כי טוב
 שהוא כפי שלמותו בעצמו כבר יהיו כל
 הזמנים שנים שני ובכל עת ובכל רגע יאות
 לומר הדנו ליי כי טוב אבל כי לעולם חסדו
 לא יאות בעצם ושלמותו כי אם בזמן ה
 הגאולה ולכן אמר יאמר כא ישראל כי ל
 לעולם חסדו לפי שיצאו מעבודות לחירות
 זהו החסד האמיתי גם בית אהרן לנים
 זכהני יי שבגלות אין להם עבודה ולא
 קדושה לא מעשרות ולא מתנות וכאלו
 בטלה מהם כהונה ולויה ובזמן הגאולה
 ישובו למעלתם להם באמת יאות לומר
 בזמן ההוא כי לעולם חסדו כפי החסדים
 שיקבלו בגאולת ישראל: וכן יראי יי
 שלא היה להם בגלות פגאי והכנה להדבק
 באלהיהם מפחד האויבים וזרתם גם כן
 יאות המהלל והם יאמרו בזמן ההוא כי
 לעולם חסדו: ואיפשר לומר עוד שזמן
 ביאמר כי לעולם חסדו: לומר אל
 יתחשבו שאחרי הגאולה הזאת כשזב בגלות
 יאמר כמו שאחרי יצאת מצרי באנו בגלות
 זה אינו כן כי אותה החסד שעשה ע

עמהם ביציאת מצרים היה זמנו והחסד הוא שיצאה עמהם בתשועה הגדולה הזאת תהיה
 להם לעולם ועד וזה הוא אומרו כי לעולם חסדו לללכנז כנחיים יהיה החסד הזה עד מאמר
 הבבאי וחסדי מאתך לא תמוט וזכרית שלומי לא תמוט ואמנם אומרו עוד מן המצר קראתי
 יה בך לומר שאין ראוי שכתושא ממנה מפני תקוף צרות הגלות: כי הנה כבר ראינו בגלות
 מצרים שזמן המצר קראתי יה כמו שאמר ויצעקו בני ישראל אל יי ועכני במרחק לל הוציאני
 מצרה לריוחה: ולכן אכי בטוח שכן יהיה בעתיד והוא אומרו יי לי לא אירא ולכן בא פסוק
 מן המצר בלשון עבר לפי שמדבר מגלות מצרים שהביא לראיה ושאר הפסוקים באו בלשון
 עתיד: וכיון בזה לומר עוד הגלות וצרותיו הם באמת בעבור שישראל אינם קוראים אל
 יי ושבבים אליו בכונה רצויה כי אלו היו דברים באלהיהם לא יהיו יראים מהעמים ולכן הביא
 לראיה ענין מצרים והוא אומרו מן המצר קראתי יה עכני כלומר כבר הייתי בצרות רבות
 אחרות וכאשר קראתי בכל לב אל יי עכני והוציאני למרחק גם עתה אם היה יי לי והייתי
 קרוב אליו מה יעשה אדם לי כי הנה הוא יתברך יהסוך הצרים לעזרים והאויבים לאוהבים

ובמאמר

וכמאמר שלמה ברצות יי דרכי אישגם אויביו יסלים אתו . וזהו יי לי בעצורו ואני אראה
 בשוכאי שכאשר יהיה עמדי כלם יהיו בעצורי ואני אראה זה בשוכאי שהמה יעזרוני . או אמ'
 ואני אראה בשוכאי לל אראה ברעתם . ולכן בהיותנו בגלות טוב לחסות ביי בתפלות
 ומעשים טובים מטובם וכדביים ואמר באדם וכדביים לפי שבגלות הזה פעמים יבואו
 הצרות מפאת העמים ולכן יצטרך לשאדם ולעבדס ולהתרצות אל ההמוץ ופעמים יבאו
 מפאת המלכים והשרים ויהיה השתדלותנו כלי לרצתם ולכן אמר שטוב לחסות ביי ולהדבק
 באלהינו מלבטוח בהם לא באדם שהוא ההמוץ . ולא בשרים שהם הכדביים . והנה עשה על
 זה טענה מאשר האומות כלם ומלכיהם תמיד אכלונו המומנו והם היו בעבורינו . ואמר
 בזה כל גוים סבוכי סבוכי גם סבוכי סבוכי כדבורים שהם ארבעה לשוכות מסבוכי . ואמר
 המפרשים שהוא לחזוק . ואני אחשוב שאמ' כל גוים סבוכי על סבוכי וכי אשר שהחריבו
 שומרון ובנותיה וגלו השבטים ובאו עד ירושלם לשחתה וכתלו מפלה רבה מאין תקומה
 מחטאת ישראל . וזהו אומר בשם יי כי אמילס לפי שבקבתי ככרתו מן העולם ואומר ו
 סבוכי גם סבוכי כבא על כבוד כאשר מלך בבל שבא על ירושלם פעמי רבות בימי יהויקים
 וכימי יהויכים וכימי דקיהו החריבה . ולכן אמר על הכבליים סבוכי גם סבוכי . ובעין מה
 שגשו לישראל ספו תמו מן בלהות וזהו אומר בשם יי כי אמילס . וכמו שיעד הכביא עליו
 ואמר עוד סבוכי כדבורים . כיין אל פרס ומדי ועל היונים בזמן בית שני אמר דועבו כאש
 קונים בשם יי כי אמילס לפי שבני שמוכאי השמידום . ואמנם על גלות אדום הארך הזה
 אמר עוד רחה דחיתני לכפול . לל לא היתה לי דחייה קרובה לכפילה ולכליה המוחלטת כי
 אם בגלות רומי . אם לא שיי עזרני והכלני מידם . עזי וזמרת יי ויהי לי לישועה לל
 העזו אשר היה לי לשלא בחתי לכליה בגלות אדום שעליו אומר ליי אלהי ישראל הוא יי בורא
 העולם . וכמו שהשיב החכם למאמר האומר גדולה כבשה שעמד בין כמה זאבים . והוא
 השיבו גדול הרועה שמצילה ובישועתו והצלתו יהיה קול רכה וישועה באהלי דיוקים שהם
 ישראל ויאמרו ברכתם ימין יי עושה חיל לא אומר אני כמו ועצם די עשה לי את החיל הזה
 כי אם ימין יי הוא עושה חיל לא כמו וזכר הסבה למה יחס אליו יתברך החיל באמרו ימין יי
 רומי ימין יי עושה חיל כי להיותו ימינו רומי על המערכו לכן הוא עושה חיל . והסתכל
 שהדברים האלה עזי וזמרת יי רוממה הם מדברי שירת היס כאלו אמר כמו שעתה
 אכחנו גומרים את ההלל ומשוררים ומשכחים על גאולת מצרים כן בזמן התשועה העתיד'
 יהיה קול רכה וישועה באהלי דיוקי ששירו ותושבחו . ואמר שמה וגם מאותם הדברי עצמם
 שאמרו בשירת היס . ולפי שראה המשורר ברוח קדשו שיפול ספק גדול בלבבות האנשים
 אם ישראל יתמו בגלות מתוך ברותיהם לכן הוצרך לומר כימבטיח מדבר בשם האומה לא
 אומת כי אחיה ואקסר מעשי יי לל לא אומת ולא אכלה בגלות אבל תמיד אחיה ואצפה
 תשועת יי כדי לספר מעשי יי כי בורא הוא . ואעפי שיתקפוני צרות לא תהיה כליה גמורה
 כי יסור יסרכי יי ולמות לא כתבני וכאלו היו פתחי התהלה סגורים עד זמן התשועה ולכן
 יאמר פתחו לי שערי צדק כי אני ישראל אבא בס אוד' יי . וכאלו השערי יסרכי זה השער
 ליי דיוקים יבאו בו לל רחה אתה ישראל אם שבת בתשועה שלימה כי השער הזה יהיה סגור
 עד אשר אל אליה תשוב לפי שדיוקים יבואו בו לא האנשים הפושעים ואז ישראל יתחיל

בנות ויסיים בשבח והוא אמרו אודך כי עביתני בגלות המד והכמהר הזה כיון שבאחרונה
 היתה לי ליטועה באופן שהאבן שמאסו הבונים שהוא עם ישראל כקרא אבן שנאמר משם
 רועה אבן ישראל אותנו אבן שהבונים והם האומות מואסים אותנו כעשה עתה לראש פכה
 כי בכין העולם ובית יי יהיה עליי והתשועה הגדולה הזאת תהיה לא בחיל ולא בכח איכנשי
 כי אם בכוחו יתברך והוא מאת יי היתה זאת היא כפלאות בעינינו שתהיה הגאולה פליאה
 רבה בעיני כל אדם ואיפשר לפרש עוד שיהיה זה מאמר הבונים ותשובתם יאמרו אמת הוא
 שהיינו מואסי האבן הזאת אבל זאת התשועה מאת יי היתה ולכן היא כפלאות בעינינו
 וזה היום שהוא זמן הגאולה כיון שעשאו השם כגילה וכשמחה בו לל לא כתעבב ולא כדאב
 על מעלתכם כיון שהוא מתת אלהים אבל גם אכחנו האומות כגילה וכשמחה בו והוא על
 דרך מה שאמר למעלה הללו את יי כל גוים שבמהו כל האומים וגומר

עתה

יתפלל המשורר שיקים יי את
 דברו הטוב והוא אמרו אבא
 יי הנשיעה כא ולפי שהתשועה תלויה
 בתשובת ישראל אמר אבא יי הצליחה כא
 שיליח בידיהם תשובה ומעשים טובים
 ואמר שברוך לזה שיבינו עצמם אליו והוא
 אמרו ברוך הבא בשם יי לל ברוך ויבור'
 יהיה מבית יי כיון שהבא בשמו להתקרב
 לעבודתו ולפי שבא ליטהר מסייעי אותנו
 אמר יי ויאר לנו כי בהיותנו מתשירי כגז
 הו יאיר לפנינו דרכו ואעפ שהגוף הנגוף

אנא יי הושיעה נא אנא יי
 הצליחה נא ברוך הנא
 בשם יי ברכנוכם מבית יי ל
 יי ויאר לנו אסרו חג בעבותי
 עד קרנות המזבח אלי אתה
 ואודך אלהי ארוממך הודו
 ליי כי טוב כי לעולם חסדו

ויבר לב האר רע ועבדוהו מזה אתם יראי יי וחושבי שמו אסרו חג בעבותים לל אסרו הכבש
 הזה שהוא רמז לגוף ולצר הבדמי אסרו אותנו עד שיביע ויבא אל קרנות מזבח יי שהוא
 תכלית האמת וכאשר יהיה זה אז תשבתו ותאמרו אלי אתה ואודך אלהי ארוממך הודו
 ליי כי טוב כי לעולם חסדו ואיפשר לפרש הפסוקים האלה על עבין האומות שזכר יאמר
 אבא יי הנשיעה כא לישראל אבא יי הצליחה כא לאומות הבאות לחסות תחת כנפיך
 שהוא מלשון וצלה עלינו רוח יי ולכן יאמר כנגדם ברוך הבא בשם יי לפי שאתם באים
 להתגבר ואכחנו בני ישראל ברכנוכם בשם יי לל שתהיה ברכתו עליכם אבל האור הכנאיי
 והשכיכה באמת לא תחול כי אם בעם סגולתו והוא אל יי ויאר לנו עוד ילמדו לאומות מה
 שראוי שיעשו להתקרב אל האלהים והוא אמרו אסרו חג בעבותים עד קרנות המזבח לל
 הביאו הקרבן בשמחה ובשירים ובעבודות האהבה עד שיגיע לקרנות המזבח כי כל קרבן
 יקרא חב כמו חגים יקראו ואמר זה לפי שהמוטל על האומות הכנסות תחת כנפי
 השכיכה הוא הקרבן אמנם עם ישראל יאמר על עצמו בייחוד אלי אתה ואודך וגומר הודו
 ליי כי טוב וגומר ואיפשר לפרש עוד אבא יי הנשיעה כא על תשועת ישראל וגאולתם

ואבא יי הצליחה כא יי על מעשיהם וקנינם ושומר ברוך הבא בשם יי על מלך המשיח כי
 כאשר השית יושע ויכלית לעמו יבא משיחו בשם יי ויאמר לישראל ברכנוכם מבית יי לל

ברכתם והשפעתכם תהיה מדת יי' שהוא מכבדו ומרומ קדשו אל יי' יואר לנו שיאיר
פניו אלינו ויזכה את בני ישראל לעשות חב ליי' בשמחה ובשירים והוא אומרנו אסרונו
בעבותות עד קרנות המזבח ר' לא תעשו החב בעתוכם כבהיותכם בגלות אבל בבית יי'
תביאו החב אסור בעבותות אהבה עד קרנות המזבח ואז תתהללו ותאמרו לפני אל
אתה ואורך אלהי ארוממך הגדו ליי' כי טוב כי לעולם חסדו:

יהללוך יי' אהינו כל מעשיך
וחסידך וצדיקים עושי ר
רצונך ועמך בירת ישראל
כלם ברנדה יודו ויברכו
וישבחו ויפארו וישוררו את
שם קדשך הוד והודר לזכר
מלכותך כי לך טוב להודות
ולשמך נעים לומר ומעולם
ועד עולם אתה אל באי מלך
מהלל בתושבחות:

זו היא ברכת השיר שזכרו חזל בגמור
ועבירה במקום הזה הוא אגלי לשתי
כונות הא' להעיר על דרוש כבוד והוא
אם ההודאות והברכות שאמרו מברכיך
ומשבחים אליו יתברך אם הם דבר ראוי
לעשותו אם לא וכבר יראה מפני שראוי
להודות ולהלל לשית לפי שאם לא היינו
מהללים אותו על כל חסדיו היינו כפני
טובה לפניו או בלתי מכירים בגדל כתי
וחסדיו ואין דרך להכיר גדל החסד האלי
כי אם בתתלו הודאה עליו ויראה גם כן
כשהלול דבר כאות ממה שאמרו חזל
לעולם יסדר אדם שחבו של מקום תחלה
ואחר כך יתפלל שיונו בזה שהשחבים
מההודאות יישירו כונות המתפלל אל מה
שראוי לכונן לוי בתפלתו בגמור שהוא ית'
אל עליון קונה שמים וארץ ושהוא משבח

בפרטי בני אדם לתת לאיש כדרכיו וכפני מעליו ושהוא היכול הדיבת שכל הדברים ביד
כחומר ביד היוצר וכאשר יתישב כל זה בלבבו יפיל תחנתו לפני אדון האדונים באמרו
היפלא מיי' דבר וכבר כמבוא ראיות מן התורה מן הכתיובים מן הכתובים שההלול דבר
כאות וראוי אליו יתברך מן התורה דכתוב שירו ליי' כי גאה גאה קום ורוכבו רמה בים ר'ל
אע"פ שהקב"ה גאה גאה ואין לנו מצויות גדולתו עבדו בדרך שיר והרחבת המאמר שיר
לפניו כיון שסוף ורוכבו רמה בים ומן הכתיובים במה שנתרעם הכבדא ישעיהו באמרו
תבכדכי חיות השדה תגין ובעות יענה כי נתתי במדבר מים כהר' בישיומן להשקות עמי
בחירי עם זו יברתי לי תהלתו יספרו ולא אותי קראת יעקב וגו' ר'ל הנה חיות השדה עם
היות שאין בה דעת ולא למוד וכן תגין ובעות יענה עם כל ארסיות ורשעותם יכבדוני
ויהללוני לפי שנתתי במדבר מים כהרות בארץ ישיומן עם היות שלא כדראו המים ההם
בעבורם כי אם להשקות עמי בחירי וקל וחומר ומה אם הבעלי חיים הבלתי מדברים האלה
יכבדוני על האובה אשר עשיתי אף על פי שלא עשיתי אותה לכבודם כל שכן וכל שכן
שעמי שברתי לי שהוא עם חכם ונבון ויברתי מיוחד לעבודתי שהיה ראוי שיהללתי יספרו
והם לא עשו כן והוא אמרו ולא אותי קראת יעקב ר'ל שלא נתתי לי תהלה וכבוד ואמנם מן

הכתובים מביאר הוא במקומות ארץ מספר וככלל אמר כל השמה תהלל יה הללויה הנה יראה מכל זה שהשבח וההללו אליו ית' הוא דבר ראוי והגון לעשותו האמנם מד אחר יראה שאין השבח וההללו דבר ראוי והגון במקומו ית' מפני מהם שהמשבח יתכבד וישלם עם השבח וההללו אשר יתנו לו והכה השי' שלם בעצמו ולא ישלם עם דבר חוץ ממנו ומה יועיל אם כן במקומו השבח וההללו וכמו שאמר אם נדקת מה תתן לי ומהם לפי שהתארים שגבחתו בהם אז יהיו עצמיים או מקריים ונשקר שיהיו עצמיים לפי שהוא אחד ית' פ שוט מכל ד' ואיך יהיו לו תוארי רבים עצמיים גם כי עצמותו ומהותו בלתי מושג לו ולתו

ואיך נוכל אם כן לתארו בהם ונשקר גם כן שיהיו התארים מקריים לפי שהוא ית' אינו נושא מקריים ונאם אין אנו משיגים משלמותו דבר איך נשבחנו וכבר אמר על זה הודיענו מה באמר לו לא נערוך מפני חשך והפליג המשוור ללמד על זה לך דומיה תהלה להים בציון וגומר ר"ל השתיקה היא התהלה הראויה במקומו ולכן הוא דכתיבת קמיה רדבי חניכא והיה מרבה בתארים בשבח האל בער בו השלם הוא ואמר לו סיימתכחו לכלהי שבחי דמארך וכי כמו שבא בפ"ק דברכות וכבר הרבה המורה הטענות על זה אבל מה שראוי שיאמר באמתת הדרוש הזה הוא שהשבח וההללו יש לו שתי בחינות אחת לערך המשבח ואם לערך המושבח וידוע שבבחינתו ית' היה השבח וההללו דבר בטל ובלתי הגון כי הוא ית' בלתי צריך להללו ושבח בני אדם ולא נוכל לשבחנו ולהללו כפי שלימותו אבל כפי הבחינה השני' השבח וההללו כאה והגון לערך המתפלל לפי שהוא מורה על כונת לבבו ואהבתו את השם והכרח חסדיו ועודו ולכן הטיבו אשר דברו שהתארים שיתואר בהם השי' הם תוארי פעולותיו ומעשיו לא דבר אחר כי הפעולות האלהיות מושגות אבליו ועליהם ראוי לשבחנו ולברך אותו וכאלו מעשיו עצום המה ישבחוהו ויהללוהו וכבר בא הענין הזה בתפלת השבת באמרנו ואל פיכו מלא שירה כים ולשכנו רכה כהמונ גליו וכו' אין אנו מספיקין להודו' לך יי' אלהינו ר"ל אף על פי שקבצנו רבוי התהלות כים וגליו וכו' וכמרחבי הרקיע ויהיו עינינו מואירות כגרמים השמימיים וכפינו פרושות השמים כנשרים ורגליו קלות כאילות למצות לא היינו מספיקין להודות לך יי' אלהינו כפי שלימותך ולא גם כן לברך את שמך מלכנו על חלק קטנו מהחסדים שעשית והוא אומרנו על אחת מאלף אלפים וכו' כסים ונפלאות שעשית עמנו וכו' ולכן חתם המתפלל דבריו באומרנו שאין ההללו והשבח כפי שלימותו ולא גם כן תגמול חסדיו אבל איברי האדם עצום ישבחוהו והיותם פעולותיו וזהו אומרנו על כן איברים שפגתו בנו ורוח נשמה שכתפת באפינו ולשון אשר שמת בפינו הן הם יודו ויברכו וגו' רוצה לומר הם מעצמם ישבחוהו והיותם פעולותיו וכל שכן שיאות זה לבדיקים ולישאים שהם ישראל והוא אומרנו וכתוב רכנו בדיוקי ביי' פני ישראל תתגמום ודבריו בדיוקים תתברך וכו' וביאר מה הם הדיוקים והקדושים באומרנו במקלהות ברבנות עמך בית ישראל וכמו שאמר עוד שכן חובת כל היצורים לפניך יי' אלהינו להודות להללו לשבח לפאה וכו' וזה עצמו כיון בהרכת השיר באמרנו יהללך יי' אלהינו כל מעשך וחסדיך ודיוקים עשוי רצונך רוצה לומר שיהללוהו פעולותיו ויתארוהו במעשיו הנפלאים ויאות זה בפרט לבדיקים ולחסדים שהם עמו בית ישראל כמו שזכר וזו היא הכונה הראשונה בזאת הברכה

והכונה הכ' היא שהכ"איים ייעדו כלם שבזמן הגאולה העתידה • לא לזכר האומה הישראלית
 אלא לזכר האומות הנכסות בתורת האלהים ואמיתת אמונתו • וכמו שאמר ישעיהו ע"ה
 והיה באחרית הימים ככון יהיה הר בית ייבראש ההרים ונשא מגבעות • וזהו אליו כל
 הגוים והלכו עמיה רבים ואמרו לבו ונעלה אל הר ייאל בית אלהי יעקב ויורנו מדרכיו ונלכה
 באורחותיו כי מנין תצא תורה ודבר יימירו שלם • ונפגיה אמר כי אז אהפוך אל עמיהם
 שפה ברורה לקרוא כלם בשם יי' ולעבדו שם אחד מעבר לכהרי כוש עתרי ונת פני יבלון
 מנחתני • וכמו שדרשו חז"ל מה אשה לך ואנחמך לכשאשה לך אנחמך והסדה בזה שכל
 הקטנות והשכחה אשר לאומות עמנו הם בסבת חלוק האומה • כמו שאמרו במסכת
 שבת מאי הר סיני הר סימנאי מידעי ליה • ופירשו שם שעליו ירדה שכחה לאומות העולם
 עם ישראל וכמו שאמרו אם תמנאון את דודי מה תגידו לו שחולת אהבה אני הגידו לו שכל
 החולאים שאומות העולם מביאים עלי אינם אלא בשביל שאני אוהב אותם והטעם לריחוק
 האומות ולכן יאמר השם לכשאשה לך אנחמך • ועל זה באמר בתפלת ראש השנה וייראוך
 כל היגעשים וישתחוו לפניך כל הברואים ויעשו כלם אגודה אחת לעשות רצונך בלבד שלם
 כמו שידענו יי' אלהינו וכו' ונאמר בתפלת מוסף מלך על כל העולם כבודך והנשא על כל
 הארץ ביקרך והופע בהדר באון עוזך על כל יושבי תבל ארצך וידע כל פעול כי אתה פעלת
 ויבין כל יצור כי אתה יצרת ויאמר כל אשר נשמה באפו יי' אלהי ישראל מלך ומלכותו בכל
 מושלה • הנה ביארו שבזמן הגאולה העתידה כל הנשמה תהלל יה ולכן להעיר על זה
 באמר כאן בברכת השיר אחרי שכזכר בהלל כל מה שכזכר מהגאולה העתידה יהללוך יי'
 אלהינו כל מעשיך רובה לומר שבזמן ההוא יהללו וישבחו אותי כל האומות שהם מעשה ידי
 השם כמו שידוהו הצדיקים והחסידים עושי רצונו שהם עמו בית ישראל וככל רובה לומר
 האומות וישראל יחד יודו ויברכו וישבחו ויפארו לזכר מלכותו • והנה תקנו בזה ד' לשונות
 של הזדה יודו ויברכו וישבחו ויפארו לרמוז על ארבעה מדרגות הנמצא' שיהללו את השם
 הא' מדרגת הרומכיים השני מדרגת השמימיים הג' מדרגת ישראל הד' מדרגת האומות •
 ולפי שכל ברואי מעלה ומוטה יעידון יגידון אחדותו ומלכותו לכן אמר עליהם יודו ויברכו
 וישבחו ויפארו לשם קדשך הוד והדר לזכר מלכותך • ורבו בשם קדשך שלמותו ומעלתו
 כפי מה שהיא שלא ידענו ממנו כי אם השם בלבד • ורמוז בזכר מלכותך הנהגתו העולם
 ושמינותו ולזה גם כן אמר כי לך טוב להודות ולשמך נעים לומר לפי שבעיני התשועה יכירו
 וידעו כל יושבי תבל ואוככי ארץ כי ליי' המלכה ומושל בגוים • ולו נאה לומר • וההלל
 והשבח ההוא הכולל לא יפסק ולא יחדל כל ימי הארץ כפי כל בשר והוא אומרו ומעולם ועד
 עולם אתה אל והיתה החתימה מלך מהולל בתושבות לפי שבזמן התשועה יהיה יי' למלך
 על כל הארץ והיה מהולל בתושבות כפי כל בשר • הנה התבאר שהברכה הזאת מיוחסת
 לזמן הגאולה העתידה • ולכן בקראת ברכת השיר לדעת רב יהודה • לפי שכזכר בה
 השיר הכולל שיסורו וישבחו אליו כל באי עולם • ולכן לא נעשה בה זכר ליציאת מצרים •
 לפי שהיא בערך הגאולה העתידה ויציאת מצרים יחדה לכוס שלישי כמו שיתבאר • והנה
 למה לא נזכרה ברכת התהלה כבר כתבו בו הפוסקים והר"ן כתב בחדושו שלפי שכבר

בדרך בבית הכנסת לגמור את ההלל לא הזכרך לדרך שבית על השולחן כי היה מכהב כשר
 אכלו לקרוא ההלל בבית הכנסת דליל פסח ויתחייב מזה שאם לא בדרך בבית הכנסת
 יצטרך לדרך על השולחן לפני ההלל כמו שמברכין אחריו ורב עמרם וכה"ג ורב נחמן
 גרבי' האי כתבנו שאין מברכין עליו לפי שאינו באמר על השולחן בתורת קריאת הלל אלא
 בתורת שיר והודאה בלבד ולכן יפסיק האדם באמצעיתו עם הסעודה ומברך ברכו הרבה
 וברכת יהללך היא ברכת הודאה בברכת הנשמים ולכן אינה פותחת בדרך ולפי שיש
 בדברי הזה דעות חלוקות וההלכה רופפת ילך אדם אחרי מכהב עירו ורבי יוחנן סבר
 שברכת השיר אומר בשמחה כל חי וחיותם בישתבח וכתב הרב פאסי שהמכהב הוא כרב יהודה
 ורש"ש כתב כיון דלא איתמר הלכתא לא כמר ולא כמר עבדינן בתרניהו ועם היות רב
 יהודה ורבי יוחנן חולקים בברכת השיר מה היא הנה הענין המכוון בשניהם אחד
 ולכן תהיה החתימה בין למר ובין למר מלך מהולל בתעשבות:

ואחרי אשר כבר פירשתי מאמרי ההגדה וההלל ראוי שבדרך קצרה נזכיר בכאן סדר
 הדברים אשר יעשה אותם האדם וישראל קרויים אדם בלילה הזה ליל שמורים
 ליי לא מעבין הפסח והחגיגה שהיו אבותינו עושים בזמן שבית המקדש קיים כי עונותינו
 ועונות אבותינו החריבו בנינו ואין לנו עתה לא אכילת פסח ולא בשר חגיגה ולכן
 אין לנו עתה להתעסק בהלכותם וברכותם שהרמ"ם הביאם בפרק ח' מ'הלכות חמץ ומצה
 בספר זמנים אבל נזכור בלבד הדברים המוטלים עלינו אכשי הגלות לעשותם וזה
 בדרך קצרה לפי שחכמי ישראל כבר האריכו בזה בשרשיהם כפי הדין ויש דעות חלוקות
 בהרבה מהדברים ואנחנו גלות ירושלם אשר בספרד היינו נוהגים כפי דעת הראשון
 ולכן אזכיר ענינו דרך כלל ואחרי כן אעשה כללים במצות הלילה הזה ואבאר טעמיהם
 עם זה

שמורים לכל בני ישראל לדורותם ימונו לכל אשר בשם ישראל יכנה אנשים ונשים
 וטף כום של רביעית יין חי שבאמר חי חי הוא
 יודך ויקדש מיד קודם כטילה בורא פרי הגפן וקדוש היום וברכת שהחיינו ואינו מברך
 שעשה ביום לפי שעתיד לאומרו בהגדה ואם הוא שבת אומר תחלה ויכולו ואם חל במוצאי
 שבת אומר יק"ה יין קדוש בר הכדלה זמן וישנה רביעית ההין בהיסבת שמאל וכבר
 כתבו החכמים טעם להסבה שהוא רמז לחירות עד שאמרו בפר' ערבי פסחים יין איתמר
 דרב כחמץ לא צריך הסיבה ואיתמר משמיה דרב כחמץ צריך ולא פליגי הא בתרי כסי קמאי
 והא בתרי כסי בתראי אמרי ליה להאי גיסא ואמרי ליה להאי גיסא תריכסי בתראי צריכי
 הסיבה דהוה לן חירות תריכסי קמאי לא צריכי הסיבה דאכתי לא הוה לן חירות
 ואמרי ליה להאי גיסא תרי כסי קמאי בעינן דהיא שענתא הוה לן חירות תרי כסי בתראי
 לא בעי הסיבה דמאי דהוה הוה והשתא דאיתמר הכי ואיתמר הכי כוליה צריכי הסיבה
 כך כתב הרב אלפסי ואמנם למה תהיה ההסבה על צד שמאל ולא על צד ימין ולא על צד
 ולא על פניו פראש"ל כדי שלא יקדים קנה לוטט והרש"ש כתב מפני שצריך לאכול
 ולשתות בימינו ואם יהיה פראש"ל על פניו לא יקבל המזון כראוי ולפי זה אם היה
 יו ב טו ii אאר

אמר יד ימינו מוס בעלינו. אחרי כן מביאין לפני קערה שהיו בה ב' מצות ומרור וחרוסת
וחומץ בפני עצמו ושאר ירקות. מאי זה מין שירצה. ושני תבשילין אחד זכר לפסח ואחד
זכר לחגיגה. ונהגו לשום שם במקומם זרוע אחד וכיפה אחד מבושלים. ואם חל פסח
במוצאי שבת לא ישימו אלא תבשיל אחד זכר לפסח ולא השני שהיה כנגד החגיגה לפי שאז
לא היתה חגיגה בזה עם הפסח לפי שאינה דוחה את השבת. אמנם הפסקים כתבו
שכיון שאין זה אלא לזכר בעלמא אל ישנה אדם. ונטל ידיו לצורך טבול הראשון שכל שטיבולו
במשקה צריך כטילה. ומברך על כטילת ידים. ולוקח מן הירק ויברך בורא פרי האדמה
וימטל בחומץ ולא בחרוסת עם היות שהרימ'ם כתב שטיבולו בחרוסת אבל שאר הפסקים
אמרו שהחרוסת מוצת עם המרור. ואין לאכול ממנו טרם מוצתו אבל יטבול בחומץ וכן
כהג' הראש' ז' ואמנם למה הוצרכו לאכול שאר ירקות בהיות מצות העורה במרור בלבד.
כבר העירו עליו חז"ל שהוא כדו שישאלו התינוקות. וכראה לי שלזאת הסבה עצמה לא היתה
טבילת הירקות בחרוסת ושופני זה גם כן תקנו כטילת ידים הראשונה כדו שהנערים יראו
קדוש היום וכטילת היד' ואכילת הירקות בחומץ כמו שהוא המנהג בתחלת הסעודה ויראו
בניעת המצה לחמץ כאלו מורה כל זה על התחלת הסעודה וכאשר יראו אחרי זה שיעקת
הקערה ותפסק האכילה ישאלו ומה ראו על ככה ומה הגיע אליהם שהוא התכלית בכל
המעשה הזה קודם ההגדה ואולי שופני זה כתב ר' מאיר מרוטנבורק שאין לברך על כטילת
ידים ועל טבול הראשון וכן כתב בעל העיטור שקם להם שהאידבא אין צריך כטילה לדבר
שטיבולו במשקה. וכאלו גלו בזה שהכטילה הצריכה לקערה היא אחר ההגדה סמוכה
לברכת המוצאי. אמנם הכטילה הראשונה ומאכל הירקות טבולין בחומץ לא היה מעשה
מכוון לעצמו כי אם כדו שמי שעליו מוקים יסדו עזו ספור יציאת מצרים. ולכן לא זכר
במשנה כי אם הביאו לפני מצה וחזרת וחרוסת אף על פי שאין חרוסת מצה וכו'. ולא זכרו
שאר ירקות. ונהגו להביא במקום הירקות האלה כרפס לפי שלשלת התעבות הראשונות
הפוכות יש בהם פרך ואות הקמך היא ריחו לששים רבוא שהיו עובדים בפרך. ויקח מצה
האמצעית ויבצענה לשנים. ויתן חצי המצה לשומרה לאספיקומין זכר למשארותם צרות
בשולותם. וחצי השנית ישים בין שתי השלימו'. כדו שיפגע בשלימה תחלה כשיבא לברך
ברכ' המוציא שממנה יש לבצוע עם היות שבר' מדברי הרמב"ם שמהפסח צריך לברך המוציא
משום לחם עובי מה דרכו של עובי בפרוסה אף כאן בפרוסה יענין פריסתה כדו שיאמר הא
לחמא עביא על הפרוסה כדרך העניים. וקודם שיברך המוציא ויאכל ממנה כלל יתחיל
הא לחמא עביא עד מה נשתנה ואז יבנה להסיר הקערה מן השולחן כאלו כבר אכלו כדו
שישאל התינוק למה מסירין הפת ועדיין לא אכלנו. וימזגין מיד כוס שני כדו שג"כ ישאלו
התינוקות למה יביאו כוס אחר קודם הסעודה. ואז יחזירין הקערה לפני בעל הבית
ואומ' ההגדה ואחריה שני פרכי ההלל עד למעונו מים ויברך על זה ברכת הבאולה מהסבה
שזכרתי למעלה וישתה כוס השני. והקשה הר"ף למה אין מברכין על קריאת ההגדה כמו
שמברכין על מקרא מגילה והלא מצות גשה היא שנאמר והגדת לבכך וכו' ויתירך כי במה
שאמר בקדוש היום זכר ליציאת מצרים יצא והרש"א כתב מפני שהיא מצה שאין לה קצבה

ידועה ואפילו בדבור בעלמא שידבר מוציאת מצרים יצא ידי חובתו אלא המצבה הרי זה
 משותף ויטול ידיו שנית שהרי הסיוח דעתו מהנטילה הראשונה בשעת קריאת ההגדה
 ויבצע מהמצבה שלימה ויברך עליה ברכת המוציא ולא יאכל ממנה עד שיחן מן הפרוסה
 ויברך עליה על אכילת מצה ואז יאכל משתייהן יחד כזית מכל אחד מהן בהסבה
 ואם לא הקב לא יצא וכתב הרמב"ם שיטבול המצה בחרוסת ולא הסכימו בזה שאר
 הפוסקים דאם מוסיף מזה דלית בה מלח וברוך בשם לטבול במלחא וכן הוא
 לשון היושלים ועוד הקשה בעל המנהיג שהמצה היא זכר לחירות והחרוסת היא
 זכר לטיט ואין יתחברו זה עם זה לכן הסכימו שאין לטבול את המצה אחר כך יקח כזית
 מן המרור וישקענו בחרוסת ולא ישהנו בתוכו כדי שלא יטבול טעם מרירותו וראוי שתדע
 בזה בדברים ראשונה שהמרור בזמן הזה הוא מדרבנן ואינו מדאורייתא כי אם עם הפסח
 ורבנן תקנו שאף מבלי פסח כעשה אותו והשני שהמרור לא יאכל בהיקבה ולכן אמרו
 בערבי פסחים איתמר מזה בריכה היסובה מרור אין בריך היסובה והטעם בזה לפי
 שהמרור הוא רמז לעבדות ומרירות חיי אבותינו וההיקבה הוא זכר לחירות ואין יהי
 שני הפכים בנושא אחד בזמן אחד והנה לא תקנו לברך על המרור בורא פרי האדמה לפי
 שבא אחר ברכת המוציא והלא הוא בא אס כן מחמת הסעודה והפת פוטרנו ושלשית
 שהחרוסת היא מזה מדרבנן וכבר פירש הרמב"ם בפ' המשנה ענין החרוסת והרכבתו
 זול והחרוסת הוא תערובת שיש בו קהוי ודמות תבן והוא זכר לטיט ואנחנו עושין
 אותו כך שורין תאנים או תמרי ומבשלים אותם ודכין אותם עד שירטבו ולשין הכל בחומץ
 ונותנין בו שבולת כרד או אוזב וכיוצא בו בלי שחוקים ורבי דיוק אומר מצה לדעתו שחייב
 אדם לברך אשר קדשנו במצותיו וטנו על אכילת חרוסת ואין הלכה כן עב והראש כתב
 שאין מברכין על החרוסת אע"פ שהוא מצוה לפי שהוא טפל למרור והענין אצלי שהוראת
 החרוסת קרובה להוראת המרור כי המרור הוא זכר למרורו את חיייהם בעבודה קשה
 בחומר ובלבנים והחרוסת הוא זכר לחומר עצמו ולטיט אשר בו היו עמלים ולכן היה
 טבילת החרוסת מיוחדת למרור ולא לברך אחר והספיקה ברכה אחת לשניהם האמנם
 כתמיהא המרור לפי שהוא עיקר המצוה מדאורייתא והנה הוצרכו חז"ל לכוון על החרוסת
 לדעת רבי יוחנן שהוא זכר לטיט בהיות המרור זכר לזה לפי שהמרור בא לזכר מרירות
 חיייהם ועבדן כפשם והחרוסת הוא זכר לטיט שהוא חומר השעבוד שממנו יתחייב
 המרור והעבדן ההוא ואחר כך נוטל מצה שלשית ודבצע ממנה וזכרנה עם מרור ואוכל
 ביחד זכר למקדש ההלל לפי שהלל היה כורך פסח מצה ומרור ואוכל אותם בבת אחת משו'
 שאומר על מצות ומרורים יאכלוהו אמר רבי יוחנן חלוקים עליה חבירי על הלל דתגיב
 יכול לא יצא אדם ידי חובתו אלא אם כן כורכן בבת אחת ואוכלן כדרך שהלל אוכלן תל על
 מצות ומרורים יאכלוהו אפי' זה בעצמו והשתא דלא איתמר הלכתא לא ההלל ולא כרובן
 בעשה המצה לדעת שיהיה כי ראשונה כאלו מצה בפני עצמה ומרור בפני עצמו ואחר כך
 כאלו המצה והמרור כרובים יחד כמו שהיה הלל עושה במקדש כשהיו אוכלים את הפסח
 אלפי שראו דעת רבן יותר ומסתבר עשינו המצוה לדעתם בברכה ונעשה המצוה לדעת

הלל בלא ברכה • וכתב א"י העזרי שאין לטובלן בחרוסת וכן נראה מדברי הרמב"ם והרא"ש
 כתב שגריך לטובלו בחרוסת • וכן כתב רבינו שמעיה בשם ר"י שדך היה הלל עושה חובל
 פסח מזה ומרור וטובל חרוסת • וענין זה אצלי שהם קבלו שכלילה הזאת מטבילין שתי
 פעמים ושאין טובל הירקות בחומץ מכללם לפי שכתבנו בשביל התינוקות • ולכן יסבור
 הרמב"ם ששתי הטבולים הם אחד במנה ואחד במרור • ושאר הפוסקים לא יקבלו שיהיה טובל
 למנה בחרוסת • אבל יסבור שהחרוסת יחד למרור בלבד ויהיו שני הטבולים אחד למרור
 בפני עצמו ואחד למרור עם המנה • ואחר זה יאכל סעודתו • ואחר גמר הסעודה יאכלו
 מהמנה השמורה תחת המפה באחרונה וזכר לפסח שהיה כאכל על השבע ויאכלנו בהיסבה
 ולא יברך עליו • ויהיה זהיר לאוכלו קודם חמת • ומוזנין כוס שלישי ומברך עליו ברכת
 החומץ וישתה בהיסבה • ולא ישתה "בינו ובין כוס ד' אבל בין כוס שני לשלישי ויכל לשנות •
 ומוזנין כוס רביעי וגומרין עליו ההלל ומברך עליו ברכת השיר כמו שזכרתי ושיתה
 בהיסבה • ואחרי הכוס הרביעי הזה יברך על הגפן ועל פרי הגפן • ומברך לפני בורא
 פרי הגפן מה שאין כן בשאר הכוסות • שעם היית שלדעת הרב אלפסי והרמב"ם ורב נטרואי
 ורב עמרם צריך לברך בכלם בורא פרי הגפן אין מברכים אחריהם על הגפן ועל פרי הגפן
 אלא על הכוס הרביעי • ואומנם הרא"ש כתב שאין צריך לברך בורא פרי הגפן אלא על כוס
 ראשון שהוא של קדוש היום ועל הג' שהוא של ברכת מוזן • אבל לא יברך על השני ועל
 הרביעי • וגם בברכת על הגפן יש דעות לפוסקים והרא"ש ז"ל הסכים לדעת האומרים כי
 אין לאומרו כי אם בברכה האחרונה כמו שכתבתי אחר אפיקומין אין לאכול שום דבר דתנן
 אין מפטירין לאחר הפסח אפיקומין • אבל אם רוצה לעשות כוס חמישי יש מהפוסקים שכתבו
 שהוא ראשון • ויש מהם שאמרו שאסור לשנות אחר ארבעה כוסות • וכן כתב רב אלפס
 שלא יעשה אחרי כוס רביעי כלום • ויראה שאין זה מן המשנה דאין מפטירין לאחר הפסח
 אפיקומין • דהיינו שלא לאכול אבל למשתי שרי אבל המנהג אצלינו בספרד כן הוא כדי

והכלל היוצא שתיים

שלא להוסיף על ארבעה כוסות •
 לנו שהמנהג התלשנות כלילה הזאת הם אלו •
 הנה כטילות ידים • אחת אחרי קדוש היום קודם אכילת הירקות •
 והשנית אחרי ההגדה קודם אכילת המנה • ומלבד זה הרביל במים
 אחרונים יעשה כמונהג •

שני מיני

ירקות יש בקערה אחד ראשון מאי זה ירק שיהיה טובל בחומץ
 ויברך עליו בורא פרי האדמה קודם ההגדה • ואחת אחריה למרור
 טובל בחרוסת ויברך על אכילת מרור •

שני חבשולין

יש בקערה • האחד זכר לפסח שהיה כאכל בזמן בית המקדש •
 והאחד זכר לבשר חגיגה שהיה כאכל שמה ואין מברכין עליהם •

שני פעמים

מטבילין בחרוסת • אחד המרור בפני עצמו • ואחד המנה בפני
 עצמו לדעת הרמב"ם ולדעת הרא"ש המנה עם המרור •

שני פעמים

יאכלו מרור אחד בפני עצמו בברכתו • והאחר יברוך עם המנה וזכר
 למקדש

למקדש כהלל בלא ברכה :

שני דברים צריכים הסבה אכילת המצה ויין של ארבע כוסות כי המרור אינו צריך הסבה כמו שזכרתי למעלה :

ארבעה פעמים יאכלו מצת מצה בליל פסח אחת לברכת המוציא ואחת לברכת אכילת מצה ואחת עם המרור כהלל ואחת לאתקומין

ארבעה מיני אכילות יש מן הקערה אחת לירק ואחת למרור בפני עצמו ואחת למצה בפני עצמה ואחת למרור כרוך עם המצה וזכר למקדש כהלל :

ארבעה ברכות יברך על הקערה בורא פרי האדמה והמוציא לחם מן הארץ ועל אכילת מצה ועל אכילת מרור :

ארבעה כוסות הם אחד לקידוש היום ואחד לברכת הגאולה ואחד לברכת מזון ואחד לברכת השיר :

וראו שדע למה תקנו ד' כוסות בזה המספ' לא פחות ולא יותר וחשש שלא יוסף על הכוסות ומה ענין כוס השני על הגאולה ויראה

שהברכה ההיא היא עצמה בברכת היום שאמר בה אשר בחר בנו וזמן חירותנו וזמן יציאת מצרים ולמה לא יפסק בכוס אחר בין הכוס השלישי לרביעי כי עם היות שאמרנו בפני שלא יישן ולא ישתבר ויחדל מלגמור את ההלל אין ספק שגם כן כינונו בו דבר אחר והכרח לי בזה מדרך הסברה הוא שבא הכוס הראשון להודות לוי על אשר בחר בנו להיות לנו לעם קטנה והבחירה הזאת היתה בגומי אברהם אבינו במצות המילה כמו שאמר והקיימותי את בריתי ביני וביניך וכן זרעך אחריו לדורותם לברית עולם להיות לך לאהים ולזרעך אחריו ונתתי לך ולזרעך אחריו את ארץ מגוריי את כל ארץ כנען לאחוזת עולם והייתי להם לאהים ולהיות זה החסד הראשון שקבלנו ממנו יתג' והקודם במעלה וסבה ליתר הטובות כלל ולכן תקנו עליו הכוס הראשון ונתהיה הברכה אשר בחר בנו מכל עם שהיה זה התחלתו בימי אברהם וזוה כמשך שרוממונו מכל לשונות האדמה וכמשך מזה גם כן שקדשנו במצותי ונתן לנו חוקים ותורות אמת לא עשה כן לכל גוי עד שזוה כמשך שנתן לנו באהבה רבה מועדים וחגים לשמחה חגים וזמנים לששון כי מאהבת יי אונתנו נתן לנו מועדים וחגים לשמחה ולהתענג בהם שמכללם חג המצות הזה שהוא יום טוב מקרא קדש ר"ל יום טוב אצלנו ומקרא קדש לפני השם שהוא זמן חירותנו וזה פירוש יום טוב שזכר כי יום טוב היה אלינו באתגנו מועדות לחירות וכנגד מה שאמר מקרא קדש ביאר ואמר באהבה מקרא קדש זכר ליציאת מצרים ר"ל שאין בזה עול מצות ולא טורח כי אם מצוה אלהית כיתגה מאהבה מסותרת כדי שזכור יציאת מצרים ולפי שהדברים האלה שזכר מהמועדים באו ע"ד ההמשך מאותה בחירה ראשונה שעליה נתקנה הברכה לכן חזר ואמר כי בני בחרת ואונתנו קדשת מכל העמים וחתם מקדש ישראל והזמנים הרי לך מבואר מומטבע הברכה שהכוס הראשון בא לשבח את השם על אותה בחירה ראשונה שברר בנו בימי אברהם אבינו והכוס השני בא להודות לשי"ת על גאולת מצרים

שאחרי

שאחרי שבחר בנו פדה וגאל אותנו מידי אדונים קשים ולכן היה מטבע כוס הברכה הזה
 כאשר גאלנו וגאל את אבותינו ממצרים והגענו הלילה הזה לאכול בו מצה ומרור. ובזמן
 שבית המקדש קיים היו אומרים לאכול בו פסח מצה ומרור ולא היו אומרים עוד. אבל היו
 חותמים מיד ד"אי גאל ישראל. אמנם חכמי הגלות הוסיפו בברכה כן יי' אלהינו וביעמו
 למועדים ולרגלים אחרים וכו'. והכוס השלישי בא להודות ליי' על אשר שמרנו והצילנו
 בגלות הזה בתוך זרינו ואויבינו והוא שומר אותנו ומציל אותנו מוכה זאבים ונתן לנו
 לחם לאכול ובגד ללבוש וכבוד זה באה ברכת המזון שגדה ונשבה לשמו על אשר לא חסר
 לנו מזון ועל הארץ ושאר הטובות שקבלנו. ומיד כתפלל על גלותנו רחם יי' אלהינו עלינו
 ועל ישראל עמוך ועל ירושלים עירך ועל ציון משכן כבודך על הבית הגדול וכו'. ובעוד
 שאכחנו בגלות הוא רוענו זכנו פרסנו וכו' ולכן כתפלל לכפיו שיריח לנו מכל ברותנו.

גאל זריכנו לרדי מתגות בשר ודם שכל זה הוא לצורך הגלות. וכן אמן בחיינו תבנה עיר
 ציון וגומר. שהענין כלו מורה שבה הכוס השלישי הזה כנגד זמן הגלות ולכן אמרו שאם
 ירצה לשתות בין כוס שני לשלישי ושתה לפי שהיו שניהם כדלים בהוראתם. ה' הוא כנגד
 גאולת מצרים. והג' הוא כנגד גלותנו זה ומרבץ בית המקדש. אמנם הכוס הד' הוא כנגד
 הגאולה העתידה. ולכן אין ראוי שיתנה בין כוס שלישי לרביעי לפי שהם מדובקים זה בזה
 השלישי והרביעי. הגלות הזה עם הגאולה העתידה. ולכן תקנו לומר על הכוס הד' הזה
 ברכת השיר שאז יושר השיר בארץ יהודה. ונאמר בו יהללך יי' אלהינו כל מעשך לפי
 שבגאולה העתידה יהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כלם בשם יי' כמו שפירשתי. ולפי
 שההלל והשבח הוא לא יסקו ולא יחדל לכן היתה החתימה ומעולם ועד עולם אתה אל
 ומלך מהולל בתשבחות. ואולי שמפני זה אמרו האומרים שאין לברך על הגפן וכל פרי
 הגפן כי אם על הכוס הרביעי הזה לפי שבזמן התשועה אז תתברך הגפן ועל תבנות ארץ
 ישראל ותהיה ארץ חמדה טובה ורחבה במקום שבתרבו העם היתה שוממה כמהפכת זרים
 ולכן נאמר בברכה הזאת רחם על עמוך ועל עירך לפי שהיא מתחמת לגאולה. וכבר
 יעדו הכבאים שבזמן התשועה וקיצוץ גליות ירבו התבואות והגפן תתן פרייה וכל עני
 השדה ייחאו כף. אמר יחזקאל ואתם הרי ישראל עבפטים תתנו ועריכם תשאז לעמי ישראל
 כי קרבו לבא. כי הכבי אליכם וכפיתי אליכם ועבדתם ונזרעתם. והושע הכביא אמר והיה
 ביום ההוא אענה כאם יי' אענה את השמים והם יענו את הארץ. והארץ תענה את הדבן
 ואת התירוש ואת היבבר. והמה יענו את יזרעאל. וזכריה הכביא אמר ועתה לא כימים
 הראשונים אני לשארית העם הזה כאם יי' צבאו כי זרע השלום הגפן תתן פריה והארץ תתן
 יבולה. והשמים יתנו טלם והכחלתי את שארית העם הזה את כל אלה. והיה כאשר הייתם
 קללה בעיני בית יהודה ובית ישראל כן אושיע אתכם והייתם ברכה אל תיראו תחזקוה.

דיכס:

חתימת המאמר   כבר כתבו חכמי האמת שהמצות האלהית מולד מה שיש
 בעשייתן מהעבודות והמשפטים והטעמים אשר זכרה התורה
 בהם עוד יש בענינים רמזים והערות לענינים עליונים ולמדעים יקרים מטבע המצוות
 והישרת

והישרת בני אדם להשגת שלמותם • כי גם זה לעומת זה עשה האלהים במוצתיו • ולכן
 ראוי לך המעיין אם בעל כפס אתה שתאמר בלבדך למה זה בחר האל יתברך להוציא עמו
 ממצרים בחדש האביב ולא באחת משאר תקופות השנה • ועל מה זה אסר החמץ • ועשה
 באיסורו חומרא רבה שנאמר כי כל אוכל מחמצת וכרתה הנפש ההיא • ועל זה צוה ביום
 ארבעה עשר לבדוק החמץ לאור הכר וכל דיני הדביקה והגעלת הכלים שזכרו חז"ל ומדוע
 היה איסור החמץ וימי החג שבעת ימים ולא היה יום אחד כיום מותן תורה ולמה היום
 הראשון והיום האחרון אסורין במלאכה אם לא מה שאכל לכל כפס • ושאר הימים אינם
 אסורים בה ולמה עוה בעשיית המצה בכל אותה שמירה ונקיית מהטחיכה ושיער העיסה
 ועל מה יורה על זה המדרור והפסח • ומדוע לא כאכל הפסח בשערים כמו המצה כי אם
 בבית יי והחיי יתן אל לבו • ולמה היה ראשו על כרעיו ועל קרבו • ולא כאכל אלא בלילה •
 ואינו כאכל אלא עד חצות • ואינו כאכל אלא למנויו • ואינו כאכל אלא צלי ואינו כאכל
 אלא על השבע ולא חייבו דבר זה במצה • גם ענין ארבעה כוסות ושאר הדברים איך
 ספק שולב הטעמים שנתנה התורה בהם • ודרשו חז"ל בדבריהם היקרים שהם כלם אמת
 ואין בהם כפתל ועקש • עוד לאלה מילין וחכמות עלינו ורמזים נפלאים בדברים האלה
 ראוי לי לחקור עליהם פה משום שלימות המלאכה • ובמסתת היד לבקש עליהם דרך ישר
 אמרי אמת ובאשר הם סוף כל האדם יהיה זכרונו בסוף המאמר • ואומר שאורש הדברים
 האלה כלם הוא ראוי לבעלי האכל השלמים שיכלו ימיהם בטוב ושנותם בנעימים ויקפידו
 על זמנם שלא להוציאו לבושת וגם לחרפה • אבל השלמת כפסם כי ימי שני האדם נחיינו הוא
 הדרך אשר ילכו בו להשלים את כפסם • וכמו שאמרו במשנה יפה שעה אחת בתשובה
 ומעשים טובים בעולם הזה מכל חיי וכו' • ואמר רבי מאיר הוי ממעט בעסק ועסק בתורה
 כלומר שלא יוציא זמנו בדברים בטלים כי אם בהתקרב אל אלהיו כמו שאמר והגית בו יומא
 ולילה וכדי שלא ימוש אבדית זמנו מעיניו ראתה החכמה האלהית להעיר את האדם
 במוצתיו על קוצר ימיו ומספר שנותיו כדי שיהיה זה תמיד לכבוד עיניו • וכמו אמר רבי
 טרפון היום קצר והמלאכה מרובה והפועלים עצלים ולפקוח עיניו ברא השם את עולמו
 במספר שבעת הימים אשר בהם עשה את השמים ואת הארץ וביום השביעי שבת וכפס •
 כדי שהאדם ידע וישכיל שימי שנותיו שבעים שנה ושלא יוציא אותם לריק ולבהלה אבל
 בנעימים כבחרים כמעשה בנורא • וביום השביעי ינוח וישבות בעולם הנשמות • ולמד
 ולהדריך אל האדם באמתת ענינו כשרצה הקב"ה לזכות את ישראל ולקח אותם לעם
 סגולתו עשה ביציאת מצרים וצוה אותם על מצות יעירוהו על ענין בריאתו וימיו נחיינו ויום
 מותו • כי הנה היה העם הנבחר במצרים עם היותו זרע ברח"י מפאת טבעו ומולדתו
 ואבותיהם הם היו שם במצור ובמזק חשך ואפלה כמת' עולם • דמיון העובר היושב במעי
 אמו כי עם היות כפשו חצובה מתחת כסא הכבוד הוא שם נעדר השלימות מתבוסם
 בדמיו • וכמו שעשה על זה השלם רבי שמלאי מאמר גדול החכמה ויקר המליטה מאד באמרו
 למה הולד דומה במעי אמו מקופל ומוכח כפנקס ושני ידיו על שכי דמיו • ושני אציליו על
 שני ארכובותיו • ושני עקביו על שני עקבותיו • וראשו מונח לו בין ברכיו פיו סתום
 וטבורו

וטבירו פתחו וכו' דליק על ראשו וכו' . כמו שבא בפי' המפלת . וכמו שהולך לא יצא לאויר
 העולם מבלי שיתחדשו במקום אשר הוא יושב שמה באבים חזקים וחבלי יולדה . ככה
 כשהוציא הקדוש ברוך הוא את ישראל ממצרים הכה במצרים מצות רבות וכמו שהולך
 ביעאתו לאויר העולם לא יורגל מיד בלקיחת המאכלים הנסים כי אסתמאה ודבש יאכל עד
 הגיעו לגבול ההתחזקות לאכול לשבעה . ועם זה יצטרך לחינוך גידול וללמוד דעת כדי
 שיתיער במעשיו לאבי שבשמים ככה בצאת ישראל ממצרים . האכילם השם את המן
 ארבעים שנה והביאם במדבר בחינוך ולימוד התורה כדי שאחרי כן ידעו את יי' ויתדבקו
 בעבודתו . וכבר כתבו הטבעיים שארבעת תקופות השנה הם כנגד הארבעה זמנים
 ששיערו בחיי האדם . הזמן הראשון שהוא האביב . הוא כנגד הילדות והשחרות וימי
 הכערות . והקץ הוא כנגד זמן הבחורות שבו יתגבגב הלחות וירבה החום . והחורף הוא
 כנגד זמן הזקנה עם השארות הכח . ולכן עם הייתה בו הבקר והערב קרים היו הצהרים
 חמים להיות בו עדין מחום הקיץ והבחורות . והסתו הוא כנגד הישישות וחולשת הכח
 גאפסותו ולכן היה כלו קר ומוכן למות . ומהבחינה הזאת בחר השם שתהיה היציאה
 ממצרים בחודש האביב שהוא דוגמת צאתו לאויר העולם . וימי התחלתו להבין ולהשכיל
 ולכן היה החודש הזה לבו ראש חדשים לרמוז על ראשית ימינו ושנותינו . ואומנם איסור
 החמץ מורה על הרחוקת התאוות האומיות כי החמץ והשאור הוא שטן הוא יצר הרע
 והוא אשר קראוהו חז"ל שאור שבעיסה ולכן צוה יתעלה שבכל הקרבנות לא יקריבו כל שאור
 וכל דבש לפי שהשאור רומז ליצר הרע והדבש ומתקוות החיים הבהמיים כרוך עמו . ולכן
 אמר כי כל אוכל מחממת וכרתה הכפש ההיא לפי שהחמץ והיצר הרע הוא משחית
 ומכרית הכפש מומחצה . והיה שבייתנו ביום ארבעה עשר להעיר שארבעה עשר שנה
 הראשונים מחיי האדם אינו בהסדר עונשין . לא בבית דין שלמעלה ולא בבית דין של
 מטה . האומנם משם ואילך יקבל עליו עול מצות וישיבת גיטל היצר הרע השאור
 שבעיסה . ולזה כינו באומנם אור לארבע עשר בודקין את החמץ לאור הנר . כי
 האור הראוי לבדוק בו החמץ אשר בדרכי האדם ובמשכיות לבו הוא הכתנן בידו והוא
 השכל המתעורר בו בסוף שתי שביעיות השנים הראשונים . וכמו שאמר נר יי' נשמת
 אדם חופש כל חרדי בטן . ואמר המליץ מומלח טהור קדש רבי ידעיה הספרדי לבי לבי
 התורה והאדם נר אלהים בארץ גו פתילה כפתלת וכו' . וכמה צריך לזהר בנר הזה
 דבא עתו לבדוק בו חרין וקדיקין אשר בכל חרדי בטן שתהא האורה ההיא משועבת כראוי
 לא חזקה כל כך שתשרוף את הבית . ותחריב את הגוף בהרחקת המאכל והמשפתה
 והדברים גשמיים בכללותם . ולא תלושא שלא תקפיק פלגות בסוד התאווה . ובהגבלת
 הכלים המתחלפים וצורך טהרתם רומז גם כן על חלוקי כמות בני אדם והכשרם . וכבר
 ראיתי במסכת יומא שאמר רבי מתיא בן חרש לרבי אליעזר ברומי שמענת ד' חלוקי כפרה
 שהיה רבי שמעאל דורש אל' שלשה הם ותשנה על כל אחת מהם . עבר על מצות
 יעשה ועשה תשובה לא זו משם עד שיוחליץ לו . ועל זה אמר שינו בניו שובבים ארפא
 משוכותיכם . עבר על מצות לא תעשה ועשה תשובה . תשובה תולה גוים הכפורים

וזאת ועל זה כאמר בני ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם עבר על חייבי כריתות
 נורבוע מיתות בית דין ועשה תשובה תשובה ניום הכפורים תלים ויסורין ממרקין
 וגל זה כאמר ופקדתי בשבט פאעם וכבועים עונם אבל אם ישבהם חלול השם אין כח
 בתשובה לתלות ולא ביום הכפורים לכפר ולא יסורין למרק אבל כלם תולין ומיתה
 ממרקת ועל זה כאמר וכגלה באזני יי' צבאות אם יכופר העון הזה לכם עד תמותן
 והנה התשובה לפי דעת השלם היא הטרה וההגבלה לשביתת החמץ והשאור מהגוף
 וידוע שבכלים שגשתמש בהם חמץ ד' מיני דינים לפי שיש מדיני אדם מי שלא פגע בעשותו
 אחת מכל מטאת האדם אשר לא תעשינה אבל לא כדדו לעשות מצות עשה המזכרות
 את הנפש ובלבד מטא בשב ואל תעשה והחטא הזה הוא היתר קל שבחטאים ועל
 זה יהיה קל המחילה עם הפרטה והתשובה והוא אומר אינו זו משם עד שמחלין לו שחומר
 טובו בנים טובים ארפא משבותיכם ודוגמת המין הזה הם הכלים שגשתמשו בהם
 בטובן שדי להם בשטיפה ויש מי שעבר על מצות לא תעשה ואף על פי שאינם החמורות
 שבהם יומ ככר בתכלכה כפשו לכלוך שלא תקנה בתשובה מיומו לבד כמין הראשון אלא
 ביום הכפורים ודוגמת זה הכלים שגשתמשו בהם בחמין שטעונין שפאוק והגבלה
 ויש מי שעבר על כריתות וארבע מיתות בית דין שהוסף לחטוא בעבירות חמורות
 והאיש אשר כזה לא יספיק לנקונו התשובה ניום הכפורים אם לא על ידי יסורין דוגמת
 הכלים שגשתמשו בהם על ידי האור עצמו שלא יספיק להם עד שיבא באש ממש ויש
 מדרגה רביעית יותר קשה מכלם והוא החטא בחלול השם שאין לו תקנה כי אם עם המות
 דוגמת כלי חרס שגשתמשו בהם בחמין בכל דבר איסור שלא יקבלו אום תקון וטעונין שבירה
 ונכחה ועל זה אמר הכה"ק בני ציון היקרים המסולאים כפז איכה נחשבו לכבלי חרס
 מעשה ידי יוצר רוצה לומר שאין להם תקנה אלא בשבירה ואמר העבד כבזה כפון האיש
 הזה ככיתו אם כלי אין חפץ בו הנה התבאר מזה למה נאסרו החמץ והשאור ולמה היתה
 בדיקתו והתחלת איסורו והגבלת הכלים שגשתמשו בו ביום ארבעה עשר לרמוז על
 שנות האדם שמהם התחיל השמירה ממנו ואמנם בזה באיסורו שבעת ימים לפי שזה
 המספר מן הימים יעיר על ימי שנות האדם שהם שבעים שנה ולרמוז לזה גם כן באז
 שביעיות הרבה במצות מהם ימי החופה שבעת ימים כדי שבהם יזכור האדם כמה סבובים
 מאלה יעברו עליו בימי חייו ויתן אל לבו שימי שנותיו שבעים הם ואחרי החופה יתחייב
 אדם בשמירתה הרה שבעת ימים ללמדך שבכל ימיו זהר מהטומאה ויבקה הכקיות אחר
 זה כשיליד בן זכר בזה שאחרי עבדו עליו שבעת ימים ימול בשר ערלתו להעיר על זה עצמו
 רוצה לומר שימול בשר ערלתו לבדו ויצרו ולכן בא זה המספר גם כן בטוהרת המצ רב
 ובטומאת המת ו' ימי המלוואם להכחי יי' והזהיר על שמטת השנים ויובלי כדי שתמיד
 היה לבגד עכיו מנין שנותיו ומה טוב אומרנו ביוכל וספרת לך שבע שבתות שנים שבע
 שנים שבע פעמים וגומר ורצה בוספרת לך דוקא של עצמך אתה מונה השנים להימתם
 ימי השמירה מלבד ימי הנערות שאינם חייב ב'ד של מעלה ולכן גם בשאר הענינים כוכר
 תמיד זה המספר אמר כי לימים עוד שבעה אני ממטיר וגומר ויחל שבעת ימים וימלא

שבעת ימים אחרי הכות ייאת האור שבעת ימים תחיל עד זואי אליך בשבעה דרים
 ינסו לפניך שבע יפול דריק וקם ובשבע לא יגע בך רע כי את שבע כבשות תקח מיד
 שבע על חטאתיכם ולכן היו שבעת ימי אבלות ושבעיות רבות אחרות באו בספי
 הקדש וכלם להזכיר את האדם את מספר ימי חלדו כדי שיסתדל ללכת אל מקומו בחמה
 ובתבונה ובעת ולא יוציא ימיו לבטלה הנה בעבור זה עצמו היו ימי איסור החמץ
 שבעה לרמוז שימי שנותיו שבעים ושיבטל מהם כל חמץ וכל שאור והיה היום הראשון
 והאחרון אסורי במלאכה לפי שהאדם בילדותו בתחלת בואו לעולם אין לו מעשה ולא מלאכה
 וגם בשישנותו ונבחרת ימיו הוא חמת ואינו כבר ראוי למלאכת העולם אבל בימים ההם
 יעשה בלבד אשר יאכל לכל כפשו לפי שלא יאות לבערים בילדותם העמל והמלאכה כי אם
 לחכם בתורה ובמדות שזה יהיה מאלל לכפשו וכן הזקן בסוף שנותיו אין ראוי שיתעסק
 בדבר אחר כי אם בהכין בדה לדרמו והשלמת כפשו והוא אשר יאכל לכל כפשו אמנם
 הימים האמצעיים הם ימי המעשה והנה צוה במצוה לרמוז אל ההגות האדם בחייו שתהיה
 בתמימות וטהרה מבלי יצר הרע ושאר שבעים ולכן זה הירוש הקדוש שיסמר האדם בענין
 המצוה משעת הטחיכה שהוא הזמן שבו מתחיל האד' לסבוב ולטחון אחרי עביכי העולם הזה
 כי מאז בריך שימור והזהירו גם כן על שיעור העישה שימורד האדם עיסתו והכהנתו
 בשימושי גופו וחומריו במדה במשקל ובמאורה ועתה התורה שיאכל עם המצוה מרוח
 שהוא רמוז לכבישת היצר והכנעת הכחות הגשמי' כי בזה ירגיש האדם מרירות וצער גשמי
 בי אותה המרירות אשר ירגיש גופו בכבישת יצרו ימתק לכפשו ואמנם ענין הפסח ירמוז
 להפסד הגוף והפרד הכפשו ממנו ולכן יאכל על מצו' ומרורי' שאשר תבא המות על ההכנה
 הטובה ומרירות כבישת היצר יהיה הפסח קרבן ליי' ותהיה שמיטתו אבל מצוה יי' ואכלתו
 והפסדו במקום קדוש ותהיה אכילתו בלילה שתדמוז לעת המות ועד חנות שהוא חצי
 המורכב שהחצי האחר הוא מיוחד לכפשו ולא יוצא בו דבר גשמי ולפי שהיה קרבן
 הפסח רמוז לגוף האדם בנותו והפסדו לכן היה על כרעיו ועל קרבו דובמת האד' בעת מותו
 עם כל איבריו ושיאכל למנויו לרמוז אל חדרת קרוביו ואוהביו בחייו ושלא יהיה כאכל
 אלא גלי להיותו רמוז כודף רמוז שיהיה לו שם טוב ביום מותו וכמו שאמר לריח שמויך
 טובים וגם שיהיה הקרבן ההוא ריח כיוח ליי' ועל עשנו השמימה והרוח תשוב אל
 האלהים אשר כתבה ולפי שהיה הפסח מורה על המות והפסד הגוף צוה שתהיה אכילתו
 באחרונה על השבע ולא יאכלו אחריו כלום באשר הוא סוף כל האדם ואחרית הדרך
 ולפי שחיי האדם כמו שזכרו הרופאים ככללים בארבעה זמנים בערות ובחירות וזקנה
 ושיבה כמו שזכרתי לכן תקחו לשמות ארבעה כוסות כי ארבעה המה ישתה האדם בחייו
 הנה התבאר יוח' כלו' שחב המנות תרמוז אל בריאת האדם וחייו ומספר שנותיו וטהרת
 הכהנתו וכבישת יצרו וצער גופו ושלימות כפשו וקופו המושבת לפני השם
 ולכן היה זה חב ליי' לדורות ואמרו הקדושים חייב אדם להראות את עצמו כאלו
 הוא יצא ממזרים לפי שמה שיורה וירמוז עליו היציאה והחב ככל חקותיו ומשפטיו יכלול
 לכל אדם בכל דור ודור ולכן היתה יציאת מצרים שורש לכל המנות ולשאר מועדי

י' לפי שהוא לומר והוראה על כל ימי חדלנו . ולכן נצטוונו להמשיך מיד מספר שבעה
השביעיות שהם מוש פרכי האדם וגבולי זמנו . כמו שאמר וספרתם לכם ממחרת
השבת שבע שבתות תמימות תהיינה לפי שהמספר ההוא מורה על ימי חיובו שהיה
כלם להגיע אל השלמות הרוחני שקבלנו במתן תורה והיה יום אחד להורות על אחדות
הכותן ית' והמתנה . והרמז הזה עצמו מיימות האדם ושנותיו בא גם כן בחג הסוכות
ונקרא חג האסיף על אסיפת האדם מהעולם הזה כמו שאמר באספך את מעשך
והקפות שבעת ימי החג ושבע הקפות היום השביעי . הכל בא לזכור ימי עולם
שנות דור ודור כדי שישם אדם עיניו והחי יתן אל לבו על עביו העצמיים לזכור
ימי הבלו ולדרקק עם כפשו על חשבון זמנו וידע כי קרב קצו ומיעוט פרי החג מורה
עליו גם כן :

הנה כתתי בכל המצות האלה ריח נכבד ואמתי בעיניו והוא דרך ישר לפני
איש להתהלך לפניי בארצות החיים . ופה נשלם מה שרציתי לבאר בזה .
והתהלה לאל אשר הייסיר לפני דרכו וכבודו עלי זרם . והיתה השלמותו בעיר
מאכזבולי ממוחז הפוליא אשר ממלכות באפוליס ביום ארבעה עשר ערב חג הפסח
שנת רנ"ו ליעקב שמונה . אמן אמן .

י' נש"ת ית' עניו בא"ת

גם ונשלם ספר זבח פסח בשנים ועשרים לחדש סיון שנת חמשת אלפים ושלש
מאות וחמשה בבית בן משק בית האדון מארקו אנטוניאו
יבטיטאלן פה

ויציאה

אני אלה בן רש אן לקי אמן ושכרנו . ושור כל ימי שא
אלו נעסק בחינתו בן יוב לעשט אחר היורה ואחר
החמישט ולבר סימן לבו לשנים שניד לרג אן ברין שליו
והיו נוכחן שלבנה בשולם הבא כפי מה שחזרו חכמינו י'
כפרוט עשלי כ אחר מן הרבה שולין ברין אן האדם בשולם
הבא הוא זשין ביורה זשין בששור קוניה אל נט' ויולבר
הטוב קינתו בשולם הבא למחנה בה י' בשולם הנה טווש

